

**562 NO'LU ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE KARAĞİSÂR-I
SÂĞİB SANCAĞI
(BELGE ÖZETLERİ VE DEĞERLENDİRME)**

Edip UZUNDAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Haziran, 2011

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

562 NO'LU ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE KARAHİSÂR-I
SÂHİB SANCAĞI
(BELGE ÖZETLERİ VE DEĞERLENDİRME)

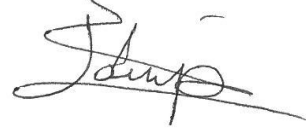
Hazırlayan
Edip UZUNDAL

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

AFYONKARAHİSAR – 2011

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “562 No’lu Şer‘iyye Siciline Göre Karahisâr-ı Sâhib Sancağı (Belge Özetleri ve Değerlendirme)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/ 06/ 2011
Edip UZUNDAL

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Jüri Üyeleri : Prof.Dr. Sadık SARISAMAN

: Yrd.Doç.Dr. Şaban ORTAK

İmza

.....
.....
.....

Tarih Anabilim Dalı tezli Yüksek Lisans öğrencisi Edip UZUNDAL'ın "562 No'lu Şer'iyye Siciline Göre Karahisar-ı Sahip Sancağı (Belge Özetleri ve Değerlendirme)" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 14.06.2011 günü saat 14:00'da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir

Prof.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZET

562 NO'LU ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI (BELGE ÖZETLERİ VE DEĞERLENDİRME)

Edip UZUNDAL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Haziran 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Bu çalışmada, 1821-1823 (H.1236-1238) yıllarına ait “562 No’lu Afyonkarahisar Şer’iyye Sicil Defteri”nde bulunan belgelerin özetleri çıkartılarak, defterde yer alan belgelerin ışığında belirtilen dönemde Afyonkarahisar’ın idari, askeri, sosyal ve ekonomik yapısı incelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Şer’iyye sicillerinin tanımı, kapsamı ve sicillerin günümüzdeki durumuna ve sicillerle ilgili yapılan çalışmalara değinilmiştir. Ardından 562 No’lu Şer’iyye Sicil Defteri’nin tanıtımı yapılarak defterde yer alan belgelerin tasnifi yapılmış ve defterde yer alan belge türleri hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ise özetleri çıkarılan belgelerden yararlanılarak 1821-1823 yılları arasında Afyonkarahisar’ın idari, ekonomik, sosyal ve askeri yapısı ile ilgili değerlendirilmeler yapılmıştır. Ayrıca dönemin önemli siyasi ve askeri gelişmeleri ele alınarak, elde edilen sonuçlar üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 562 numaralı Afyonkarahisar Şer’iyye sicil defterinde yer alan belgelerin özetlerine yer verilmiştir. Ayrıca deftere dayanılarak hazırlanan sözlük de çalışmanın sonuna ilâve edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mahkeme, Kadı, Şer’iyye Sicili, Afyonkarahisar

ABSTRACT

SUB-PROVINCE OF KARAHİSÂR-I SÂHİB ACCORDİNG TO THE COURT REGİSTER OF 562 NUMBER (DOCUMENT SUMMARİES AND EVALUATION)

Edip UZUNDAL

**AFYON KOCATEPE UNİVERSİTY THE INSTITUTE OF SOCIAL
SCIENCES DEPARTMENT OF HISTORY**

June 2011

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet GÜNEŞ

In this study, the documents in “Number 562 Court Register of Afyonkarahisar” that belongs to the years 1821-1823 (A. H. 1236-1238) were summarized and administrative, military, social and economic structure of Afyonkarahisar for the specified years was examined.

The study consists of three parts. In the first part, We were touched upon explanations about the definition and the scope of court registers were given, current status of court registers and the studies on the court registers of Afyonkarahisar were mentioned. Then, “Number 562 Court Register of Afyonkarahisar” was defined, the classification of the documents in the register were made and information about the document types in the register was given.

In the second part, with the help of the documents which were summarized before, administrative, military, social and economic structure of Afyonkarahisar between the years 1821 and 1823 were evaluated and the results were commented.

In the third part of this study appendix part which is at the end of the study, the summaries of the documents in Number 562 Court Register of Afyonkarahisar were given.

Key Words: Court, Judge, Court Register, Afyonkarahisar

ÖNSÖZ

Ülkemizde gerek kütüphanelerde ve gerekse arşivlerde okunmayı, araştırmayı bekleyen pek çok belge vardır. Bu belge çeşitlerinden biri olan Şer‘iyye Sicilleri tarihî, hukukî, iktisadî ve sosyal açıdan büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Şer‘iyye Sicilleri’nin incelenmeye başlanması şehir tarihçiliği açısından da yeni ufuklar ve bakış açıları kazandırmaktadır. Şer‘iyye Sicilleri’nin ait oldukları kentlerin tarihine, sosyal ve kültürel hayatlarına dair orijinal bilgiler sunması, onları daha da kıymetli hale getirmektedir. Bu nedenle biz de 562 Numaralı Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicilleri’ni çalışmayı uygun bulduk.

Çalışmamıza konu olan “562 Numaralı Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicili Defteri” Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyon Araştırmaları Merkezi’nden mikrofilm fotokopilerinden alınmak suretiyle temin edilmiştir.

Çalışmamızı hazırlarken öncelikle belgeler okunarak transkrip edilmiş ve belgelerin özetleri çıkarılmıştır. Belge özetlerinde sayfa numaralarına ilave olarak belge numaraları verilmiştir. Numaralandırma da örneğin; dördüncü sayfada beşinci belge [4/5], on üçüncü sayfada yirmi üçüncü belge [13/23] şeklinde verilmiştir. Bu çalışmamızda karışıklığa sebebiyet vermemek için –yanlışlıklara rağmen- defterdeki belge numaraları esas alınmıştır. Yanlış numaralandırılan ve izahat gerektiren yerler dipnotlarda belirtilmiştir. Yine belgeler hangi sayfada başlıyorsa o sayfanın numarası verilmiştir. Örneğin; bir belgenin ağırlıklı kısmı 96’da olsa bile sayfa 95’de başlamışsa, belge numarası “95” esas alınarak verilmiştir. Daha sonra ise belgenin konusu belirtilmiştir. Konuların belirlenmesinde belgenin asıl içeriği dikkate alınmış ve aynı konular üzerindeki tüm belgelere aynı konu başlığının verilmesine dikkat edilmiştir.

Belge tarihleri konusunda ise titiz bir çalışma yapılmıştır. Belgelerin tarihlerini yazarken, bazı belgelerde (berat, ferman) belgenin yazılış tarihi ve kayıt tarihi olmak üzere iki farklı şekilde tarihlendirme bulunmaktadır. Bundan dolayı da yazılış tarihi ve kayıt tarihi arasında 1-1,5 aylık süreyi bulan farklılıklar olduğu için belgelerin kronolojik sıranın bozulmaması adına belgelerin yazılış tarihleri esas

alınmıştır. Belge tarihlendirilmesi yapılırken ayrıca hicri tarihlerin hemen yanında miladi karşılıkları verilmiştir¹.

Özet kısmında ise araştırmacıların işini kolaylaştırması bakımından çok fazla ayrıntıya girmeden belgenin ana konusunu anlaşılır bir biçimde özetlemeye çalıştık². Örneğin miras taksimi ile ilgili belgelerde, ölen kişinin yaşadığı mahalle ve ismi, toplam miras miktarı ve mirasçıların isimleri; vergilerle ilgili belgelerde, verginin hangi sebeple istendiği, varsa vergi döneminin tarihi, toplam vergi miktarı ve kimler tarafından ödeneceği; sürgün ile ilgili belgelerde kimin, niçin, nereden sürgün edildiği ele alınmıştır.

Çalışmamızın kapsamı ve derinliği elde edilen bilgi ve verilerle sınırlandırılmış, çerçeve buna göre belirlendikten sonra belgelerin değerlendirilmesi kısmına geçilmiştir. Bu bölümde ise konuyla ilgili kitap, makale ve diğer çalışmalardan açıklayıcı bilgiler verilerek defterimizdeki bilgilerle kaynaştırarak konunun daha anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. İncelediğimiz defterde yer alan konuların farklı zaman dilimleri ve farklı bölgelere yansımalarını doğru tespit edebilmek ve karşılaştırma yapabilmek için konuyla ilgili yapılan diğer araştırmalardan faydalanma yoluna gidilmiştir.

Bu çalışmanın ilgili alanda çalışan ve araştırmalar yapan bilim insanlarına faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamda yardım ve gayretlerini esirgemeyen değerli hocam Yard. Doç. Dr. Mehmet Güneş'e, verdiği ilmi desteklerle daha eksiksiz bir çalışma yapmama katkı sağlayan Prof. Dr. Ali Açıknel ve Öğr. Gör. Murat Hanılçe'ye ve her zaman maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan aileme teşekkür ederim.

---

¹ Hicri tarihleri Miladi tarihe çevirirken Türk Tarih Kurumu'nun resmi internet sitesinde yer alan <http://193.255.138.2/takvim.asp> linkini kullanılmıştır.

² Ancak bazı belgeler çok uzun olması ve bazen de izahata muhtaç olması hasebiyle, geniş bir şekilde özetlenme yoluna gidilmiştir.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR VE DEFTERİN DİPLOMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

A. ŞER'İYYE SİCİLLERİ	2
1. MAHALLİ TARİH ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ.....	2
2. ŞER'İYYE SİCİLLERİ'NİN TANIMI, KAPSAMI VE HAZIRLANMASI	2
3. ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU	4
4. AFYONKARAHİSAR ŞER'İYYE SİCİLLERİ VE AFYONKARAHİSAR İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
B. 562 NUMARALI AFYONKARAHİSAR ŞER'İYYE SİCİLİ	8
1. DEFTERİNİN TANITIMI.....	8
2. DEFTERDE YER ALAN BELGELERİN TASNİFİ	10
3. DEFTERDE YER ALAN BELGE TÜRLERİ	12
3.1. FERMANLAR	12
3.2. BUYURULDULAR.....	21
3.3. SALYÂNE VE MASARİFÂT DEFTERLERİ.....	24
3.3.1. Salyâne Defterlerinin Hazırlanışı ve Kontrolü.....	24
3.3.2. Salyâne Defterlerinde Yer Alan Masraf Kalemleri.....	25
3.3.3. Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Kazalarına ve Merkez Kazanın Karye ve Mahallelerine Taksim Edilen Masraflar.....	25
3.4. TEREKELER.....	30
3.4.1. Terekenin Tespiti	31
3.4.2. Terekelerden Yapılan Masraf ve Giderler.....	32

3.4.3. Terekelerin Taksim Edilmesi	32
3.5. BERÂTLAR.....	39
3.6. MÜRÂSELELER.....	41
3.7. HÜCCETLER	43
3.8. İ'LÂMLAR	45

İKİNCİ BÖLÜM

A. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI'NDA İDARÎ YAPI VE YÖNETİCİLER

1. ANADOLU EYALETİ VE KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI.....	47
2. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞINA BAĞLI KAZALAR.....	48
3. KAZALARA BAĞLI MAHALLE VE KÖYLER	50
4. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI'NDA İDARECİ SINIF	53
4.1 MUTASARRIF	53
4.2. MÜTESELLİM	57
4.3. KADI VE NAİBLER	61
4.4. ŞEYHÜLİSLAM VE MÜFTÜLER.....	65
4.5. NAKİBÜ'L-EŞRAF VE NAKİBÜ'L-EŞRAF KAYMAKAMI	69
4.6. YARDIMCI GÖREVLİLER	72
4.6.1. Kâtib	72
4.6.2. Mübâşir	73
4.6.3. Muhzırlar.....	74
4.6.4. Çukadarlar /Çukdârlar	75
4.6.5. Kethüdâ	76

B. KARAHİSÂR-I SÂHİP SANCAĞI'NDA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

1. MAHALLELER.....	77
2. CAMİ	78
3. MEDRESE	80
4. HÂNLAR	81
5. ÇARŞI (SÛK), CADDE VE SOKAKLAR	82
6. VAKIFLAR	83
7. KULLANILAN EŞYALAR	86
7.1. TEKSTİL ÜRÜNÜ EV EŞYALARI	86
7.2. MUTFAK VE ZÜCCACİYE TÜRÜ EV EŞYALARI.....	89
7.3. GİYİM EŞYALARI	91
7.4. ZİYNET EŞYALARI.....	94

7.5. KİŞİSEL EŞYALAR VE ÜRÜNLER	95
7.6. SAKLAMA GEREÇLERİ	97
7.7. GIDA VE TÜKETİM ÜRÜNLERİ	97
7.8. HIRDAVAT TÜRÜ EŞYALAR, TARIM VE HAYVANCILIK ÜRÜNLERİ	98
7.9. SİLAH VE SİLAH TAKIMLARI	99
8. KULLANILAN İSİM, UNVAN VE LAKAPLAR	100
9. KUTLAMALAR (ŞEHZADELERİN DOĞUMU)	104

C. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI'NDA İKTİSADÎ HAYAT

1. TARIM	106
2. TİCARET	108
3. VERGİLER	110
3.1. ŞER'Î VERGİLER (TEKÂLİF-İ ŞER'İYYE)	110
3.1.1. Adet-i Ağnâm	110
3.1.2. Cizye	110
3.2. ÖRFÎ VERGİLER (TEKÂLİF-İ ÖRFİYYE)	111
3.2.1. Salyâne	111
3.2.2. Avârız Ve Nüzül Akçesi	112
3.2.3. İmdâd-ı Hazeriyye	113
3.2.4. İmdâd-ı Seferiyye	113
4. PARA POLİTİKALARI VE FİYAT HAREKETLERİ	114
4.1. PARA POLİTİKALARI	114
4.2. FİYAT HAREKETLERİ	117

D. DÖNEMİN ASKERİ GELİŞMELERİ

1. 1821 – 1823 OSMANLI – İRAN SAVAŞI	123
2. RUM İSYANI VE YUNANİSTAN DEVLETİ'NİN KURULMASI	129
3. NEFY, İTLÂK VE İKÂMET HÜKÜMLERİ	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BELGE ÖZETLERİ

SONUÇ	228
KAYNAKÇA	230
SÖZLÜK	235

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Defterde Kayıtlı Olan Fermanlar	15
Tablo 2. Defterde Kayıtlı Olan Buyuruldular.....	22
Tablo 3. Karahisâr-1 Sâhib Sancağı Dâhilindeki Kazalara Taksim Edilen Masraflar	26
Tablo 4. Vergi Taksimi Yapılan Kazalar	27
Tablo 5. Karahisâr-1 Sâhib Sancağı Dâhilindeki Köy ve Mahallelere Taksim Edilen Masraflar	28
Tablo 6. Vergi Taksimi Yapılan Mahalleler	28
Tablo 7. Vergi Taksimi Yapılan Köyler.....	29
Tablo 8. Merhum Şeyhülislam Halil Efendi'nin Vasiyeti Gereği Yapılan Harcamalar	35
Tablo 9. Merhum Şeyhülislam Halil Efendi'nin Terekesinde Mevcut Nakit Çeşitleri	37
Tablo 10. Defterde Yer Alan Tereke Kayıtları.....	38
Tablo 11. Defterde Kayıtlı Olan Beratlar	41
Tablo 12. Defterde Kayıtlı Olan Müraseleler.....	42
Tablo 13. Defterde Kayıtlı Olan Hücetler	45
Tablo 14. Karahisâr-1 Sâhib Sancağına Bağlı Kazalar	49
Tablo 15. Karahisâr-1 Sâhib Kazasına Bağlı Mahalleler	51
Tablo 16. Karahisâr-1 Sâhib Kazasına Bağlı Köyler	52
Tablo 17. Defterde Adı Geçen Karahisâr-1 Sâhib Sancağı Mutasarrıfları.....	56
Tablo 18. Defterde Adı Geçen Karahisâr-1 Sâhib Mütesellimleri.....	61
Tablo 19. Defterde Adı Geçen Karahisâr-1 Sâhib Kadı ve Naibleri.....	64
Tablo 20. Defterde Adı Geçen Karahisâr-1 Sâhib Müftüleri ve Şeyhülislamı	68
Tablo 21. Defterde Adı Geçen Nakibü'l-Eşraf Kaymakamları.....	72
Tablo 22. Defterde İsim ve Unvanları Geçen Kâtipler.....	73
Tablo 23. Defterde İsimleri Geçen Muhzırlar	74
Tablo 24. Defterde İsimleri Geçen Çukadarlar	75
Tablo 25. Defterde İsimleri Geçen Kethüdalar	77
Tablo 26. Defterde İsimleri Geçen Hanlar	81
Tablo 27. Defterde Adı Geçen Vakıflar	84
Tablo 28. Afyonkarahisar'da Kullanılan Tekstil Ürünü ve Mefruşat Eşyaları	87
Tablo 29. Afyonkarahisar'da Kullanılan Mutfak ve Züccaciye Türü Ev Eşyaları ...	89
Tablo 30. Afyonkarahisar'da Kullanılan Giyim Eşyaları	91
Tablo 31. Afyonkarahisar'da Kullanılan Ziyet Eşyaları	95
Tablo 32. Afyonkarahisar'da Kullanılan Kişisel Eşyalar ve Ürünler.....	95
Tablo 33. Afyonkarahisar'da Kullanılan Saklama Gereçleri	97
Tablo 34. Gıda ve Tüketim Maddeleri	98
Tablo 35. Hırdavat Türü Eşyalar	98
Tablo 36. Silah ve Silah Takımları.....	99
Tablo 37. Defterde Geçen Müslüman Erkek Ve Kadın İsimleri	101
Tablo 38. Defterde Geçen Lakap ve Sülale İsimleri	103
Tablo 39. Doğumları Kutlanan Padişah Çocukları	106
Tablo 40. Defterde Adı Geçen Meslekler.....	109
Tablo 41. Defterde Adı Geçen Para Çeşitleri ve Değerleri.....	116
Tablo 42. Karahisâr-1 Sâhib'de Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları	118
Tablo 43. Karahisâr-1 Sahib'de Hububat Fiyatları	121
Tablo 44. Karahisâr-1 Sahib'de Bazı Eşya Ve Nalburiye Fiyatları	121
Tablo 45. Karahisâr-1 Sahib'de Hayvan Fiyatları.....	122
Tablo 46. Defterde Kayıtlı Nefy Hükümleri	140

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.b.: Adı Geçen Bölüm

a.g.bel.: Adı Geçen Belge

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.l. : Adı Geçen Lügat

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.g.md.: Adı Geçen Madde

AŞS: Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicili

AÜ: Ankara Üniversitesi

AÜDTCFD: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi

AKÜ: Afyon Kocatepe Üniversitesi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

GOPÜ: Gaziosmanpaşa Üniversitesi

H.: Hicrî

İA : İslam Ansiklopedisi

M.: Miladî

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

S.: Sayı

s.: Sayfa

SBS: Sosyal Bilimler Enstitüsü

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb.: ve benzerleri

vs.: ve saire

GİRİŞ

Yapılan araştırmalara göre, Karahisâr-ı Sâhib bölgesindeki ilk yerleşim yerlerinin tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar götürülebilmektedir. Karahisâr-ı Sâhib M.Ö. 1800-1200 yılları arasında Hitit egemenliğine girmiş ve Hitit kültürünün önemli merkezlerinden biri olmuştur. Sonra Frig hâkimiyetine girmiş ve bir bakıma Friglerin merkezi olmuştur.

Daha sonra ise Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmiştir. 395'ten itibaren başlayan Bizans döneminde bu bölge Arapların ve Türklerin akınlarına sahne olmuştur³.

Seyyid Battal Gazi'nin de bu akınların birinde "Akronium" olarak adlandırılan Afyonkarahisar kalesi önünde şehit düştüğü rivayet edilir⁴.

Bir süre Sahip Ataoğulları'nın hâkimiyetinde kalan şehir "Karahisâr-ı Sâhib" olarak adlandırılmaya başlandı. Karahisar ismi, şehrin ortasında yer alan kayalığın renginden ve üstünde bulunan hisardan gelmektedir. Sahip ise Anadolu Selçukluları'nın son devirlerinde yaşayan ve Moğol istilası sırasında buraya sığınan Sahib Ata Fahreddin Ali Bey'in isminden gelmektedir. Afyon adı ise bu bölgede eskiden beri geniş ölçüde ekimi yapılan haşhaş üretimine dayanır⁵.

Afyonkarahisar 1341'den sonra akrabalık münasebetiyle Germiyanogulları'nın idaresine geçti. II. Yakup Bey zamanında Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı idaresine katıldı. Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un askerlerince tahrip edilen şehir tekrar Yakup Bey'in eline geçti. Fakat onun ölümünden sonra vasiyeti üzere kesin olarak Osmanlıların hâkimiyetine girdi⁶.

---

³Mehmet Güneş, **Tanzimat Dönemi Öncesinde Karahisâr-ı Sâhib Sancağı**, Gazi Üniversitesi, SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1995, s.1.

⁴Feridun Emecen, "Afyonkarahisar", **TDVİA**, C.I, İstanbul 1998, s.443.

⁵Emecen, "a.g.md.", s.444.

⁶Gös. yer.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAYNAKLAR VE DEFTERİN DİPLOMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

A. ŞER'İYYE SİCİLLERİ

1. MAHALLİ TARİH ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ

Osmanlı Devleti üç kıtada altı yüz yıl hüküm sürmüş büyük bir devlettir. Bu devletin tarihi mirasıyla günümüze intikal eden birçok arşivi vardır. Böyle zengin bir kültür hazinesine sahip olmamız oldukça önemli olmasına rağmen, arşiv kayıtlarımız yeterince incelenmeden Osmanlı'nın idari, siyasi ve sosyal tarihini tüm boyutlarıyla açıklamak imkânsızdır.

Mahalli tarih araştırmaları Osmanlı tarihinin siyasi, idari, mali, iktisadi, ticari, askeri, dini, kültürel, demografik vb. pek çok bakımdan bilinmeyen veya eksik kalan yönlerini aydınlatacak en temel, en güvenilir yoldur. Bu araştırmalar çoğaldıkça Türk Tarihi de o oranda doğru olarak ortaya konulacak ve geliştirilecektir.

Mahalli araştırmalarda kullanılan kaynaklar çok çeşitlidir. Bunlar içerisinde Şer'iyye sicilleri, şehir tarihleri için faydası son yıllarda daha da anlaşılan bir kaynak olarak eşi bulunmaz bilgiler içermektedir⁷.

2. ŞER'İYYE SİCİLLERİ'NİN TANIMI, KAPSAMI VE HAZIRLANMASI

Tarih biliminin en büyük özelliklerinden biri, tarihi olayları ve olguları belgelere dayanarak açıklamasıdır. Her milletin tarihi yapısını anlatan bir takım vesikalar olduğu gibi Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar ulaşan oldukça zengin ve çeşitli vesikalar ve arşivler vardır. Osmanlı Devleti'nin en önemli yargı organı olan Şer'i Mahkemelerde, devletin muhtelif devirlerdeki hukukî, iktisadî, dinî, askerî ve idarî müesseseleri hakkında çok değerli tarihî vesikalar kaleme alınmıştır⁸. Bu vesikaların önemli bir bölümü mahkemelerde kadılar tarafından kaleme alınan Şer'iyye sicilleridir. Hukuk sistemini İslam Hukukuna bağlı kalarak oluşturan Osmanlı Devleti'nde çok geniş ve kapsamlı görevlere sahip olan kadılar, kendilerine merkezden gönderilen hüküm ve fermanları, hüküm verdikleri davalara dair

⁷ Özer Küpeli, "Şer'iyye Sicillerinin Şehir Tarihçiliği ve Afyonkarahisar Tarihi İçin Önemi" , **Taşpınar**, S.3 (Kasım 2001) , s.54.

⁸ Ahmet Akgündüz, **Şer'iyye Sicilleri**, C. I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1988, s.11.

kararları, halkın kendilerine iletlediği Şikâyet ve dilekçeleri, görev yaptıkları taşra birimlerinin mahalli idarelerine ait hukuki düzenlemeleri, kanunların öngördüğü bir Şekilde sicil defterlerine kaydetmek zorundaydılar⁹.

Osmanlı Devlet ve sistemini anlayabilmek için, Şer'iyeye Sicillerinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Çünkü Şer'iyeye Sicilleri başta Osmanlı Devleti'nde hukuk uygulamalarını ayrıntılarıyla ortaya koymakla birlikte, devletin sadece hukukî yapısını değil, iktisadî, dinî, askerî ve idarî yapısını da ortaya koymaktadır. Ayrıca Şer'iyeye Sicilleri, Osmanlı Devletinde mahkemelerin sadece davalara bakmadığını, davaların yanı sıra daha değişik görevlerin de mahkemeler tarafından görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Osmanlı Mahkeme kayıtları olarak da bilinen bu defterlere, kadı defterleri, mahkeme zabıtları veya zabt-ı vekâyi sicilleri de denilmektedir¹⁰.

Şer'iyeye Sicil defterlerinde mevcut olan kayıtlar iki kısıma ayrılır. Birinci kısım, hüccetler, ilamlar, mahalle ve köy isimleri, Şehirde yürütölen imar faaliyetleri, Şehrin nüfusu, dini ve etnik yapısı, evlenme, boŐanma, kız kaçırmaya, mehir bağlama, alım-satım, mukâvele, hırsızlık, kalpazanlık, yaralama ve cinayet gibi kayıtlar, Őehirdeki esnaflar, üretim, sancak ve Şehir halkından toplanan vergi miktarı ve avarız hanesi ile ilgili belgeler, çeşitli eşya fiyatlarını gösteren kayıtlar, miras ve varislerin durumunu bildiren tereke kayıtları ve bunların dışında mahkeme tarafından önemli görölen çeşitli konular vs. gibi Şer'i muamelelere dair çeşitli kayıtları içerir. Bu kayıtlar bizzat kadılar tarafından tutulan kayıtlardır. İkinci kısımda ise merkezden kaza merciine gönderilen ferman, berat, buyuruldu, mektup, tezkere gibi hükümlerin suretleri bulunur.

Şer'i mahkemenin verdiği kararların deftere kaydedilmesinde ve taraflara verilen suretlerinde Sakk-ı Şer'î denilen yazım usulü kullanılmıştır. Defterlerin ebatları genelde 40 cm boyunda, 16-17 cm eninde olmaktadır. Bazı defterlerin ebatları da hâkimlere göre deęiŐmektedir. Kadılar göreve başlar baŐlamaz, adı, unvanı ve göreve başlama tarihlerini defterin ilk sayfasına yazmaktadırlar. Görevleri

---

⁹ Mehmet Beşirli, **Orta Karadeniz Kentleri Tarihi, I, Tokat (1771-1853)**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005, s.7.

¹⁰ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.383.

sona erdiğinde defteri kendisi veya emini aracılığıyla yeni hâkime devretmektedirler¹¹.

Defterlerde kullanılan dil genelde Türkçe olmakla beraber Arapça olarak yazılmış kararlar da vardır¹².

3. ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU

Şer'iyeye sicilleri, insanlar arasında dil, din ve ırk farkı gözetmeden bütün insanlarla ilgili olayları ve bu olaylarla ilgili mahkeme kararlarını ve idari düzenlemeleri içine almaktadır. Siciller, 15. yüzyılın ilk yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan zaman dilimi içerisindeki 472 yıllık Türk tarihi ve kültürünün temel kaynaklarının başında gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin sona ermesi ile birlikte görevi sona eren Şer'î mahkemeler, Osmanlı Devleti'nin muhtelif devirlerdeki dini, askeri, hukukî, ekonomik ve idari kurumları hakkında önemli bilgiler bırakmıştır. Kadıların devlet merkezi ile yaptıkları resmi yazışmaları, halkın şikâyet ve isteklerini, mahalli idarelere ait hukuki düzenlemeleri, mahallin sosyal ve ekonomik yaşantısını yansıtan bu sicilleri incelemeyen Osmanlı Devleti'nin idari, sosyal ve siyasi tarihini tam manasıyla ortaya çıkarmak mümkün değildir¹³.

Şer'iyeye sicilleri muhtelif konularda araştırma yapanlar için birinci el kaynak durumundadır. Yalnız bakış açılarına göre onlara atfedilen önem konudan konuya değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, bir sosyal tarih araştırmacısı da, bir hukuk tarihi araştırmacısı da kendi ilgi alanları bakımından birincil öneme sahip kaynaklar olarak görebilmektedir. Askerî tarih, şehir tarihi, iktisat tarihi, yer adları ve kişi adları bilimleri ve hatta diploması ile diplomasi tarihi bakımından da önemlidir. Meselâ Şer'iyeye sicillerinde kayıtlı olan vakfiyeler, Bulgaristan, Kıbrıs ve Yunanistan vatandaşı olan Türklerin bu devletlere karşı hak arayışlarında hukuki bir temel sağlamaktadır. Siciller adli teşkilat açısından da önemlidir: Kadılık, naiblik, muhızlılık, çavuşluk, mübaşirlik ve subaşılık gibi adli müesseselerin idari yapılarını

---

¹¹ Ahmet Akgündüz, "Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", **Türkler**, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.58-59.

¹² Halil Cin - Ahmet Akgündüz, **Türk-İslâm Hukuk Tarihi** I-II, Timaş Yayınları, İstanbul 1990, s.420.

¹³ Akgündüz, **Şer'iyeye Sicilleri**, C. I, s.11.

ve yapmış oldukları görevler geniş bir şekilde Şer‘iyye sicillerindeki kayıtlardan öğrenilebilmektedir¹⁴.

Bütün Şer‘iyye sicilleri bulunduğu yerin iktisadî hayatına ilişkin birinci elden orijinal kaynaklardır. 15-20. yüzyıllar arasındaki Türk halkının yaşam ve geçim tarzı, ticari ürünleri, meslekleri, kullandıkları eşyalar, vergiler, kullandıkları para birimleri ve enflasyon gibi mevzular Şer‘iyye sicillerindeki kayıtlardan doğru bir şekilde tahlil edilebilmektedir¹⁵.

Şer‘iyye sicillerinin bir kısmı zaman içerisinde savaşlar, yangınlar ve su baskınları gibi değişik doğal afetlerden kaynaklanan durumlara bağlı olarak çürümeler ve insan eliyle oluşan tahriplere uğramışlardır¹⁶.

Osmanlı Devleti’nin 472 yıllık tarihine ışık tutan Şer‘iyye sicillerinden bir kısmı günümüze kadar ulaşamamıştır. Her kaza, sancak ve vilâyet merkezlerinde tutulmuş olan mahkeme-i Şer‘iyye defterlerinin miktarı yanan, kaybolan ve zayı olanlara rağmen bugün on binleri geçmekte ve bu defterler kütüphane ve müzelerde muhafaza edilmektedir¹⁷.

Şer‘iyye sicillerinden günümüze ulaşanlarının ve Türkiye sınırları içerisinde bulunanların sayısı konusunda araştırmacılar farklı rakamlardan söz etmektedir. Naci Aslan, on bine yakın defterin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’nde olduğunu belirtirken aynı miktar kadar da İstanbul Şer‘iyye Sicili Arşivi’nde yer aldığını belirtmektedir. Orhan Avcı, Devlet Arşivleri’nde 8928 sicilin mevcut olduğuna, İstanbul Şer‘iyye Sicilleri Arşivi’nin idareciliğini yapmış olan Abdülaziz Bayındır ise İstanbul ve çevresine ait 9872 sicil olduğuna işaret etmektedir. Bütün bu rakamlardan hariç bir de günümüze ulaşmayan ve resmi arşivlerde yer almayan çok sayıda sicil olduğu unutulmamalıdır¹⁸. Tahriplere uğramayıp kurtulmayı başaran

---

¹⁴ F. Gedikli ‘‘Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer‘iyye Sicilleri’’, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 3/5, İstanbul 2005, s.190.

¹⁵ Akgündüz, **Şer‘iyye Sicilleri**, C. I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, s.15.

¹⁶ Münir Atalar, ‘‘Şer‘iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe’’, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami Bilimler Enstitüsü Dergisi** S.4, Ankara, s.313.

¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, TTK, Ankara 1988, s.109.

¹⁸ Murat Hanılçe, **16 Numaralı Tokat Şer‘iyye Sicili’nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi**, GOPÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2009, s.6.

sicillerin bir kısmı da çöplüklerden toplanmış veya başka sebeplerle özel şahısların eline geçmiştir¹⁹. Sonuç olarak defterlerden bir kısmı şu an için mevcut değildir.

Şer‘iyye sicillerinin korunması ve bir arşivde toplanması amacıyla ilk girişim Osmanlı Padişahlarından Sultan II. Abdülhamit zamanında gerçekleşmiştir. 1312/1894 yılında “Şer‘iyye Sicilleri Arşivi” kurulmuştur²⁰. Cumhuriyet döneminde ise Maarif Vekâleti’nin 3 Kasım 1941 tarihli ve 4018/2182 sayılı kararı ile sicillerin kütüphane ve müzelere devri sağlanmıştır. Bu karar ile siciller ait oldukları illerin müze ve kütüphanelerinde veya Topkapı sarayında muhafaza edilirken, 1991 yılında Kültür Bakanlığı’nın almış olduğu karar ile İstanbul Şer‘iyye Sicili Arşivi’ndekiler hariç olmak üzere diğer siciller Ankara’da bulunan Milli Kütüphane’de toplanmıştır. İstanbul ve çevresine ait siciller ise halen İstanbul Müftülüğü Şer‘iyye Sicilleri Arşivi’nde korunmaktadır²¹. Milli Kütüphane’nin Yazma ve Nadir Eserler Deposu’nda korunan siciller 2006 yılında Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir²².

Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan sicillerin akıbeti kesin olarak bilinmemekle beraber yapılan araştırmalardan Sofya’daki Milli Kütüphane’de, Üsküp’te bulunan Makedonya Tarihi Enstitüsü’nde, Yunanistan’da Selanik’teki Makedonya Enstitüsü’nde, Kıbrıs’ta, Kahire’de, Şam’da ve Basra’da Şer‘iyye sicilleri bulunmaktadır²³.

4. AFYONKARAHİSAR ŞER‘İYYE SİCİLLERİ VE AFYONKARAHİSAR İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicilleri Hicri 1045 (1632)’den başlayarak Hicri 1343 (1926) yılına kadar uzanan yaklaşık üç asırlık bir döneme mahsustur. Afyonkarahisar’a ait Şer‘iyye Sicil defterlerinin sayısı hakkında farklı rakamlar ileri

---

¹⁹ Gedikli, “a.g.m.”, s.188.

²⁰ Akgündüz, *Şer‘iyye Sicilleri*, C. I, s.61.

²¹ Gedikli, “a.g.m.”, s.188.

²² Hanilçe, *a.g.t.*, s.6.

²³ Akgündüz, *Şer‘iyye Sicilleri*, C. I, s.61.

sürülmekle birlikte²⁴ Ahmet Akgündüz'ün tespitlerine göre, 158 Şer'iyye Sicil defteri bulunmaktadır²⁵.

Defterler arasında bazen üç beş hatta on yıla varan boşluklar bulunmaktadır. Bu eksik defterlerin nasıl kayboldukları ve nerede oldukları maalesef bilinmemektedirler.

Afyonkarahisar Şer'iyye Sicilleri genellikle bir iki yıl gibi kısa dönemlere aittir. Buna rağmen dokuz, on yıl, hatta otuz sekiz yıl gibi uzun dönemlere ait olan siciller de mevcuttur.

1991 senesinde Afyonkarahisar Etnografya Müzesi'nden Ankara'ya intikal ettirilen bu sicil defterleri Milli Kütüphane'de bulunmaktadırlar. Mikrofilmleri çekilmiş olarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur²⁶. Ancak Milli Kütüphane'de yer alan Şer'iyye Sicilleri günümüzde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne nakledildiği bilinmektedir.

Ülkemizde Karahisâr-ı Sâhib tarihine dair yazılan eserler genellikle mahalli araştırmacılar tarafından kaleme alınmıştır. Bu bağlamda, ilk araştırma Edip Ali Baki tarafından yapılmıştır. Şer'iyye Sicillerinden istifade edilerek hazırlanan bu küçük çaplı eser, XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Karahisâr-ı Sâhib sancağının idari ve içtimaî yapısıyla ilgili bazı bilgileri ihtiva etmektedir.

Bir diğer çalışma ise, Süleyman Gönçer tarafından yapılmıştır. İki ciltten oluşan bu eserin ikinci cildi Osmanlılar dönemi ile ilgili bilgiler içermektedir ve Şer'iyye Sicilleri temel kaynak olarak kullanılmıştır²⁷.

Yusuf İlgar da yaptığı çalışmalarla Afyonkarahisar'ın bölge tarihinin aydınlanmasında önemli katkılarda bulunmuştur²⁸.

Bölge tarihi ile ilgili bazı lisans, yüksek lisans ve doktora tezleri de bulunmaktadır. Özellikle Orhan Üçler Bulduk tarafından Tahrir Defterleri esas

---

²⁴ Edip Ali Baki Afyonkarahisar'a ait 143 defter olduğunu söylerken, Osman Ersoy 182 tane olduğunu söylemektedir. Bkz: Edip Ali Baki, **Şer'iye Sicillerine Göre Afyon Karahisar'da XVII. XVIII. Asırlarda Meçhul Halk Tarihinden**, Afyon 1951. ; Osman Ersoy, "Şer'iye Sicilleri'nin Toplu Kataloğuna Doğru" **TAD**, C. XXI, Sayı 3-4, Ankara 1975.

²⁵ Akgündüz, **Şer'iye Sicilleri**, C. I, s. 83, 163.

²⁶ Mehmet Güneş, **Tanzimat Dönemi Öncesinde Karahisâr-ı Sâhib Sancağı**, Gazi Üniversitesi, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1995, s.10.

²⁷ Bkz., Süleyman Gönçer, **Afyon İli Tarihi**, C. I, İzmir 1971; C II, Afyon 1992.

²⁸ Yazarın bazı çalışmaları için bkz., Yusuf İlgar, **Tarih boyunca Afyon'da Mevlevilik**, Afyon 1985.

_____ ; **Tarih İçinde Afyonkarahisar'da Kaybolan Eserlerimiz**, Afyon 1991.

alınarak hazırlanan “ 16. Yüzyılda Karahisâr-ı Sâhib Sancağı” adlı doktora tezi Afyonkarahisar tarihi ile ilgili olarak şimdye kadar yapılmış çalışmalar içerisinde önemli bir yere sahiptir²⁹.

Son dönemde özellikle Şer‘iyye Sicilleri esas alınarak yapılmış olan birçok yüksek lisans ve doktora çalışmaları da bulunmaktadır³⁰.

B. 562 NUMARALI AFYONKARAHİSAR ŞER‘İYYE SİCİLİ

1. DEFTERİNİN TANITIMI

Çalışmamıza konu olan “562 Numaralı Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicili Defteri” Karahisâr-ı Sâhib’in diğer sicilleri gibi Afyonkarahisar Müzesi’nden muhafaza edilmekte iken Ankara Milli Kütüphane’ye nakledilen 158 defterden biridir.³¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi’nin kurulmasıyla beraber AKÜ Tarih Bölümü’nce Şer‘iyye sicillerinin tamamına ait mikrofilmler temin edilmiştir.³² Bu defterlerin fotokopileri elde edilmiştir.

İncelediğimiz sicil defteri Receb 1236 (Nisan 1821)’den Zilhicce 1238 (Eylül 1823) yılları arasında tutulan kayıtları içermektedir. Defter 146 sayfa (73 varak)’dan oluşmaktadır. 1. sayfanın tamamen boş bırakıldığı sicilde toplam 201 adet belge bulunmaktadır. Sayfalar sonradan numaralandırılmıştır. Numaralandırma sırayı takip etmektedir.

İncelediğimiz defterde genelde yazı sitili olarak “rika” ve “talik kırması” kullanılmıştır. Bazı belgelerin üzerindeki silinti ve lekeler belgelerin okunmasını zorlaştırmıştır. Yazılar çoğunlukla okunabilir şekilde olmakla beraber sınırlı sayıda belgenin okunması uzun zaman almıştır. Defterdeki metinler incelendiğinde yazı

---

²⁹ Bkz., Üçler Bulduk, XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib Sancağı, AÜ, SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

³⁰ Bazıları şunlardır: Mehmet Güneş, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karahisâr-ı Sâhib Sancağı, Gazi Üniversitesi, SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

M. Zahit Yıldırım, Karahisâr-ı Sâhib Sancağı’nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1720-1750), AÜ, SBE (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

Gürsoy Şahin, Karahisâr-ı Sâhib’de Sosyo-Ekonomik Yapı (1684-1686), AKÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2001.

Dilaver Durakşahin, 652 Numaralı Karahisâr-ı Sâhib Şer‘iyye Sicili, AKÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2006.

Hacer Demirbağ, 509 Numaralı Afyon Şer‘iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, Gazi Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

³¹ Akgündüz, a.g.e. , s.83.

³² Özer Küpeli, “Şer‘iyye Sicillerinin Şehir Tarihçiliği ve Afyonkarahisar Tarihi İçin Önemi” , Taşpınar, Sayı: 3 (Kasım 2001), s.57.

sitillerinin farklılığından dolayı belgelerin farklı kâtiplerce kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Defterin dili genelde anlaşılacak sadeliktedir. Ancak bazı belge türlerinin başında Arapça dua veya ibareler de vardır. Defterde yer alan bazı belgelerin konuları görevli kâtipler tarafından başlıklarla ifade edilmiştir.

Belgelerin tarihleri genellikle birbirini takip etmektedir. Ancak, bazen aralarında sadece gün, ay değil birkaç seneye varan kesintiler görülmektedir. Bir izin tezkiresi ile başlayan ilk belge 1249 tarihini gösterirken, en son belge olan ihtida kaydının tarihi 1238'i göstermektedir. Belgelerde, içerik bakımından bir birlik söz konusu değildir. Sadece narh kayıtları defterin son kısmında bir arada verilmiştir.

Belge numaralandırmalarında sık sık hata yapıldığı dikkat çekmektedir. Bazen birbirinin devamı niteliğinde metinlere iki farklı belge zannıyla ayrı ayrı numara verildiği gibi, farklı iki belgeye aynı numaraların verildiği de görülmektedir. Biz bu çalışmamızda karışıklığa sebebiyet vermemek için –yanlışlıklarına rağmen– defterdeki belge numaralarını esas aldık. Ancak, yanlış numaralandırıldığını düşündüğümüz ve izahat gerektiren yerleri “Özetler” kısmının dipnotlarında belirtmeye çalıştık.

Tereke, nikâh akdi ve tevzi defterlerinde tarihler rakamla yazılırken, hüccet, i‘lâm gibi belgelerde tarihler Arapça ile yazılmıştır. Merkezden gönderilen belgelerin suretlerinin tarihleri Arapça olup, kadının eline ulaştığı tarihler rakamla yazılmıştır. Bazı belgelerde ise ne yazılış tarihi ne de kayıt tarihi bulunmamaktadır.

İçerik bakımından çok zengin olan defterdeki belgelerin yaklaşık yarısını merkezden gönderilen ve bizzat padişaktan sadır olan ferman, berat gibi vesikaların suretleri teşkil etmektedir. Sonra sırayı Sadrazam, Beylerbeyi ve Kadıaskerlerden gelen “buyuruldular” almaktadır. Daha sonra da “tevzi defterleri” , “hüccet” , “tereke kayıtları” , “i‘lâm” , “mürâsele” , “temessük” , “narh kayıtları” türünde belgeler sıralanmaktadır.

Çalışmamıza konu olan bu defterde bazı belgelerin altında veya kenarında sonradan konu ile alakalı ferman, buyuruldu vs.nin ulaştığı veya sürgündeki bir kimsenin salıverildiğini ifade eden ve içerisinde genellikle “şerh” kelimesinin geçtiği bölümler bulunmaktadır. Biz bunları “Özetler” kısmında “şerh” başlığı altında vermeye uygun gördük. Mesela beşinci sayfada yer alan sekiz numaralı belge “*altın*

ve gurusu fermanı hakkında emir”³³ başlığını taşımaktadır. Bu belgenin hemen devamında konu ile alakalı olarak Karahisâr-ı Sâhib Mutasarrıfı Reşit Paşa'nın bir kıt'a buyuruldularının ulaştığına dair şerh verildiği ifade edilmiştir. Biz de bu ve benzeri ilgili kısımları “şerh” başlığı altında belgenin hemen devamında gösterdik.

İncelediğimiz defterdeki belgelerin ekserisinin idari ve iktisadî hayata ilişkin belgelerden müteşekkil olmasına rağmen, belgelerin el verdiği ölçüde ve telif eserlerin de katkısıyla sosyal ve kültürel hayata ilişkin değerlendirmeler de yapılmıştır.

2. DEFTERDE YER ALAN BELGELERİN TASNİFİ

Belgelerin türü bakımından defter içerisindeki dağılımı rakamlarla şu şekildedir:

Ferman:	99
Buyuruldu:	29
Tevzi' Defteri:	19
Hüccet:	4
Tereke Kaydı:	7
Mürasele:	4
Berat:	6
Mektub:	12
Temessük / Senet:	8
Narh:	5
Diğerleri:	8

Belgelerin konularına göre dağılımı ise şu şekildedir:

Asker, Erzak, Güherçile, Ağnam, Deve vs Talebi: 4/6, 4/7, 7/12, 8/14, 11/19, 13/23, 14/24, 14/25, 21/28, 21/29, 21/30, 23/32, 29/39, 43/60, 44/61, 45/62, 44/64, 64/96, 64/97, 66/98, 76/112, 84/123, 94/130, 109/144, 117/156, 118/158, 127/171, 134/181, 135/183,

³³ AŞS 562, 5/8 (562 No'lu Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicili 5. Sayfadaki 8. Belge)

Sürgün, İtlak ve İkâmet emirleri: 4/5, 6/11, 7/13, 9/16, 10/18, 12/21, 23/33, 34/44, 34/45, 35/48, 41/55, 42/58, 43/59, 48/68, 48/69, 51/76, 51/77, 52/78, 52/79, 53/80, 53/81, 56/86, 56/87, 56/88 – 57/89, 57/91, 70/103, 82/119, 82/120, 86/125, 95/132 A, 108/143, 110/146, 113/150, 117/155, 118/157, 126/169, 128/173, 129/174, 129/176, 133/180, 136/184, 137/185, 141/195

Görev Tevcihleri: 3/2, 3/3, 3/4, 6/9, 13/22, 22/31, 34/46, 35/47, 38/50, 38/51 A, 38/51 B, 41/54, 47/66, 50/72, 50/73 A, 54/83, 54/84, 69/101, 71/106, 74/108, 75/109, 76/111, 80/115, 80/116, 83/121, 83/122, 95/131, 105/139, 106/140, 108/142, 113/148, 113/149, 115/153, 119/160, 135/182, 138/188, 138/189, 141/194,

Kutlamalar: 67/99, 96/132 B, 140/193

Menziller: 10/17, 129/175,

Miras Meseleleri: 23/34, 132/178

Müsadere: 24/35, 137/187, 140/192

Para ve fiyat hareketleri: 5/8, 57/90, 104/138, 142/196, 143/197, 144/198, 144/199, 144/200

Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın Çeşitli Masraflarının Kaza, Mahalle ve Karyeler Arasında Taksim Edilmesi: 9/15, 15/27, 25/37, 31/41, 33/42, 46/65, 58/92, 71/104, 71/105, 72/107, 77/113, 78/114, 81/117, 81/118, 87/126, 90/128, 100/135, 103/137, 119/159, 120/161, 128/172, 130/177

Tereke Taksimi: 6/10, 26/38, 40/53, 51/75, 55/85, 63/93, 63/94, 97/133

Vergi konuları: 14/26, 30/40, 42/56, 42/57, 49/71, 53/82, 88/127, 93/129, 106/141, 110/145, 116/154, 124/162, 124/163, 124/164, 124/165, 124/166 A, 124/166 B, 125/167, 125/168, 126/170, 132/179, 137/186

Mürur tezkeresi ve firari meselesi: 39/52, 48/70, 50/73 B, 68/100, 99/134, 114/152, 138/190

Müteferrik konular: 2/1, 11/20, 25/36, 33/43, 36/49, 43/63, 47/67, 64/95, 69/102, 75/110, 85/124, 103/136, 111/147, 114/151, 139/191, 145/201

3. DEFTERDE YER ALAN BELGE TÜRLERİ

3.1. FERMANLAR

Divân-ı Hümâyün veya Paşa Kapısı'ndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan padişah emirlerinin genel adı fermandır. Fermanla eş anlamlı olan “*emr-i âlî, emr-i şerîf, emr-i pâdişâhî, emr-i münîf-i vâcibü'l-ittibâ', hükm-i şerîf ve hükm-i cihân-mutâ*” şeklinde emir ve hüküm kelimeleri kullanılmaktadır. İncelediğimiz defterde genellikle “*emr-i âlî, emr-i şerîf, emr-i alişân*” terkipleri daha çok kullanılmıştır. Sefere çıkılması, asker sevki, vergi vb. devlet işlerine dair fermanlar doğrudan Divân-ı Hümâyün kararı ve padişahın emriyle hazırlanıp gerekli yerlere gönderilirdi. Fermanların çoğu beylerbeyi, sancak beyi, kadı gibi görevlilerin mektup veya arzı ya da halktan birinin arzuhaline göre görüşülüp karara bağlanırdı³⁴.

Fermanlar belli kurallara göre yazılırdı. İncelediğimiz defterde kayıtlı olan fermanlar asıl nüshalar olmayıp aslının kopyası olduğu için, defterde bulunan kayıtlarda padişah tuğraları bulunmamaktadır. Altı rükünden oluşan fermanları şekil yönünden incelersek;

Ferman belgelerinin genelde özeti sayılabilecek şekilde başlıklar kullanılmıştır. Örneğin Anadolu canibinden Rumeli'ye tertip olunan askerlerin bir kısmının yollarda bir kısmının ise memuriyet mahalinde firar ettiğini anlatan fermanında. “*Firarî asker husûsiçün emirdir*” şeklinde bir başlık kullanılmıştır³⁵. Genelde defterimizdeki ferman başlıklarında “*emridir*” ifadesi kullanılmıştır.

Fermanlardaki elkâblar ve dualar şahsın görevine, makamına ve bulunduğu konuma göre ayrı ayrı kullanılmıştır. Bütün elkabların aynı şekilde başladığı görülmemektedir. Örnek verecek olursak;

Sadrazam elkâbı ve dua rüknü;

“*Düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem müdebbirü'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimü mehâmi'l-enâm bi'r-reyi's-sâ'ib mümehhidü bünyâni'd-devlet ve'l-ikbâl erkâni's-sa'âdeti ve'l-iclâl el-mahfûfu bî-sunûfihî*”

³⁴ Mübahat Kütükoğlu, “Ferman”, TDVİA, C.12, İstanbul 1995, s.400.

³⁵ AŞS 562, 39/52

avâtüfi'l-melikü'l-a'lâ hâlâ Kayseriye ve ber-vech-i muhasıllık Bozok sancâkları mutasarrıfı vezirim el-Hâc Hüseyin Pâşâ edâmallahu te'âlâ iclâlehu...³⁶.

Naib elkâbı ve dua rüknü:

“Kıdvetü'n-nüvvâbü'l-müteşerri'in Karahisâr-ı Sâhib kazâsı nâibi zîde ilmuhu...³⁷

Kâdı elkâbı ve dua rüknü;

“Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazâ'il ve'l-keâm...³⁸.

Fermanlar birden fazla kişiye hitaben de yazılabilir.

“Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazâ'il ve'l-keâm Karahisâr-ı Sâhib sancâğında vâki' kazâların kâdıları ve nâibleri zîde fazluhum ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Karahisâr-ı Sâhib sancâğı mütesellimi zîde mecduhu ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân a'yân ve zâbitân ve vücûh-ı ahâli ve sâir iş erleri ve bu husûsa mübâşir ta'yîn olunan hassam hasekilerinden Hüseyin Haseki zîde kadruhum...³⁹.

“tevkî'-i refî-i hümayûn vâsıl olıcak mâ'lûm ola ki...⁴⁰. İfadesi ile yeni bir bölüm yani nakil ve iblâğ bölümüne geçiş yapılır.

Elkab ve dua bölümünden sonra “nakil” ve “iblâğ” denilen bölüm başlar. Fermanın yazılma nedeni anlatılır, konusuna göre uzun veya kısa olabilir.

“...Şeyhülislâm-ı sâbık el-Hac Halîl Efendi hasbe'l-iktizâ azl ve bâ hatt-ı hümayûn şevket-makrûn ve işâret Bursa'da ikâmet itmek üzere me'mûr ve irsâl kılınmış ise de mûma-ileyh mahrûse-i Bursa'da lisânını hıfz itmediğine binâen mehâbetrîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn celâdet -makrûn-ı şâhânem mücibince menfâsının Karahisâr-ı Sâhib'e tebdîl olunması bâbında emr-i şerîfim sudûrunu bi'l-fi'il Şeyhülislâm ve müftiyyü'l-enâm a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn efdâlü'l-füzelâi'l-müteferri'in Mevlânâ es-Seyyîd Yasincizâde Adülvehhâb edamallahu te'âlâ fezâilehu işâret etmeleriyle işâretleri mücibince mûma-ileyhimin menfâsı Karahisâr-ı Sâhib kazâsına sarf ve tahvîl olunmak fermânım olmağın işbu emr-i şerîfim isdâr ve

³⁶ AŞS 562, 53/80

³⁷ AŞS 562, 56/86

³⁸ AŞS 562, 64/97

³⁹ AŞS 562, 67/98

⁴⁰ AŞS 562, 69/100

çavuşlar emini kıdvetü'l-emâcid ve'l-â'yân Osman zîde mecduhu ile irsâl olunmuştur...⁴¹.

Fermanın yazılma sebebi anlatıldıktan sonra nakil ve iblâğ bölümünün devamında “*imdî siz/sen ki...*” diye hitap sırasında sıralanan kişiler tekrar sıralanarak, yapılması gereken işler ayrıntılı bir şekilde anlatılır.

“...imdi sen ki Karahisâr-ı Sâhib nâibi mûma-ileyhsin vusûl-ı emr-i şerîfimde mûma-ileyhi ma'rîfetinle mübâşir ta'yîn olunan Divân-ı Hümayûnum çavuşlarından Arabkirli Ömer Çavuş zîdet kadruhuya terfîkân Konya'ya nefyi ve irsâle müsârat eylesin ve senki Konya nâibi mûma-ileyhsin vusûlünde mûma-ileyhi ol tarafda menfiyyen meks ve ikâmet ettirüb bilâ ferman itlâkından mücânebet hatve-i vâhidde mahal-i ahere salıverilmesi lâzım gelür ise mes'ûl ve mu'âtab olacağını bilüb ana göre amel ve hareket ve vusûlunu mübâşir çavuş-ı merkûm ile Dersa'âdetime tahrîr ve i'lâma mübâderet eylemek bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur...⁴².

Yapılması gerekenler yazılıp, gerekli uyarılar ve emirler yapıldıktan sonra fermanın yerine ulaştığı anda bahsedilen işlerin derhal yapılması için kesin emir belirten emir ve hüküm bölümü başlar.

“Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardıkta bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sūdûr olan işbu emr-i şerîf-i âlişânımın mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla 'amel ve hareket ve hilâfından hazer ve mücânebet eylesiniz. ...⁴³.

Te'kid ve tehdit bölümünde “*Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sūdûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla amel ve hareket eylesin. Şöyle bilesin a'lâmet-i şerîfe i'timâd kılasın...⁴⁴.*” şeklinde ifadeler yer almaktadır.

Te'kid/Tehtit kısmından sonra fermanın yazıldığı tarih birkaç farklı şekilde yazı ile belirtilir, fermanlarda en son olarak “mahall-i tahrir” denilen fermanın yazıldığı yer belirtilirdi. Fermanın yazıldığı yer sol alt köşede bulunurdu. Eğer

---

⁴¹ AŞS 562 : 6/11

⁴² AŞS 562, 7/13

⁴³ AŞS 562, 111/145

⁴⁴ AŞS 562, 113/150

ferman İstanbul'dan yazılmış ise “*Be makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse*” biçiminde ya da “*Kostantiniyye-i Mahrûse*” şeklinde yazılırdı.

“*Tahrîren fi'l-evâhir-i şehri Rebiülevvel sene 1238. Be-makâm-ı Kostantiniyye- el-mahrûse*”⁴⁵.

“*Tahrîren fi'l-evâil-i şehri Cemaziyelevvel li-sene semân ve selâsin ve mi'eteyn ve elf. Kostantiniyye-i Mahrûse*”⁴⁶.

“*Hurrîre fi'l-yevmi's-sâlis min Cemaziyelahir li-sene semân ve selâsin ve mi'eteyn ve elf*”⁴⁷.

Tablo 1. Defterde Kayıtlı Olan Fermanlar

Belge No	Fermanın Konusu
4/5	Hacı Mustafa Paşa'nın ikâmet emri
5/8	Altın ve kuruş fermanı
6/11	Eski Şeyhülislam Hacı Halil Efendi'nin sürgün emri
7/12	Otuz beş senesi buğday satın alma emri
7/13	Tahir Efendi'nin sürgün yerinin değişikliğine dair ferman
8/14	Karahisâr-ı Sâhib sancağından Silistre tarafına talep edilen süvari hakkında emir
9/16	Hassa Silahşörlerinden Bursa Mübayaacısı Seyyid Ali Ağa'nın sürgün emri
10/18	Aşçı Mengenli Halil'in sürgün emri
12/21	Solak oğlu Hacı Mustafa ve Hacı Arab'ın sürgün emri
13/23	Buğday talebine dair emir

⁴⁵ AŞS 562, 117/155

⁴⁶ AŞS 562, 127/171

⁴⁷ AŞS 562, 130/177

14/24	Silistre tarafına asker talebine dair emir
21/30	Buğday talebine dair emir
23/33	Eski Sille Voyvodası Abdulhalim Ağa'nın sürgün emri
24/35	Eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin muhallefatına hazine tarafından el konulmasına dair ferman
25/36	Reayanın korunmasına dair ferman
34/44	Edirne eski müftüsü Ebezade Mustafa Efendi'nin salıverilmesi emri
34/45	Bilecikli Murat oğlu Artin'in sürgün emri
35/47	Ebubekir Efendi'nin mütesellimlik emri
35/48	Ali Ağa'nın salıverilmesi emri
36/49	Rüştü Paşa'nın sürücülük emri
39/52	Firarî askerler hakkında emir
41/55	Seferihisarlı üç adamın sürgün emri
42/56	Bedel-i nüzul emri
42/57	Avarız emri
42/58	Üç zimmînin sürgün emri
43/59	Tireli adamların salıverilmesi emri
43/60	Güherçile talebine dair ferman
44/61	Geri kalan güherçilenin acele gönderilmesine dair ferman
45/62	Koyun bedeline dair ferman

45/63	Hacı Bekir'in muhalefatı bedelinin tahsiline dair ferman
46/64	Buğday talebine dair ferman
46/65	Koyun taksimine dair emir
47/67	İranlı hakkında emir
48/68	Sürgün emri
48/69	Kütahyalı Parsah oğlunun salıverilmesi emri
48/70	Mürur tezkeresine dair ferman
49/71	Reşit Paşa'nın bakayası emri
51/76	Ankaralı Bedros oğlu Asvador'un sürgün emri
52/77	Bosna eski kadısı Seyyid Nurettin Efendi'nin sürgün emri
52/78	Yeniçeri eski ağası Hasan Ağa'nın ikamet emri
52/79	Bilecikli Murat oğlu Artin'in salıverilmesi emri
53/80	Ekrâd Aşireti'nden Halit ve Memiş'in sürgün emri
53/81	Mustafa Efendi'nin sürgün emri
54/83	Mehmed Bey'in mütesellimlik emri
56/86	Sille eski voyvodası Abdulhalim Ağa'nın salıverilmesi emri
56/87	Şişman oğlu Mustafa'nın Muğla'ya sürgün edilmesi emri
56/88	Hacı Baki oğlu Osman'ın Alanya'ya sürgün edilmesi emri
57/89	Hacı Baki oğlu Osman'ın Alanya'ya sürgün edilmesi emri
57/90	Altın ve nakit çeşitleri hakkında ferman

57/91	Bedros oğlu Asvador'un salıverilmesi emri
63/93	Tereke kaydına ilişkin ferman
64/95	Derbentçilerin görevlendirilmesine dair emir
64/96	şark canibi ordusu için koyun talebine dair emir
64/97	şark canibi ordusu için koyun talebine dair emir
66/98	şark canibi ordusu için deve talebine dair emir
67/99	şehzade Sultan Mehmed'in doğumunun müjdelenmesi emri
68/100	Tezkere maddesi için uyarı emri
69/102	Raic hintası/buğday fiyatına dair emir
70/103	Adapazarlı adamların sürgün emri
75/110	Minber yapma izni ile alakalı ferman
76/112	Asker talebine dair ferman
81/118	Kalyoncu talebine dair ferman
82/119	Pehlivanlı Aşireti'nden Kuzu Güdenli oğlunun sürgün emri
82/120	Aksaray mütesellimi ile Ali Baba'nın sürgün emri
86/125	İstanbullu keferelerin sürgün emri
94/130	Buğday talebine dair ferman
95/132A	Adapazarlı adamların salıverilmesi emri
96/132B	şehzade Sultan Ahmed'in doğumunun müjdelenmesi emri
104/138	Altın ve gümüş kap kaçakların teslimine dair ferman

106/141	Döger karyesinin muafiyet emri
108/143	Amasya eski mütesellimi Hacı Yusuf oğlunun salıverilmesi emri
109/144	Koyun bedeline dair emir
110/145	İmdâd-ı hazeriyye vergisi hakkında emir
110/146	Memiş ve Halit'in salıverilmesi emri
113/150	Ahmet Efendi'nin salıverilmesi emri
114/151	Merhum Halet Efendi'nin maiyyetindekilerin İstanbul'a ulaştırılması emri
114/152	Tezkere maddesi için uyarı emri
116/154	1220 senesinden 1234 senesine kadar olan kalyoncu bedeliyesi borcunun tahsil edilmesi emri
117/155	Mihaliç kazasından Süleyman, Ali ve Hasan'ın salıverilmesi emri
117/156	Koyun talebine dair emir
118/157	Ateş oğlu Abdurrahman ve Ali Baba'nın salıverilmesi emri
118/158	Şark canibi ordusu için deve talebine dair emir
126/169	Sakız eski muhafızı Seyyid Mehmed Vahit Paşa'nın ikâmet emri
126/170	Reşit Mehmet Paşa'nın bakayasası emri
127/171	Şark canibi ordusu için asker talebine dair emir
128/173	Arif Efendi'nin sürgün emri
129/174	Şahab karyesinden Salih isimli şahsın salıverilmesi emri

129/175	Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın tatarlarına bargir verilmesine dair emir
129/176	Kuzu Güdenli oğlu ile Halit'in salıverilmesi emri
132/179	Kalyoncu bedeli emri
133/180	Yusuf Agâh Efendi Hazinedarı İsmail'in sürgün emri
134/181	Bakaya kalan arpa ve buğdayın gönderilmesi emri
135/183	Şark canibi ordusu için deve talebine dair emir
136/184	İmam oğlu Molla Ali'nin salıverilmesi emri
137/185	Hasan Bölükbaşı'nın sürgün emri
138/190	Tezkere maddesi hakkında emir
139/191	Halkın korunmasına dair ferman
140/193	Şehzade Sultan Abdülmecit'in doğumunun müjdelenmesi emri
141/195	Kuzat'tan Mehmed Sait'in salıverilmesi emri

İncelediğimiz 562 Numaralı Defterde 99 adet ferman kaydı bulunmaktadır. Defterde kayıtlı bulunan fermanların konuları ve belge numaraları Tablo 1.'de gösterilmiştir. 562 Numaralı Afyonkarahisar Şer'iyeye sicili defterinde merkezden gönderilmiş olan fermanlar çok çeşitli konuları ihtiva etmektedir. Padişah çocuklarının doğumlarının kutlanması, Ordu-yı Hümâyûn'un asker ve erzak ihtiyacı, ekonominin bozulmasına paralel olarak altın ve para rayiçlerinin yenilenmesi, imdad-ı seferiyye vergisinin tahsili, İstanbul'un koyun ihtiyacı için ağnam gönderilmesi, kanunlara aykırı davrananların sürgün edilmesi, sonradan bir kısmının affedilerek salıverilmesi vb. Fermanların çoğu Osmanlı – İran Savaşları ve Rum İsyanı ile ilgilidir. Savaşın gidişatı, sefer için asker ve erzak ihtiyacının karşılanması konuları fermanlarda sıkça anlatılmaktadır. Merkezden gönderilen bu taleplerin

karşılanmasında sıkıntı yaşandığı, aynı talebin tekrar yenilenmesi veya kalan miktarın istenildiği fermanlardan anlaşılmaktadır.

3.2. BUYURULDULAR

Buyurmak fiilinden türemiş bir isimdir. Osmanlı diplomatiğinde yüksek rütbeli görevlilerin kendilerinden aşağı mevkilerde bulunan görevlilere gönderdikleri emirler için kullanılmaktadır. Buyuruldular, merkez ya da taşradan yazılanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır⁴⁸.

Sadrazamlar, padişahların emirlerine dayanarak, bazı hususları kadılara hatırlatırlardı. Buyruldu, sadrazam, kaptan-ı derya, vezir, beylerbeyi ve kadıasker gibi devlet görevlilerinin yazılı emirleridir. Şer‘iyye sicillerinde yer alan önemli buyuruldu kayıtları da kazaskerlere ait kadı tayini buyuruldularıdır⁴⁹.

Gerek merkezde gerekse taşrada yazılan bütün buyuruldular da daima divanî yazı kullanılmıştır. Ancak bunlar şer‘iye sicillerine rika yazısı ile kaydedilmişlerdir⁵⁰.

İncelediğimiz defterde bulunan buyuruldu kayıtlarından bazıları merkezden gönderilmiş, bazıları da Karahisâr-ı Sâhib Sancağı’nda bulunan yöneticilerden kendilerinden aşağı mevkide bulunan görevlilere yönelik yazılmıştır.

İncelediğimiz defterde görev tevcihlerine yönelik birçok buyuruldu bulunmaktadır. Bu buyurulduların birinde Ebu Bekir Efendi’nin dirayetli, iş bilir ve fukaraperver bir kimse olduğundan ayan olarak atandığı ifade edilmiştir⁵¹. Bir diğer buyurulduda, öteden beri Karahisar-ı Sahib’e fukaraperver, idare etmeye muktedir, fikir sahibi bir mütesellim tayinin elzem olduğu ve Karahisâr eşrafından Ebu Bekir Efendi’nin de bu vasıfları haiz olduğu, o nedenle mütesellim tayin edildiği ifade edilmiştir⁵².

Karahisâr-ı Sâhib sancağından Ordu-yı Hümâyûn’un ihtiyacı için asker ve erzak sevkine yönelik yazılan buyuruldu kayıtları da vardır. Örneğin, Silistre Valisi Mehmet Selim Paşa’nın maiyetine gönderilmek üzere daha önce talep edilen seçkin

⁴⁸ Mübahat Kütükoğlu, “Buyuruldu”, **TDVİA**, C.6, İstanbul 1992, s.478.

⁴⁹ Akgündüz, “Şer‘iye Mahkemeleri ve Şer‘iye Sicilleri”, s.67.

⁵⁰ Kütükoğlu, “Buyuruldu”, s. 480.

⁵¹ AŞS 562, 13/22

⁵² AŞS 562, 108/142

ve savaşmaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan bin beş yüz nefer askerin bir an önce görev yerlerine gönderilmesi gerektiği buyuruldu ifade edilmiştir⁵³.

Adana Valisi İbrahim Paşa tarafından Adana'dan İzmir'e kadar olan kazaların kadı, mütesellim ve voyvodalarına hitaben gönderilen buyuruldu; bu güzergâhta gerekli olan yem, yiyecek ve konakların hazır hale getirilmesi istenmektedir⁵⁴.

Bir başka buyuruldu, görev mahaline varmak için yola çıkan Karaman Valisi Ebu Bekir Paşa'nın, kalabalık maiyetinin iâşesini temin maksadıyla, geçiş güzergâhında bulunan Çay kazası, Çobanlar ve Eyret karyelerinden külliyetli miktarda zahire talep ettiğini ve bu zahirenin zaman kaybedilmeksizin bir an önce hazırlanmasını talep ettiğini görüyoruz⁵⁵.

Tablo 2. Defterde Kayıtlı Olan Buyuruldular

Belge no	Buyuruldu konusu
4/6	Zahire talebine dair buyuruldu
4/7	Asker ve cephaneye sevkiyatına dair buyuruldu
6/10	Bakaya kalan terekenin tahsiline dair buyuruldu
9/15	Talep edilen askerlerin kazalara taksim edilmesine dair buyuruldu
10/17	Menzilci nizamı buyuruldusu
11/19	Asker talebine dair buyuruldu
13/22	Ebu Bekir Efendi'nin ayanlık buyuruldusu
14/25	Asker talebine dair buyuruldu
21/28	Asker talebine dair buyuruldu
21/29	Asker talebine dair buyuruldu

⁵³ AŞS 562, 14/25

⁵⁴ AŞS 562, 23/32

⁵⁵ AŞS 562, 4/6

23/32	Erzak ve konak ihtiyacına dair buyuruldu
29/39	Zahire dair buyuruldu
34/46	Ebu Bekir Efendi'nin mütesellimlik buyuruldusu
50/73 A	Mütesellim vekili tayinine dair buyuruldu
50/73 B	Abdullah Paşa'nın tezkere maddesine dair buyuruldu
54/84	Mehmet Bey'in mütesellim tayinine dair buyuruldu
75/109	Hamit Bey'in mütesellimlik buyuruldusu
83/121	Hamit Bey'in mütesellimlik ibkasına dair buyuruldu
83/122	Muhtar tayinine dair buyuruldu
84/123	Asker talebine dair buyuruldu
88/127	İade olunan askerlerin akçe bedellerinin gönderilmesine dair buyuruldu
99/134	Tezkere maddesi için buyuruldu
103/136	Mütesellimin soruşturulmasına dair buyuruldu
105/139	İç Çukdarı Ahmet Ağa'nın mütesellim vekilliğine dair buyuruldu
108/142	Mütesellim tayinine dair buyuruldu
113/149	İzzet Mehmet Paşa'nın Karahisâr-ı Sâhib sancağına mutasarrıf olmasına dair buyuruldu
115/153	Ali Ağa'nın mütesellimlik buyuruldusu
137/186	Yedi yüz elli nefer süvari askerinin bedellerinin gönderilmesine dair buyuruldu

138/188	Ayanlık buyuruldusu
---------	---------------------

3.3. SALYÂNE VE MASARİFÂT DEFTERLERİ

Osmanlı Devleti'nde taşrada vilâyetlerin malî yapısındaki en önemli değişiklik, 18. yüzyılın ilk yarısında kurumlaşarak ortaya çıkan “vilâyet masrafları”nın örfî vergiler olarak “tevzi defterleri” veya diğer adıyla “salyâne defterleri” vasıtasıyla toplanması uygulamasıdır. “Tevzi” tabiri yerel masrafların örfî vergiler olarak vilâyet halkına taksimini ifade eder. Diğer taraftan “tevzi defterleri”, vilâyet masraflarını ihtiva ettiklerinden dolayı “vilâyet masraf defterleri” olarak da adlandırılmaktadır⁵⁶.

3.3.1. Salyâne Defterlerinin Hazırlanışı ve Kontrolü

Rûz- 1 Hızır (Nisan) ve Rûz-1 Kasım itibarı ile senede iki defa tanzim olunan masraflar “tevzi defteri” adı altında Şer’iyye Sicillerine kaydedilirdi. “Salyane defteri” olarak da adlandırılan bu defter, günümüzdeki anlamıyla ayrı bir defteri ifade etmemektedir⁵⁷.

Bu defterler için kadının başkanlığında vali, mütesellim gibi üst düzey idareciler, ayân, şehir kethüdası, esnaf kethüdarları ve ileri gelenlerden bazılarının hazır bulunduğu bir toplantı yapılırdı. Bu toplantıda “masârîfât-ı belde” gözden geçirilerek kamu için harcama yapılmış fakat karşılığı alınmamış harcamalar mahkeme siciline kaydedilirdi. Genel toplam tespit edildikten sonra kadı ve naib’e her kuruşta bir para hesabı ile “harc-ı defter ve imzâ” ile diğer mahkeme personeline “kâtibiyye”, “ihzâriyye”, hüddamiyye”, adıyla ücret ilave edilir ve defterin bir sureti kontrol için merkeze gönderildi. Harcamaları uygun görülen defter, padişahın onayına sunulur, bir emr-i âlî ile ait olduğu kazaya iade edilerek toplanmasına izin verilirdi⁵⁸.

Yolsuzlukları ve halkın yasadışı vergi ödemesini önlemek amacıyla her kazanın tevzi defteri altı ayda bir kere İstanbul ‘a gönderilmekte ve “sadaret makamı” tarafından incelenerek gereksiz veya haddinden fazla görülen masraflar

⁵⁶ Ali Açık - Abdurrahman Sağır, “Tokat Şer’iyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S. 41, İstanbul 2005, s. 95-96.

⁵⁷ Güneş, **a.g.t.**, s.76.

⁵⁸ Açık - Sağır, “a.g.m.”, s.101-102.

tenzil edilerek defterin üzerine “sahh” keşide olunmak suretiyle tekrar kazaya gönderilmektedir⁵⁹.

3.3.2. Salyâne Defterlerinde Yer Alan Masraf Kalemleri

İncelediğimiz defterde bulunan salyâne defterlerinde yazılmış olan masraflar, muhtelif kalemler halinde kuruş ve para cinsinden miktarlarla belirlenmiştir. 562 numaralı defterde vergilerin Karahisâr-ı Sâhib sancağındaki kazalara ve merkez kaza olan Karahisâr-ı Sâhib kazasının mahalle ve karyelerine taksim edildiğini görüyoruz. Toplanan vergilerin masraf kalemlerini incelediğimizde; Ordu-yı Hümâyün için mekâri şuturân/yular deve bedeli, asker tayinâtı⁶⁰ için buğday ve arpa bedeli, çeşitli askeri harcamalar, menzilci ücretleri, ağnam bedeli, imdâd-ı seferiye ve hazariye toplanması, askerlerin sevkiyatı, şehzâde doğumunu müjdeleyen memurun masrafı, bazı devlet görevlilerinin Karahisâr-ı Sâhib 'e gelişinde konak kirası, yemek ve hizmet gibi çeşitli masrafları, emr-i âli getiren tatarlara ödenen ücret, bargir getiren ve götüren görevlilerin çeşitli masrafları, devlet görevi için esnaflardan alınan eşyaların tutarı, salyâne defterini hazırlayan görevlilere ödenecek harçlar ve tahsildariye ücretleri, Karahisâr-ı Sâhib sancağı görevlilerinin giderleri ve şehrin diğer muhtelif masrafları yer almaktadır.

3.3.3. Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Kazalarına ve Merkez Kazanın Karye ve Mahallelerine Taksim Edilen Masraflar

Karahisâr-ı Sâhib sancağı kazalarına yapılan tevzî ve taksim defterlerindeki masraf konularını incelediğimizde genelde Ordu-yı Hümâyûn'un ihtiyaçları için lazım gelen hinta, şair, mekâri şuturan, ağnam bedellerinin tahsil edilmesi başta gelmektedir. Sefer için Ordu-yı Hümâyûna katılacak çeşitli ocaklara bağlı askerlerin yiyecek, giyecek, yol, konaklama gibi çeşitli ihtiyaçları için Karahisâr-ı Sâhib'e bağlı kazalardan vergi talep edilmiştir. İhtiyaçların karşılanması ile ilgili mübaşir ve diğer memurlara ödenecek masraflar da defterlere eklenmiştir.

Defteri incelediğimizde, ferman ve buyuruldulardan da anlaşılacağı üzere öncelikle “Karahisâr-ı Sâhib sancağı/livası” temel alınarak bazı talepler bulunmaktadır. Mesela bir belgede, İran'a karşı yapılacak sefer için bir müddetten beri külliyyetli miktarda asker toplandığı ve bu askerlerin iâşesi için 100.000 baş

⁵⁹ Güneş, a.g.t., s.77.

⁶⁰ Maaştan başka verilen yiyecek erzak.

koyun talep edildiği ve Karahisar-ı Sahip sancağının hissesine de 5000 baş koyunun düştüğü belirtilmiştir. Bu miktar Karahisar-ı Sahip kazasına 1200 baş koyun, Sandıklı kazasına 1150 baş koyun, Şuhud kazasına 700 baş koyun, Sincanlı kazasına 500 baş koyun, Çay kazasına 300 baş koyun, Karamık kazasına 200 baş koyun, Nevahi Barçınlı kazasına 250 baş koyun, Han Barçınlı kazasına 250 baş koyun, Çöle Abad kazasına 200 baş koyun, Bolvadin kazasına 250 baş koyun olarak taksim edilmiştir⁶¹.

Hemen bir sonraki belgede ise, yukarıda ifade edilen askerlerin zahire ve mühimmat naklinde ve diğer sair işlerde kullanılmak üzere Karahisar-ı Sahip sancağından elli mehar şuturan/adet deve talep edildiği ifade edilmiştir. Bu miktar Karahisar-ı Sahip kazasına 12 adet deve, Sandıklı kazasına 11,5 adet deve, Şuhud kazasına 7 adet deve, Sincanlı kazasına 5 adet deve, Çay kazasına 3 adet deve, Karamık kazasına 2,5 adet deve, Nevahi Barçınlı kazasına 2 adet deve, Han Barçınlı kazasına 2 adet deve, Çöle Abad kazasına 2,5 adet deve, Bolvadin kazasına 2,5 adet deve olarak taksim edilmiştir⁶².

Şark canibi ordusu için talep edilen malum miktar koyun ve deve ücretleri ile râic hintası ücretlerinden 31024 kuruşun sancağın merkez kazası olan ve yine aynı adı taşıyan Karahisâr-ı Sâhib kazasının hissesine isabet ettiğini ve bunun da merkez kazasına bağlı mahalle ve karyelere tevzi ve taksim edildiğini görüyoruz⁶³.

Tablo 3. Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Dâhilindeki Kazalara Taksim Edilen Masraflar

Belge no	Belge Tarihi	Taksim edilen miktar (kuruş)	Konusu
25/37	25 Zilkade 1236		On bin İstanbul kilesi râic hinta/buğday
33/42	27 Zilkade 1236	10575	Güherçile (mübaşir ve harcırah

⁶¹ AŞS 562, 71/104

⁶² AŞS 562, 71/105

⁶³ AŞS 562, 72/107

			masraflarıyla birlikte)
71/104	7 Cemaziyelahir 1237		5000 adet koyun
71/105	7 Cemaziyelahir 1237		50 adet deve
77/113	14 Receb 1237		200 süvari, 400 piyade asker
81/117	9 Şaban 1237	12741	Güherçile (nakliye, mübaşiriyye, harcırah ve diğer bilimum masraflar)
87/126	15 Şevval 1237	24402,5	Mübaşir hizmetleri ile livanın sair masrafları
103/137	7 Muharrem 1238	4993	Ağnam/koyun (nakliyesi, tatar konağı, hizmeti vs.)
119/159			120 adet deve
128/172			750 nefer asker (her bir askerin bedeli 250 kuruş)

Tablo 4. Vergi Taksimi Yapılan Kazalar

Sıra No	Kaza Adı	Sıra No	Kaza Adı
1	Karahisâr-ı Sâhib	6	Karamık
2	Sandıklı	7	Bolvadin
3	Şuhud	8	Çöle Abad
4	Sincanlı	9	Han Barçın
5	Çay	10	Nevahi Barçın

Tablo 5. Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Dâhilindeki Köy ve Mahallelere Taksim Edilen Masraflar

Belge no	Belge Tarihi	Taksim edilen miktar (kuruş)	Konusu
15/27	3 Şevval 1236	250510	420 nefer süvari askerinin ücretleri, başbuğ akçesi ve diğer bilumum masraflar
31/41	20 Zilkade 1236	66800	Mirî mübayaa hınta bedeli, menzil ücreti ve diğer bilumum masraflar
58/92	7 Cemaziyelevvel	170500	Vilayet işleri için harcanan masraflar
72/107	25 Cemaziyelahir 1237	31024	Koyun, deve ve râic hınta ücretleri
78/114	15 Receb 1237	36685	112 piyade, 56 süvari askerinin bedeli, başbuğ akçesi ve diğer bilumum masraflar
90/128	15 Şevval 1237	119637	Vilayet işleri için harcanan masraflar
100/135	25 Zilhicce 1237	6777,5	1681 kile mirî mübayaa hınta/buğday
120/161	5 Rebiülahir 1238	110853	Vilayet işleri için harcanan masraflar
130/177	3 Cemaziyelahir 1238	64288	250 nefer asker, 24 adet deve (mübaşir hizmetleri ile birlikte)

Tablo 6. Vergi Taksimi Yapılan Mahalleler

Karaman	Hacı Mahmut	Hisarönü	Nurcu
Nasara	Molla Bahşi	Sinan Halife	Hacı Cafer

Cami-i Kebir	Çavuşbaş	Çavuşoğlu	Kayadibi
Taç Ahmet	Efecik	Ekeste	Dâî Receb
Ak Mescid	Doğancı	Gökçe	Hacı Nuh
Arab Mescidi	Yukarı Bazar	Hacı Nasuh	Hacı Eyyüb
Ardıç	Hacı Evtal	Hacı Abdurrahman	Voyvoda
Hacı Yahya	Bedrik	Nahlıci	Karamanoğlu
Kâhil	Kara Kâtip	Hacı Mustafa	Hacı Ali
Fakih Paşa	Hacı İsmail	Medli	Gündoğmuş
Burmali	Sinan Paşa	Marulcu	
Kubelü	Zaviye	Cansız	

Tablo 7. Vergi Taksimi Yapılan Köyler

Erkmen	Belce	Çepni	Işıklar
Çakır	Kayaviran	Kumartaş	Kara Arslan
Çorca-i Sagir	Hayran Balı	Anbanaz	Mihail
İnaz	Ayaz İni	Akça İn	Halimuğru
Köprülü	Dinar	Susuz	Sadık
Eyret	Bozüyük	Çalışlar	Ayvalı
Osman	Bostanlı	Karaağaç	Karacaviran
Hacıbeğli	Kozluca	Doğanlar	Kal'acık-ı Sagir
Leğen	Çıkrık	İssizce	Kal'acık-ı Kebir

Döger	Sibsin	Çobanlar	Kışlacık
Akviran	Çorca-i Kebir	Gebeceler	Deper
Beğ	Bayat	Feleli	Süglün
Aşağı Tandırı	Elpirek	Sülümenli	Salar
Yukarı Tandırı	İsmail	Çavdarlı	

3.4. TEREKELER

Çalışmamıza temel teşkil eden 562 Numaralı Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicili tereke kayıtları bakımından pek zengin değildir. Defterde toplam yedi tane tereke kaydı bulunmaktadır, bunların ikisi de müsadere sonucu tutulmuş kayıtlardır⁶⁴. Ancak, biz yine de elimizdeki kayıtların el verdiği çerçevede tereke konusuna değinmeye ve çeşitli değerlendirmeler yapmaya çalıştık.

Terim olarak tereke, ölen kimsenin terîkesi, miras olarak geriye bıraktığı şeydir. Bir şeyi kasten, isteğe bağlı olarak ve mecbur kılarak bırakmak anlamlarına gelmektedir. Hukuki olarak ise, ölenlerden geriye kalan menkul, gayrimenkul ve alacak gibi her türlü mallar ile ölen kişiden geriye kalan, borç, vasiyet ve hibe gibi durumların ayrıntılı bir dökümüdür.

Tereke defterleri; ölmüş kişilerin hayatta iken tasarrufunda olan arsa, dükkân, bahçe, çiftlik, hayvan, ziynet ve her türlü ev eşyası vb. mallarının miktarını içermekte; bütün malların tahmini değerleri veya müzayede ile satılması sonucu ortaya çıkan değerlerini ortaya koymaktadır. Tereke defterleri, ölenlerin sosyal konumu, medeni hali, tasarrufları, giyim ve kullanım eşyaları ve diğer mallarının dökümünü içermektedir⁶⁵.

Kadılarının görevlerinden biri de; ölen kimselerin geride bıraktığı mal varlığını, mirasçılarının talebi üzerine, şer'i kuralların belirlediği çerçevede varisleri arasında paylaşmak, mirasçısı yoksa Beytülmal (hazine) adına mirasa el koymaktı. Bu hususta kadıların en büyük yardımcısı kassamlardı. Bir terekenin kadıya intikal

⁶⁴ Defterde yer alan tereke kayıtları için "Tablo 5" e bakınız.

⁶⁵ Fatih Şahingöz, **9 Numaralı Şer'iyeye Siciline Göre Sivas**, GOPÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2010, s.38.

etmesi ve paylaşılması, ancak ilgililerin isteği ve devletin mirasçılığı durumunda gerçekleşirdi. Uzaktaki ve küçük yaştaki mirasçının haklarının korunması da kadının vazifelerinden birisiydi⁶⁶.

3.4.1. Terekenin Tespiti

Tereke defterlerinde genellikle terekenin kime ait olduğuna dair başlık bulunmaktadır, ancak hepsinde başlık yoktur. “*Merhum-ı müşarü'n-ileyhin*⁶⁷ *Karahisar'da olan muhalledatı defteridir*”⁶⁸. Belgeye ilk önce vefat eden kişinin adres ve kimlik bilgileri belirtilerek giriş yapılır: “*Karahisâr-ı Sâhib'de ikâmet üzere olub bundan akdem hulûl-ı ecl-i mev'ûd ile irtihâl-i dâr-ı bekâ iden Şeyhülislâm-ı sâbık el-Hâc Halil Efendi...*”⁶⁹. Adres bilgisinde Müslim için “*sakin, sakine*” tabiri kullanılırken Gayrimüslimlerde “*mütemekkin*” tabiri kullanılmıştır. Müslim terekelerinde ölen kişi için “*müteveffiyе/müteveffâ*” tabiri kullanılırken Gayrimüslimlerde “*hâlik/hâlike*” terimi kullanılmıştır.

Tereke sahibinin kimlik bilgileri verildikten sonra mirasçıları ve akrabalık dereceleri belirtilirdi: “...zevci medine-i mezbûrda ikâmete me'mûr devletlü el-Hâc Mustafa Pâşâ hazretlerinin divân kâtibi hacegân-ı divân-ı hümâyûndan es-Seyyid Ahmed Tayyib Efendi”⁷⁰.

Mirası paylaşacak kişi kayıp ise “*ga'ib-i ani'd-diyâr*”, küçük kız çocuğu ise “*sagîre*”, küçük erkek çocuğu ise “*sagîr*”, büyük erkek ise “*kebîr*”, büyük kızına “*kebîre*”, anne karnında ise “*haml-ı mevkûfe*” gibi tabirler kullanılmıştır. Mirasçı ile varisler arasındaki bağlantıya değinmek için miras babadan kalıyorsa, erkek varis için sulbî, kadın varis için sulbiye, anneden kalıyorsa kadın varis için sadrîye, erkek varis için sadrî tabirleri kullanılmıştır⁷¹.

Daha sonra ise terekenin dini hükümlere göre tahrir ve pay edildiği belirtilir ve belgenin sonuna tarihi yazılır, tahrir edilen her türlü eşya, menkul, gayrimenkullerin miktar ve fiyatları yazılarak kaydedilirdi: “...*Abdurrahman Hakkı Efendi ibn-i Halil nâm kimesne ma'rifeti ve ma'rifet-i şer' ve zevci merkûm*

⁶⁶ Hanilçe, a.g.t., s.40.

⁶⁷ Burada müşarü'n-ileyh ifadesiyle “Merhum Şeyhülislam Halil Efendi” anlatılmaktadır.

⁶⁸ AŞS 562, 26/38

⁶⁹ AŞS 562, 26/38

⁷⁰ AŞS 562, 97/133

⁷¹ Oktay Ekici, **33 Numaralı Tokat Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirmesi**, GOPÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2010, s.57.

ma'rifetiyle kâffe-i muhalledâtı tahrîr ve terkîm ve Sûk-i Sultânide ba'de'l-müzâyede fûrûht ve beyne'l-verese bi'l-farîzeti's-şer'iyye tevzî' ve taksîm olundukda vâris-i 'ani'l-gâibe isâbet ve intikâl iden hisse-i şayi'ası cânib-i şer'den vasi nasb olunmuş olan mumâ-ileyh Abdurrahman Efendiye bi'l-vedia edâ ve teslîm olunan tereke-i müteveffiye-i mezbûredir ki ber-vech-i âtî zikr olunur. Fi 7 Zilhicce sene 1237⁷².

3.4.2. Terekelerden Yapılan Masraf ve Giderler

Tereke sahibinden miras kalan mallarının listesi fiyatı ile beraber yazılır, ölenin başkalarından alacak hakkı varsa o miktarlar da eklenir: “*Der zimmet-i Debbâğ Köle oğlu Süleyman: 298 gurus 30 para*”⁷³ ve terekenin toplam değeri belirtilirdi: “*Cem'ân Yekûn: 7229 gurus*”⁷⁴. Terekenin değeri belirlendikten sonra “*ve minhâ'l-ihracât*” başlığı atıldıktan sonra terekeden yapılacak masraflar belirlenir. Bu giderler kişinin terekesinin durumu, alacak ve borçlu durumlarına göre değişir. Bu giderler genelde şunlardır: Techîz ve tekfîn masrafları (kefen ve defin harcamaları), Resm-i kısmet (tereke taksiminde kadıların aldığı ücrettir), kâtibiyye (yazıcı ücreti), kaydiye (kayıt karşılığı alınan ücret), ihzâriyye (mahkemeye çağırma ücreti), hüddâmiyye (hademe ücreti), kalemiyye (yazı yazılması karşılığı alınır), çukadâriyye (hizmetçi ücreti) idi⁷⁵.

Tereke sahibinin borçları var ise borçlu olduğu kişi ve borç miktarı tereke giderleri kısmına yazılırdı. Erkek tereke sahiplerinin önceden ölmüş olan veya hayatta kalmış olan eşleri için ödenmemiş olan mehir miktarları da giderler arasına yazılırdı. Terekenin masrafları ve giderleri düşüldükten sonra kalan miktar: “*Sahhü'l-bâkî li't-taksîm beyne'l-verese*” şeklinde belirtildikten sonra mirasçılar arasında taksim edilirdi⁷⁶.

3.4.3. Terekelerin Taksim Edilmesi

Tereke taksimi mahkeme tarafından tayin edilen “kassam” adı verilen memurlar tarafından yapılırdı. Terekeler ile ilgili bütün hukukî işlemler ve taksimat İslam hukukunun miras ile ilgili kaideleri esas alınarak yapılmıştır.

⁷²AŞS 562, 97/133

⁷³AŞS 562, 55/85

⁷⁴AŞS 562, 40/53

⁷⁵Hanilçe, a.g.t., s.42.

⁷⁶Defterdeki tereke kayıtlarının az sayıda olması, var olan tereke sahiplerinin de umumiyetle varissiz ölmesi ve bu malların “Beytü'l-mâl” a kalması yukarıda zikredilen hususlarda geniş malumat ve örnekler vermeyi zorlaştırmaktadır.

Tereke kayıtlarından anlaşılmaktadır ki, ilk olarak kişinin borçları dikkate alınmıştır. Ancak alacaklıların, alacaklarını şahitlerle veya senet ile mahkeme huzurunda ispat etmeleri gerekmektedir. Borçlar tereke tutarından ödendikten sonra varislere hisseleri verilmektedir. Eğer borçları terekesinden daha fazla ise terekeden sadece karısına mehir bedeli ödenip, terekenin geri kalanı alacaklılara taksim edilirdi⁷⁷.

İncelediğimiz defterdeki uygulamalara göre; tereke sahibinin mallarının değeri belirlenmekte, tereke sahibinin başkalarından alacaklı olduğu miktarlar isim listesi ile gelir kısmına, borçları ise gider kısmına yazılmakta, tereke masraf ve giderleri terekeden düşüldükten sonra ise kalan miktar varisler arasında paylaştırılmaktaydı⁷⁸.

İslam hukukuna göre ölen kişinin mirası eşi ve diğer mirasçılara kalırdı. Ölenin küçük yaşta çocuğu varsa reşit olana kadar mallarını korumak için uygun biri vasi olarak tayin edilirdi⁷⁹.

Tereke defterlerinin sonunda mirastan pay alacak kişiler ve mirastan alacakları miktarlar belirtilmiştir. Mirastan varisler arasında yapılan taksimi tamamen Şer'î hukuka göre yapılmıştır. Buna göre mirasçılardan alacakları pay derecelendirilmiştir. İslam hukukuna göre mirastan birinci derece pay alan gruba Ashabü'l-Ferâiz denilmiştir. Bunlar; baba (eb), dede (cedd-i sahih), ana bir kardeşler (evlad-ı ümm), koca (zevc), karı (zevce), kız (bint, sulbiye), oğlun kızı (bint'ül ibn), ana baba bir kız kardeş (ahavât lehümâ), baba bir kız kardeşler, (ahavât li eb), ana (ümm) ve nine (cedde-i sahiha)'dır⁸⁰.

Mirastan en büyük hisse ölenin erkek çocuklarına verilir, kız çocukları da erkek çocuğun yarısı kadar hisse almışlardır. Haml-ı mevkûfe denilen anne karnındaki çocuğa da erkek çocuk oranında hisse verilmiştir. Tereke sahibinin mirasçısı yok veya kayıp ise mirastan tamamı, var ve mirastan bir miktar kalır ise kalan miktar zayi olmaması için Beytülmal'e (hazine) teslim edilirdi. Ölen kadın olur ve mirasçısı kocası olursa mirastan ½ hissesini alır, geri kalanı Beytülmal'a giderdi.

⁷⁷ Ekici, a.g.t., s.58.

⁷⁸ AŞS 562, 97/133. Belge buna güzel bir örnek teşkil etmektedir.

⁷⁹ Mehmet Beşirli, **Orta Karadeniz Kentleri Tarihi**, I, Tokat (1771-1853), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005, s.313.

⁸⁰ Cin-Akgündüz, a.g.e., C.II, s.139-146.

Erkek ölür kadın mirasçı olur ise mirasın ¼ hissesini kadın alır kalan miktar Beytülmal'a giderdi⁸¹.

İncelediğimiz defterde kayıtlı tereke defteri oldukça azdır. Var olanların tamamı da Müslümanlara aittir. Gayrimüslimler de isterlerse şer'î mahkemeye başvurup tereke taksimi yaptırabilmektedirler. Aşağıdaki tablolara tereke sahiplerini, mahallesini⁸² ve terekelerin değerlerini yazdık. Tereke kayıtları sınırlı olduğundan, buradaki bilgiler ile insanların zenginlik ve fakirlik durumları, aile ile ilgili malumatlar, Müslim ve Gayrimüslimler ile ilgili çeşitli karşılaştırmalar yapabileme imkânına sahip değiliz.

Elimizdeki tereke kayıtlarından en önemlisi hiç şüphesiz “Merhum Şeyhülislam Halil Efendi” ye ait olan terekedir. Zira önemli bir memuriyete sahip olması, terekesinin bir hayli yekûn tutmasında belki de en önemli etken olmuştur.

Eski Şeyhülislâm Hacı Halil Efendi'nin görevinden azledilmesi hasebiyle Bursa'da zorunlu ikâmete memur edildiği, ancak Halil Efendi'nin burada dilini muhâfaza etmediği, bundan dolayı emr-i şerif ve Şeyhülislam Yasinci Zâde Adülvehhab'ın işaretleri mucibince Evâsıt-ı Şaban 1236 (1821 yılı Mayıs ayı ortaları) tarihi itibarıyla, Halil Efendi'nin sürgün yerinin Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesinin uygun görüldüğü ifade edilmiştir⁸³.

Yine diğer bir belgede, Karahisar-ı Sahip'te ikamet üzere iken vefat eden eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin mal varlığından 11800 kuruşun vasiyeti için ayrıldığı ve bu miktarın cenaze masrafları, esnafa olan borçlar ve aile fertlerine taksim edildiği ifade edilmiştir. Ancak bu belgede tarih olarak yalnızca 1236 senesi verilmiştir⁸⁴.

Cenaze masrafları ve diğer bazı resmi işlemler için harcanan ve vasiyeti gereği bazı kimselere bırakılan paranın yekûnu 11800 kuruşu bulmaktadır. Bunu tablo halinde vermekte fayda görüyoruz.

---

⁸¹ Ekici, **a.g.t.**, s.60.

⁸² Defterdeki tereke sahiplerinin ekserisi bir şekilde; ya idam, ya sürgün ya da misafir olarak Karahisâr-ı Sâhib'de vefat ettiklerinden, tablodaki “mahalle” kısmına bu durumları yansıtılmıştır.

⁸³ AŞS 562, 6/11

⁸⁴ AŞS 562, 23/34

Tablo 8. Merhum Şeyhülislam Halil Efendi'nin Vasiyeti Gereği Yapılan Harcamalar

Techîz ve tekfîn için	500 guruş
Kabir tanzimine ve mezar taşına	500 guruş
Kefâret-i savm ve yemin ve nezr ve hukûk-ı ibâd ve fitra-i salât için	1000 guruş
Kefâret-i zekât için	1000 guruş
Vasisi Seyyid Kasım Efendi tarafına	500 guruş
Şal Çukdarı Hacı Mustafa Ağa'ya	500 guruş
Hacı İsmail Ağa'ya	500 guruş
Kahveci Süleyman Ağa'ya	500 guruş
Sarrâc Hasan Ağa'ya	500 guruş
Duhânî Ömer Ağa'ya	500 guruş
Bekçizade İbrahim Ağa'ya	500 guruş
Ve Kilimci Hasan Ağa'ya	500 guruş
Uzun İbrahim Ağa'ya	500 guruş
Arnavud Hasan Ağa'ya	500 guruş
Sait Ağa tarafına	500 guruş
Sakin Ali Ağa'ya	500 guruş
İşçi Ahmed Kalfaya	500 guruş
Cariyesi Nazende Kalfaya	500 guruş

Def' a Cariyesi Seyyâre Kalfaya	500 guruş
Kabri arsası evkâfına arazi bedeli olarak	500 guruş
On iki bin kelime-i tevhîd zikr için fukaraya verilecek	500 guruş
Cem'an yekûnu	11800 guruş

12 Zilkade 1236 (11 Ağustos 1821) tarihli diğer bir belgede, eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin muhallefatına hazine tarafından el konulmasına dair bir emrin olduğunu görüyoruz⁸⁵. Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı, naibi ve bu iş için mübaşir olarak tayin edilen Osman Elmas'a hitaben gönderilen bu fermanda; eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin vefatını bildiren naip ilamı ile merhumun vasiyetinin İstanbul'a ulaştığı ifade edilerek, merhumun maiyetinde olan kimselerin bundan sonra serbest bir şekilde diledikleri yere gidebilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca merhumun muhallefatının eksiksiz bir şekilde, tüm mal, eşya, nakit, mücevher ve hayvanlarıyla birlikte her nesi varsa bir nesnesi dahi telef ve zayi olmadan mübaşire tevdi edilerek yazılı ve imzalı bir şekilde İstanbul'a gönderilmesi ve Bab-ı Hümayun Hazinesi'ne teslimi istenmiştir.

Merhum Şeyhülislam Halil Efendi ile ilgili son belge ise, vefatında mühürlenmiş odalarının mübaşir marifetiyle açıldığı, merhumun vasiyeti yerine getirildikten sonra geriye kalan tüm mal, eşya, nakit, mücevher ve hayvanlarının teker teker sayılıp kaydedildiğini gösteren 27 Zilkade 1236 (26 Ağustos 1821) tarihli muhallefat defteridir.⁸⁶ Söz konusu muhallefat defterinde Kur'an-ı Kerim, dinî kitaplar, kalem ve mürekkep takımları gibi ilmi gereçlerin yanı sıra, ev, giyim, ziynet eşyaları, mutfak ve züccaciye türü eşyalar, saklama gereçleri, kişisel eşyalar ve silah ve silah takımları gibi çok farklı kullanım araç ve gereçler miktarlarıyla birlikte deftere kaydedilmiştir. Defterin devamında merhum Şeyhülislamın muhallefatından İstanbul'a naklinde zorluk olan bazı eşyaların mübaşir marifetiyle müzayede edilerek satıldığını gösteren bir liste daha mevcuttur. Bu listedeki eşyaların satışı sonrası elde edilen 2237,5 kuruşun mübaşire teslim edildiğine dair şerh verilmiştir. Ayrıca

⁸⁵ AŞS 562, 24/35

⁸⁶ AŞS 562, 26/38

merhumun çekmecelerinde ortaya çıkan 65537,5 kuruşu bulan nakit çeşitleri de defterde ayrıntılarıyla verilmiştir.

Biz burada merhumun terekesinin ayrıntılı dökümünü vermek yerine, -nakit çeşitlerini öğrenmek adına- çekmecelerinde zuhûr eden nakit paraları tablo halinde vermeyi uygun gördük.

Tablo 9. Merhum Şeyhülislam Halil Efendi'nin Terekesinde Mevcut Nakit Çeşitleri

Rûmî 1005 adet	25125 kuruş
Rûmî nisfiyesi 2 adet	25 kuruş
Rûmî rub'iyesi 2 adet	12,5 kuruş
İslambol mahbûbu 2 adet	16 kuruş
İslambol nisfiyesi 100 adet	400 kuruş
İslambol rub'iyesi 482 adet	1205 kuruş
Fındık rub'iyesi 10943 adet	32829 kuruş
Dane guruş	1163 kuruş
Cihâdiye 200,5 adet	1002,5 kuruş
Rub' 6072 adet	1518 kuruş
Hamidiye 8000 adet	1000 kuruş
Çil para	1241,5 kuruş
Yekûn	65537,5 kuruş
Vasiyeti için ayrılan	11800 kuruş
Geriye kalan	53737,5 kuruş

Tabloda da görüldüğü üzere, eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin nakit çeşitlerinin toplamı 65537,5 kuruşu bulmaktadır. Bunun 11800 kuruşu vasiyeti için ayrıldıktan sonra geriye 53737,5 kuruş kalmaktadır. Bu miktara terekesindeki malların satılması sonucu elde edilen 2237,5 kuruş eklendiğinde toplam miktar 55975 kuruşu bulmaktadır. Bu miktarın tamamı bu iş için görevli olan Osman Elmas'a teslim edilerek İstanbul'a Bab-ı Hümayun Hazinesi'ne gönderilmiştir.

Tablo 10. Defterde Yer Alan Tereke Kayıtları

Belge no	Tereke sahibi	Mahallesi	Tereke Değeri
26/38	Merhum Şeyhülislam Halil Efendi	Karahisâr-ı Sâhib'de sürgünde vefat etti.	55975 kuruş
40/53	Hasan oğlu Elmalılı Mehmet Ağa	İstanbul'a gitmek üzere iken Karahisâr-ı Sâhib'de vefat etti.	6604 kuruş
51/75	Hüseyin oğlu Hacı Hasan Efendi	Nevahi kazası Kara Bekâr karyesi	314 kuruş 6 para
55/85	Debbağ oğlu İbrahim	Bor kazası ahalisinden	1110,5 kuruş
97/133	Osman Kızı Necibe Hatun	Aslen Bartınlı olup, Karahisâr-ı Sâhib'de misafir iken vefat etti.	4625 kuruş
137/187	Mustafa Salkıncı	Kapusuz Delil zümresinden Karahisâr-ı Sâhib'de idam edildi.	3138 kuruş

137/187	Neyli Derviş Ali ve akrabası İbrahim	Karahisâr-ı Sâhib’de idam edildiler.	401 kuruş
140/192	Keşşâfzade Hacı Mehmet	Aslen Harputlu olup Karahisâr-ı Sâhib’de idam edildi.	1717,5 kuruş Nukûd-ı mevcûdesi bulunmaktadır.

3.5. BERÂTLAR

Bir tayini, bir vazife veya muafiyetin verildiğini gösteren, üzerinde padişahın tuğrasının da bulunduğu belgelere berât denmektedir. Berât, ancak tuğranın sahibi olan padişahın saltanatı süresince geçerliydi. Padişah değişikliğinde geçerliliğini koruyabilmesi için “tecdîd” olduğu belirtilen yenisi verilirdi. Beratın kaybı halinde “zayi” den olduğuna işaret edilerek yenisi verilirdi. Berat sahibinin ölümü veya sahip olduğu haklardan feragat etmesi ile aynı berat başkasına tevcih edilirdi. Beratlar verilirken hangi sebeple verildiği ve cinsi de belirtilirdi: Vezâret, Beylerbeyilik, tımar, mukataa, iltizam, imâmet, vazife, muafiyet berati vb⁸⁷.

İncelediğimiz defterde altı adet berat kaydı bulunmaktadır. Berâtlarda padişahın tuğrası bulunur ama defterimizde kayıtlı olan berâtlar asıl nüshalar olmayıp aslının kopyası olduğu için, defterlerde bulunan kayıtlarda padişah tuğraları bulunmamaktadır. Defterdeki fermanların genelinde başlık atılmış ve başlıktan sonra giriş cümlesi yazılmış iken aynı durumun beratlar için söz konusu olmadığını görüyoruz. Altı beratın tamamında da başlık bulunmamaktadır.

Beratlar düzenleniş sebebi, kimin arzıyla, ne münasebette verildiği, gerekiyor ise kalem kayıtlarına yapılan müracaatlar “nakil-iblâğ” rûknünde belirtilir⁸⁸.

“Karahisâr-ı Sâhib kazâsına tâbi’ Kozlıca nâm karyede vâki’ ashâb-ı hayrâtdan Bekir oğlu Süleyman nâm sahibü’l-hayrın bâ-izn-i hümayûn müceddiden binâ-yı minber vaz’ eylediği Cami-i Şerife hatib nasb u ta’yîn olunmak lâzım ve

⁸⁷ Mübahat Kütükoğlu, “Berat”, TDVİA, C.5 İstanbul 1992, s. 472.

⁸⁸ Kütükoğlu, “a.g.md.”, s.472.

mühim olunmağın lede'l-ımtihan istihkâkı zâhir ve nümâyân olan işbu vâki'-i tevkî'-i refî'ü'ş-şân-ı hâkânî mevlânâ es-Seyyid Mehmed Halife ibn-i Halil her vechle lâyıık ve mahal ve müstahak olmağın hitâbet-i mezkûreye ber-vech-i hasbi tevcîh olunub yedine müceddiden berât-ı şerifim verilmek bâbında..."⁸⁹.

Daha sonra beratlarında cinsine göre verilen şeylerin miktarı yazılır. Bu kısım "nakil-ıblâğ"dan "emir-hükme geçişte verdim ve buyurdum ki, kelimeleri arasında bulunur"⁹⁰.

*"Nâibi mevlânâ es-Seyyid Mehmed Nafi zîde ilmuhu arz etmeğın hitâbet-i mezkûre kimesne üzerinde olduğu Anadolu muhâsebesi aklâm ve sâire ve nişân-ı ba'del-yevmi'l-kitâb mûcibince merkûm tevcîh ve sadaka idüb bu berât-ı hümayûn-ı sa'âdet-makrûnu verdim.."*⁹¹.

Berâтта devletın verdiğı şeyler karşısında istedikleri "emir-hüküm" kısmında hatırlatıldıktan sonra tekit'te ise bir kere daha hatırlatma yapılır ve yazı ile tarih konulur"⁹².

*"buyurdum ki ba'de'l-yevm merkûm es-Seyyid Mehmed Halife ibn-i Halil varub zıkr olunan şerifde hatib olub hidmet-i lâzimesi mer'i ve mü'eddi kıldıkdan sonra ber-vech-i hasbi mutasarrıf olub vâkıfın ruhu ve devâm-ı ömr-i devletçün du'âya müdâvemet göstere. Ol bâbda taraf-ı âherden ferd mâni' ve mezâhim ve muâriz olmayub asla dahl ve taarruz kılmayalar şöyle bilüb a'lâmet-i şerife i'timâd kılalar. Tahrîren fi's-sâbi' ve'l-işrin min şehr-i Şaban-ı Muazzam sene semân ve selâsin mi'eteyn ve elf."*⁹³.

Berâtlardan çıkarılabilecek genel bir yargı, müteveli, müderrislik, vaizlik gibi birçok görevin merkezden atama usulüyle yapıldığıdır. Berat belgelerinin sol alt köşesinde "Kostantiniyye-i Mahrûse" ifadesi yer alırdı"⁹⁴. Bu tahrir ile belgenin İstanbul'dan geldiğı ve merkezi otoritenin korunmasının amaçlandığı görülmektedir.

---

⁸⁹ AŞS 562, 141/194

⁹⁰ Kütükoğlu, "a.g.md.", s.472.

⁹¹ AŞS 562, 141/194

⁹² Kütükoğlu, "a.g.md.", s.472.

⁹³ AŞS 562, 141/194

⁹⁴ AŞS 562, 71/106

Tablo 11. Defterde Kayıtlı Olan Beratlar

Belge no	Beratın konusu
38/51 A	Seyyid Ali Halife bin Abdülkadir'in Darü'l-Kurrâ Cami-i Şerifi'ne hatib tayin edilmesine dair berat
38/51 B	Seyyid Mehmet bin Seyyid İbrahim'in Hacı İsmail Medresesi'ne müteveli tayin edilmesine dair berat
71/106	Seyyid Abdullah Halife ibn-i Mahmut'un Mimar Usta Ayas Vakfı'na müteveli tayin edilmesine dair berat
76/111	Mehmet Ali Halife ibn-i Hacı Hüseyin'in (Sinan Halife tarafından yaptırılan) Camiye hatip tayin edilmesine dair berat
106/140	İbrahim ibn-i Ahmet'in Umur Bey Medresesi Vakfı'na müderris tayin edilmesine dair berat
141/194	Seyyid Mehmet Halife ibn-i Halil'in (Bekir oğlu Süleyman tarafından yaptırılan) Camiye hatip tayin edilmesine dair berat

Beratlar ile genellikle o görevi yapmaya ehil olan kişiler getirilmeye çalışılmıştır. İncelediğimiz defterdeki örneklerde, berâtın ilgili kişiye neden ve nasıl verildiği açıklanmıştır. Berat, imtihanla veya kâdı, naib gibi ileri gelenlerin teklifleri üzerine de verilebilmektedir.

3.6. MÜRÂSELELER

Kelime anlamı, haberleşme, mektuplaşma, resmi kâdı mektubu demektir⁹⁵. Başka bir deyişle, Şer'iyye sicillerinde yer alan ve kadı'nın kendine denk veya daha aşağı makamdaki kişilere hitaben yazdığı belgelere mürâsele denir. Kadılar merkezden gelen bir ferman veya buyruldu üzerine, bir sanığın yakalanması için mahallin kethüda veya voyvodasına resmi yazı yazabilirler veya kadılık görevini

⁹⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s.856.

resmi bir yazıyla naibe devredebilirler. İşte bu tür belgeler de mürâsele olarak adlandırılmaktadır⁹⁶.

İncelediğimiz defterde dört tane mürâsele kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtların hepsi de “naib tayini” ile alakalı kayıtlardır.

İncelediğimiz defterde bulunan mürâseleler yazılırken izlenen yöntem şu şekilde olmuştur. İlk bölümü başlıktır. Belgenin en başına mektubun konusu veya kim için gönderildiğini belirten der-kenar şeklinde bir başlık bulunur. Örneğin, “*İzzet-me‘âb şeri‘at-nisâb necâbetlü oğlum mevlânâ es-Seyyid Mehmed Sa‘ dü‘d-din Efendi dâme bi‘l-izzî muvaffakan*”⁹⁷. Mürâselede ikinci bölüm metnin giriş bölümüdür. Bu bölüm ise umumiyetle şu ifadelerle başlar: “*Ba‘de‘t-tehiyeti‘l-vâfiye inhâ olunur ki;...*”⁹⁸. Üçüncü bölüm ise mektubun konusunun anlatıldığı gelişme ve sonuç bölümleridir. Mektubun konusu, yazılma sebebi anlatılır: “*...avâtıf-ı aliyye-i şehinşâhi ve avârif-ı behiyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhiden bervech-i arpalık uhde-i acizânemde olan Karahisâr-ı Sâhib kazâsının emr-i hatir-i niyabet-i şer‘iyyesi işbu sene sitte ve selâsin ve mie‘eteyn ve elf şehr-i Şa‘bânü‘l- Muazzamı guresinden tarafımızdan cenâbına ihâle ve tefvîz olunmuştur. Bimennihi Te‘âlâ kazâ-i mezbûre gurre-i şehr-i merkûmdan bi‘l-hilâfe mutasarrıf olup beyne‘l-ahâli icrâ-yı ahkâm-ı şer‘-i âliyi ve vâkı‘a olan muhallefât-ı askeriyeye tahrîr ve terkîm ve beyne‘l-verese âlâ mâ yekteziyeti‘ş-şer‘i‘l-kavîm tevzî‘ ve taksîm eyleyüp...*”⁹⁹. Şeklinde devam eden müraselenin dördüncü bölümü ise gönderen kişinin ismi yer almaktadır: “*Ve‘selâm olasız. El-fakir Mehmed Hamid el-kâdı be-darü‘l-hilâfetü‘l aliyye sâbikan*”¹⁰⁰.

Tablo 12. Defterde Kayıtlı Olan Müraseleler

Belge no	Konusu
3/4	Seyyid Mehmet Sadettin Efendi'nin Karahisâr-ı Sâhib kazasına naib tayin edilmesine dair mürasele

⁹⁶ Akgündüz, “Şer‘iye Mahkemeleri ve Şer‘iye Sicilleri”, s.66.

⁹⁷ AŞS 562, 3/4

⁹⁸ AŞS 562, 47/66

⁹⁹ AŞS 562, 3/4

¹⁰⁰ AŞS 562, 113/148

47/66	Seyyid Mehmet Sadettin Efendi'nin tekrar Karahisâr-ı Sâhib kazasına naib tayin edilmesine dair mürasele
80/116	Emin Efendizade Süleyman Efendi'nin Karahisâr-ı Sâhib kazasına naib tayin edilmesine dair mürasele
113/148	Seyyid Mehmet Nafi Efendi'nin Karahisâr-ı Sâhib kazasına naib tayin edilmesine dair mürasele

3.7. HÜCCETLER

Sözlük anlamı senet, vesîka, delil demek olan hüccet Arapça kökenli bir kelimedir. Osmanlı hukuk sisteminde hüccet şu şekilde kullanılmıştır. Mahkemeye başvuran taraflardan birinin konuyla ilgili ikrârını, diğerinin de bu ikrârı kâdının huzurunda tasdik ettiğini gösteren yazılı kayıtlar olarak tutulan belgelerdir. Kâdı huzurunda görülen dava neticesinde tutulan asıl hüccet kaydının başında kâdının ismi ve mührü bulunurdu. Tutulan bu asıl kayıt duruma göre taraflara verilir, sureti de deftere kaydedilirdi. Deftere kaydedilen surette kâdının isim ve mührü bulunmazdı¹⁰¹.

Hüccetlerde hüküm bulunmayıp iki tarafın kadı huzurunda anlaşmaya varması ve şahitlerin huzurunda kadının onaylaması ile günümüzdeki noter kayıtlarına benzemektedir¹⁰².

İncelediğimiz defterde bulunan hüccetlerde yazı tarzı aynı olmakla beraber bazı farklılıklar vardır. Defterdeki hüccetlerin bazılarında belgenin konusu ve ilgili kişinin adının belirtildiği bir başlık bulunmaktadır. Örneğin, “*Çöle Abâd Kazâsında Danişmendli Aşiretinin Maktû'iyet Hüccetidir*”¹⁰³.

Hüccetin giriş bölümünde konusuna göre, mahkemeye başvuran veya hüccete konu olan kişi ya da kişilerin kimlik ve adres bilgileri yazılarak başlanır. İsmi, unvanı, baba adı, varsa vekili, şehir, kaza, mahalle veya karyesi gibi bilgiler belirtilir. Mahkeme yerine “meclis-î şer” vb. tabirler kullanılır. İki tarafında mahkeme huzurunda hazır buldukları tespit edilmiş olur.

¹⁰¹ M. Oğuz – Ahmet Akgündüz, “*Hüccet*”, TDVİA, İstanbul 1998, s.446.

¹⁰² Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1998, s.350.

¹⁰³ AŞS 562, 30/40

“Medine-i Karahisâr-ı Sâhib mahallâtından Nahılcı Mahallesi ahâlisinden Şeftali Zâde el-Hac Mehmed Ağa ve Derviş oğlu es-Seyyid Ömer ve Nalbendoğlu Ali ve Emir Receb oğlu es-Seyyid Ömer nâm kimesneler meclis-i şer‘-i şerîf-i enverde...”¹⁰⁴.

Bu veya buna benzer şekilde giriş yapıldıktan sonra hüccetin asıl konusunun anlatıldığı bölüme yani meselenin takdimine geçilir. Hüccete konu olan meselenin tamamı, tarafların beyanları, şahitler, deliller, ilgili kişiler, kararlar ve olaylar ayrıntılı şekilde anlatılır.

“işbu bâ‘isü’l-kitâb Demirci Zâde Ahmed Efendi ibn-i el-Hac Mehmed mahzarında her biri ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb mezbûr Ahmed Efendi malından iki yüz gurus ikrâz ve mahalle-yi mezkûre mütevellisine teslîm idüb meblâğ-ı mezkûr istirbâh olunarak beher sene hâsıl olan ribhi mahalle-yi mezbûreye vârid olan tekâlîf-i örfiye ve şâkkadan mezbûr Ahmed Efendi’nin hissesine isâbet iden mebâliğ-e takâs ve mahsûb olunub mezbûr Ahmed Efendi hayatta oldukça kendüden ve ba‘de’l-vefât mahalle-i mezbûrda vâki‘ menziline sâkin olan evlâd ve nisâdan ziyâde sâlyâne mutâlebesiyle ta‘addi ve rencide olunmamak üzere...”¹⁰⁵.

Sonuç bölümünde ise konu hakkında hâkimin görüşü veya konu hakkındaki tarafların uzlaşısının şahitlerin huzurunda tasdik olunduğu yer alır.

“beherimiz ta‘ahhüd eyledik dediklerinde gibbü’t-tasdîki’ş-şer‘ mâ-vak‘a bi’t-taleb ketb olundu...”¹⁰⁶.

Hüccetin sonuna davanın görüldüğü tarih yazı ile eklenirdi: *“Fi’l-yevmi’s-sâlis aşer min Rebiülahir li-sene seb‘a ve selâsin ve mi’eteyn ve elf”¹⁰⁷.*

Hüccetin en alt kısmında davaya şahitlik yapanların isim, lakap ve unvanları yazılırdı.

Şuhûdü’l-hâl

Müderris-i Kirâmdan Necib Efendi

Emin Efendi

---

¹⁰⁴ AŞS 562, 53/82

¹⁰⁵ AŞS 562, 53/82

¹⁰⁶ A.g.bel.

¹⁰⁷ A.g.bel.

Muhzır Vehbi

Muhzır Abdullah

ve Ömer

Tablo 13. Defterde Kayıtlı Olan Hücetler

Belge no	Hücetin konusu
30/40	Çöle Abad Kazasında Danişmentli Aşireti'nin Maktû'iyet hücceti
53/82	Demircizade Ahmet Efendi'nin Nahılcı Mahallesi sakinlerine borç vermesine dair hüccet
85/124	Hacı Mustafa Ağa'nın arazi hücceti
132/178	Sarı Hacı Ali ibn-i Ali'nin miras hücceti

3.8. İ'LÂMLAR

İncelediğimiz 562 numaralı defterde i'lâm kaydı bulunmamaktadır. Ancak, Şer'iyye Sicillerindeki belge çeşitleri içerisinde önemli bir yer tutması, zaman zaman "hüccet" ile karıştırılması ve konuya bir bütünlük kazandırması bakımından bu belge çeşidini de tanıtmayı uygun gördük.

Sözlükte "bildirmek, öğretmek, işaret koymak" manalarına gelen *i'lâm*, terim olarak şer'î bir hükmü bulduran ve altında hâkimin imza ve mührünün bulunduğu yazılı belge demektir. Kadı yargılamayı tamamladıktan sonra kararın gerekçelerini belirten bir "i'lâm" tanzim ederek davalı ve davacıya bir suretini verir, bir suretini de sicile kaydederdi. Şer'iyye sicillerinde i'lâm'ın imza ve mühür kısmı deftere kaydedilmemektedir. Her kadının göreve başladığı gün deftere kaydettiği imza ve mühür ile yetinilmektedir¹⁰⁸.

İ'lâmların temel özellikleri şunlardır:

1) Hâkimin imza ve mührü alt tarafta yer alır.

¹⁰⁸ Ahmet Akgündüz, "İ'lâm", TDVİA, C.22, İstanbul 2000, s.72.

2) Davacının adresi, adı, babasının adı ve memleketi belirtilir. Davalının ise adı, unvanı ve baba adı yazılır.

3) Davacının iddiaları yani dava konusu yazılır.

4) Davalının cevabı, itirazı veya iddiayı kabulü yazılır.

5) Kararın gerekçesi olan ispat vasıtaları yer alır.

6) İ'lâmın son kısmı verilecek hükmün kalıplarını oluşturur. "ilzam", "tenbih", "hükmolundu", "kazâ olundu" gibi ifadeler yer alır.

7) Tarihi atılır.

8) İ'lâmlarda "şuhûdü'l-hâl" başlığı altında şahitler listesinin atılması şart değildir¹⁰⁹.

Mahkemelerin verdiği karara i'lâm' denmesinin sebebi muhatabın icra makamları olmasıdır, yani kararlarını icra makamlarına bildirmek zorundadırlar. Kadılar verdikleri kararları padişah, sadrazam veya ehl-i örf denilen mülkî âmire bildirmek zorundadır¹¹⁰.

---

¹⁰⁹ Akgündüz, "Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri", s.63-64.

¹¹⁰ Akgündüz, "İ'lâm", s.73.

İKİNCİ BÖLÜM

A. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI'NDA İDARÎ YAPI VE YÖNETİCİLER

1. ANADOLU EYALETİ VE KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI

Osmanlı askerî-idarî teşkilatı eyalet ve sancak temeli üzerine oturtulmuştu. Devletin toprakları eyalete eyalet ise sancaklara bölünmüştü¹¹¹.

Askerî ve idarî teşkilatın en büyük yapılanması olan “eyalet”, Arapça “idare etme, icra” manasındaki “*iyâle*” kelimesinden gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilâtında bir beylerbeyinin idaresinde bulunan idari birimlerin en büyüğüdür. Eyalet tabirinin idari birim anlamında resmen kullanılması 16. yüzyılın sonlarında olmuştur¹¹².

Osmanlı Devleti'nde taşra idaresi aşağıdan yukarıya doğru köy, nahiye, kaza, sancak (livâ) ve eyalet şeklinde teşkilâtlanmıştır. Eyaletler, beylerbeyi veya buna eşit değerde mîr-i mîranlar tarafından yönetilirdi. 16. yüzyıl boyunca beylerbeyi, taşra kuvvetlerinin kumandanı ve çeşitli sancaklara dağılmış olan beylerin âmiri konumunda idi. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye doğru fetihlerinin artmasıyla Beylerbeyilik Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği olarak ikiye çıkarıldı. 15. yüzyılda bunlara Rum (Sivas-Amasya) ve Karaman Beylerbeylikleri de eklendi¹¹³.

Osmanlı Devleti'nin büyümesine paralel olarak eyâletlerin sayıları zamanla artmış ve bazı değişikliklere uğramıştır. 19. Yüzyıla gelindiğinde Memâlik-i Osmaniye'de Avrupa'da 11, Asya'da 19 ve Afrika'da 4 tane olmak üzere yaklaşık 34 tane eyalet bulunmaktaydı¹¹⁴. Karahisâr-ı Sâhib sancağı bu eyaletlerden biri olan Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi idi.

Anadolu Eyaleti'nin merkezi Kütahya şehri idi. Eyalet sınırları içerisinde, çalışmamıza temel teşkil eden Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, Balıkesir, Aydın,

---

¹¹¹ Güneş, a.g.t., s.18.

¹¹² Halil İnalçık, “Eyalet”, TDVİA, C.11, İstanbul 1995, s.548.

¹¹³ Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi**, C.12, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s.366-368.

¹¹⁴ Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I**, Anadolu'nun İdari Taksimatı, Ankara 1988, s.115.

Manisa, Muğla, Antalya, Isparta, Kastamonu, Çankırı, Bolu, Eskişehir, Biga Kocaeli ve İzmir şehirleri yer almaktaydı¹¹⁵.

Türkçe *sançmak* fiilinden türeyen *sancak* kelimesi, bayrak veya bunun temsil ettiği askerî birlik ve idarî bölge için kullanılan terim anlamlarına gelmektedir. Arapçada *livâ* ve *râye* kelimeleri hem sancak hem bayrak manasını taşımıştır. 15. yüzyılda sancak kelimesi “idarî bölge” anlamında da kullanılmıştır. Osmanlı tımar sistemi içerisinde gelir dilimini belirten dirlik ve askerî birlik, hem de o sancağa bağlı tımarlı askerlerin bulunduğu bölge olarak tanımlanmaya başlamış, daha sonra idarî birim tanımı olarak yaygınlaşmıştır¹¹⁶.

Yukarıda ismi geçen şehirlerin birçoğu Karahisâr-ı Sâhib gibi Anadolu Eyaleti’ne bağlı birer sancak merkezi durumunda idiler.

2. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞINA BAĞLI KAZALAR

Osmanlı Devleti askeri ve idari anlamda eyalet ve sancaklara taksim edilirken, bu taksimatın alt biriminde ise şer‘i-idari birim olarak “*kaza*” yer almıştır¹¹⁷.

Bugünkü idarî teşkilâtta ilçenin karşılığı olan *kaza*, Osmanlı Devleti’nde hem kadının idare bölgesini hem de bu bölgeyi ifade eden coğrafi bir terim özelliği göstermektedir. Osmanlılara has bir idarî yapılanma olan kazanın coğrafi bir bütünlüğe sahip idarî bölge haline gelişi 17. yüzyıldan itibaren belirginleşmiştir. Tımar sisteminin önemini kaybetmesiyle kaza idarî birim olarak ön plana çıkmış, sayıları artmış ve nahiyeler kazanın alt birimi haline gelmiştir. Kaza, hukukî-idarî birim olarak sancak beyinden bağımsız sayılmış ve doğrudan merkezdeki kazaskere bağlanmıştır. Bununla beraber diğer askeri ve idarî teşekküllerden ayrı özellik göstermişlerdir. Kaza, kadılık bölgesi olarak çevresinin merkezi olmuş, şehir, kasaba ve etraftaki köylerin oluşturduğu idarî birlik niteliği kazanmıştır¹¹⁸.

İdarî manada 10 kazaya ayrılan Karahisâr-ı Sâhib sancağı, şer‘i manada da kazalara ayrılmaktaydı. Ancak her kazada naib olup olmadığı kayıtlardan kesin

¹¹⁵ Musa Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara 1991, s.14.

¹¹⁶ İ. Şahin, “Sancak”, **TDVİA**, C.36, İstanbul 2009, s.97.

¹¹⁷ Özer Ergenç, “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, **VIII. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1981, s.1267.

¹¹⁸ Tuncer Baykara, “Kaza”, **TDVİA**, C.25, İstanbul 2002, s.19-20.

olarak anlaşılammaktadır. Çünkü belgelerde umumiyetle Karahisâr-ı Sâhib sancağının merkez kazası olan Karahisâr-ı Sâhib kazası naibinin ismi geçmektedir. Diğer kaza naibleri ise isim olarak geçmemekte “nüvvâb”¹¹⁹. kelimesi ile ifade edilmektedir. Bunu belgelerle örneklendirecek olursak; “*Kıdvetü’n-nüvvâbü’l-müteşerri’in Karahisâr-ı Sâhib kazâsı nâibi zîde ilmuhu...*”¹²⁰. Bir başka belgede, “*Mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm ma’denu’l-fezâ’il ve’l-keâm Karahisâr-ı Sâhib sancâğında vâki‘ kazâların kuzât ve nüvvâbı zîde fazluhum...*”¹²¹.

Bu belgede görüldüğü üzere, diğer kazaların naiblerine hitap edilirken “nüvvâb” kavramı kullanılmakta ve bu kazalar ismen zikredilmemektedir. Dolayısıyla kayıtlarda yer alan 10 kazanın hepsinde naib olup olmadığını, var ise hangi kazalarda var olduğu noktasında kesin bilgiye sahip olamıyoruz.

Karahisâr-ı Sâhib sancağının idarî birimleri hakkındaki bilgileri incelediğimiz defterde mevcut olan tevzi/salyane defterlerindeki kayıtlardan öğrenebiliyoruz. Bu kayıtlardan Karahisâr-ı Sâhib sancağına bağlı 10 kaza olduğunu görüyoruz.

Tablo 14. Karahisâr-ı Sâhib Sancağına Bağlı Kazalar

Sıra No	Kaza Adı	Sıra No	Kaza Adı
1	Karahisâr-ı Sâhib	6	Karamık
2	Sandıklı	7	Bolvadin
3	Şuhud	8	Çöle Abad
4	Sincanlı	9	Han Barçın
5	Çay	10	Nevahi Barçın

Kazaların iktisadî manada gelişmişliklerine dair birkaç kayıt inceleyecek olursak; 25 Zilkade 1236 (24 Ağustos 1821) tarihli bir fermanla, İstanbul sakinlerinin günlük yiyeceklerinin karşılanması için 1236 senesi mahsullerinden

¹¹⁹ Naib’in çoğulu; naibler.

¹²⁰ AŞS 562, 52/79; Burada naibin ismi geçmemekle birlikte Karahisâr-ı Sâhib kazası naibi olduğu vurgulanmaktadır.

¹²¹ AŞS 562, 54/84

olmak üzere Karahisâr sancağının hissesine 10 bin İstanbul kilesi raic hıntanın isabet ettiği ifade edilmiş ve bu miktar kazalara şu şekilde taksim edilmiştir: Karahisâr-ı Sâhib kazası 2400, Sandıklı kazası 2300, Şuhud kazası 1400, Sincanlı kazası 1000, Çay kazası 600, Karamık kazası 400, Çöle Abad kazası 400, Bolvadin kazası 500, Han Barçınlı kazası 500 ve Nevahi Barçınlı kazası ise 500 kile buğday¹²².

27 Zilkade 1236 (26 Ağustos 1821) tarihli başka bir belgede, 1235 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen güherçilenin, mübaşiriye hizmetleri ve harcırah masraflarıyla birlikte toplam 10575 kuruşu bulan tutarının kazalara şu şekilde taksim edildiğini görüyoruz:

Karahisâr-ı Sâhib kazası:	3133 kuruş 10 para
Sandıklı kazası:	3002 kuruş 28 para
Şuhud kazası:	1827 kuruş 3 para
Sincanlı kazası:	1315 kuruş 22 para
Çay kazası:	783 kuruş 14 para
Karamık kazası:	522 kuruş 10 para ¹²³

Bu ve daha birçok örnekte de görüleceği üzere, merkez kazadan sonra en büyük kaza sırasıyla, Sandıklı, Şuhud ve Sincanlı kazalarıdır. Çöle Abad, Han Barçın ve Nevahi Barçınlı kazaları iktisadî bakımından en zor durumda olan kazalardır. Zira bu son örnekte görüldüğü üzere, Bolvadin, Çöle Abad, Han Barçın ve Nevahi Barçın kazaları tevzie dâhil edilmemiştir. Belgelerden hareketle bu örnekleri çoğaltabiliriz¹²⁴.

3. KAZALARA BAĞLI MAHALLE VE KÖYLER

Kelime anlamı “bir yere inmek, konmak ve yerleşmek” anlamına gelen mahalle kelimesi, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimi demektir¹²⁵.

---

¹²² AŞS 562, 25/37

¹²³ AŞS 562, 33/42

¹²⁴ Daha fazla örnek için bakınız: AŞS 562, 71/104, 81/117, 87/26.

¹²⁵ A.M. Yel – M. S. Küçükbaşçı, “Mahalle”, TDVİA, C. 27, Ankara 2003, s. 323.

Osmanlı kentlerinde temel birim mahalleydi. Devletin vergi, asker yükümlülüğü ile sancak giderlerinin karşılanmasında mahalleler ve bu mahallelerdeki hane sayıları temel alınmaktaydı. Mahalleler bir yönüyle içerisinde bir cami ya da mescidin yer aldığı birbirini tanıyan ya da akraba olanların oluşturduğu yerleşim birimleri olarak da karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nde her türlü dinsel, sosyal ve eğitsel ihtiyaçlar mahallelerde bulunan sosyal kurumlar aracılığıyla sağlanmaktaydı¹²⁶.

Tablo 15. Karahisâr-ı Sâhib Kazasına Bağlı Mahalleler

Karaman	Hacı Mahmut	Hisarönü	Nurcu
Nasarı	Molla Bahşi	Sinan Halife	Hacı Cafer
Cami-i Kebir	Çavuşbaş	Çavuşoğlu	Kayadibi
Tac Ahmet	Efecik	Ekeste	Dâî Receb
Ak Mescid	Doğancı	Gökçe	Hacı Nuh
Arab Mescidi	Yukarı Bazar	Hacı Nasuh	Hacı Eyyüb
Ardıç	Hacı Evtal	Hacı Abdurrahman	Voyvoda
Hacı Yahya	Bedrik	Nahılcı	Karamanoğlu
Kâhil	Kara Kâtip	Hacı Mustafa	Hacı Ali
Fakih Paşa	Hacı İsmail	Medli	Gündoğmuş
Burmalı	Sinan Paşa	Marulcu	
Kubelü	Zaviye	Cansız	

İncelediğimiz defterde mahalle sayısının 46 olduğunu görüyoruz. Mahalle isimleri tevzi defterlerinde ödeyecekleri vergi miktarı ile liste halinde yazılmıştır. Tereke, hüccet, vakıf vs. belgelerde de mahallelerin isimleri geçmektedir. Defterdeki

¹²⁶ Haniççe, a.g.t., s.52.

tevzi defterlerinde, yalnızca Karahisâr-ı Sâhib kazasına, yani merkez kazasına bağlı mahalle ve köylerin isimleri geçmektedir. Diğer dokuz kazanın mahalle ve köy isimleri tevzi defterlerinde geçmemektedir. Bunlardan bir kısmının isimleri tereke ve hüccet kayıtlarında geçmektedir. Mesela, “*Nevâhi kazâsına tâbi ‘Kara Bekâr karyesi ahâlisinden olub zikr olunan Nevâhi kazâsı cânibine azimet üzere iken bundan akdem medine-i Karahisâr-ı Sâhib’de vefât iden...*”¹²⁷. Şeklinde devam eden bu belgede adı geçen “Kara Bekâr” mahallesi tevzi defterlerinde geçmemektedir.

İncelediğimiz defterde Karahisâr-ı Sâhib sancağı dâhilinde bulunmayan bir takım mahalle ve köy isimlerinin de olduğunu görüyoruz. Mesela, “*Ba‘de‘d-defter Tatar Hüseyin Ağa ibn-i Musa zuhûr idüb müteveffâ-yı mezbûr Mehmed Ağa ibn-i Hasan’ın verâseti mahmiyye-i İstanbul’da Hoca Pâşâ kurbunda Hobyar Mahallesinde...*”¹²⁸.

“*Mihalıç kazâsına tâbi Kar ve Dağçe nâm karyeler ahâlisinden Kör Mehmed oğlu Süleyman ve Ali Bey oğlu Ali ve Voyvoda oğlu Hasan nâm kimesneler...*”¹²⁹.

Örneklerde görüldüğü üzere, Karahisâr-ı Sâhib merkez kazasına bağlı köy ve mahallelerin isimleri tevzi defterlerinde geçerken, Karahisâr-ı Sâhib sancağına bağlı diğer kazaların mahalle ve köylerin isimleri geçmemektedir. Diğer kazaların köy ve mahalle isimlerini ancak tereke, hüccet vb. kayıtlarda geçtiği kadarıyla öğrenebiliyoruz.

Tablo 16. Karahisâr-ı Sâhib Kazasına Bağlı Köyler

Erkmen	Belce	Çepni	Işıklar
Çakır	Kayaviran	Kumartaş	Kara Arslan
Çorca-i Sagir	Hayran Balı	Anbanaz	Mihail
İnaz	Ayaz İni	Akça İn	Halimuğru
Köprülü	Dinar	Susuz	Sadık

¹²⁷ AŞS 562, 51/75

¹²⁸ AŞS 562, 40/53

¹²⁹ AŞS 562, 117/155

Eyret	Bozüyük	Çalışlar	Ayvalı
Osman	Bostanlı	Karaağaç	Karacaviran
Hacıbeğli	Kozluca	Doğanlar	Kal'acık-ı Sagır
Leğen	Çıkrık	İssizce	Kal'acık-ı Kebir
Döger	Sibsin	Çobanlar	Kışlacık
Akviran	Çorca-i Kebir	Gebeceler	Deper
Beğ	Bayat	Kaleli	Süglün
Aşağı Tandır	Elpirek	Sülümenli	Salar
Yukarı Tandır	İsmail	Çavdarlı	

İncelediğimiz defterde köy sayısının 55 olduğunu görüyoruz. Köy isimleri de mahalle isimleri gibi tevzi defterlerinde ödeyecekleri vergi miktarı ile liste halinde yazılmıştır.

Onomastik¹³⁰ açıdan bakıldığında Karahisar-ı Sahib kazası dâhilindeki köylerin kahir ekseriyetinin Türkçe isimlerden oluştuğu görülmektedir. Bunlar bazen Kara Arslan, Çakır gibi şahıs isimleri, bazen de Akviran, Karacaviran, Karaağaç gibi coğrafi nitelikli isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar içerisinde 24 Oğuz Boyundan isim almış köyler de vardır. Mesela, Bayat, Çepni ve Döger gibi.

4. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI'NDA İDARECİ SINIF

4.1 MUTASARRİF

Osmanlı idari teşkilatında “herhangi bir makam, görev veya memuriyeti elinde bulunduran, tasarruf eden” kişi manasına gelmektedir. Bu ifade vekille unvan sahibini birbirinden ayırmak, malikâne, has ve tımara sahip olmak manasında sıkça kullanılmıştır¹³¹.

¹³⁰ Dilbiliminin özel isimleri inceleyen bir dalıdır.

¹³¹ A. F. Öreç, “Mutasarrıf”, **TDVİA**, C.31, İstanbul 2006, s.377.

İncelediğimiz bu dönemde eyaletlerin başında valiler bulunmaktaydı. Bu valilerin bazıları, vezirlerden seçilmekteydi. Ancak 16. Yüzyıl ile birlikte bu vezirlerin sayısı arttığından ve başka değişik sebeplerden dolayı devlet bunların bir kısmına valilik vermemeye başladı. Bu durum neticesinde mevcut gelirleri yeterli olmayınca, devlet bunlara geçimlerini sağlayabilmeleri için “aralık” ta olduğu gibi bir veya birkaç sancağın yönetimini bırakmaya başladı. Bazen de başka görevi olan vezir veya paşalara ek gelir olması maksadıyla sancak verilmekteydi. Eyalet idaresinde vali ile aynı yetkiye sahip olan bu yöneticilere “*Mutasarrıf*” denilmekteydi.

Vali ile mutasarrıf arasındaki en önemli fark, mutasarrıfların çoğunun uhdesinde bulunan ve tasarruf etmeye muktedir oldukları sancak ve sancaklardan birini kendilerine merkez seçip orada oturmamaları idi¹³².

İncelediğimiz belgelerde mutasarrıf olarak tayin edilen beylerbeyi ve vezirlerin aynı zamanda belli bir yerin muhafazasını üstüne aldıklarını müşahede ediyoruz. Mesela “*Karahisâr-ı Sâhib sancâğı işbu sene-i mübâreke Saferü'l-hayrinin on dokuzuncu gününde sâbikan kapudân-ı derya düstûr-ı mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-â'lem vezîrim Abdullah Pâşâ edamallahu te'âlâ iclalehuya Bahr-ı Siyah Boğazı'nın Anadolu tarafı muhafazasında kıyâm etmek üzere avâtıf-ı aliyye-i şâhâne ve avârıf-ı behiyye-i pâdişâhanemden tevcîh ve ihsân-ı hümayûn olmakdan nâşî...*”¹³³. Şeklinde devam eden bu belgede, Abdullah Paşa'ya Karadeniz Boğazı'nın Anadolu sahilleri muhafızlığını üstlenmek şartıyla Karahisâr-ı Sâhib sancağı mutasarrıflığı verildiği ifade edilmiştir. “*İşbu iki yüz otuz sekiz senesi şehri Rebiülevvelin beşinci günü şeref-pâş-ı sahife-i sudûr olan mübârek hatt-ı hümayûn-ı inâyet-makrûn-ı şâhâne mûcibince Beykoz'da ikâmet ile Bahr-ı Siyah Boğazı'nın Anadolu sahilini muhâfaza eylemek şartıyla Karahisâr-ı Sâhib sancâğı uhde-i hâlisânemize tevcîh ve ihsân-ı hümayûn buyrulmakdan nâşî...*”¹³⁴. Şeklinde devam eden bu belgede ise, Mehmet İzzet Paşa'ya Beykoz'da ikâmet etmek ve Karadeniz Boğazı'nın Anadolu sahilleri muhafızlığını üstlenmek şartıyla Karahisâr-ı Sâhib sancağı mutasarrıflığı verildiğini görüyoruz.

---

¹³² Çadircı, a.g.e. , s.21.

¹³³ AŞS 562, 54783

¹³⁴ AŞS 562, 113/149

Mutasarrıflar maaş ve personel giderlerini sancak ahalisinden imdâd-ı hazariye, imdâd-ı seferiye ve âidât-ı muayyene adıyla tahsil ettikleri vergilerden karşılamışlardır. Asayişini temin etmek, vergileri toplamak, emlâk-i hümâyunu idare etmek, sancağı şenlendirmek, halka iyi muamele etmek, bölgesini düşmandan korumak ve savaşa katılmak, inşaat ve bayındırlık işleri mutasarrıfın vazifeleri arasında yer almaktaydı¹³⁵.

Ancak incelediğimiz dönemde mutasarrıfların da diğer yöneticiler gibi yolsuzluklara meylettiklerini görüyoruz. Atama bahşisi, hediye, merkezde bulundurmaya zorunda oldukları “kapı kethüdası” ücreti gibi giderler karşılamak için mevcut eyalet kanunlarının toplamaya müsaade ettiği vergiler yeterli olmadığından, valiler, mutasarrıflar meşru olmayan vergiler alarak halkı soymaktaydılar¹³⁶.

Mutasarrıf ve mütesellimlerin “ikrâmiye” , “ya da ibkâ ikrâmiyesi” adı altında kendilerine görev tevcihi getiren tatarlara yüksek miktarda bahşiş verdikleri ve ayrıca kendileri için de bir o kadar tahsisât ayırdıklarını ve bunu tevzi defterlerine masraf olarak yazdıklarını görüyoruz. Mesela, “*Devletlü Mehmed Paşa Hazretleri’ne bermu’tâd ikrâmiye*”¹³⁷ adı altında 10 bin kuruş verildiği ve bunun tevzi defterine kaydedildiğini görüyoruz. Diğer bir belgede, “*Müşârü’n-ileyh hazretlerine bermu’tâd ibkâda ikrâmiye*”¹³⁸ adı altında 12 bin kuruş verildiğini görüyoruz. Yine bir başka belgede, “*İbkâ buyurulduğuna hizmet ve Tatar Ağası’na hil’at*”¹³⁹ ifadesiyle ibkâ buyurulduğu getiren tatarla hil’at ve hizmet masrafları olarak 2500 kuruş gibi önemli bir yekûn verilmekte ve bu masraf tevzi defterine kaydedilerek halktan vergi olarak toplanmaktadır.

Onların usulsüz yollara meyletmelerindeki en önemli sebeplerden biri, hiç şüphesiz görev yerlerinde çok az bir süre kalmak zorunda olmalarıdır. Zira görev yerlerinde az kalmaları, eski kuvvet ve servete malik olmalarına engel teşkil etmekteydi. Bunun farkında olan vali, mutasarrıf, mütesellim gibi yöneticiler daha

---

¹³⁵ Örenç, “a.g.md.” , s.377.

¹³⁶ Çadircı, a.g.e. , s.18.

¹³⁷ AŞS 562, 15/27

¹³⁸ AŞS 562, 31/41

¹³⁹ AŞS 562, 87/126

fazla para toplamak ve geleceklerini temin altına almak maksadıyla bu yollara tevessül etmişlerdir¹⁴⁰.

Mutasarrıflar, bölgelerinde güvenlik ve asayişini sağlamada görevli olan kapı halklarının masraflarının karşılamak maksadıyla verilmesi kararlaştırılan “İmdâd-ı Hazeriyye” ve “İmdâd-ı Seferiyye” gibi yasal vergilerin tahsil edilmesinde bile usulsüz bir şekilde para almaktaydılar. Bazen Hazeriyye vergisi için gönderdikleri mübaşirlere, halkın ödediği “hizmet-i mübâşiriyye” birkaç katını buluyordu¹⁴¹.

Bunu birkaç belge ile gösterecek olursak; “*Ûcret-i mübâşiriyye mutâlebesiyle fukarâyâ îsâl-i zulüm ve taaddiden ve mikdâr-ı muayyenden ziyâde bir akçe ve mükerrer tevzi‘ ve tahsîlinden gâyetü’l-gâye hazer ve mücânebet eylemeniz...’*”¹⁴². Şeklinde devam eden ve İmdâd-ı Hazeriyye vergisinin toplanılması maksadıyla Evâil-i Zilhicce 1237 tarihinde gönderilen fermanla da görüldüğü üzere mübaşir ücreti adı altında para talep edilmemesi ve belirtilen miktardan fazla bir akçe dahi istenmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yine 3 Cemaziyelahir 1238 (15 Şubat 1823) tarihli bir belgede¹⁴³, Şark canibi ordusu için asker talep edilmekte ve talep edilen her bir askerin bedeli 250 kuruş olduğu ifade edilmektedir. Her bir asker bedelinin 250 kuruş olduğu bu kayıta “*hizmet-i mübâşiriyye*” nin 4046 kuruş olması manidardır.

Mutasarrıflar hakkında verdiğimiz bu malumatlardan sonra, incelediğimiz dönem ve belgelerde, adı geçen mutasarrıfları isimlerini ve göreve getirildikleri tarihleri tablo halinde vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tablo 17. Defterde Adı Geçen Karahisâr-ı Sâhib Sancağı Mutasarrıfları

İsmi	Göreve başladığı tarih
Mehmet Reşit Paşa	23 Şaban 1236 (26 Mayıs 1821) ¹⁴⁴
Hasan Paşa	17 Zilhicce 1236 (15 Eylül 1821)

¹⁴⁰ Yücel Özkaya, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Ankara 1985, s.193.

¹⁴¹ Çadırcı, **a.g.e.** , s.19.

¹⁴² AŞS 562, 110/145

¹⁴³ AŞS 562, 130/177

¹⁴⁴ Defterdeki kayıtlardan Mehmet Reşit Paşa'nın tam olarak hangi tarihte göreve başladığını tespit edemiyoruz. Verdiğimiz bu tarih ise, defterde isminin ilk geçtiği belgenin tarihidir.

Abdullah Paşa	19 Safer 1237 (15 Kasım 1821)
Mehmet İzzet Paşa	5 Rebiülevvel 1238

4.2. MÜTESELLİM

Kelime anlamı “teslim edilen şeyi alan, kabul eden” anlamında olan mütesellim Osmanlı Devleti’nde çeşitli idarî görevliler için kullanılmıştır. Beylerbeyinin veya sancak beyinin vekili olarak onların sefere gitmelerinde veya görev yerlerine gitmedikleri zamanlarda onların görevlerine bakan, vergileri toplayan görevlilere denmektedir¹⁴⁵.

19. Yüzyıl başlarında yönetici olarak Anadolu’daki şehirlerde “mütesellimler” bulunmaktaydı. Mütesellimler 16. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve gittikçe yaygınlaşarak “sancakbeyi” yerini almışlardır. Başlangıçta mutasarrıf ya da sancakbeyi görev mahaline varıncaya kadar ya da bir seferde bulunduğu sürece kendilerine vekâlet eden bu görevlilere “mütesellim” denmekteydi¹⁴⁶. Fakat ilerleyen dönemlerde “mütesellimlik” müstakil bir vazife haline gelecektir.

Mütesellimler mutasarrıflar tarafından atanabildiği gibi, o sancağın gelirini toplayan hazine tarafından da atanabilmekteydi. II. Mahmut döneminde sancakların çoğu mukataat hazinesine bağlanmış olduğundan, mütesellimler de bu hazine tarafından gönderilmekteydiler¹⁴⁷.

Mutasarrıflar, uhdelerinde bulunan sancaklara mütesellim atamalarını geçici ve daimî olmak üzere iki türlü yapmaktaydılar. Bu durumu birkaç belge ile örneklendirecek olursak; “*tarafımızdan livâ-yı mezbura fukarâperver bir mütesellim ta’yin ve irsâline değin ahâlinin intihâb-ı gerdeleri olan mu’tedil bir kimesnenin ma’rifet-i şer’ ve cümle ma’rifetiyle nasbı lâzım gelmekle siz ki hâkimü’ş-şer’ mevlânâ efendi ve â’yân ve zâbutân ve sâire-i muhâtabîn-ı mumâ-ileyhmsiz bi-mennihi te’âlâ mütesellimimizin ol tarafa vusûlüne kadar zabt u rabt u memlekete*

¹⁴⁵ Yücel Özkaya, “Mütesellim”, **TDVİA**, C.32, İstanbul 2006, s.203.

¹⁴⁶ Çadırcı, **a.g.e.**,s.23.

¹⁴⁷ Çadırcı, **a.g.e.**, s.24.

*kâdir ve def' u ref'-i haşerât ve erbâb-ı mefsedete muktedir mücerrebü'l-ahvâl ve fukarâ ve zuefâyı siyânetkâr birini cümle ma'rifetiyle huzûr-ı şer'-i şerîfde intihâb ve ahâlinin marzileri ve ittifâklarıyla mütesellim vekili olarak nasb u ta'yîn-birle...*¹⁴⁸. 19 Safer 1237 (15 Kasım 1821) tarihli bu buyurulduda görüldüğü üzere, asıl mütesellim gelene kadar geçici bir mütesellim tayin edilmesi istenmektedir.

“Tesviye-i mesâlih-i memleket ve te'diye-i temşiyet ve mehâm-ı seniyyeyi tanzîm ve rü'yet zımında tarafımızdan bir mütesellim nasbı husûsuna irâde-i kerâmet-ifâde-i hazret-i tâcdâri taalluk buyrulmaktan nâşî sen ki ağa-yı muma-ileyhsin sen öteden berü umûr-ı dide ve kârgüzâr ve her vechle idâre-i mütesellimliğe sâhib-i iktidâr olduğun ma'lûmumuz olduğu ecilden livâ-yı mezbûrun mütesellimliği uhde-i sadâkat ve dirâyetine ihâle ve tefvîz kılınmış...” 5 Rebiülevvel 1238 (20 Kasım 1822) tarihli bu buyurulduda, Mutasarrıf Mehmet İzzet Paşa tarafından Ali Ağa'nın mütesellim olarak tayin edildiğini görüyoruz.

Bazen de kendilerine başka bir bölge ya da vazife tevcih edilen mutasarrıfların yeni vazife yerlerine giderken uhdelerinde bulunan sancaklara mütesellim tayin ettiklerini görüyoruz. *“Hazret-i cihândârîden rütbe-i vâlâ-yı vezâret ile Karaman eyâleti uhde-i hâlisânemize tevcih ve ihsân-ı hümayûn buyrulub Mora cânibinde olan usât-ı reâyânın kahr ve tedmîri uhdemize ihâle buyrulmuş ve livâ-yı mezbûr uhdemizden sarf ve tahvîl kılınmış ise de livâ-yı mezkûre ve Kütahya ve Eskişehir sancâklarına tarafımızdan munsif ve muktedir ve fukarâperver birer mütesellim nasb olunarak...”*¹⁴⁹. 19 Zilhicce 1236 (18 Ağustos 1821) tarihli bu buyurulduda, Karahisar-ı Sahip Mutasarrıfı Mehmet Reşit Paşa'ya yüksek vezirlikle Karaman eyaletinin tevcih edildiği, ayrıca Mora'daki isyanının bastırılması görevinin de Reşit Paşa'ya verildiği, bu vazife değişikliğinden dolayı tarafından Kütahya, Eskişehir ve Karahisâr-ı Sâhib'e mütesellim tayin edilmesinin elzem olduğu anlatılmıştır.

Mütesellimin görev süresi bir yıl olması kural olmasına rağmen bu kurala fazla uyulmamıştır. Sancaklardaki mütesellimliklerin çoğunu 18. yüzyılda yerli hânedanlar ele geçirmiştir.¹⁵⁰ *“Dirâyetkâr ve zabt u rabt-ı memleket ve inhâ ve*

¹⁴⁸ AŞS 562, 50/73 A

¹⁴⁹ AŞS 562, 34/46

¹⁵⁰ Özkaya, “Mütesellim”, s.203.

*himâyet ve siyânet-i fukarâ ve zuefâya liyâkati bedîdâr birinin mütesellim ta'yini lâzımeden olub Karahisâr-ı Sâhib hanedanından mütesellim-i sâbık kıdvetü'l-emâsil ve'l-âkrân Ebubekir Efendi zîde kadruhu evsâf-ı mezkûre mâ-sadak idüğü beyânıyla mütesellimlik mezkûr-ı mûma-ileyhe ihâle kılınmak bâbında...*¹⁵¹. 19 Zilhicce 1236 (18 Ağustos 1821) tarihli bu fermanında; Karahisâr-ı Sâhib hanedanından Ebu Bekir Efendi'nin mütesellim tayin edildiğini görüyoruz.

*“Uhdemizde olan Karahisâr-ı Sâhib sancâğına bir müddetden berü müdir ve sahib-i fikr ve fukarâperver ve mu'tedil bir mütesellim nasbı lâzım gelmekden nâşî öteden berü Karahisârın eşrâf-ı vücûhundan kıdvetü'l-emacid ve'l-â'yân Ebubekir Efendi zide mecduhu evsâf-ı mezkûr ile mevsûf ve kârgüzâr ve sıdk ve istikametiyle me'lûf idüğü bedîdâr olmakdan nâşî efendi-i mumâ-ileyh tarafımızdan livâ-yı mezkûra müceddeden mütesellim nasb u ta'yîn olunmağla...*¹⁵². Şeklinde devam eden 21 Muharrem (8 Ekim 1822) tarihli bu buyrulduca, Karahisâr-ı Sâhib hanedanından Ebu Bekir Efendi'nin tekrar mütesellim tayin edildiğini görüyoruz.

Örnek belgelerde görüldüğü üzere, mütesellimler bazen bir sene, bazen üç ya da beş ay bu görevde kalmakla birlikte, bir süre sonra aynı kişi ya da aileden başka bir kişi mütesellimlik vazifesini tekrar elde edebilmektedir. Böylelikle bu vazife bazen bir ailenin tekeline girmektedir.

Mütesellimlerin vazifelerine bakacak olursak; sancâğın vergi ve gelirlerini toplayıp zamanında gönderilmesini temin etmek, sancak dâhilinde hazineye gelir getiren kaynakları işletmek, gelirleri hazineye bağlanan mukataaları idare etmek, iç güvenliği sağlamak ve hükümet otoritesini tesis etmek idi. Mütesellimler topladıkları vergileri bağlı buldukları valiye veya hazineye vereceklerine dair “*muteber bir sarraf*” ı kefil göstermek durumundaydılar. Bu sarraflar mütesellimin ödeyeceği vergiler hususunda taahhütte bulunuyorlardı¹⁵³.

Sancâğın hem malî hem idarî görevlerini üstlenen mütesellimler düzenli bir maaşa sahip olmadıklarından, bunlar görevlerinin karşılığı olan parayı halktan temin etmekteydiler. Sancak gelirlerinin bir kısmını kendilerine ayırıyorlar ya da belirli bir

---

¹⁵¹ AŞS 562, 35/47

¹⁵² AŞS 562, 108/142

¹⁵³ Musa Çadırcı, “ II. Mahmut Döneminde Mütesellimlik Kurumu” , AÜDTCFD, C. XXVIII, Ankara 1977, Sayı 3-4, s.291.

miktar parayı peşin alarak mutasarrıfa gönderdikten sonra kalan sancak gelirlerini kendilerine ayırıyorlardı¹⁵⁴. Ücret miktarları mütesellimlerin görev yaptıkları yere göre değişiklik arz etmekteydi.

Mütesellim olarak atanacak kişinin birçok yönden yüksek meziyetlere sahip olması istenmiştir. Bir mütesellimde aranan en önemli şartları şöyle ifade edebiliriz: İş bilir, tecrübe ve dirayet sahibi, gayretli, insafli, sadakatli, basiretli, “zabt u rabt-ı memlekete muktedir” , ve özellikle de Emanetullah olan “fukara, zuefa ve aceze” nin korunmasına riayetkâr olmak. İncelediğimiz belgelerin hemen hemen hepsinde mütesellim için bu vasıflara haiz olması gerektiği ifade edilmiştir¹⁵⁵.

Buna rağmen göreve getirilen bazı mütesellimlerin yolsuzluk yaptıkları, halka baskı ve zorbalıkta buldukları, “zabt u rabt-ı memlekete muktedir” olamadıklarını görüyoruz. Mütesellimlerin bu gibi uygunsuz davranışlara tevessül etmemeleri için mutasarrıflar tarafından buyuruldular gönderilmiştir. Abdullah Paşa tarafından 1237 (1822) tarihinde gönderilen buyurulduda¹⁵⁶; önceki idarecilerden hâsıl olan tecrübeden dolayı Karahisâr’a civardan ve yerli ahaliden olmayan birinin mütesellim olarak atanmasının daha isabetli olacağını düşünüldüğü için Mehmet Bey’in mütesellim olarak tayin edildiği bu vesileyle Allah’ın emaneti olan fakir fukaranın koruyup gözetilmesinin umulduğunu, ancak Mehmet Bey’in kendisinden beklenen yönetim ve dirayeti göstermediği ifade edilmiştir. Özellikle Emirdağ aşiretlerinden Sırçalı? Aşiret Beyi’nin Emirdağ’da fesat peyda ederek insanları öldürdüğü, kanunlara aykırı hareket içerisine girdiği, ancak bütün bu durumun Karahisâr mütesellimi Mehmet Bey tarafından yeterince gözlenmediği ve kontrol edilemediği bunların cezalandırılmadığı, durumun ciddiyetiyle birlikte zamanında mutasarrıf tarafına bildirilmediği belirtilerek bütün bu sebeplerden dolayı Mir Mehmet Bey’in mütesellimlikten azledilerek yerine hak edenlerden Seyyid Hamit Efendi’nin mütesellim tayin edildiği ifade edilmiştir.

İncelediğimiz belgelerde mütesellimlerin isimleri genellikle geçmemekte, onun yerine “*Karahisâr-ı Sâhib mütesellimi*” ifadesi kullanılmaktadır. Mütesellimler hakkında verdiğimiz bu malumatlardan sonra, incelediğimiz dönem ve belgelerde,

¹⁵⁴ Çadircı, **Tanzimat Döneminde...**, s.23.

¹⁵⁵ Bkz. AŞS 562, 34/46, 35/47, 50/73 A, 54/83, 54/84, 83/121, 105/139, 108/142, 115/153

¹⁵⁶ AŞS 562, 75/109

adı geçen mütesellimleri, isimlerini ve göreve getirildikleri tarihleri tablo halinde vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tablo 18. Defterde Adı Geçen Karahisâr-ı Sâhib Mütesellimleri

İsmi	Göreve başladığı tarih
Ebu Bekir Efendi	19 Zilhicce 1236 (18 Ağustos 1821)
Mehmet Bey	Evâhir-i Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı sonları)
Hamit Bey	Receb 1237 (Şubat 1822)
İç Çukdarı Ahmet Ağa (mütesellim vekili)	Tarih yok
Ebu Bekir Efendi (tekrar)	21 Muharrem 1238 (8 Ekim 1822)
Ali Ağa	5 Rebiülevvel 1238 (20 Kasım 1822)

4.3. KADI VE NAİBLER

İnsanlar arasında meydana gelen anlaşmazlık ve davaları şer‘î hükümlere göre çözmek için yetkili makamca tayin edilen kişiye “kadı” denmektedir¹⁵⁷.

“Nâib”¹⁵⁸ ise kelime anlamı itibariyle “birini temsil etmek, birine vekâlet etmek” manasındaki *nevb* masterından türemiştir ve bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine, geçici bir zaman için yüklenen kimse demektir¹⁵⁹.,,

Kadı, Tanzimat’a kadar şehir idaresinin baş sorumlularından biriydi. İdari, sosyal, ekonomik, mali ve beledî birçok konulardaki davalara bakan ve hüküm veren bir hâkim olduğu kadar, bu konularla ilgili işlerin yapılmasına da nezaret ederdi. Merkezden gelen emirlerin ve fermanların halka duyurulması ve gereğinin yapılması, vergilerin düzenlenmesi ve dağıtımının yapılması da kadının görev alanına girerdi¹⁶⁰.

¹⁵⁷ F. Atar, “Kadı”, TDVİA, C.24, İstanbul 2001, s.66

¹⁵⁸ Naibler kadının vekili durumunda olduklarından ve onlar adına vazifeyi ifa ettiklerinden burada her iki makamı da aynı başlık altında değerlendirmeyi uygun gördük.

¹⁵⁹ C. Avcı, “Naib”, TDVİA, C.32, İstanbul 2006, s.311.

¹⁶⁰ İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı**, Turhan Kitabevi, Ankara 1994, s.28.

Kadırlarda aranan nitelikler ifade edecek olursak; hukuk bilgisi olan, sosyal ilişkilerin gereğini bilen, örf ve âdetleri kavramaya elverişli kültüre sahip, dış etkilere karşı koyacak derecede ahlâk, karakter ve kişiliğe sahip olan, dinî emir ve yasaklara aykırı davranışlarda bulunmayan şekilde özetlenebilir¹⁶¹.

Şer‘i ve hukuki vazifelerinden başka, önemli pek çok idari vazifeyi de yüklenen kadılık müessesesi 18. Yüzyılın ortalarına doğru bozulmaya başlamıştır. Önemli büyük şehirlerin kadılıklarının bazı ünlü kişilere “aralık” olarak verilmeye başlanması ve bu kişilerin de görev yerine bizzat gitmeyerek “naib” lerini göndermeleri ve bu naiblerinde bilgisiz ve beceriksiz olmaları, kadılık müessesesinin niteliğini yitirmesinde en önemli etken olmuştur¹⁶².

İncelediğimiz bu defterde de Karahisâr-ı Sâhib sancağının umumiyetle eski bir kadıaskere veya yüksek dereceli ilmiye mensubundan birine “ber-vech-i aralık” olarak verildiğini görüyoruz. Bu kimseler ise bizzat görev yerlerine gitmeyerek yerlerine vekâleten naibler göndermişlerdir. Bunu bir belge ile örneklendirecek olursak; Karahisâr-ı Sâhib sancağının umûr-ı şer‘iyesi İstanbul eski kadısı Mehmet Hamit Efendi’ye tevcih edilmiş, fakat Mehmet Hamit Efendi bi’l-fiil görev yerine gitmeyerek, 1 Şaban 1236 senesi (4 Mayıs 1821) tarihinden itibaren, Seyyid Mehmet Sadettin Efendi’yi “beyne’l-ahâli icrâ-yı ahkâm-ı şer‘-i âlfîyi ve vâkı‘a olan muhallefât-ı askeriyeye tahrîr ve terkîm ve beyne’l-verese âlâ mâ yekteziyeti’ş-şer‘i’l-kavîm tevzî‘ ve taksîm eyleyüp muhâfaza-i fukarâ ve erâmil ve eytâm” hususuna gayret göstermek şartıyla naib tayin etmiştir¹⁶³.

Kadı olarak atanacak kişi Şeyhülislamın işareti (resmi yazısı) ile padişaha arz edilir, padişahın onayı alınarak berat verilir, böylece atama işlemi tamamlanmış olurdu.

Kazayı “aralık” olarak uhdesinde bulunduran ilmiye mensubu, istediği kimseyi naib olarak atama yetkisine sahip olduğu gibi görevde “*ibkâ*”sına da yetkili idi. Mesela, Karahisâr-ı Sâhib sancağı kadısı ve İstanbul eski kadısı tarafından gönderilen bir müraselede “*Ber-vech-i aralık mutasarrıf olduğum Karahisâr-ı Sâhib kazâsının umûr-ı niyâbet-i ahkâm-ı şer‘isi işbu sene seb‘a ve selâsin ve*

¹⁶¹ Atar, “a.g.md.”, s.67.

¹⁶² Güneş, a.g.t., s.43.

¹⁶³ AŞS 562, 3/4

mi'eteyn ve elf Saferü'l-hayrı gurreinden cenâbınıza kemâkân ibkâ olunmuşdur."¹⁶⁴. Denilerek, naib Mehmet Sadettin Efendi'nin görevine devam noktasında kendisine izin verildiği görülmektedir.

Kadınların yargı görevinden başka görevleri de vardı. Bunları şöyle sıralayabiliriz: Miras dağıtımı ve ölen kişilerin terekelerini yazmak, vasi tayin etmek, narh işlerini yürütmek, alım-satım senetlerini kayda geçirerek onaylamak, vergi gelirleri ile diğer gelirler için tutanak tutulması gibi noter işleri, vergilerin dağıtılması ve tevzi defterlerin düzenli bir şekilde tutulması ve altı ayda bir hükümet merkezine gönderilmesi vb. ayrıca esnaf şeyhi, muhtar ve ayan gibi görevlilerin seçilmesinde aktif rol oynamaktaydılar. Öte yandan vakıf müessesesinin bütün işleri de bunların bilgisi dâhilinde yapılmaktaydı¹⁶⁵.

Asker veya sivil kimselerden ölenlerin, çocuklarının olmaması veya varisinin bulunmaması durumunda yazım yapılırken kadınlar tarafından "resm-i kısmet" adıyla para toplanmaktaydı. Ayrıca "kâtibiyye ve hüddâmiyye" adı altında da para toplanmaktaydı. Bunu bir iki belge ile örneklendirecek olursak; "Nevahi kazasına tâbi Kara Bekâr karyesi ahalisinden olup zikrolunan Nevahi kazasına gitmek üzere iken bundan bir müddet evvel Karahisâr-ı Sâhib'de vefat eden Hacı Hasan Efendi ibn-i Hüseyin isimli merhumun zahirde varisleri olmadığından"¹⁶⁶ yanında bulunan bütün malı "tahrir ve terkim" edildikten sonra "Resm-i kısmet, kâtibiyye, hüddâmiyye, mahzârîyye ve harc-ı sâire" olarak 41 kuruş alınmıştır.

Ancak kadınların bazen kendilerine ayrılan ve kanunla belirtilen bu miktarlardan daha fazla miktarda para aldıkları, hatta başka adlar altında vergiler ihdas ettikleri bilinmektedir. Bu menfi duruma gönderilen fermanlarla dikkat çekilmiş ve kadınların naiblerin dikkatli olmaları ve "şer'-i şerife" mugayir davranmamaları istenmiştir.

İncelediğimiz defterde bu veya benzeri sebeplerden dolayı sürgün edilen bazı kadınların var olduğunu görüyoruz. Mesela, Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı ortaları) tarihli Karahisâr-ı Sâhib naibine hitaben gönderilen fermanla¹⁶⁷;

---

¹⁶⁴ AŞS 562: 47/66

¹⁶⁵ Çadırcı, **Tanzimat Döneminde...**, s.87.

¹⁶⁶ AŞS 562, 51/75

¹⁶⁷ AŞS 562, 52/77

Belgrat eski kadısı ve Saraybosna nakibü'l-eşraf kaymakamı olan Seyyid Nurettin Efendi'nin Bosna'da vuku bulan fesat ve ihtilalda dâhili bulunduğu tespit edilerek Karahisâr-ı Sâhib sürgün edildiğini görüyoruz.

Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Aralık ayı ortaları) tarihli Karahisâr-ı Sâhib naibine hitaben gönderilen bir başka fermanda¹⁶⁸; daha önce hilâf-ı rıza hareketinden dolayı Şeyhülislam'ın işareti ve sadır olan emr-i âli gereği sürgün edilen Anadolu kadılarında Ahmet Efendi'nin sürgün yerinde nefsinin ıslah ettiği sefil ve perişan olduğu aynı şekilde ailesinin de muzdarip ve perişan olduğundan salıverildiği ifade edilmiştir.

Bu kayıtlardan da anlaşılacağı üzere kadı ve naiblerin atanmasında Şeyhülislamın işareti gerekli olduğu gibi sürgün kararlarında da bu işaretin olması gerekmektedir.

Kadı ve naibler hakkında verdiğimiz bu malumatlardan sonra, incelediğimiz dönem ve belgelerde, adı geçen kadı ve naibleri, isimlerini ve göreve getirildikleri tarihleri tablo halinde vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tablo 19. Defterde Adı Geçen Karahisâr-ı Sâhib Kadı ve Naibleri

İsmi	Göreve başladığı tarih
Mehmet Hamit Efendi (Kadı) ¹⁶⁹	
Seyyid Mehmet Sadettin Efendi	1 Şaban 1236 (4 Mayıs 1821)
Seyyid Mehmet Sadettin Efendi (ikinci kez)	1 Safer 1237 (28 Ekim 1821)
Emin Efendizade Süleyman Efendi	1 Şaban 1237 (23 Nisan 1822)
Seyyid Mehmet Nafi Efendi	1 Rebiülevvel 1238 (16 Kasım 1822)

¹⁶⁸ AŞS 562, 113/150

¹⁶⁹ İncelediğimiz defterde Kadı Mehmet Hamit Efendi'nin atanmasına ilişkin bir kayıt vs. yoktur. Sadece naib atamalarında belgenin alt tarafında ismi geçmektedir. İncelediğimiz defterdeki tek kadı da budur. Tabloda adı geçen diğer kişiler ise naiptirler.

4.4. ŞEYHÜLİSLAM VE MÜFTÜLER

Osmanlı Devleti'nde dört ehl-i sünnet mezhebinden Hanefî fıkhı üzerine kendisine sorulan umumi ve hususi, şer'î ve hukuki meselelere ait suallere dini hükümlere bağlı kalarak cevap veren kişiye “*Müftî*” denilmekteydi. Verdiği cevaplara ise “*fetva*” denilirdi¹⁷⁰.

Müftülere zamanla “*Şeyhülislam*” unvanı verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlar 16. asrın ortalarından sonra ilmiye sınıfının reisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde en yüksek ilmiye makamı sahibinin unvanı 18. yüzyıldan itibaren Müftü yerine Şeyhülislam olmuştur. Şeyhülisamlığa kazaskerlik ve müderrislik yapmış olanlar getirilirken, bu görev zamanla Rumeli kazaskerliği yapanlara verildi. Şeyhülislamlar müderris ve kadıların tayini işlerinden de sorumlu idiler¹⁷¹.

Aslında müftülüğün şeyhülisamlıktan farklı bir makam olmadığını söyleyebiliriz. Şöyle ki; ilk dönemlerden 18. Yüzyıla kadar Osmanlı kaynaklarında “en yüksek ilmiye makamı sahibi” olarak müftü unvanı kullanılırken 18. Yüzyıl ile birlikte bu unvanın yerini “Şeyhülislam” almaya başlamıştır. Ulemanın başkanı olan Şeyhülislamın hükümet merkezinde gördüğü işleri, müftüler eyalet merkezlerinde ve sancaklarda görmekteydiler. Dolayısıyla müftüler şeyhülislamın taşradaki temsilcisidir denilebilir. İdari ve siyasi manada diğer sancak yöneticileri kadar faal olmasalar da yine önemli meselelerde veya bir karışıklık durumunda yöneticilerin müftülere başvurduğunu bilmekteyiz. Aynı şekilde Şeyhülislam da hükümet merkezinde divan toplantılarına katılmamakla birlikte, bir savaş kararı vs gibi önemli gelişmelerde fetvasına ve görüşüne müracaat edilmekteydi.

Belgelerden anladığımız kadarıyla müftülerin atanması Şeyhülislamın teklifi/işareti ile olmaktadır. Mesela, 27 Receb 1236 (10 Nisan 1821) tarihinde Seyyid Abdullah Efendi, Şeyhülislam Yasincizade Abdulvehhab tarafından¹⁷², 25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821) tarihinde Süleyman Efendi, yine Şeyhülislam Yasincizade Abdulvehhab tarafından¹⁷³, 29 Rebiülahir 1238 (13 Ocak 1823)

---

¹⁷⁰ Uzunçarşılı, **a.g.e.** , s.173.

¹⁷¹ Uzunçarşılı, **a.g.e.** , s.174-176.

¹⁷² AŞS 562, 6/9

¹⁷³ AŞS 562, 41/54

tarihinde Ali Efendi Şeyhülislam Sıtkızade Ahmet Reşit tarafından¹⁷⁴ müftü olarak Karahisâr-ı Sâhib atanmışlardır.

Müftüler, şehir ileri gelenleri ve kadının Şeyhülslama müracaatı ile değiştirilebildiği gibi, yine bu kişilerin tavsiye ettiği biri de müftü olarak atanabilmekteydi.

İncelediğimiz defterden müftülerin görev süresi ile ilgili kesin bir bilgiye sahip olamıyoruz. Ancak, kendisinden memnun olunan bir müftü için “vazifesinde ibkasına” müsaade edilmekteydi. Mesela, 27 Receb 1236 (10 Nisan 1821) tarihli Şeyhülislamın gönderdiği ibka mektubunda; “*İzzet-me’âb Karahisâr-ı Sâhib kazâsında me’zûn-ı bi’l-iftâ olan es-Seyyid Abdullah Efendi Ba’de’s-selâm inhâ olunur ki kazâ-i merkûmda beyne’l-ahâli hüsn-i sülûkun tarafımıza ba arz inhâ ve hidmet-i celîle-i fetvâ-yı kemâkân hakkında istid’â olunmağla tarafımızdan iftâya sana izin verilmiştir...*”¹⁷⁵. Bu ifade ile kendisinden memnun olduğu belirtilmiş ve vazifesine devam noktasında kendisine izin verilmiştir.

Müftüler, bu görevlerinin dışında, müderrislik, tarikat şeyhliği, vakıf mütevelliliği ve vaizlik gibi vazifeleri de icra edebilmekteydiler. Ayrıca, imam, hatib ve müezzin gibi din görevlilerinin imtihanlarında bir nevi komisyon üyesi olarak hazır bulunurlardı. Zira kayıtlardan anladığımız kadarıyla, bu tarz din görevlilerinin imtihanla göreve getirildiklerini biliyoruz. Mesela, 27 Şaban 1238 (9 Mayıs 1823) tarihli bu beratta; “*Karahisâr-ı Sâhib kazâsına tâbi’ Kozluca nâm karyede vâki’ ashâb-ı hayrâtdan Bekir oğlu Süleyman nâm sahibü’l-hayrın bâ-izn-i hümâyûn müceddeden binâ-yı minber vaz’ eylediği Cami-i Şerife hatib nasb u ta’yîn olunmak lâzım ve mühim olunmağın lede’l-imtihan istihkâkı zâhir ve nümâyân olan...*” ifadeleriyle hatip tayini için bir imtihanın gerçekleştirildiği ifade edilmiştir. Müftülerin de bu tarz imtihanlarda görev aldığını görülmektedir.

Osmanlı Devleti’nde kazada ve iftada Hanefî mezhebi esas kabul edildiğinden, müftülere verilen menşurlarda başka mezheplerde fetva vermeye izin verilmekle beraber, Hanefî imamlarının en sahih kavilleriyle fetva vermeleri emredilmekte ve kendilerinden fetva istenilen konularda, Hanefî fihına dair muteber

¹⁷⁴ AŞS 562, 119/160

¹⁷⁵ AŞS 562, 6/9

kitaplarla, bunarın açıklama ve eklerine atıflar yapılarak fetva vermeleri istenmektedir. Belgelerde “kütüb-i mutebere” olarak geçen kitaplar şunlardır:

- a. El- Muhtâr fi fûrûi'l- hanefiyye
- b. Kenzü'd- dekâyık
- c. Vikâyetü'r- rivâye fi Meseâili'l- hidâye
- d. Mecmau'l- Bahreyn ve Mülteka'n- nehreyn
- e. Muhtasarü'l- Kudurî
- f. Mülteka'l- ebhar¹⁷⁶.

Ayrıca müftülerden görev yaptıkları kazanın müftüsü olduğunu “tasrih” etmeleri istenmekteydi. Mesela, 25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821) tarihli Şeyhülislam Yasincizade Abdulvehhab tarafından gönderilen müftülük mektubunda¹⁷⁷; “*Gerekdir ki lede'l-istignâ-yı esahh-ı akvâl-i eimme-yi Hanefiyye aleyhim rahmet-i rabbi ileyha ile iftâ idüb kütüb-i mu'tebereden nakl-i sarîh ve imzalarında Karahisâr-ı Sâhib müftisi deyü tasrîh eylesin...*” denilerek hangi kazanın müftüsü olduğunun belli edilmesi ve verilecek fetvalarda Hanefî mezhebi imamlarının muteber kitaplarına başvurulması istenmiştir.

Diğer müesseselerde olduğu gibi müftülük müessesesinde de suiistimaller yapıldığı görülmektedir. Bu durum belgelerde genellikle vazifesinden hariç işlere müdahale etmek ve bu suretle beldenin ve devletin mühim işlerinin aksamasına sebebiyet vermek şeklinde geçmektedir. Mesela, elimizdeki Evâhir-i Zilhicce 1236 (1821 yılı Ağustos ayı sonları) tarihli bir ıtlak belgesinde¹⁷⁸; “Edirne eski müftüsü Ebezade Mustafa Efendi'nin bundan önce sadır olan ferman mucibince Karahisâr-ı Sâhib'e sürgün edildiği¹⁷⁹, ancak yaşlılığı ve pişmanlığı sebebiyle affedildiği belirtilmiştir.

İncelediğimiz defterde sürgün edilen bir şeyhülislamla ilgili kaydın olması dikkatleri çekmektedir. Evâsıt-ı Şaban 1236 (1821 yılı Mayıs ayı ortaları) tarihli

---

¹⁷⁶ Güneş, a.g.t., s.55.

¹⁷⁷ AŞS 562, 41/54

¹⁷⁸ AŞS 562, 34/44

¹⁷⁹ Belgede hangi sebepten ötürü sürgün edildiği ifade edilmemiştir. Diğer belgelerden anladığımız kadarıyla sürgüne sebep olabilecek muhtemel suçlar; vazifesinden hariç işlere karışmak böylelikle devletin önemli işlerinin aksamasına sebep olmak , “harc-ı fetva” adı altında fazla para talep etmek ve/veya şer'î hükümler hilafına fetva vermek vb.

Bursa kadısına ve Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda¹⁸⁰ ; “Şeyhülislâm-ı sâbık el-Hac Halil Efendi hasbe'l-iktizâ azl ve bâ hatt-ı hümayûn şevket-makrûn ve işâret Burusa'da ikâmet itmek üzere me'mûr ve irsâl kılınmış ise de mûma-ileyh mahrûse-i Burusa'da lisânını hıfz itmediğine binâen mehâbetrîz-i sudûr olan hatt-ı hümayûn celâdet -makrûn-ı şâhânem mûcibince menfâsının Karahisâr-ı Sâhib'e tebdil olunması bâbında emr-i şerîfim sudûrunu bi'l-fi'il Şeyhülislâm ve müftiyü'l-enâm a'lemü'l-ulemâi'l-müttehâyizîn efdâlü'l-füzelâi'l-müteferri'in Mevlânâ es-Seyyîd Yasincizâde Adülvehhâb edamallahu te'âlâ fezâilehu işâret etmeleriyle işâretleri mûcibince mûma-ileyhimin menfâsı Karahisâr-ı Sâhib kazâsına sarf ve tahvîl olunmak fermânım olmağın...” şeklinde devam eden bu fermanda, eski Şeyhülislâm Hacı Halil Efendi'nin görevinden azledilmesi hasebiyle Bursa'da zorunlu ikâmete memur edildiği, ancak Halil Efendi'nin burada dilini muhâfaza etmediği bu nedenle de sürgün yerinin Karahisar-ı Sahip olarak değiştirildiğini görüyoruz.

Belgelerden anladığımız kadarıyla sadece suiistimallerde bulunan müftüler görevden alınmamaktaydı. Fetva verme noktasında yetersiz olan, ehliyetli olmadığı düşünülen müftülerin de azledildiklerini görüyoruz. Mesela, 25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821) tarihli müftü ataması ile ilgili mektupta¹⁸¹; “Kazâ-yı mezbûr müftisi es-Seyyid Abdullah Efendi'nin adem-i liyâkati ve nâ-ehil olduğu tarafımıza inhâ ve senin ehliyet ve haysiyetin bi't-tecrûbe ma'lûmumuz olmağla merkûm es-Seyyid Abdullah Efendi hacr olunub yerine kazâ-yı merkûmda iftâya tarafımızdan sana izn verilmişdir...” denilerek, Seyyid Abdullah Efendi görevden alınarak yerine Süleyman Efendi müftü olarak atanmıştır.

Şeyhülislamlar ve müftüler hakkında verdiğimiz bu malumatlardan sonra, incelediğimiz dönem ve belgelerde, adı geçen şeyhülislam ve müftüleri, isimlerini ve göreve getirildikleri tarihleri tablo halinde vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tablo 20. Defterde Adı Geçen Karahisâr-ı Sâhib Müftüleri ve Şeyhülislamları

İsmi	Göreve başladığı tarih
------	------------------------

¹⁸⁰ AŞS 562, 6/11

¹⁸¹ AŞS 562, 41/54

Yasincizade Abdulvehhab Efendi (Şeyhülislam) ¹⁸²	
Sıtkızade Ahmet Reşit Efendi (Şeyhülislam)	
Seyyid Abdullah Efendi (Müftü)	27 Receb 1236 (10 Nisan 1821)
Seyyid Süleyman Efendi (Müftü)	25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821)
Ali Efendi (Müftü)	29 Rebiülevvel 1238 (13 Ocak 1823)

4.5. NAKİBÜ'L-EŞRAF VE NAKİBÜ'L-EŞRAF KAYMAKAMI

Hz. Peygamberin soyundan gelenlere “Seyyid” veya “Şerif” denilir. Hazreti Hasan’ın soyundan olan erkeklerin adının önüne “Şerif”, kadınlar da “Şerife” unvanı eklenir, Hazreti Hüseyin’in soyundan gelen erkekler “Seyyid”, kadınlar “Seyyide” unvanı alırlardı¹⁸³.

Hazret-i Peygamberin ehl-i beyti, yakın akrabası ve soyundan gelenlerin Müslümanlar nazarında önemli bir mevkileri olmuş ve onlarla ilgili hizmetleri ifa etmek için görevliler tayin edilmiştir. Böylece “*nikâbet*” müessesesi ortaya çıkmış, bununla ilgili görevlilere de “*nakibü'l-eşraf*” adı verilmiştir¹⁸⁴.

Bu kişilere aşırı derecede saygı ve hürmetten dolayı, devlet bunları “arusiyye, tevcihyye” gibi vergilerden, askerlik vazifesi vb. bütün kamu mükellefiyetlerinden muaf tutmuş ve Seyyid ve Şerif olduklarına dair ellerine “siyâdet beratı” vermiştir. Ayrıca vakıf mütevelliliği ve zaviye tevliyeti gibi hizmetlerin verilmesinde bunlara öncelik tanınmıştır¹⁸⁵.

¹⁸² İncelediğimiz defterde Şeyhülislamların atanmasına ilişkin bir kayıt vs. yoktur. Zira Şer'iyye Defterleri umumiyetle ait oldukları sancak veya kazanın yerel idarecilerinin atanmasına ilişkin kayıtları ihtiva etmektedir. İncelediğimiz defterde iki şeyhülislam ismi geçmektedir. Bunların isimlerini ise müftü atamalarında ve ilmiye sınıfına mensup kimselerin sürgün ve ıtlak fermanlarında geçtiği nispette bilebilmekteyiz.

¹⁸³ M. Sarıçık, “Osmanlı Devleti’nde Nakibü'l- Eşraflık Kaymakamı” , **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.385.

¹⁸⁴ Ş.T. Buzpınar, “Nakibüleşraf” , **TDVİA**, C.32, İstanbul 2006, s.322.

¹⁸⁵ Çadırcı, **Tanzimat Döneminde...** , s.94.

Nakibü'l-eşraflık müessesesinin Osmanlılarda ortaya çıkışı erken dönemlere kadar gitmektedir. Osmanlılarda Seyyidlerle¹⁸⁶ ilgili ilk kurum, I. Bayezid döneminde 1400 yılında “*Sâdât Nezareti*” adıyla kurulmuştur. II. Bayezid döneminde nikabet ihdas edilmiş, bu göreve tayin edilen Seyyid Mahmut Efendi'nin menşuruna “*Nakîbü'l-Eşrâf*” lakabı yazılmış ve kendisine günlük 25 akçe maaş takdir edilmiştir. Seyyidlere vergi muafiyetleri de uygulanmıştır. Seyyidler “*Yeşil Sarık*” takınarak farklılıklarını gösterirler ve diğer insanların saygısını celb ederlerdi¹⁸⁷.

Nakibü'l-eşraflık 17. Yüzyıl sonlarına kadar yüksek ulemaya mahsus bir makam değildi. Ancak bu tarihten itibaren İstanbul kadısı ve kadıasker mazullerinden bu makama geçecek pek çok kimse bulunmuştur. Dolayısıyla nakibü'l-eşraf tayin edilecek kimseler bunlar arasından seçilmeye başlanmıştır¹⁸⁸.

Osmanlı Nakîbü'l-eşrâfları İstanbul'da ikamet eder, diğer şehirlerde ise sâdât arasından belli bir zaman için seçilen nakîbü'l-eşrâf kaymakamları olurdu. Merkezde ve taşrada “şecere-i Tayyibe” denilen defterler bulunurdu ve Osmanlı Devleti'ndeki bütün Seyyidlerin isimleri ve hüviyetleri buraya kaydedilirdi. Seyyidlik beratının verilmesi, vergi muafiyetlerinin uygulanması, Seyyidlerden suçluların cezalandırılması gibi işlemlerde bu deftere başvurulurdu. Nakîbü'l-eşraflar biat, muayede, kılıç kuşanma ve mevlid gibi törenlere katılırlardı¹⁸⁹.

Nakibü'l-eşraf kaymakamları İstanbul'da bulunan nakibü'l-eşrafın gönderdiği mektup ile atanmaktaydılar. İncelediğimiz dönemde Karahisâr-ı Sâhib sancağına bağlı Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında bulunan Seyyidler için nakibü'l-eşraf kaymakamı atanmaktaydı. Mesela, 1 Muharrem 1237 (28 Eylül 1821) tarihinde Nakibü'l-eşraf Mehmet Sıddık Efendi, İsmail Efendi'ye bir mektup yazarak, Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında bulunan Seyyidler üzerine nakibü'l-eşraf kaymakamı olarak atandığını kendisine bildirir. Mektupta, “sâdâd-ı kirâma” hürmet etmesini, seyyidliğin “kuzât ve kâim-i makâm senetleriyle” belgelendirilmesi gerektiğini, yalandan seyyidlik iddiasında

---

¹⁸⁶ Burada şu hususu belirtmekte fayda vardır: Bilindiği üzere Hazreti Hasan'ın soyundan gelenlere “Şerif”, Hazreti Hüseyin'in soyundan gelenlere ise “Seyyid” denilmektedir. Ancak Osmanlılar döneminde de hatta günümüzde de her ikisinin de soyundan gelenler genel olarak “Seyyid” diye tesmiye edilmektedir. Buradan hareketle biz de metin içerisinde “Seyyid/Seyyidler” kavramıyla her iki koldan gelenleri kast etmekteyiz.

¹⁸⁷ Sarıcık, “a.g.md.”, s.386-387.

¹⁸⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., s.166.

¹⁸⁹ Buzpınar, “a.g.md.”, s.323-324.

bulunanların “men‘ ve def“ edilmesi, kimseye seyyidlik alâmeti vermemesi ve seyyidlik iddiasında bulunanları İstanbul’a bildirmesi, ayrıca “sâdâd-ı kirâm” dan “tevcihiyye ve arusiyye” namıyla akçe almaması ve aldurmaması tenbih edilmiştir¹⁹⁰.

Bölgelerinde bulunan Seyyid ve Şeriflerin imtiyazlarını korumak nakibü’l-eşraf kaymakamlarının en önemli vazifesi idi. Seyyidlerin kayıtlarının tutulması, bu kayıtların bir suretinin de İstanbul’a gönderilmesi ve Peygamber soyundan gelmedikleri halde, “sâdâd” tan olduklarını ileri sürenlere engel olmak nakibü’l-eşraf kaymakamlarının vazifeleri arasında yer almıştır¹⁹¹. Böyle sahte belge düzenleyenlerin hakkında takibat yapılarak bunların engellenmesi hususu belgelerde def‘aten zikredilmiştir¹⁹².

Şehrin ileri gelenlerinden olan nakibü’l-eşraf kaymakamı, halkı ilgilendiren bütün işlerde etkili olup, mühim mes‘elelerin görüşüldüğü toplantılara katılırdı. Ayrıca ayan, şehir kethüdası gibi görevlilerin seçiminde de etkili rol oynamaktaydı. Mahkemelerde “şuhûdü’l-hâl” denilen muteber şahitler arasında da yer almaktaydı.

Seyyid ve şeriflerin yargılanması merkezde nakibü’l-eşraf, taşrada ise kaymakamları tarafından yapılırdı. Kadı ve diğer yöneticiler bu duruma müdahale edemezlerdi¹⁹³.

İncelediğimiz defterde nakibü’l-eşraf kaymakamı yalnızca merkez kazada görev almamaktaydı. Birkaç kazada görev yapmaktaydı. Zira “ Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı ve Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında kâim-i makâm olan... Efendi” ibaresi nakibü’l-eşraf kaymakamı atamalarıyla ilgili bütün mektuplarda tekrar etmekteydi¹⁹⁴.

Nakibü’l-eşraf kaymakamlarının görev süreleri hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bunların kadılar gibi belli bir süre için görevlendirilmeyip, uzun yıllar görevde kaldıklarını söylemek mümkündür. Nitekim incelediğimiz defterde beş defa nakibü’l-eşraf kaymakamı tayini ile ilgili mektup gelmiştir ve mektupların tamamında “İsmail Efendi” kaymakam olarak atanmıştır.

---

¹⁹⁰ AŞS 562, 38/50

¹⁹¹ Güneş, a.g.t., s.62.

¹⁹² Bkz: AŞS 562, 38/50, 50/72, 74/108, 95/131, 138/189.

¹⁹³ Çadırcı, **Tanzimat Döneminde**... ,s.93-94.

¹⁹⁴ Bkz: AŞS 562, 38/50, 50/72, 74/108, 95/131, 138/189.

Nakibü'l-eşraf ve nakibü'l-eşraf kaymakamları hakkında verdiğimiz bu malumatlardan sonra, incelediğimiz dönem ve belgelerde, adı geçen nakibü'l-eşraf kaymakamları, isimlerini ve göreve getirildikleri tarihleri tablo halinde vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz¹⁹⁵.

Tablo 21. Defterde Adı Geçen Nakibü'l-Eşraf Kaymakamları

İsmi	Göreve başladığı tarih
Seyyid İsmail Efendi	1 Muharrem 1237 (28 Eylül 1821)
Seyyid İsmail Efendi (ikinci defa)	1 Rebiülahir 1237 (26 Aralık 1821)
Seyyid İsmail Efendi (üçüncü defa)	1 Receb 1237 (24 Mart 1822)
Seyyid İsmail Efendi (dördüncü defa)	1 Zilkade 1237 (20 Temmuz 1822)
Seyyid İsmail Efendi (beşinci defa)	3 Receb 1238 (16 Mart 1823)

4.6. YARDIMCI GÖREVLİLER

4.6.1. Kâtib

Ketb “yazmak” fiilinden türetilmiş bir ism-i fâil olan “kâtip” yazı işleriyle uğraşan kimse, sekreter, yazıcı; bilgili kişi, noter; muharrir manalarına gelmektedir¹⁹⁶.

Devlet yazışmaları kâtiplerin elinden çıktığı için, bu zümre devlet sırrına vâkıf olmaktaydı. Bundan dolayı bu mesleğe çok önem verilmiştir. Kâtiplerin görev süreleri oldukça uzundur. Çok gerekmedikçe emekli olmamışlardır. Yaşlandıkları zaman çocukları lehine feragat etmişlerdir¹⁹⁷.

Şer'iyye mahkemelerinde de önemli görevler yapan kâtiplerin güvenilir, sağlam, tutanakları deftere geçirmede ve ilamları tanzim usulünde (sakk-ı şer'ide) mahir olan kişilerden olmasına dikkat edilmiştir. Kâtibin mahkemedeki en önemli vazifesi iddia, savunma ve şahitlerin beyanlarını doğru olarak zabta geçirmektir.

¹⁹⁵ İncelediğimiz dönemde “Nakibü'l- Eşraf” olarak Mehmet Sıddık Efendi'nin var olduğunu görüyoruz. Mehmet Sıddık Efendi'nin ismi nakibü'l-eşraf kaymakamı tayini ile alakalı bütün mektuplarda yer almaktadır.

¹⁹⁶ M.S. Küçükaşçı, “Kâtip”, TDVİA, C.25, Ankara 2002, s.49.

¹⁹⁷ Erhan Afyoncu – Recep Ahıskalı, “Kâtip”, TDVİA, C.25, Ankara 2002, s.54.

Mahkeme kâtiplerinin tayininde kadının arzı şarttır. Hediye almak gibi suçları yapmamaları için kadı nezaretinde görev yapmışlardır¹⁹⁸.

İncelediğimiz defterde kâtip isimleri geçmektedir. Genelde belgelerin sonunda bulunan şahitlerin isimlerinin yazıldığı “Şuhûdü’l-hâl” bölümünde isimleri bulunmaktadır. Mahkeme kâtibi şahit ise isim ve unvanı ile birlikte yazılmıştır. Örneğin, “Şuhûdü’l-hâl” bölümünde “*Kâtib Emin Efendi*”¹⁹⁹ vb. şekillerde geçmiştir. Mahkeme kâtiplerinden başka, kassam kâtibleri, tereke kâtibi tabirleri de kullanılmıştır.

Tablo 22. Defterde İsim ve Unvanları Geçen Kâtipler

Belge no	Kâtiplerin İsimleri
15/27	Kâtib Ahmed Efendi
30/40	Kâtib Emin Efendi
53/81	Eflak Voyvodasının Divân Kâtibi Mustafa Efendi
57/90	Kethüdâ-yı Sadr-ı Âli Kâtibi Hafız Emin Efendi
85/124	Divân-ı Hümayundan Kâtib-i Divan Tayyib Efendi
97/133	Mustafa Paşa'nın Divân Kâtibi Seyyid Ahmed Tayyib Efendi

4.6.2. Mübâşir

Sözlükte bir işe başlayan ve başlayıcı manalarını ifade eden “*mübâşir*” kelimesinin, Osmanlı adliye teşkilatında ifade ettiği iki mana vardır. Birinci manası, mahkemelerde celb ve tebliğ işlerini yapan memur demektir. Bu manada muhızır ile eş anlamlıdır ve bunlar bazen çavuşların vazifelerini de yaparlar. İkincisi ise, Tanzimat'tan önce devletçe gördürülmesi veya soruşturulması lazım gelen bir işin yapılmasına veya soruşturulmasına görevlendirilen memur manasına gelmektedir²⁰⁰.

İncelediğimiz defterde mübâşir isim ve unvanları kayıtlarda geçmektedir. Mesela, Devletlü Mustafa Paşa Hazretleri'nin ikâmet emri ile ilgili gönderilen

¹⁹⁸ Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, C. I, s.75.

¹⁹⁹ AŞS 562, 30/40

²⁰⁰ Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, C. I, s.74.

fermânda görevli olanlar sayılırken mübaşir tabiri “Paşa-yı mûma- ileyhi olduğu mahalden tahrîk ve Karahisâr-ı Sâhib’e isâl eylemek üzere Dersa’âdetimden mahsûs mübâşir ta’yîn olunan Mehter Dervîş Mustafa...” şeklinde geçmektedir²⁰¹. 2 Zilkade 1236 (1 Ağustos 1821) tarihli güherçile talebine ilişkin bir fermânda mübaşir tabiri “mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân â’yân ve zâbitân ve iş erleri ve bu husûsa mübâşir ta’yîn olunan Baruthâne-i Âmirem nâzırına tâbi’ el-Hâc Abdullah...” şeklinde kullanılmıştır²⁰². Yine Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı ortaları) tarihli Bosna eski kadısı Seyyid Nurettin Efendi’nin sürgün edilmesi ile ilgili fermânda mübaşir tabiri “mübâşir ta’yîn olunan Divân-ı Hümayûnum çavuşlarından kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Osman Çavuş...” şeklinde geçmektedir²⁰³.

Benzer örneklerini çoğaltabileceğimiz mübâşir kelimesi defterimizde ikinci manasıyla yani bir işin devlet adına görülmesi veya soruşturulması anlamlarında kullanılmıştır.

4.6.3. Muhzırlar

Sözlük anlamı itibariyle huzura getiren, hazır bulunduran manasına gelmektedir. Terim olarak anlamı davacı ve davalıları mahkemeye celbeden ve gerektiğinde mahkemedeki güvenliği de sağlayan memur demektir²⁰⁴.

Muhzır mahkemenin bulunduğu mahallin ahalisinden önceden bu görevi yapmış veya bir şekilde devlet görevi almış kişilerden seçilirdi. Muhzırların tayin ve azil yetkisi kadılara verilmişti. Kadı uygun gördüğü kişiyi merkeze arz eder ve tayini berât ile yapılırdı. Muhzırlar mahkemelerdeki sonuçlanmış davalardan, özellikle tereke taksimlerinden “ihzâriyye” adıyla ücret alırlardı²⁰⁵.

İncelediğimiz defterde muhzırların isimleri çoğunlukla belgelerin “Şuhûdü’l-hâl” kısımlarında şahit olarak geçmektedir.

Tablo 23. Defterde İsimleri Geçen Muhzırlar

Belge no	Muhzır isimleri
----------	-----------------

²⁰¹ AŞS 562, 4/5

²⁰² AŞS 562, 43/60

²⁰³ AŞS 562, 52/77

²⁰⁴ Akgündüz, *Şer’iye Sicilleri*, C. I, s.72.

²⁰⁵ Recep Ahıskalı, “Muhzır”, *TDVİA*, C.31, İstanbul 2006, s.85.

30/40	Muhzır Mehmed
30/40	Muhzır Abdullah
53/82	Muhzır Vehbi
132/178	Muhzır İbrahim Ağa

4.6.4. Çukadarlar /Çukdârlar

Önceleri sarayın büyük memurlarına ve hizmetlerinde bulunanlara verilen bu unvan sonraları resmi dairelerin ayak hizmetlerini gören memurlara denilmiştir.²⁰⁶

İncelediğimiz defterde çukadar unvanları sıkça geçmektedir. Ancak bunlar isim olarak değil daha çok “ Sadrazam Çukadarı²⁰⁷ , Defterdâr Çukadarı²⁰⁸ , Baruthane Nâzırı Çukadarı²⁰⁹ , Enderun Çukadarı²¹⁰ , Kapu Çukadarı²¹¹ ...” vb. ifadeler şeklinde geçmektedir.

Çukadarlar defterimizdeki kayıtlara göre genellikle mahkemeye fermanların suretlerini getiren hizmetli statüsündeki görevliler olarak nitelendirilebilir. Zira bu manada tevzi defterlerinde isimleri sıklıkla geçmektedir. Çukadarlardan bazılarının isimleri belgelerin sonunda bulunan şahitlerin isimlerinin arasında da bulunmaktadır.

İsimleri tespit edilen çukadarları “İç Çukadarı Ahmet Ağa” nın önemli olduğunu görüyoruz. Zira adı geçen şahıs Karahisâr-ı Sâhib’e mütesellim vekili olarak tayin edilmiştir²¹².

Tablo 24. Defterde İsimleri Geçen Çukadarlar

Belge No	Muhzır isimleri
23/34	Şal Çukadarı el-Hac Mustafa Ağa
117/156	Hassam Kassabbaşı Çukadarlarından Eyyüb

²⁰⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s.384.

²⁰⁷ AŞS 562, 58/92

²⁰⁸ AŞS 562, 120/161

²⁰⁹ AŞS 562, 58/92

²¹⁰ AŞS 562, 104/138

²¹¹ AŞS 562, 114/151

²¹² AŞS 562, 105/139

105/139	İç Çukadarı Ahmet Ağa
132/178	Çukadar Ahmed

4.6.5. Kethüdâ

Osmanlı Devlet ve esnaf teşkilatındaki bazı görevliler için kullanılan bir unvandır. Kethüdâ tabiri, Osmanlı Devlet teşkilatında XV. yüzyıldan itibaren “bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı” anlamını kazanmıştır. Devletin en üst kademesinde görev yapan sadrazamdan en alt seviyedeki pek çok görevlinin kethüda ünvanını taşıyan yardımcıları bulunurdu. Maaş karşılığı çalışanlar, bağlı oldukları devlet görevlilerinin durumuna göre itibar veya ceza görürlerdi. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda kaza yöneticileri arasında önemli yere sahip idiler. Şehir kethüdaları halkın hizmetlerini görmek üzere seçilirlerdi. XVII. yüzyılda şehir kethüdası sadece tüccar ve seçkin esnaftan değil askerî sınıf üyeleri ve şehir âyanı arasından da seçilebiliyordu. Şehir kethüdası hukukî davalarda hazır bulunduğu gibi şehrin vergi, iltizam ve memur tayini işlerinde de etkili olmuştur. Beledî hizmetlerin çoğu da kethüda tarafından yerine getirilirdi. Bunun için kendisine “*Kethüdâiyye*” adıyla ücret ödenirdi²¹³.

İncelediğimiz defterde kethüda tabiri ile ilgili çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. Şehir kethüdâsı²¹⁴, kapıcı kethüdâsı²¹⁵, çavuşlar kethüdâsı²¹⁶ vb. unvanlar kullanılmıştır. Kethüdâların isimleri bazı belgelerde mevcut olan şahitler kısmında da görülebilmektedir. Karahisâr-ı Sâhib sancağının çeşitli masraflarının köy ve mahallelere taksîm edildiği salyane ve masarifat defterlerinde kendilerine “*kethüdâiyye*” adı altında ücret ödendiği görülmüştür: “*kethüdâiyye ve kâtibiyye ve hüddâmiyye ve mahzâriyye: 800 guruş...*”²¹⁷.

İncelediğimiz defterde sürgün ile alakalı bütün fermanlarda sürgün edilen kişilerin “*li-ecli't-te'dîb kapu kethüdâsı mübâşeretiyle Karahisâr-ı Sâhib kazâsına nefy ve iclâ olunmaları*” istenmektedir²¹⁸.

²¹³ M. Canatar, “Kethüda”, TDVİA, C. 25 Ankara 2002, s. 332-333.

²¹⁴ AŞS 562, 58/92

²¹⁵ AŞS 562, 35/47

²¹⁶ AŞS 562, 15/27

²¹⁷ AŞS 562, 58/92

²¹⁸ AŞS 562, 42/58

Tablo 25. Defterde İsimleri Geçen Kethüdalar

Belge No	Defterde Geçen Kethüda İsim ve Unvanları
7/13	Bosna kadısının kethüdası Seyyid Mehmed Tahir
35/47	Kapı kethüdası Mehmed Sadık
49/71	Mehmed Reşit Paşa'nın kapı kethüdası Mahmut Nedim Bey
58/92	Şehir kethüdası Ahmed Ağa
129/176	Mahmut Bey'in kethüdası Kuzu Güdenli oğlu
132/178	Eşrâf-ı Kuzâtdan kethüda el-hac Hafız Mehmed Esad Efendi

B. KARAHİSÂR-I SÂHİP SANCAĞI'NDA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

1. MAHALLELER

Kelime anlamı “bir yere inmek, konmak ve yerleşmek” anlamına gelen mahalle kelimesi, devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimi demektir²¹⁹.

Osmanlı şehrinde mahalleler, birbirini tanıyan, belirli ölçüde birbirinin davranışlarından sorumlu ve sosyal dayanışma içerisinde bulunan fertlerin meydana getirdiği topluluğun yaşadığı mekânlardır. Aynı zamanda mahalle, sosyo-kültürel, iktisadi ve idari anlamda ilişkilerin düzenlendiği şehrin en küçük birimidir²²⁰.

Osmanlı şehirlerinde vergi yükümlüsü olan halkın isimleri tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarına buldukları mahalleye göre yazılmıştır. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Müslüman mahallelerinde sorumlu olan yöneticiler imamlardır. Gayrimüslim mahallerinin yöneticileri ise haham veya papaz idi. Mahalledeki doğum, ölüm ve evlenme gibi hususları kaydetmek imamın görevi idi. En önemli görevi ise vergilerin paylaşılması ve toplanması idi²²¹.

²¹⁹ Yel – Küçükaşçı, “a.g.md.”, s.323.

²²⁰ Mustafa Apaydın, **16 Numaralı Şer’iye Sicili’ne Göre Sivas**, GOPÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2010, s.19.

²²¹ Yel – Küçükaşçı, “a.g.md.”, s.323-324.

İncelediğimiz defterde mahalle isimleri vergi dağılımı cetvellerinde ödeyecekleri vergi miktarı ile liste halinde yazılmıştır. Tereke, hüccet, vakıf vs. belgelerde de mahallelerin isimleri geçmektedir²²².

1821-1823 yılları arasını kapsayan 562 numaralı defterimizdeki kayıtlara göre Afyonkarahisar’da 46 adet mahalle ismi geçmektedir. Afyonkarahisar’da bulunan mahalleler dini özellikler (Câmi-i Kebir, Nasarı), çeşitli meslek grupları (Nahılcı, Kara Kâtib), mescit, cami ve zaviyelerin isimleri veya kurucuları (Zaviye, Ak Mescit, Arab Mescidi, Hacı Eyyüb, Molla Bahşi), şehrin fiziki yapısı ve yönetim birimleri (Hisarönü) vb. unsurlara göre isimlendirilmişlerdir.

Mahallelerin nüfusu ve diğer özellikleri hakkında kesin bilgiler bulunmamakla beraber salyâne ve masarifat defterlerinde mahallelere taksim edilen vergi dağılımı listesi bizlere bazı ipuçları vermektedir. Örneğin, vergi taksiminde en çok vergiyi “*Nasarı*” mahallesi vermiştir. Nüfus ve ekonomik gelir yönünden “Nasarı” mahallesinin diğer mahallelere göre daha iyi durumda olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. “Nasarı” Mahallesinden sonra ödedikleri vergi itibarıyla iktisadi anlamda durumu iyi diğer iki mahalle “*Karaman*” ve “*Cami-i Kebir*” mahalleleridir. “*Gündoğmuş*” ve “*Hacı Ali*” mahalleleri ise en az vergi veren mahalleler olmuşlardır. Bu iki mahallenin de diğer mahallelere göre nüfus ve ekonomik gelir yönünden daha geride olduğu sonucuna ulaşabiliriz²²³.

Bazı dönemlerde iktisadi anlamda çok kötü durumda olan mahallelerin veya köylerin tevziden muaf tutulduklarını görüyoruz. Mesela, 3 Cemaziyelahir 1238 (15 Şubat 1823) tarihli tevzi defterinde, 64288 kuruş olan miktar karye ve mahallere tevzi ve taksim edilmiştir. Doğanlar karyesi bu sene perişan ve perakende olduğundan tevzie dâhil edilmemiştir²²⁴.

2. CAMİ

Müslümanların ibadet ettiği, namaz kıldığı yer olan camilerin Osmanlılarda da önemi büyük olmuştur. Camiler buldukları bölgenin merkezinde yer alan ve ibadetin yanı sıra eğitim işlerinin de yürütüldüğü bir mektep vazifesi görmüştür.

²²² Karahisâr-ı Sâhib kazası dâhilinde yer alan mahallelerin listesi “Karahisâr-ı Sâhib Sancağı’nın İdari Yapısı ve Yönetimi” başlığı altında verildiği için burada tekrar verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için Tablo 14’e bakınız.

²²³ Bu bilgileri tevzi ve masarifat defterlerindeki mahallelere taksim edilen vergi miktarları sayesinde öğreniyoruz. Ayrıntılı bilgi için bkz: AŞS 562, 31/41, 58/92, 78/114, 90/128, 100/35, 120/161, 130/177.

²²⁴ AŞS 562, 130/177

İncelediğimiz defterde cami ismi pek geçmemektedir. Ancak “hatip tayini” ile ilgili beratlarda ve bir “vakfiye kaydı” nda camilerin geçtiğini görüyoruz. Bunları inceleyecek olursak; 21 Zilhicce 1236 (9 Eylül 1821) tarihli hatip tayini ile ilgili beratta, Medine-i Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan “*Darü’l-Kurrâ Cami’-i Şerîf*”nde hatip olan Seyyid Mustafa Efendi’nin evladı olmadan vefat ettiği, bu nedenle hatiplik makamının boş kaldığı, bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan Seyyid Ali Halife bin Abdülkadir’in getirildiğini görüyoruz²²⁵.

Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen Evâil-i Cemaziyelahir 1237 (1822 yılı Şubat ayı sonları) tarihli fermanda, Karahisar-ı Sahip kazasında “*Sinan Halife*”²²⁶ adında bir hayır sahibinin bina ettiği mescidin cemaatinin bol olması sebebiyle camii olmaya müstahak olduğu ve hayrat sahiplerinden Seyyid Abdullah Efendi’nin kendi atyeb²²⁷ malıyla zikredilen mescide yeniden bir minber yaptırmak için izin istediği ve bu hususta kendisine izn-i hümayunun verildiğini görüyoruz²²⁸.

2 Cemaziyelahir 1237 (24 Şubat 1822) tarihli beratta ise; yukarıda adı geçen mescide bir minber yaptırıldığı, bu nedenle buranın cami-i şerif olmakla hatip tayin edilmesinin lazım ve mühim olduğu belirtilmiş ve imtihanla ve cümlenin tercih ettiği ve her yönden bu vazifeye lâyük ve müstahak olan Mehmet Ali Halife ibn-i Hacı Hüseyin hitabet makamına getirildiğini görüyoruz²²⁹.

Cami isminin geçtiği bir başka belge ise, 1 Muharrem 1238 (18 Eylül 1822) tarihli bir vakıf senedidir. Karahisar-ı Sahip mahallatından Molla Bahşi Mahallesi sakinlerinden Sarı Hacı Ali bin Ali, Uzunçarşı, Küçük ve Büyük Bezistan, Bey Çeşmesi ve Otpazarı mevkilerinde mevcut mağaza, han, dolap ve dükkânlardan müteşekkil on iki bab emlakini vakfettiği bu vakıf senedinde, vakfedilen emlak ve bunların hududu tespit edilirken burada cami ismi “...*tarik-i amme müntehi ve def’a Otpazarı Cami-i Şerif kurbunda bir bab leblebici dükkânının etraf-ı erbaası...*” şeklinde geçmektedir²³⁰.

---

²²⁵ AŞS 562, 38/51 A

²²⁶ Aynı şahıs adına Karahisâr-ı Sâhib kazasında bir mahalle olduğunu biliyoruz. Mahalleye ismi verildiği ve ayrıca bir mescit yaptırdığı düşünülürse, bu şahsın bulunduğu bölgede hatırı sayılır ve hali vakti yerinde biri olduğu sonucuna varılabilir.

²²⁷ Çoğulu atâyib: çok hoş olanlar, en iyiler

²²⁸ AŞS 562, 75/110

²²⁹ AŞS 562, 76/111

²³⁰ AŞS 562, 111/147

27 Şaban 1238 (9 Mayıs 1823) tarihli hatip tayini ile ilgili beratta, Karahisar-ı Sahip kazasına bağlı Kozluca karyesinde Bekir oğlu Süleyman isimli bir hayır sahibinin minberini yaptırdığı camiye hatip tayin edilmesinin lazım ve mühim olduğu belirtilerek bu vazifeye imtihanla ve cümlenin tercih ettiği Seyyid Mehmet Halife ibn-i Halil'in getirildiğini görüyoruz²³¹.

İncelediğimiz bu kayıtlardan hareketle, defterimizde dört tane cami ismi geçmektedir. Bunlar; Darü'l-Kurrâ Camii, Sinan Halife Mescidi / Camii, Otpazarı Cami-i Şerifi, Bekir oğlu Süleyman Camii.

3. MEDRESE

Eğitim öğretim faaliyetlerinin gerçekleştiği mekânlar olarak ifade edebileceğimiz “*Medreseler*” in Osmanlı Devleti'nde önemli bir yeri olmuştur. Sıbyan mektebinden sonra orta, lise, yüksek okul ve üniversite eğitimine denk gelen medrese, İslami kimliğinden dolayı sadece Müslümanların devam ettiği bir eğitim kurumu olmuştur. Medrese, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 19. yüzyıla kadar ilmi ve fikri hayatta etkili olduğu gibi, devleti ve toplumu belirli seviyede yönlendiren bir kurum vazifesi görmüştür. Batılılaşma hareketleri ile birlikte eğitim sisteminde yaşanan değişimle medreseler eski önemini kaybetmiştir.

İncelediğimiz defterde medreselerle ilgili olarak belgelerde az kayıt geçmektedir. Bunların geçtiği kayıtları inceleyecek olursak; 21 Zilhicce 1236 (9 Eylül 1821) tarihli mütevellî tayini ile ilgili beratta, Medine-i Karahisâr-ı Sâhib'de bulunan *Hacı İsmail Medresesi*'nin mütevellisi olan Seyyid Mustafa'nın vefat ettiği, bu nedenle makamının boş kaldığı, bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan oğlunun oğlu Seyyid Mehmet bin Seyyid İbrahim'in getirildiği görüyoruz²³².

İsmi geçen diğer bir medrese ise *Mahmud Paşa Medresesi*'dir. 25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821) tarihli müftü tayini ile alakalı mektupta; “Karahisâr-ı Sâhib Kazâsında Sâkin Mahmud Pâşâ Müderrisi es-Seyyid Süleyman Efendi'nin Seyyid Abdullah Efendi'den boşalan müftülük vazifesine getirildiğini görüyoruz²³³.

---

²³¹ AŞS 562, 141/194

²³² AŞS 562, 38/51 B

²³³ AŞS 562, 41/54

Diğer medresenin ismi ise, 14 Zilhicce 1237 (1 Eylül 1822) tarihli müderris tayini ile ilgili beratta geçmektedir. Karahisâr-ı Sâhib’de Atpazarı’nda vaki’ **Umur Bey Medresesi** Vakfi’nda vazife-i muayyene ile müderris olan İsmail’in evladı olmadan vefat ettiği, bu nedenle müderrislik makamının boş kaldığı ve bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan İbrahim ibn-i Ahmet’in getirildiğini görüyoruz²³⁴.

İncelediğimiz defterde üç tane medresenin adı geçmektedir. Bunlar; Hacı İsmail Medresesi, Mahmud Paşa Medresesi ve Umur Bey Medresesi. Karahisâr-ı Sâhib’e ait diğer medreselerin ismi belgelerde geçmemektedir.

4. HÂNLAR

Hân; gerek yol üzerinde ve gerek şehir içinde yolcu, misafir ve yabancıların konmalarına ve ikâmetlerine mahsus bina veyahut tüccâr ve sanat erbâbının mesleklerini icra ettikleri, ticaret eşyalarını yapıp sakladıkları, içerisinde odaları barındıran büyük bina anlamlarına gelmektedir²³⁵.

İncelediğimiz defterde pek çok hân ismi geçmektedir. Bu isimlere daha çok masarifât ve tevzi defterlerinde ve vakıf senedinde rastlıyoruz. Bununla ilgili kayıtları inceleyecek olursak; 3 Şevval 1236 (4 Temmuz 1821) tarihli tevzi defterinde söz konusu masraflar kalem kalem miktarlarıyla birlikte yazılmıştır. Bu masraflar yazılırken de hân isimlerinin geçtiğini görüyoruz. Mesela, “Selim Pâşâ veledleri süvâr 44 yevm 1 **Acem Hânında**: 88 guruş” , “**Keten Hânında** katır 25: 97,5 guruş” , “**Balık Hânında** süvâr 15 piyâde 5: 112,5 guruş” , “**Yeni Hânda** katır 23 süvâr 14: 355,5 guruş” , “**Kapan Hânda** katır 39 süvâr 12: 238 guruş” , “**Mola Mustafa Hânında** katır 20 süvâr 12: 170 guruş” , “**Nalbend Mustafa Hânında** katır 23 süvâr 12: 185 guruş”²³⁶. Örneklerden anladığımız kadarıyla hân isimleri icra edilen iş, meslek, bölge veya kuruluşunda etkili olan kişinin ismini almıştır. Hânlar mesleklerini icrâ eden çeşitli esnaf gruplarını içinde barındıran bir nevi çarşıdır diyebiliriz.

Tablo 26. Defterde İsimleri Geçen Hanlar

Belge No	Defterde Geçen Hânlar
----------	-----------------------

²³⁴ AŞS 562, 106/140

²³⁵ Şemsettin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004, s.570.

²³⁶ AŞS 562, 15/27

15/27	Balık Hânı
15/27	Acem Hanı
15/27	Keten Hânı
15/27	Yeni Hân
15/27	Kapan Hân
15/27	Turunç Hân
15/27	Molla Mustafa Hânı
15/27	Nalbend Mustafa Hânı
15/27	Deli Süleyman Hânı
15/27	Hasan Köle Hânı
15/27	Zulüm Hân
15/27	Aşağı Acem Hânı
58/92	Vakıf Hânı
90/128	Nalbend Hânı
111/147	Köle oğlu Hânı
111/147	Turunçzade Hânı

5. ÇARŞI (SÛK), CADDE VE SOKAKLAR

İncelediğimiz defterde çarşı ve cadde isimleri çok geçmemektedir. Çarşı ismi olarak “*Uzunçarşı sûkı* ve *Bey Çeşmesi Çarşısı*”²³⁷ olarak iki çarşı ismi bulunmaktadır. Muhtemelen aynı işi yapan esnafların bulunduğu veya çoğunluğunu oluşturduğu sokaklara çarşı denilmiştir. Mesela, Kuyumcular Çarşısı, Ayakkabıcılar

²³⁷ AŞS 562, 111/147

Çarşısı vb. gibi. Ancak incelediğimiz defterde bu şekilde çarşı isimleri pek geçmemektedir.

İncelediğimiz defterde adı geçen “*Uzunçarşı*” varlığını günümüze kadar intikal ettiren ve canlılığını bugün de koruyan şehrin merkezinde gözde bir çarşıdır.

İncelediğimiz defterde sokak ismi geçmemektedir. Mahalle aralarında evlerin yanlarında bulunan sokaklar iki farklı şekilde adlandırılmıştır. Vakfiye senedinde, vakfedilen emlakın hududu tarif edilirken “*tarik-i amme müntehi*” ve “*etraf-ı erbaası*” gibi ifadelerin kullanıldığını görüyoruz. Evlerin etrafında bulunan yol ve sokaklar için herkesin serbestçe gidebildiği yola “*tarik-ı âm*”, yalnızca mal sahiplerinin geçmesine serbest olan yol için ise “*tarik-ı has*” tabiri kullanılmıştır²³⁸.

6. VAKIFLAR

Arapça bir kelime olan “*vakıf*”, “*durdurmak, alıkoymak, durma, durdurma*” anlamına gelmektedir ve bu kelimenin çoğulu da “*evkâf*”tır. Terim anlamı ise, bir malın veya mülkün sevap kazanmak maksadıyla doğrudan ve dolaylı bir şekilde toplumun yararına tahsis edilmesidir. Bu tahsis dinî ve hayrî eserler yaptırmak ve bunların ihtiyaçları için yeterli miktarda gelirler bağlamak şeklinde olabileceği gibi farklı alanlarda da olabilmektedir. Mallarını toplumun yararına tahsis edenlere “*vâkıf*”, vakfedilen şeye “*mevkûf*” adı verilmektedir²³⁹.

Osmanlılar döneminde vakıf sistemi, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanlarda hizmetler ortaya koymak suretiyle en ihtişamlı devrini yaşamıştır. Osmanlılar döneminde her vakfın “*vakfiye*” veya “*vakıfnâme*” adı verilen bir senedi yani kuruluş belgesi bulunurdu. Vakfın kurucusunun adı, vakfı kimin nasıl idare edeceği, vakfın amacı, vakfedilen gelirler ve bunların hizmetlere ve görevlilere dağılımı gibi ayrıntılar bulunurdu. Senedin şahitler huzurunda mahkemece tasdik edilmesi ve kayda alınmasından itibaren vakıf resmen faaliyete başlardı. Vakıfların mütevellî, nâzır ve diğer hizmetlilerden oluşan kadrosu bulunurdu. Vakfi kuran şahıs genellikle ölünceye kadar kendi vakfının mütevellîsi olur, öldükten sonra ise vakfın senedinde belirttiği kimse veya kimseler bu görevi üstlenirdi²⁴⁰.

²³⁸ Şahingöz, **a.g.t.**, s.102.

²³⁹ Ali Açık – Abdurrahman Sağır, **Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları – Vakfiyeler**, C.1, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005, s.1.

²⁴⁰ Açık – Sağır, **a.g.e.**, s.1

İncelediğimiz defterde 5 adet vakıf ismi bulunmaktadır. Bunlardan yalnız bir tanesinin vakıf senedi yani vakfiyesi bulunmaktadır. Diğer dört vakfın ismi ise, mütevellî ve müderris tayinleri ile alakalı berâtlarda ve tevzi defterlerinde geçmektedir. Bu konuda aşağıdaki tabloda açıklayıcı bilgi bulunmaktadır. Özellikle vakfiyesi bulunan vakfa ait gayrimenkuller ve yerleri, senelik gelirleri ve bu gelirlerin harcandığı yerler, vakfın kurucusu ve mütevellîsinin isimleri açık bir şekilde belirtilmiştir.

Tablo 27. Defterde Adı Geçen Vakıflar

Belge No	Vakfın Adı	Açıklama
58/92	Timurtaş Evkâfi	7 Cemaziyelevvel 1237 (30 Ocak 1822) tarihli tevzi defterinde, “ <i>Timurtaş Evkâfına icâr 150 gurus</i> ” şeklindeki bir ifade ile geçmektedir. İncelediğimiz defterde, söz konusu vakıf hakkında maalesef daha fazla bilgi yoktur. Ancak “evkâfa icâr” yani kira parası verilmesi, söz konusu vakfın gelir elde etmek amacıyla gayrimenkullerini kiraya verdiğini göstermektedir.
71/106	Mimar Usta Ayas? Vakfı	Karahisâr-ı Sâhib kazasında, Hazret-i peygamberin ruh-ı şeriflerine Kur’an-ı Kerim okunmak amacıyla kurulmuştur. Şehr-i Abad nahiyesinde Şehirönü Arpalıları diye bilinen mahalde iki kıt’a bağ Haremeyn Vakfı’na bağışlanmıştır. Vakfın mütevellîsi olan Seyyid Hüseyin Halife’nin evladı olmadan vefat etmesi üzerine, bu vazifeye Seyyid Abdullah Halife ibn-i Mahmud getirilmiştir.
106/140	Umur Bey Medresesi Vakfı	14 Zilhicce 1237 (1 Eylül 1822) tarihli müderris tayini ile alakalı bir belgede ismi geçen bu vakfın Atpazarı’nda olduğunu anlıyoruz. Vazife-i muayyene ile müderris olan İsmail’in evladı olmadan vefat

		etmesi üzerine, bu vazifeye İbrahim ibn-i Ahmet getirilmiştir.
111/147	Sarı Hacı Ali Vakfi	<p>1 Muharrem 1238 (18 Eylül 1822) tarihinde Karahisar-ı Sahip mahallatından Molla Bahşi Mahallesi sakinlerinden Sarı Hacı Ali bin Ali tarafından kurulmuştur. Uzunçarşı, Küçük ve Büyük Bezistan, Bey Çeşmesi ve Otpazarı mevkilerinde mevcut mağaza, han, dolap ve dükkânlardan müteşekkil on iki bab emlakini vakfedip, söz konusu vakıf gelirleriyle, yıllık on iki kuruşun Medine-i Münevvere fakirlerine verilmesini, geri kalan gelirlerle de emlak tamirlerinin ve vakfın diğer masraflarının karşılanmasını şart koştur. Müteveli olarak Haffâf Ak Hasanzade Ali Ağa'yı atamıştır. Vakfa ait gayrimenkuller ve bulunduğu yerler:</p> <p>Molla Bahşi Mahallesinde bir bab mağaza</p> <p>Uzunçarşı'da Semerciler başında iki bab dükkân</p> <p>Uzunçarşı sukında Açıkgozzade Hüseyin Efendi'nin sakin olduğu bir bab dükkân</p> <p>Uzunçarşı'da Keçeciler başında Hoseb zimmînin? sakin olduğu bir bab dükkân</p> <p>Küçük Bezistan civarında Abacı Seyyid Mustafa'nın sakin olduğu bir bab dükkân</p> <p>Bey Çeşmesi Çarşısı'nda Seyyid Hacı Hüseyin Efendi'nin sakin olduğu bir bab dükkân</p> <p>Küçük Bezistan'da bir bab dolap</p> <p>Küçük Bezistan'da bir bab dolap</p>

		Büyük Bezistan'da bir bab dolab Otpazarı Cami-i Şerifi yakınında bir bab leblebici dükkânı
111/147	Hark-1 Evkâfi	Kebir Sarı Hacı Ali'nin vakfiye senedinde vakfettiği gayrimenkullerin hududu belirtilirken, "Hark-1 Kebir Evkâfi dükkânı" şeklinde belgede geçmiştir. İncelediğimiz defterde, söz konusu vakıf hakkında maalesef daha fazla bilgi yoktur.

İncelediğimiz defterde bulunan vakıf senetlerinde vakfedilen mallar içerisinde taşınır ve taşınmaz mallar olarak mağaza, dükkân, dolab, tarla, bağ ve kira gelirlerinin vakfedildiği görülmektedir. Vakıf geliri olarak dükkânların daha fazla olduğu görülmektedir.

Burada özellikle "*dolab*" ifadesi dikkati çekmektedir. Dolab; içerisine eşya konulan rafli veya rafsız göz anlamına geldiği gibi, bedestenin içindeki küçük dükkânlar anlamına da gelmektedir.²⁴¹ Burada, küçük dükkân anlamıyla kullanılmış ve diğer büyük dükkânlar gibi söz konusu vakfa, vakfedilerek mevkuף mülk olmuşlardır. İncelediğimiz kayıtlarda da görüldüğü üzere, Sarı Hacı Ali on iki bab emlakini vakfederek, vakfi iktisadî anlamda bir hayli ihyâ etmiştir.

7. KULLANILAN EŞYALAR

7.1. TEKSTİL ÜRÜNÜ EV EŞYALARI

İncelediğimiz defter, tereke bakımından sınırlı olmakla birlikte, ev eşyaları, giyim eşyaları, ziynet ve kişisel eşyalar, mutfak ve züccaciye eşyaları ve silah takımları bakımından bir hayli çeşitliliğe sahiptir. Bazı ev eşyaları sadece isimleriyle yer almamış; eşyaların yapıldığı dokuma türleri ve nerede üretildiğine dair bilgilerle birlikte yer almıştır. Ev eşyaları geniş yer tuttuğundan bunları sınıflandırdık.

İncelediğimiz defterdeki tereke kayıtlarında ve masarifât defterlerinde bazı asgari eşyaların birçok evde ve mahalli idarecilerin kaldığı konaklarda bulunduğu bilinmektedir. Zira Karahisâr-1 Sâhib sancağındaki yerel idarecilerin konakları için

²⁴¹ Devellioğlu, a.g.l., s.215.

yapmış oldukları masraflar tevzi defterlerine kaydedilmiştir. Tereke kayıtlarında olduğu gibi, bu kayıtlardan da çeşitli ev ve kullanım eşyalarını tespit edebilmekteyiz.

İnsan yaşamının vazgeçilmez unsurlarının başında gelen ev ve bu evlerde kullandıkları eşyalar kişilerin ekonomik durumu ve sosyal yaşantılarına göre farklılıklar göstermektedir. Kişinin ekonomik ve sosyal durumuna göre eşyaların niteliği ve değeri de terekelerde farklılık göstermektedir.

Aynı ürünün değişik özelliklere sahip çeşitleri de kıymetinin belirlenmesi açısından farklı şekilde belirtilmiştir. Tereke kayıtlarında en sık rastlanılan ev eşyaları tekstil ürünleridir. En çok rastlanılan eşyalardan kilimler ve seccadeler kayıt edilirken “*alaca*”, “*cedid*”, “*müsta’mel*” ve “*köhne*” gibi tabirler kullanılarak özellik ve değerleri belirtilmiştir. Müsta’mel ve köhne tabiri eşyanın kullanılmış olduğunu belirtir. İnsanların evde otururken kullandıkları minderlerde de aynı şekilde *çit*, *kutnu*, *sagîr*, *kebir*, *köhne* şeklinde özellikler belirtilmiştir. Yastık, döşek, yorgan ve halı da evlerde en çok rastlanılan eşyalardandır. Müslümanların terekelerinde Mushaf-ı Şerîf (Kur’an-ı Kerim) ve seccadeler de bulunmaktadır.

Bugünkü sandalye ve koltukların görevini gören minder ve yastıklar ile bunların köhne ve müsta’mel özellikte olanları umumiyetle her evde bulunmaktadır. İnsanların yatmak için kullandıkları döşek, yorgan ve yastıklara da terekelerde sıkça rastlanılmıştır. Yastıkların ve döşeklerin “*yüz*”leri de renk ve kumaş açısından değişik özelliklere sahiptir.

Tablo 28. Afyonkarahisar’da Kullanılan Tekstil Ürünü ve Mefruşat Eşyaları

Minder	Yasdık	Muşamba	Perde
Yorgan	Asdar	Bûgâsî ²⁴²	Kilim
Bez	Kalkan bez	Mak’ad	Mefruşat ve mak’ad için çit
Kıbrız kârî yasdık	Hasır	Al şâl üzerine işleme kahve	Beyaz şâl üzerine işleme kahve

²⁴² Astar, astarlık bez, ince Amerikan bezi.

		makremesi	makremesi
İşleme şerbet makremesi	İşleme şerbet yağlığı	Al şâl üzerine işleme puşide	Müsta‘mel sağır sofra peşgiri
İşleme sofra	İşleme havlu	Silecek	Çarşab
Pencere perdesi	Benâluca seccâde	Şilte	Kaliçe seccâde
Benâluca saf seccâde	Köhne sırmalı ve pullu sade kahve puşidesi	Müsta‘mel paşa çatması yasdık yüzü	Koltuk yastığı yüzü
Mâî çuka mak‘ad	Seyishane kilimi	Basma mak‘ad	Basma perde
Penbe şilte	Koltuk yastığı	Yastık yüzü	Kapı perdesi
Kayık şiltesi	İngiliz şâlî yorgan ve çarşab	Yüz yastığı	İşleme yüz yastığı
Basma köşe mak‘adı	Basma şilte	Oturak ve takım	Âla‘ Şam kutnisi
Şam alacası	Müsta‘mel seccâde	Köhne keçe	Müsta‘mel yasdık
Alt çarşafı	Müsta‘mel kutni yasdık	Parça bez	Sofra yaygısı
Müsta‘mel çarşab	Müsta‘mel kadife	Köhne Mısır çarşafı	Müsta‘mel çuka mak‘ad
Müsta‘mel yorgan	Cedid kilim	Penbe memlü şilte	Cedid yorgan
Çiçekli yorgan	Müsta‘mel kilim	Kıbrıs kârî şilte	Müsta‘mel seccâde
Türkmen kilim	Halı seccâde	Basma şilte	Çit baş yastığı

Mâî mısır çarşafı	Sevâî ²⁴³	Yün	Sim tahtü'r-revân
Tahtü'r-revân ma'a takım			

7.2. MUTFAK VE ZÜCCACİYE TÜRÜ EV EŞYALARI

İncelediğimiz defterde Afyonkarahisar evlerinde kullanılan mutfak araç gereçleri bugün kullanılan türden eşyalarla benzer özelliklere sahiptir. Bu eşyalar içerisinde çoğu mutfakta kullanılan pişirme ve servis araçları, aydınlatma araçları ve saatler öne çıkmaktadır. Yemek yapma ve servis etme araçları olan kazan, kaşık, tas, tabak, tepsi, cezve ve tava gibi eşyalar evlerde bulunmaktadır. Kahve takımlarına sıkça rastlanması kahve içme kültürünün yaygın olduğunu göstermektedir.

Aydınlatma aracı olarak şamdan, mum, fenar ve kandil kullanılmıştır. Bakır kap ve kazanların halk tarafından tercih edildiği ve yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 29. Afyonkarahisar'da Kullanılan Mutfak ve Züccaciye Türü Ev Eşyaları

Kandil	Süpürge	Bardak	Leğen
İbrik	Sahan	Tencere	Mum
Kaşık	Mangal	Desti	Ocak teymürü
Sandalye	Tencere	Kuşhane	Taba
Sim fiske şamdan	Yaldızlı tonbak kahve askısı	Tonbak zarf ma'a fincan	Nühâs tebsi
Tonbak tas	Tonbak mathara	Tonbak abdest leğeni ma'a ibrik	Kebir tonbak leğen ve ibrik
Sağir tonbak leğen ve ibrik	Tonbak şamdan ma'a tebsi	Maden yemek tebsisi	Polad tebsi

²⁴³ İpek kumaş.

Nühâs	Sahan	Şerbet güğüm	Sağır kahve ibriği
Kebir kahve ibriği	Cezve	İbrik	Kebir cezve
Ocak güğüm	Yağ debbesi	Eski maden külâb şişesi	Kebir Saksonya bardak
Sağır Saksonya bardak	Saksonya tatlı hokkası	Saksonya kâse	Yaldızlı billûr bardak
Billûr bardak	Eski maden iftar tabağı	Beyaz iftar tabağı	Salata tabağı
Tuzluk	Yoğurt kâsesi	Tabak	Tatlı kavanozu
Mum makarası	Maden şamdan ma'a tebsi	Sırmalı nihâlî	Sade nihâlî
Tunç havan	Fiske şamdan	Hoşab kaşığı	Abanoz kaşık
Tatlı kaşığı	Tencere ma'a kapak	Kevgir	Kepçe
Bıçak	Bosna fenârı	Lenger	Çorba tası
Sefer tası	Süzgü	Leğen	Yumurta tabası
Maşraba	Yağ debbesi	Fincan ma'a zarf	Mum pususu
Kese	Kahve değirmeni	Sim sağır bıçak	Sim zarf ve fincan
Balmumu	Kebir kâse mir'ât	Hoşab kaşığı ve ufak kaşık	Kebir güğüm
Cam fenâr	Pirinç tas ve yağdan	Kahve ibriği	Tonbak zarf ma'a fincan

Sağır tebsi	Leğen ve ibrik	Bakır fenâr	
-------------	----------------	-------------	--

7.3. GİYİM EŞYALARI

Giyim-kuşam insanın en temel ihtiyaçlarından birisidir. Örtünme ihtiyacı kültüre, bölgeye, iklime ve maddi duruma göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla bir toplumu oluşturan sınıfların birbirlerinden farklı giyim tarzları vardır. Bu farklılıkta, milletleri oluşturan anelerin önemli bir yeri vardır.

Toplumun giyim ihtiyacını karşılamak maksadıyla çok geniş bir giyim-kuşam sektörü vücuda gelmiştir. Bu taleplere cevap verebilmek için, Osmanlı Devleti sınırları dışında Güney Asya, Avrupa ve Amerika'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. Acem kumaşı, Amerikan bezi, İngiliz kârî şâl bu bilgiyi teyit eder niteliktedir. Giyim-kuşam eşyalarının ana maddesi yün, pamuk ve ipeklerden imal edilen kumaşlardır. Osmanlı Devleti'nde kumaş üretiminin ön planda olduğu yerler vardır. Mesela, Ankara sof, Bursa ipek, Manisa, Sivas ve Tokat ise pamuklu dokumanın yapıldığı önemli şehirler olarak zikredilebilir²⁴⁴.

İncelediğimiz deftere göre entari, gömlek, şalvar ve kürk en fazla kullanılan giyim eşyalarıdır. Giysiler kumaş ve malzemenin türü ya da rengine göre isim almıştır. “*Al şâlî cübbe*”, “*Laciverd şâl*” gibi. Bazı giysilerin de üretildikleri şehirlere göre adlandırıldığı görülmüştür. “*Burusa çitârî*”, “*Cedid Hind*” gibi.

Erkeklerin başlık olarak en çok kavuk, fes ve sarık kullandıkları, kadınların ise başörtüsü, yemeni, dülbend ve değirmiyi başlık olarak taktıkları görülmüştür. Ev eşyalarında olduğu gibi, giyim eşyalarında da kullanılmış eşyanın değerini belirlemek için müsta'mel ve köhne tabirlerinin kullanıldığını görüyoruz.

Tablo 30. Afyonkarahisar'da Kullanılan Giyim Eşyaları

Yemeni	Al mücevher şâl kaplı cübbe samur kürk	Helâlî sarı şâl kaplı cübbe samur kürk	Turuncu İngiliz şâlî kaplı samur nâfesi cübbe kürk
Hilâlî şâl kaplı kısa	Al mücevher kaplı	Turuncu helâlî şâl	Yeşil şâl kaplı

²⁴⁴ Leyla Sarıyüce, **587 Nolu Karahisâr Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, AKÜ, SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2009, s.250.

samur nâfesi kürk	kısa samur nâfesi kürk	kaplı kısa samur kürk	pehle biniş kürk
Mâî gezi kaplı cübbe kakım kürk	Al mücevher kaplı kısa kakım kürk	Beyaz çiçekli rızâyı şâl	Fermâyış ucu kesik şâl
Beyaz çar şâl	Rızâyı çubuklu şâl	Parça tonluk şâl	Beyaz çiçekli parça şâl
Mor sof biniş	Gölgeli şâlî cübbe	Kimyonî sandallı şâlî cübbe	Köhne penbe şâlî cübbe
İçi patista sof biniş	İçi sandallı köhne mor çuka cübbe	Yarım sandallı mâî çuka cübbe	Yarım sandallı çuka biniş
İçi sandallı şâlî cübbe	Al şâlî cübbe	İçi sandallı çuka cübbe	İçi sandallı beyaz çuka cübbe
Şâlî cübbe	Şâlî biniş	Al çuka kaput ma'a başlık ve kise	Hil'atlık elvan çuka biniş
Hil'atlık al kaput	Cedid Hind sarığı	Müsta'mel sarık	Burusa çitâri
Şâl kemer	Müsta'mel çiçekli entari	Sevâî entari	Müsta'mel işleme entari
Müsta'mel çitâri entari	Zibun ²⁴⁵	Beyaz köhne libâde	Çuka çıkşır
Patista gömlek	Patista don	Fanilye don	Fanilye hırka
İşleme uçkur	Fanilye çorab	Fanilye derlik	Fanilye tozluk
Çorab	Cedid mest pabuç	Meşin derlik	Çizme
Köhne yemeni	Müsta'mel abdest	Ağır abdest fûtası	Köhne abdest

²⁴⁵ Çocuklara giydirilen, tuluma benzer elbise.

	havlusu		fûtası
Köhne işleme makreme	Abdest fûtası	İşleme havlu	Sade havlu
Bürüncek çitlik	Al Cezayir ihrâmı	Turuncu köhne ihrâm	Beyaz Cezayir ihrâmı
Sim saçaklı al ihrâm	Fûta	Peştemâl	Gügez çuka kaplı gocuk kürk
Çuka şalvar	İçi sandallı çuka biniş	Müsta‘mel samur kürk	Samur biniş kürk
Çitâri	Abânî	Müsta‘mel meşlah	Kürk
Cedid al çuka kaput	Şâlî çakşır	Sandallı çuka cübbe	Laciverd şâl
Trablus kuşağı	Müsta‘mel taraklı ve çitâri entari	Uçkur	Çuha
Cedid kutni entari	Müsta‘mel Sivas entari	Mest pabuç	Uçkur
Köhne çakşır	Kavuk	Helâlî gömlek	Don
Kemer	Müsta‘mel cübbe samur kürk	Şalvar	Çuka biniş
Kuşak	Köhne entari	Hırka	Gömlek
Mintan	Çuka cübbe	Aba	Türkman kürkü
Karamık abası	Külâh sarık ve fes	Cedid bürümcük gömlek	Müsta‘mel bürümcük gömlek

Müsta‘mel mavi gömlek	Münakkaş uçkur	İşleme kaplı kakım kürk	Müsta‘mel çuka ferace
Müsta‘mel çit entari	İşleme al entari	Köhne bürümcük gömlek	Müsta‘mel diz bezi
Telli al gömlek	Peşgir	Cedid fermâyiş entari	Müsta‘mel Sivasî entari
İşleme beyaz entari	Cedid Sivasî entari	Alaca Girit gömleği	Çenber
Başmak dülbend	Müsta‘mel beden kürkü	Müsta‘mel Selimiye entari	Müsta‘mel Bursa çekmesi entari
Müsta‘mel şalvar	Bolu yemeni	Nalin	Cedid Selimiye kürk
Müsta‘mel kaba çit entari	Sarı gömlek	Cedid fes	Boğça pabuç
Müsta‘mel sincap kürk	Cedid Bursa çekmesi şalvar	Müsta‘mel camfes şalvar	Saraylı yemeni
Sedefli gergef	Beyaz ihrâm	Simli başlık	Köhne çuka şalvar
Köhne kaput	Parça sansar kürk	Müsta‘mel penbe çuka cübbe	Göz çuka biniş
Mâî kersud kaplı sansar paresi kürk	Geziye kaplı biniş	Çuka nâfe kürk	Köhne göz çitli sarı şâl
Bez gömlek	Cedid pabuç		

7.4. ZİYNET EŞYALARI

İncelediğimiz defterdeki ziynet eşyalarının genelde altın ağırlıklı olduğu görülmektedir. Altın dışında elmas, zümrüt, inci ve gümüş eşyaların da varlığı dikkat

çekicidir. Altınların bir kısmı incelediğimiz dönemde yatırım aracı gibi kullanılmaktaydı. İslambol altunu, fındık, nısfıye, rub'ıye, Mısır ve Macar altunları bu şekilde değerlendirilmelidir. Öte taraftan burma, küpe, yüzük, gibi eşyalar ise aksesuar niteliğindedir. Değerli madenlerin mühür yapımında da kullanıldığı bilinmektedir. İncelediğimiz defterde, altın ve altından ma'mül eşyaların tartılmasında kullanılan “*altun veznesi*” de tespit edilmiştir. Ayrıca gümüş ve benzeri ziynet eşyaların tartılmasında kullanılan “*sim veznesi*” de defterde ismi geçen önemli eşyalardandır.

Özellikle Osman kızı Necibe Hatun'un terekesi ziynet eşyaları bakımından bir hayli çeşitlidir. Altın bilezik, elmas küpe, yakut yüzük ve elmas yüzük gibi astlın ve mücevher çeşitlerine sahiptir²⁴⁶.

Tablo 31. Afyonkarahisar'da Kullanılan Ziynet Eşyaları

Altın hatem	Altın kuşak	Bilezik	Küpe
Hamidiye	Sim zincir	Altın bilezik	Elmas küpe
Yakut yüzük	Elmas yüzük	Zümrüd küpe	

7.5. KİŞİSEL EŞYALAR VE ÜRÜNLER

562 numaralı defterde ölen kişilerin kişisel eşyaları da mirasa konu olmuştur. Bunlar arasında en çok duhânla ilgili eşyalar yer almıştır. Dürbün, nargile, marpuç, mühür ve daha birçok kişisel ürün bulunmaktadır. Tesbih, saat ve özellikle de imâme bakımından defter bir hayli zengindir. Eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin terekesi bu anlamda ayrı bir öneme haizdir. Şeyhülislamlık gibi mühim ve yüksek bir makamda görev aldığı düşünüldüğünde, terekesinin bu vazifesine orantılı olarak eşyalar bakımından zenginlik arz ettiği görülür. Farklı tarak türleri, berber takımı, hamam takımı ve benzeri ürünler kişisel bakıma önem verildiğini göstermektedir.

Tablo 32. Afyonkarahisar'da Kullanılan Kişisel Eşyalar ve Ürünler

Hamam yağı	Yaldızlı sim en'âm kisesi	Al minâkârî mücevherli enfiye	Bir taşlı altın enfiye kutusu
------------	---------------------------	-------------------------------	-------------------------------

²⁴⁶ AŞS 562, 97/133

		kutusu	
Şişhaneli minâkârî enfiye kutusu	Gözlük ma‘a arusek muhafaza	Sağır altun nüsha muhafazası	İngiliz kârî iç zarf minâkâr kaplı altın
Basma saat ma‘a köstek	Altun mühür kisesi	Halil isminde hatem	Züleyha ve Zibâ isimlerinde hatem
Yaldızlı sim dürbin	Mehmet işi kebir devât ma‘a kalemtıraş	Mücevherli altun tarak	Tesbih
Sim sırlı maden nârgil ma‘a tabak	Sim sırlı nargil ma‘a marpuç	Laciverd minâlı kehrübâ imâme	Yeşil minâlı kehrübâ imâme
Mâî minâlı kehrübâ imâme	Mercanlı kehrübâ imâme	Mercanlı meksûr kabak imâme	Kakma taşlı kabak imâme
Kehrübâ meksûr kabak imâme	Kakma şalvarlı ince kabak imâme	Kakma başlı şalvarlı kabak imâme	Kakma taşlı kabak imâme
Kehrübâ yekpâre imâme	Kabak imâme	Yekpâre kehrübâ imâme	İşleme şerbet yağlığı
Mâî şâl üzerine işleme berber takımı	Tekmil köhne berber takımı	Kiraz çıbık	Tonbak duhân tablası
Sargılı çıbık	Kebir enfiye	Asâ	Nühâs külâb kumkuması
Nühâs tükürük hokkası	İhtikân ²⁴⁷ şıringası	Tönbeki ²⁴⁸	Eski maden külâb şişesi

²⁴⁷ Kan yürümesi, kanın bir yere toplanması, birikmesi.

²⁴⁸ Revaç gören, kaliteli bir tütün çeşidi

Şâl duhân kisesi	İngiliz kârî saat	Kese	Mühür
Hamam takımı	Gez kaplı pesendide saat	Tarak ma'a kise	Akçe kisesi
Duhân çubuğu	Şemsiye		

7.6. SAKLAMA GEREÇLERİ

Ev eşyalarını incelediğimizde saklama gereçlerine de rastlanılmıştır. Ahşap işçiliğinin ürünü olan sandık, çekmece; dokuma ürünü olan harar, çul, çuval, heybe eşyaların saklanması için kullanılmıştır. İnsanlar için değerli olan çeyizlik türü eşyalar, maddi yönden değerli eşyalar genelde sandıklarda ve çeşitli saklama kaplarında bulunmaktadır. Gıda maddelerini de muhafaza etmek için çeşitli saklama kapları kullanılmıştır.

Tablo 33. Afyonkarahisar'da Kullanılan Saklama Gereçleri

Tolab	Kutu	Köhne Boğça	Sadefi sağır çekmece
Hallâc çekmececi	Sağır ceviz çekmece	Sağır sepet sandık	Kıl heğbe
Boğça	Kıl harar	Heğbe	Sandık
Müsta'mel boğça	Hurç	Kutu sepet	Köhne heğbe
Sağır hurç	Harar		

7.7. GIDA VE TÜKETİM ÜRÜNLERİ

İncelediğimiz defterde gıda ürünleri sık geçmemekle birlikte belgelerde adı geçen gıda ürünlerinin yemeklerde kullanılan kuru gıdalar olduğu görülmektedir. Afyonkarahisar'ın ikliminden dolayı belgelerde buğday ve arpaya daha sık rastlanılmıştır. Bunun yanı sıra sabun vb. temizlik ürünleri de defterde yer almıştır. Ayrıca "narh kayıtları" nda adı geçen kuru meyve, yağ çeşitleri ve benzeri gıda ürünlerine değinilmiştir.

Tablo 34. Gıda ve Tüketim Maddeleri

Kahve	Sabun	Yağ	Yemen kahve
Şeker	Şem'ûn	Duhân	Yoğurt
Mum	Tönbeki	Balmumu	Revgan
Revgan-ı haşhaş	Don yağ	Revgan-ı sade	Pirinç
Asel	Siyah üzüm	Aydın siyahı	Tahan
Tahan helvası	Bekmez	Leblebi	Peynir
Soğan	Vişne kurusu	İncir	Kızıl üzüm
Zerdali kurusu	Erik kurusu	Sadeyağı	Revgan-ı zeyt
Kebab	Kadayıf	Bosna eriği	Bosna zerdalisi
Asel-i musaffa	Bursa eriği	Çal peyniri	Tulum
Kömür	Hatab		

7.8. HIRDAVAT TÜRÜ EŞYALAR, TARIM VE HAYVANCILIK ÜRÜNLERİ

İnsanlar evlerinde çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için hırdavat türü eşya bulundurmushlardır. Evlerinde üretim yaptıkları ve bazı ihtiyaçlarını da kendi imkânları ile karşıladıkları görölmektedir. Hırdavat türü eşyaları tereke kayıtları dışında, fiyat tespiti için hazırlanan “narh defterleri” nde de rastlıyoruz.

Özellikle at, deve gibi binek hayvanları için kullanılan, nalbant, eğer, başlık gibi maddeler defterde çok fazla yer almadığından, bunları da hırdavat türü eşyalar ile aynı tabloda vermeyi uygun gördük.

Tablo 35. Hırdavat Türü Eşyalar

Teymür	Tuğ teymürü	Mıh	Halka
Kilid	Ocak teymürü	Yaldızlı çuka	Al çuka üzerine

		kabareli gaşıye	sırmalı
Kolan	Yedek takımı	Eğer	Başlık
Şam palanı	At torbası	Nalband alâtı	Hurdavât
Altun veznesi	Sim vezne	Hurda	Rişme
Lebeb	Sinebend	Nal	Köhne eğer
Kayış başlık	Simav mihı	Tavan mihı	Esb nalı
Camus nalı	Zergerdan nalı	Katır nalı	Karasığır nalı
Merkeb nalı			

7.9. SİLAH VE SİLAH TAKIMLARI

İncelediğimiz defterde Yeniçerilere ve askerlere ait terekeler de bulunmaktadır. Tabloda verdiğimiz silahların önemli bir kısmı bu terekelerde yer almaktadır. Silahlara bakıldığında eski usul silahların yanında ateşli silahların da bulunduğu görülmektedir. Silahlar arasında Osmanlı üretimi silahlar olduğu gibi Frenk işi yani yabancı silahların olması dikkat çekicidir. Söz konusu silahların birçoğunun gümüş işlemeli ve aksesuarlı olması dikkat çekicidir.

Tablo 36. Silah ve Silah Takımları

Çifte tüfenk	Çifte piştov	Dudu burnu piştov	Tüfenk
Tabanca	İngiliz kârî piştov	Cezayir kârî sırmalı piştov kabzı	Karahisar kârî piştov ma'a Teymür harbi
Şişhane tüfenk	Simli kılınç	Simli tüfenk	Simli pala
Bıçak	Barut kapağı ve vezne	Tüfenk çakmağı	Simli tabanca
Simli topuz	Simli kılınç kını	Simli başlık	Kara kaplı kılınç

Simli hançer	Simli ve yıldızlı tabanca	Sarı takımlı piştov	Teymür takımlı tabanca
Balaska			

8. KULLANILAN İSİM, UNVAN VE LAKAPLAR

İncelediğimiz defterde bulunan kayıtlarda çok sayıda Müslüman ve az sayıda da Gayrimüslim isimleri geçmektedir. Müslüman isimlerinin çoğu bugün hala sıkça kullanılan isimlerdir. İncelediğimiz defterdeki kayıtlara göre “*Murad*” ismi Müslümanlar ve Gayrimüslimler tarafından ortak olarak kullanılan bir isimdir.

Kişilerin askerlik, tapu, miras gibi birçok resmi işlemlerde ve toplumsal hayatta isimlerinin karışmaması düşüncesiyle, isimlerin yanında çoğu zaman lakap ve unvanları da kullanılmıştır. Ayrıca kişinin sosyal, siyasal veya ekonomik durumuna göre de çok değişik unvanlar veya ekler kullanılmıştır.

Müslüman erkek isimlerinin başına genelde “el-Hâc” veya “es-Seyyid” sıfatları kullanılmıştır. Bazen de el-Hâc yerine Hacı sözcüğü kullanılmıştır. Es-Seyyid Halil Efendi, el-Hâc Mustafa Paşa, El-Hâc Mehmed Derviş vb. gibi.

İsimler belgelerde genellikle baba adlarıyla yer almaktadır. Kişinin ismi ile babasının ismi arasında Müslüman erkeklerde “*bin*”, Müslüman kadınlarda “*bint-i*”, zimmîlerde “*veled*” tabiri kullanılmıştır. Sarı el-Hâc Ali ibn-i Ali, Hadice Hatun ibnetü Selim gibi. Ancak incelediğimiz defterde, istisna sayılabilecek bir iki örnek bulunmaktadır. “*Mehmed veledi Mehmed*”²⁴⁹ örneğinde görüldüğü üzere, Müslüman isminde “*bin*” yerine “*veled*” ifadesi kullanılmıştır. “*Parsah oğlu Artin*” örneğinde görüldüğü üzere, Gayrimüslim isminde ise “*veled*” yerine “*oğlu*” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca bazı kayıtlarda “Derviş oğlu es-Seyyid Ömer, Hacı Baki oğlu Osman” örneklerinde olduğu gibi şahsın ismi kimlik karışıklığını önlemek için babasının adı ile birlikte belirtilmektedir.

Belgelerde en çok geçen Müslüman isimleri, Mehmed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin, Süleyman, Halil, Abdullah, Emine ve Hadice’dir. Erkek ve kadınlar için kullanılan isimler dini literatüre uygunluğuyla dikkat

²⁴⁹ AŞS 562, 2/1

çekmektedir. Bu isimlere baktığımızda, Hazret-i Peygamberin, dört halifesinin ve ehlibeytine mensup kimselerin ismi olduğu görülmektedir. Bu da hiç şüphesiz O'na ve yakınlarına duyulan sevgi ve hürmetin bir ifadesidir.

Tablo 37. Defterde Geçen Müslüman Erkek Ve Kadın İsimleri²⁵⁰

Abbas	Abdi	Abdullah	Abdulhalim
Abdulvehhab	Abdurrahman	Abdülaziz	Abdulfettah
Abdülhamid	Abdülkadir	Abdülmecid	Abdürrahim
Ahmed	Alaaddin	Ali	Arab
Arif	Ata	Ataullah	Baki
Bayram	Behram	Bekir	Burhan
Cafer	Celal	Cüнди	Derviş
Ebubekir	Edhem	Emin	Emrullah
Eyyüb	Fahredden	Feyzullah	Gümüş
Hakkı	Halet	Halid	Halil
Hamdi	Hamid	Hamza	Hasan
Hayrullah	Hilmi	Himmet	Hurşid
Hüseyin	Hüsrev	İbiş	İbrahim
İsmail	İzzet	Kalender	Kadir
Kasım	Kaya	Kenan	Latif
Mahmud	Melih	Memiş	Mithat

²⁵⁰ “#” işareti Müslüman kadın isimlerini göstermektedir. “#” işareti ise Ermeni isimlerini göstermektedir.

Muhammed	Murad	Musa	Mustafa
Muhsin	Nafi	Nasuh	Necib
Nedim	Nureddin	Nurşan	Osman
Ömer	Ragıp	Raşid	Rauf
Receb	Reşit	Rıza	Rüştü
Sadeddin	Sadık	Sadi	Sadullah
Said	Salih	Selim	Sıddık
Sinan	Süleyman	Şeci	Şerif
Tahir	Tayyip	Vahit	Vehbi
Veli	Yahya	Yunus	Yusuf
Emine*	Hadice*	Nazende*	Nazife*
Necibe*	Seyyare*	Ziba*	Züleyha*
Andliko #	Artin #	Asvador #	Bedros #
Bogos #	Caneto #	Dimitri #	Eci Sinovri #
Elasto #	Hırstov #	Kasbar #	Keper #
Manik #	Melkon #	Nikola #	Nikolaki #
Parsah #	Senil #	Tavid #	Yenaki #

Gayrimüslimlerin isimleri de çeşitli belgelerde yer almaktadır. Özellikle “nefy” yani sürgün emirlerinde Gayrimüslimlere rastlıyoruz. Belgelerde en çok yer alan Gayrimüslim ismi “Artin” dir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere Ermeniler bir Türk – İslam ismi olan “Murad” ismini de kullanmışlardır.

İncelediğimiz defterde birçok lakap örneği de bulunmaktadır. Kişilerin isimleri yazılırken isimlerinin ön tarafına lakapları da yazılmıştır. Lakap, bir kimseye kendi asıl adından başka takılan ad manasına gelmektedir. 26 Kasım 1934 yılında kabul edilen kanunla lakap ve unvanlar kaldırılmıştır. Bey, Efendi, Paşa, Hafız, Hanım, gibi unvan ve lakapların kullanımları yasaklanmıştır. Hukuken yasaklanan bu unvan ve lakaplar halk arasında kullanılmaya devam edilmiş ve günümüze kadar canlılığını korumuştur. Lakaplar, basit bir ad verme değildir. Bu lakaplar, kişilerin fiziksel yapısını, karakterini, sülalesinin ortak özelliğini, meşgul olduğu işi yansıtır niteliktedir. Kullanılan unvan ve lakaplar mesleki özelliklere, fiziksel yapıya, karakter özelliğine, aşiret veya etnik yapısına, tarihi kahramanlık ve soy büyüklerine göre, dini özelliklerine göre ve yer adlarına göre değişmektedir²⁵¹.

İncelediğimiz defterde de, kişinin mesleğini, fiziksel özelliğini, etnik yapısı ve benzeri özelliklerini ifade eden çok sayıda lakap ve unvan vardır. Mesela Karahisâr-ı Sâhib sancağının önde gelen iki hanedanı kayıtlarda “*Mollazadeler*” ve “*Turunçzadeler*” şeklinde geçmektedir.

Tablo 38. Defterde Geçen Lakap ve Sülale İsimleri

Abacı	Açıkgözzade	Adsızoğlu	Akkaşın Ömer	Hacı
Ali Baba	Amasyalı	Arabkirli	Arıkoğlu	
Bigalıoğlu	Bolvadinli	Börkzade	Burhanzadeler	
Damcı	Debbağ Çolakoğlu İbrahim	Debbağ Ahmed	Deli	Debbağ Kadioğlu
Debbağ Köleoğlu	Debbağoğlu İbrahim Beşe	Delibaş		Deli Süleyman
Demircizade	Deremenoğlu	Derviş Alizade		Dervişoğlu
Ebu'l-Kasımzade	Elmalılı	Eminzade		Emir Receb oğlu

²⁵¹ Sarıyüce, a.g.t., s.248-249.

Hamamcızade	Haşım oğlu	Hatib oğlu	Hırkalızade
Hizmetkâr	Hundioğlu	İnce Mehmed Ağa	İsa Efendizade
İşçi Ahmed Kalfa	Kaba Sakal	Kahveci Paşa	Kal'acıklı Abdi
Kal'alı Ömer	Kalender Paşa	Kandilcizadeler	Karaca Kürd Tataroğlu
Koçer oğlu	Koyuncu Karagöz oğlu	Köle Mehmed Ağa	Köroğlu
Kör Süleyman	Kör Velizade İbrahim Bezirgân	Kundakçızade	Kuzu güdenli oğlu
Manda oğlu	Melihzade	Mengenli Aşçı	Menzilci Alemdar
Molla Mustafa	Muhsinzadeler	Muslucalı	Muslucalı Gümüş Bey
Müftü oğlu	Nalbendoğlu Ali	Nalbend Mustafa	Nerdibanîzade
Neyli Derviş	Nurşan oğlu	Osmanzade	Ömerzade
Pusulacı	Saçaklızade	Sade oğlu	Sadi oğlu
Sakallı Ağa	Salihzade	Sarban Deli Salih	Sarızade Hacı Ali
Serturnalı	Şeftalizade	Şerbetçizadeler	Şişmanoğlu
Solak oğlu	Tatar oğlu Molla Mehmed	Tunuslu oğlu	Turnacı
Türkmen Ali Ağa	Uzun İbrahim Ağa	Vaiz oğlu	Vanlı

9. KUTLAMALAR (ŞEHZADELERİN DOĞUMU)

İncelediğimiz defterde, “*tebşîr-i velâdet-i şehzâde*” başlığını taşıyan ve şehzadelerin doğumunun müjdelenmesi ve bunun kutlanmasına dair üç tane kayıt

bulunmaktadır. Çalışmamıza temel teşkil eden bu dönemde (1821 – 1823) Sultan II. Mahmud'un üç erkek evladı dünyaya gelmiştir. Bu müjdeli doğum haberinin tüm “Memâlik-i Osmaniye” de top atışları ve şenliklerle kutlanması için emirler gönderilmiştir.

Sarayda Padişah zevcesi olan kadınefendi veya hasekilerden biri çocuk doğurduğu zaman önce kendisine mükellef bir yatak döşenirdi. Doğan çocuğa Hazine-i Hümayun Kethüdası tarafından Darphane'de gümüş bir beşik yaptırılırdı. Bu beşik, Hazine-i Hümayun Kethüdası önde olduğu halde bir kısım ağalar tarafından haremin Divan-ı Hümayun tarafına kadar götürülür, burada Darü's-Saade Ağası, Hazine-i Hümayun Kethüdası, Hazine vekili ve diğer yetkililer tarafından karşılanarak teslim alınırdı. Doğan çocuk erkek ise Sadrazam, Şeyhülislam, Vezirler, Kaptan Paşa, Sadaret Kethüdası, Defterdar, Yeniçeri Ağası, Reisü'l-Küttab ve Çavuşbaşı'ya özel olarak gönderilen memurlarla müjdeli haber bildirildi. Onlar da kendilerine müjdeyi veren ağalara hil'at, donanmış at ve atıyye verirlerdi. Lohusayı tebrik için saray haricinde bulunan evli sultanlarla, Sadrazam, Şeyhülislam ve devlet ricalinin aileleri sadrazamın nezdinde saraya giderlerdi. Lohusanın odasına giren davetliler kadını selamlar, örtüsünü öper ve ardından sedire otururlardı. Bu arada çocuk yatağın ucunda oturan sütününün kucağında bulunurdu. Beşik alayı denen bu merasimin yanı sıra saray dışında da çeşitli merasimlerin yapıldığı ve yapılan bu merasimlere ahalinin de dâhil olduğu görülür. Zaten doğumdan sonra atılan toplar bu olayı halka duyurmak için yapılmaktaydı. Top atışlarıyla birlikte sokaklara, çarşılara avizeler, kandiller asılır, yeniçeri ve saray ağaları koğuşlarında sazlar çalar, zengin fakir herkes şenliklere katılırdı²⁵².

Bütün bunlardan başka, yeni doğan erkek ise beşer ve kız ise üçer kurban kesilerek Matbah-ı Amire'ye gönderilirdi. Şehzâde için beş vakitte yedişer ve kız için üçer tane top atılırdı. Doğum müjdesi bir hükümle eyalet valilerine ve mahallî kadınlara bildirilerek şer'î mahkeme sicillerine kaydedilirdi. Zira incelediğimiz defterde yer alan üç doğum müjdesi de bu vesile ile kayıt altına alınmıştır.

Bu tebşîr emirlerinin bulunduğu belgelerde çocukların doğum günü ve saati belirtilerek, doğum sebebi ile fukara ehline para yardımı yapılması, kaleden top ve

²⁵² Şakir Batmaz, “1297 (1879/1880) Tarihli Bahriye Kânûnnâmesi'ne Göre Osmanlı Devleti'nde Velâdet-i Hümayûn Kutlamaları”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, Isparta 2007, s.23-24.

tüfek şenlikleri yapılması, hayır dualarda bulunulması istenilmiştir. İncelediğimiz belgede adı geçenlerden “Şehzade Sultan Abdülmecid” babası Sultan II. Mahmud’dan sonra tahta geçerek padişah olmuştur. O’nun saltanat dönemi Tanzimat ve Islahat Fermanlarının ilan edildiği, batılılaşma hareketlerinin yoğun bir şekilde yaşandığı bir dönem olmuştur.

Tablo 39. Doğumları Kutlanan Padişah Çocukları

Doğumu Kutlanan	Belge No	Belge Tarihi
Şehzâde Sultan Mehmed	67/99	27 Cemaziyelevvel1237 (19 Şubat 1822)
Şehzâde Sultan Ahmed	96/132 B	17 Zilkade 1237 (5 Ağustos 1822)
Şehzade Sultan Abdülmecid	140/193	11 Şaban 1238 (23 Nisan 1823)

C. KARAHİSÂR-I SÂHİB SANCAĞI’NDA İKTİSADÎ HAYAT

1. TARIM

Tereke kayıtlarından ve diğer belge türlerinden tespit edilen tarım ürünleri ve hayvan çeşitleri, bu şehirde tarım ve hayvancılığın önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Afyonkarahisar bulunduğu konum itibarıyla tarım ve hayvancılık açısından son derece önemli bir potansiyele sahipti. Afyonkarahisar’ın ekonomisi Osmanlılar zamanında daha çok tarıma ve küçük el zanaatlarına dayalı idi²⁵³.

Afyonkarahisar’ın güneyi ovalık olması hasebiyle, kuzeye oranla daha düz ve verimli topraklara sahipti. Sandıklı, Şuhud ve Sincanlı’da geniş ovaların ve küçük-büyük çok sayıda akarsuların bulunması, bu bölgedeki tarım ürünlerinin miktar ve çeşitlilik bakımından daha zengin olmasına imkân tanımaktaydı²⁵⁴.

Karahisâr-ı Sâhib’de yetiştirilen tarım ürünleri arasında hiç şüphesiz ilk sırayı, buğday (hınta) ve arpa (şa’ir) almaktaydı. İncelediğimiz dönemde Karahisâr-ı Sâhib’den kendi ihtiyacının yanında, ordunun ve İstanbul halkının ihtiyacı için devamlı İstanbul’a zahire gönderildiğini görüyoruz. Zira bu konu ile alakalı pek çok belge defterimizde mevcuttur. Bunlardan birkaç tanesini inceleyecek olursak; 27 Şaban 1236 (2 Temmuz 1821) tarihli Karahisar-ı Sahip kadısı ve Mudanya İskelesi

²⁵³ Emecen, “Afyonkarahisar”, s.444.

²⁵⁴ Güneş, a.g.t., s.67.

Mübayaacısı Mustafa Efendi'ye hitaben gönderilen fermanında, İstanbul'da ikamet edenlerin günlük yiyeceklerinin karşılanması için 1236 senesi mahsullerinden olmak üzere Karahisar-ı Sahip kazasının hissesine 1681 İstanbul kilesi hıntanın düştüğü ve bu hıntanın damgalı, mühürlü, sahih ayarlı İstanbul kile ile hak ve adalet üzere ölçülerek ve hemen harman yerlerinden en iyisi seçilerek Mudanya İskelesi'ne götürülmesi ve oradan gemilere yüklenerek İstanbul'da Anbar-ı Amire'ye teslim edilmesi istenmektedir. Kadim olan miri fiyata göre buğdayın her kilesinin altmış akçe olduğu ve ücretinin hınta sahiplerine peşin olarak ödenmesi gerektiği ifade edilerek, bu hıntanın İstanbul sakinlerinin günlük yiyecekleri için tertip ve talep edildiğinden bir kile ve bir tanesinin dahi geride kalmayacak şekilde bir an önce gönderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca otuzluk, kile başı, mübaşiriyye, tezkere akçesi vb. isimler altında bir nesne dahi talep edilmemesi ve bu süreçte fakir fukaranın hak ve hukukuna riayet edilmesi ve tevzi defterinde herkesin bir tutularak kimsenin kayırılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Karahisâr-ı Sâhib sancağından buğday talep edildiği gibi, belli dönemlerde askerlerin yaşesi için koyun (ağnam) da talep edilmiştir. Mesela, 17 Zilhicce 1236 (15 Eylül 1821) tarihli Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı vezir Hasan Paşa'ya, Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine ve bu işe tayin edilen Kassabbaşı Osman'a hitaben gönderilen fermanında, Saray-ı Cedit-i Amire ve Saray-ı Atik-i Ma'mûre, dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri, cübbeci, topçu, top arabacı ve Tersane-i Amire ocakları ve diğerlerinin erzakları için Rumeli'nin üç kolunda vaki kazalardan tertip oluna gelen koyunun yeterli olmadığından, zaruri olarak Anadolu tarafından koyun mübayaasına ihtiyaç duyulduğu ve Karahisar-ı Sahip sancağından da 1000 baş koyun talep edildiği belirtilmektedir²⁵⁵.

Zahire ve ağnam talebi ile ilgili gönderilen bütün fermanlarda, görevli memurların, talep edilen zahirenin bir an önce toplanmasını temin etmesi ve bu vazifeyi ifa ederken, halka zulmetmemesi ve fazla para almaması gerektiği tenbih edilmiştir²⁵⁶.

Devlet zahire alımı için “mübayaacılar” yani satın alma memurları görevlendirmişti. Taleb edilen zahire, mübayaacılar tarafından o senenin

²⁵⁵ AŞS 562, 45/62

²⁵⁶ Bkz: AŞS 562, 8/14, 13/23, 21/30, 43/60, 45/72, 64/96, 64/97, 66/98, 76/112 vd.

mahsulünden olmak üzere harman yerlerinden toplanmakta ve belirlenen “*fiyat-ı miriyesi*” ürün sahiplerine peşin olarak ödenmekteydi. Daha sonra Mudanya İskelesi’nden gemilere yüklenerak İstanbul’a gönderilmekteydi²⁵⁷.

Devlet talep edilen zahirenin, zamanında ve eksiksiz bir şekilde İstanbul’a ulaştırılmasını defalarca fermanlarda vurgulamaktaydı. “Muhtekir” ve “tamahkâr” kimselerin zararlarına karşı önlem alınması istenmekte ve bu durum belgelerde; “Hilâf-ı fermân ve mugâyyir-i rızâ iskelelerden mahal-i âhere zehâir kaçırılmamak ve tutulur ise zahire hakkında karargir olan nizâm-ı muktezâsı üzere kaçırılan zahire Preze tarikiyle cânib-i miriden zabt olunacağından mâ’dâ cesâret iden ve ruhsat veren kimler olduğu tahkîk ile icrâ-yı te’diblerine ibtidâr kılınacağı...” şeklindeki ifadelerle geçmektedir²⁵⁸.

Söz konusu dönemde, daha sonra şehre adını verecek olan “afyon” bitkisinin üretiminin de yapıldığı bilinmektedir. Yalnız incelediğimiz defterde bu bitki ile alakalı hiçbir kayıt olmaması bizi bu konuda bilgi vermektan alıkoymaktadır. Bu konu ile ilgili malum bilgi, Avrupalıların bu bitkiye rağbet ettikleri ve dolayısıyla bu bitkinin Osmanlı dış ticaretinde önemli bir rol oynadığıdır²⁵⁹.

2. TİCARET

Afyonkarahisar’ın ekonomisi daha çok ziraata ve küçük el zanaatlarına dayanmaktaydı. Önemli bir ulaşım merkezi olması, İç Anadolu’yu Ege ve Marmara kıyılarına ulaştıran yolun kavşak noktasında bulunması, ticaretin gelişmesine katkı sağlamış olup 19. Yüzyılın sonlarında döşenen demiryollarının kesişme noktasında bulunmasıyla Afyonkarahisar’ın önemi daha da artmıştır²⁶⁰.

Bu dönemde Karahisâr-ı Sâhib’de üretilen “afyon” uluslar arası ticarete yüksek kazanç sağlayan ürünlerin başında gelmekteydi. Karahisâr-ı Sâhib’de üretilen afyon, buradan İzmir’e nakledilerek burada “müstemin tüccârlara” satılırdı. Bazı vurguncu kimseler afyonu ucuza alıp İzmir’e getirmeyerek başka yere kaçırmaktaydılar. Devlet bunu engellemek maksadıyla afyon alım-satımını tekeline

²⁵⁷ AŞS 562, 13/23, 21/30, 46/64, 94/130.

²⁵⁸ AŞS 562, 69/102

²⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Güneş, **a.g.t.**

²⁶⁰ Emecen, “Afyonkarahisar”, s.445.

almıştı. Bu yolla, hem kaçakçılık önlenmekte hem de üreticilerin ve devlet hazinesinin menfaatleri korunmaktaydı.

Söz konusu dönemde afyon dışında başak ürünler de İzmir'e nakledilerek buradan deniz yolu ile farklı ülkelere gönderilmekteydi. Bu nakil esnasında Karahisâr-ı Sâhib bir geçiş vazifesi görmekteydi. Zaten Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan yollar üzerinde bulunması sancağın iktisadî hayatının canlanmasında önemli bir etken idi²⁶¹.

Karahisâr-ı Sâhib sancağının ticaret açısından arz ettiği öneme değindikten sonra, incelediğimiz defterde adı geçen meslek gruplarına değinmekte fayda vardır. 1821 – 1823 yılları arasında Karahisâr-ı Sâhib sancağının ekonomik yapısının tam olarak ortaya konulması mümkün olmasa da, belgelerde meslek adı olarak geçen lakaplardan, terekelerde yer alan bilgilerden hareketle kısmen ekonomik yapı ve söz konusu meslekler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bilgilerden hareketle ismi geçen kişilerin bu meslekleri yaptıkları kesin olarak söylenemez ise de bir kanaat oluşturması bakımından önemlidir. Yalnız meslek gruplarını belirttiğimiz bu tabloda hemen bütün idari yönetim birimlerinde yer alan idareci sınıfı (kadı, naib müftü, kâtip vs.) ve vakıf, cami vb. dini kurumlarda çalışan, mütevellî, nazır, imam gibi meslek gruplarını mutad olduğundan buraya almadık. Zira bunlar Karahisâr-ı Sâhib dışında bütün kaza ve sancaklarda olan ve olması gereken görevlilerdir. Biz burada daha yerel ve Karahisâr-ı Sâhib'e özgü olabilecek bilgileri ve meslekleri vermeyi amaç edindik.

Tablo 40. Defterde Adı Geçen Meslekler

Abacı	Aşçı	Attâr	Bakırcı
Bezzâz	Çadırcı	Çarıklı	Çorakçı
Damcı	Debbâğ	Demirci	Dökmeci
Döşemeci	Duhâncı	Etmekçi	Haffâf
Hamamcı	Hammâl	Helvacı	Kalaycı

²⁶¹ Güneş, a.g.t., s.72-73.

Kandilci	Kasap	Kazzâz	Kilimci
Kürkçü	Leblebici	Menzilci	Mimâr
Nalband	Pusulacı	Sarban	Sarrâc
Sarrâf	Semerci	Teymürcü	Tüfenkçi

3. VERGİLER

Osmanlı Devleti'nde uygulanan vergi sistemi özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar İslam hukukunun etkisiyle birlikte uygulanan şer'î vergiler ile sayıları oldukça fazla olan ve çok çeşitli konular üzerinden alınan örfî vergilere dayanmıştır. Padişahın vergilendirme yetkisini kullanması sonucunda artan örfî vergiler, halkın üzerinde önemli bir yük oluşturmuştur.

3.1. ŞER'Î VERGİLER (TEKÂLİF-İ ŞER'İYYE)

Şer'î vergiler dediğimizde aklımıza, zekât, öşür, haraç, cizye, adet-i ağnâm, gümrük vergisi vb. vergiler gelmektedir. Ancak biz burada, defterin muhteviyatını ilgilendiren vergiler olan adet-i ağnâm ve cizye vergisini ele alacağız.

3.1.1. Adet-i Ağnâm

Osmanlı Devleti'nin küçükbaş hayvanlardan aldığı vergidir. Ağnâm resmi şer'î vergilerden sayılır ve koyunların Nisan ve Mayıs aylarında yavru olmasından sonra alınır. Bu vergi 18. Yüzyıldan itibaren hazinenin önemli bir gelir kalemi haline gelmiştir²⁶².

3.1.2. Cizye

Cizye, Müslüman olmayan halktan, askerlik hizmetinden muafiyeti karşılık olarak alınan şahsi vergidir. Şahısların ödeme durumuna göre, âlâ (zengin), evsât (orta halli) ve ednâ (fakir) olmak üzere üç gurup halinde sınıflandırılmıştır. İslamiyet'in başlangıcından beri toplanmakta olan bu vergiyi Osmanlı Devleti de Tanzimat dönemine kadar yaklaşık 500 yıl boyunca toplamıştır. Çocuklar, kadınlar, din adamları ve bedeni ve akli kusuru bulunanlar bu vergiden muaf tutulmuştur.

²⁶² Feridun Emecen, "Ağnâm Resmi", TDVİA, C.1, İstanbul 1988, s.478.

İncelediğimiz defterde “cizye” ile ilgili bir kayıt vardır. 1237 senesine mahsuben Medine-i Karahisar-ı Sahip kazasında ikamet eden ehl-i zimmet reayasının ekonomik durumuna göre âlâ (zengin), evsât (orta halli) ve ednâ (fakir) olmak üzere üç gurup halinde sınıflandırıldığı bu kayıta, alâ 20, evsât 359, ednâ 159 olarak belirtilmiştir²⁶³. Verilen rakamlar cizyeyi ödemekle yükümlü olan kişi sayısını ifade etmektedir. Bunların ne kadar ödediği ile ilgili defterimizde bir kayıt bulunmamaktadır.

Cizye evrakı sayısından yararlanarak, söz konusu dönemde Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan Gayrimüslim nüfusu hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Mesela, 1237 (1821 – 1822) senesine ait cizye evrakı alâ 20, evsât 359 ve ednâ 159 olmak üzere toplam 538 Gayrimüslim bulunmaktadır. Verilen bu rakam yalnız vergi veren Gayrimüslim erkek sayısıdır. Söz konusu vergiden muaf tutulan çocuk, kadın, yaşlı ve din adamlarının da olduğu düşünülürse, muhakkak ki bu sayının bir miktar daha artması ve böylelikle daha doğru bir sonucun elde edilmesi makul olacaktır.

3.2. ÖRFİ VERGİLER (TEKÂLİF-İ ÖRFİYYE)

Örfi vergiler devletin daimi ve olağanüstü durumlarda giderleri karşılamak maksadıyla aldığı vergilerdir. Bunlar arasında, avârız ve nüzül akçesi, imdâd-ı hazeriyye, imdâd-ı seferiyye ve masârifât veya salyâne masrafları olarak da adlandırılan vergiler yer almaktadır.

3.2.1. Salyâne

Masarifât, salyâne ve ale’l-hesap defteri olarak adlandırılan bu vergiler sancak ve kaza giderleri olarak yılda iki kez halktan toplanmaktaydı. Bu masrafların yazıldığı deftere ise “*tevzi defteri*” adı verilmekteydi. Tevzi tabiri, yerel masrafların örfi vergiler olarak vilâyet halkına taksimini ifade eder. Diğer taraftan “*tevzi defterleri*”, vilâyet masraflarını ihtiva ettiklerinden dolayı “*vilayet masraf defterleri*” olarak da adlandırılmaktaydı²⁶⁴. Salyâne vergisi ile ilgili örnekler “defterde yer alan belge türleri” bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir.

²⁶³ AŞS 562, 93/129

²⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Ali Açık - Abdurrahman Sağır, “Tokat Şer’iyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 41, İstanbul 2005.

3.2.2. Avâriz Ve Nüzül Akçesi

Avâriz akçesi, para halinde taksim ve tahsil edilen ve devlet masraflarının memleket nüfusuna dağıtımı ile ortaya çıkan bugünkü vergilerin esasını teşkil eden bir vergidir. Doğrudan doğruya hükümet tarafından görevlendirilen mübaşirler tarafından toplanarak ilgili kişi veya hazineye teslim edilen bu verginin belirlenmesinde “avâriz hanesi” esas alınmıştır. Avâriz hanesi, tek bir ailenin ikâmet ettiği bir ev manasına gelmeyip, emlaki bulunan, arazi tasarruf edenlerden belli bir orana göre tanzim edilmiş, bekâr ve evli, belli bir erkekler gurubunu ifade eden, sayısı bölgelere göre değişiklik gösterebilen gerçek bir hane olmayıp, “*itibari bir hane*”yi ifade etmektedir. Bir avâriz hanesi içerisinde beldeye göre, bazen 3, bazen 5, bazen 10, bazen de 15 gerçek hane olabildiği gibi daha fazla da bulunabiliyordu²⁶⁵.

Her sancakta kaç tane avâriz hanesi bulunduğu Hazine-i Amire’de mevcut defterlerde yazmaktaydı. Vergi toplanacağı zaman bu defterlere müracaat edilerek, verginin toplanmasına yönelik fermanlar yayınlanırdı. Bu fermanlarda, hane sayısı, hane başına ne kadar vergi toplanacağı, mübaşire ne kadar verileceği vb. bilgiler yer almaktaydı.

2 Muharrem 1237 (29 Eylül 1821) tarihli mühürlü ve nişanlı “*mevkûfât defteri sureti*” nde yazıldığı üzere Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan kazaların 697,5 ve buçuk rub‘ avarız hanesi bulunmaktadır. Bu kazaların 82900 akçe avârizi ve Karahisâr-ı Sâhib kazasına tabi olan, olmayan köylerin de yıllık 27 kuruş 10 para “*mal maktû‘u*” bulunmakta ve bu meblağın 1237 (1821 – 1822) senesine mahsub olarak her bir haneden 500 akçe toplanması, toplanan bu paranın “Arpa Eminliği” ne teslim edilmesi istenmektedir. Ayrıca mübaşir olarak tayin edilen kişiye maaş olarak her bir avâriz hanesinden de 50’şer akçe aldırılıp, tahsil esnasında avâriz için alınan akçeden bir “*esedî gurus*” alınması ve Hazine-i Amire’ye alınacak belirli miktardan fazla ve az aldırılmaması tenbih edilmektedir²⁶⁶.

2 Muharrem 1237 (29 Eylül 1821) tarihli mühürlü ve nişanlı “*mevkûfât defteri sureti*” nde yazıldığı üzere Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan kazaların 677,5 ve buçuk sülüs nüzül hanesi bulunduğunu ve her bir haneden 600 akçe bedel-i nüzül toplandığını görüyoruz. Ayrıca mübaşirin maaşı için yine her haneden 30 akçe

²⁶⁵ Güneş, a.g.t., s.83-84.

²⁶⁶ AŞS 562, 42/57

alınması ve bedel-i nüzül için alınan akçenin her 110 akçesinden bir “*esedî gurus*” alınması ve belirlenen miktardan fazla ve eksik para alınmaması tenbih edilmiştir²⁶⁷.

3.2.3. İmdâd-ı Hazeriyye

İmdâd-ı Hazeriyye; savaş olmadığı zamanlarda bütçe açığının kapatılması veya valilerin masraflarının karşılanması için halktan toplanan örfî vergilerdendir. Önceleri gerekli görüldüğünde alınan bu vergi zamanla sürekli ve düzenli alınan bir vergi haline gelmiştir.

İncelediğimiz defterde “İmdâd-ı hazeriyye” vergisi ile ilgili bir kayıt bulunmaktadır. Evâil-i Zilhicce 1237 (1822 yılı Ağustos ayı sonları tarihli Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine ve ayanlara hitaben gönderilen fermanda, mutasarrıf için ayrılmış olan beş bin kuruş İmdâd-ı Hazeriyyenin 1238 senesine mahsuben Muharrem başı itibariyle, senede üç taksit ve her taksiti vakit ve zamanıyla kazalara tevzi ve taksim edilerek yerli yerinde toplanıp tahsil edilmesi ve Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıfı Abdullah Paşa'nın görevlendirdiği bir memura teslim edilmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁶⁸.

İncelediğimiz bu kayda göre, İmdâd-ı Hazeriyye vergisi Karahisâr-ı Sâhib mutasarrıfına tahsis edilmiş ve senede üç taksit halinde toplanması istenmiştir.

3.2.4. İmdâd-ı Seferiyye

Savaş zamanlarında bütçe açığının kapatılması ve valinin sefer masraflarının karşılanması maksadıyla halktan alınan örfî vergilerden biridir. İncelediğimiz defterde, “İmdâd-ı Seferiyye” ile ilgili doğrudan bir kayıt bulunmamaktadır. Bu vergi zaman müsait ise tevzi defterine eklenerek, değilse doğrudan doğruya mübaşirler gönderilerek tahsil edilirdi. Dolayısıyla incelediğimiz defterde bu vergi tevzi defterine ilave edilerek halktan tahsil edilmiştir²⁶⁹.

İmdâd-ı Seferiyyenin dağıtım ve toplanmasında da İmdâd-ı Hazeriyyedeki kurallar aynen geçerli idi. Ancak bu vergi savaş zamanlarında toplandığından miktarı

---

²⁶⁷ AŞS 562, 42/56

²⁶⁸ AŞS 562, 110/145

²⁶⁹ AŞS 562, 15/27

da duruma göre hükümet merkezi tarafında tespit edilmekteydi. Hazeriyye gibi bu da Muharrem ve Receb itibarı ile senede iki taksit halinde toplanmakta idi²⁷⁰.

4. PARA POLİTİKALARI VE FİYAT HAREKETLERİ

4.1. PARA POLİTİKALARI

Para kelimesi “parça, gümüş parçası” manasındaki Farsça “*pâre*” den gelmektedir ve genel olarak bütün ödeme araçlarını ifade etmektedir. Osmanlı Devleti’nin ilk parası “*akçe*” olmuştur. Osmanlı’da zamanla para politikalarında değişiklikler yaşanmıştır. Osmanlı Devleti para akışını kolaylaştırmak için yabancı ülkelerden altın ve gümüşün ülkeye girişini kolaylaştırırken bunların ülke dışına çıkmasına izin vermemiştir. Bundan dolayı yabancı paralar piyasada çok dolaşmış ve yabancı gümüş sikkeler zamanla “*guruş*” şeklini almıştır. 1690 tarihinden itibaren *kuruş* ifadesi kullanılmıştır. “*1 para= 3 akçe ve 1 kuruş= 40 para*” ölçüsü getirilmiştir. *Kuruş* 19. yüzyılda da para birimi olarak kullanılmıştır.²⁷¹ Diğer para ve altınlar *kuruş*a göre ayarlanmakta, her türlü ödeme *kuruş*, para ve *akçe* düzeni içinde yapılmaktaydı.

İncelediğimiz defterde temel para birimi olarak “*kuruş*” ve “*para*” kullanılmıştır. Terekelerin değerlerinin belirlenmesinde, alacak ve borç miktarı, vergi taksimi, tereke masraflarının ücretleri genelde *kuruş* ve para olarak belirlenmiştir.

Osmanlı Devleti askeri harcamaların artan masrafı ve ekonomide yaşanan olumsuz gelişmeler ile beraber tedavülde olan altın ve paralarla ilgili düzenlemeleri özellikle II. Mahmud döneminde yapmıştır. 1808-1830 yıllarında gümüş sikke 37, altın sikke 35 kere taşış edilmiştir. Bu dönemde paraların içindeki değerli maden miktarı düşmüştür²⁷².

İncelediğimiz defter de 1821 – 1823 yılları arasını muhtevi olduğundan “*sikke tashihi*” ile alakalı birkaç belgenin var olduğunu görüyoruz. Mesela, Evâil-i Şaban 1236 (1821 yılı Mayıs ayı başları) tarihinde gönderilen altın ve gümüş fiyatlarının tanzim edildiği bu fermanda, vurguncu ve madrabaz bir taifenin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bu taife gümüşün ayarıyla oynamakta, beşlik ve sair nakit çeşitlerini

²⁷⁰ Güneş, a.g.t., s.90-91.

²⁷¹ Açıkgöz, a.g.t., s.150.

²⁷² M. E. Sarıcaoğlu, “II. Mahmud Devri Para Politikaları”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.407.

başka mahallere nakledip bunları saklamaktadırlar. Bu durum ise, meydana beyaz akçenin kalmamasına ve alışverişlerde sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Buradan hareketle, gümüşün erbâb-ı ihtikâr elinden muhafazası ve devletin zararının önlenmesi ve halkın ihtiyaçlarının temini için; kadim ayardan olmak üzere kuruş 40 paraya, ikilik 80 paraya, Rumi nısfıyesi kadimi üzere 12,5 kuruşa ve Fındık rub‘iyesi 3 kuruşa, İstanbul rub‘iyesi 2,5 kuruşa ve sair nakit çeşitleri dahi karşılaştırılan fiyat üzere geçerli olup hiç biri bir akçe ziyade alınıp verilmemesi hususu ve bu emirlere harfiyen uyulması, uymayanların ise şiddetle cezalandırılacağı belirtilmiştir²⁷³.

Osmanlı Devleti’nde sık sık altın cinsleri ve belirli akçe fiyatlarına riayet etmeyen ve hileye başvurmak suretiyle ellerindeki paralara istedikleri gibi zam yapıp, bunları fazla fiyatla ortaya süren kimselerin var olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu kişilerin Darphane-i Amire’ye ve halka zararlarının önlenmesi maksadıyla fermanlar yayınlanmıştır. Bu durum belgede, *“bir müddetten berü efrâd-ı nâsın nümâyiş-i eşyaya meyl ve avâni-i sime ve gabenleri cihetiyle erbâb-ı ihtikâr meydan bularak simin bahâsı hadd-i i’tidâli tecâvüz iderek sikke-i hassa-i şâhânemde meskûn beyaz akçenin envâ’-ı ticâretin kasdıyla bir taraftan kat’i iklâbı beşlik ve sâ’ir ecnâs-ı nukûd mahal-i uhrâya nakl ve cihet-i sâ’ire ile ketm ve ihyâ kılınarak bu keyfiyet meydanda beyaz akçenin bulunmamasına bâ’is ve bâdi ve mu’âmelât-ı nâs için ecnâs-ı nukûdun tevfiiri lâzımeden ise de...”* şeklinde geçmektedir²⁷⁴. Belgeden anlaşıldığı üzere madrabaz ve vurguncu taife beşlik ve diğer nakit çeşitlerini saklamakta veya başka bir yere götürmekte böylelikle alım-satım işlerinin aksamasına sebebiyet vermektedirler.

Bir başka belgede ise Darphane-i Amire’nin para basımında kullanılmak üzere altın ve gümüş ihtiyacının olduğu ve bu ihtiyacın karşılanması için ferman gönderildiğini görüyoruz. Evâhir-i Zilhicce 1237 (1822 yılı Eylül ayı ortaları) fermanda, altından ve gümüşten yapılmış kuşak, hatem, kılıç, bıçak, hançer, bazı tüfek ve kâtiplerin divitleri ile kadınların ziynet eşyası olan küpe, bilezik ve gerdanlık gibi şeylerin caiz olduğu, fakat bunun dışında kalan altın ve gümüşten yapılmış fincan ve tabak, şamdan, tepsi, sahan, tatlı hokkası, su tası, maşrapa, leğen, ibrik, nargile başı ve çubuk takımı gibi şeylerin tedarik ve kullanımının caiz

²⁷³ AŞS 562, 5/8

²⁷⁴ AŞS 562, 5/8

olmadığı, bunlarla verilecek zekâtın da caiz olmadığı ve bu hususta fetva alındığı ifade edilmiştir. Piyasada var olan nakit sıkıntısının da bu altın ve gümüş kap kaçak merakından kaynaklandığı bu nedenle bunların yasak edildiği ve herkesin harem ve selamlıklarında bulunan bu eşyaları fermanın ulaşmasından itibaren kırk gün içinde vali olan mahallerde valilere, vali olmayan mahallerde voyvodalara veya mütesellimlere teslim etmesi ve bunların Darphane-i Amire tarafından değerinde satın alınacağı ifade edilmiştir. Bu süre zarfı içinde getirmeyip elinde altın ve gümüşten kap kaçak olduğu tespit edilenlerin cezalandırılacağı belirtilmiştir²⁷⁵.

Çalışmamıza temel teşkil eden 1821- 1823 arası dönemde defterde adı geçen para çeşitleri ve değerlerini tablo halinde göstermekte fayda vardır.

Tablo 41. Defterde Adı Geçen Para Çeşitleri ve Değerleri

Para Çeşidi	Değeri
Kuruş	40 para
İkilik kuruş	80 para
Rub‘	10 para
Rûmî	25 kuruş
Rûmî nisfıyesi	12,5 kuruş
Rûmî rub‘ıyesi	6 kuruş 10 para
Fındık altını	11 kuruş
Fındık rub‘ıyesi	3 kuruş
İstanbul altını	8 kuruş
İstanbul rub‘ıyesi	2,5 kuruş
Mısır altını	7 kuruş
Cezayir	12 kuruş

²⁷⁵ AŞS 562, 104/138

Tunus	12 kuruş
Trablus	12 kuruş
Kramise altını	14 kuruş 10 para
Macar altını	15 kuruş
Yaldız altını	15 kuruş 10 para
Beyaz akçeden Cihâdiye	5 kuruş
Atik ve Cedid ikilik	2 kuruş
Üç nev'î Riyal	6,5 kuruş
Safûrîn ²⁷⁶	104 kuruş

4.2. FİYAT HAREKETLERİ

Fiyat, mübadele sonucunda verilen malın karşılığı, alınan para miktarıdır. Osmanlı Devleti'nin fiyat politikasındaki temel maksat, halk ile esnaf arasındaki dengeyi sağlayabilmektir. Osmanlı Devleti fiyatları belirlemede iki yol izlemiştir. Bunların birincisi, devleti ilgilendiren durumlarda bizzat müdahil olup fiyatları belirlemesi, ikincisi ise, kişileri ilgilendiren durumlarda müdahil olmayıp fiyatları serbest bırakmasıdır²⁷⁷.

Piyasada oluşan fiyatlardan bazıları resmi uygulamalardan kaynaklanırken, bazıları ise serbest piyasa uygulamalarından kaynaklanmaktaydı. Sikke fiyatları ile narh fiyatları resmi fiyatlardandı²⁷⁸.

Narh fiyatları, sosyal devlet anlayışının bir tezahürü şeklinde telakki edilebilir. Şöyle ki, devlet narh fiyatlarını vermek suretiyle, temel ihtiyaç maddelerinin geniş halk kitleleri tarafından uygun fiyatlarla temin edilmesini sağlar. Öte yandan haksız kazancı engellemeye çalışır. Bu nedenle narh koyma işine

²⁷⁶ Tedavülü az olan bir tür İspanyol altını.

²⁷⁷ Özer Küpeli, "XIX. Yüzyıl Ortalarında Karahisâr-ı Sâhib'de Fiyatlar (1844 – 1854)", **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.1, Nisan 2001, s.384.

²⁷⁸ Mehmet Güneş, "XIX. Yüzyıl Başlarında Afyon'da Fiyatlar (1806 – 1830)", **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, S.2, Mayıs 1999, s.96.

gereken ehemmiyet verilmiş ve bu vazife için başta kadı olmak üzere, esnaf temsilcileri, kethüda, ayan, eşraf gibi şehrin ileri gelenleri görev almışlardır.

İstanbul halkının ve ordunun zahire, et ve nakliye gibi ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla devletin hububat ve canlı hayvan için belirlediği “mübayaa fiyatları” ile “tereke fiyatları” da narh gibi resmi fiyatlar arasında zikredilmiştir²⁷⁹.

Bu fiyat çeşitlerine değindikten sonra, narh ve mübayaa fiyatlarını temel alarak, bazı yiyecek, eşya ve hayvan fiyatlarını tablolar halinde gösterelim.

Tablo 42. Karahisâr-ı Sâhib’de Bazı Gıda Maddelerinin Fiyatları²⁸⁰

Cinsi	Ağırlık Birimi	1236	1237	1238
Nan-ı aziz		70 dirhemi 2 para	130 dirhemi 2 para	110 dirhemi 2 para
Mahalle etmekçileri		80 dirhemi 2 para	160 dirhemi 2 para	130 dirhemi 2 para
Koyun eti	1 kıyye (1282 gr)	24 para	24	24
İnek eti	“	12	12	12
Susam yağı	“	104	56	72
Haşhaş yağı	“	78	40	56
Don Yağı	“	62	70	72
Sadeyağ	“	80	80	84
Zeytinyağı	“	-	56	-
Şem‘-i Revgan	“	90	-	74
Bal	“	72	40	42

²⁷⁹ Gös. yer.

²⁸⁰ Bu tablo, AŞS 562, 142/196, 143/197 ve 144/198 numaralı belgeler esas alınarak düzenlenmiştir.

Saf bal	“	80	-	-
Bal (revak)	“	-	44	48
Pirinç	“	32	30	34
Siyah üzüm	“	24	46	16
Kızıl üzüm	“	-	-	30
Aydın siyahı	“	-	-	20
Tahan	“	72	48	60
Pekmez	“	-	20	20
Tahan helvası	“	72	-	-
Helva	“	-	44	-
Bursa kirazı	“	34	-	-
Çal peyniri	“	30	-	-
Taze peynir	“	-	22	-
Peynir	“	-	-	48
Bamya	“	180	160	160
Leblebi	“	24	16	20
Tulum peyniri	“	28	-	-
Taze soğan		2	-	4
Vişne	“	40	-	32
Vişne kuru	“	-	32	-
Alâ erik kuru	“	-	22	-

Evsat erik kurusu	“	-	14	-
Bosna eriği	“	-	64	-
Bosna zerdalisi	“	-	70	-
Alâ zerdali kurusu	“	-	24	24
Evâsıt zerdali kurusu	“	-	14	-
Kebap	“	40	40	-
İncir	“	40	-	30
Zerdali	“	32	-	-
Erik	“	32	-	-
Kadayıf	“	24	14	-
Sabun		120	60	68

1236, 1237 ve 1238 yıllarına ait verilen narh defterlerine baktığımızda, ekmek, et ve yağ gibi en temel besin maddelerinin önemlerine binaen ilk sırada yer aldığını görüyoruz. Fiyatlarda belli dönemlerde artma ve azalmalar olurken, ekmek fiyatlarında ise bir değişiklik olmamış yalnızca gramajında değişiklik yapılmıştır.

İncelediğimiz defterde, 1236 senesi narh defterinde ekmek fiyatının verildiği ilgili yerde, “nan-ı aziz” için “70 dirhem 2 para” , “110 dirhem 2 para” ve “136 dirhem 2 para” şeklinde üç farklı gramaj verilmiştir.

Yine 1236 senesi narh defterinde mahalle etmekçilerine ait fiyatların verildiği ilgili yerde, “80 dirhemi 2 para” , “130 dirhemi 2 para” ve 156 dirhemi 2 para” şeklinde üç farklı gramaj verilmiştir.

Defterde hemen hemen her ürünün birkaç çeşidinin bulunduğunu görüyoruz. Mesela, sadeyağ, don yağı, haşhaş yağı, susam yağı ve zeytinyağı olmak üzere yağın

beş çeşidi mevcuttur. Aynı şekilde peynir de çal peyniri, taze peynir ve tulum peyniri olmak üzere üç çeşidi bulunmaktadır. Ayrıca bir çok kuru ve yaş meyve çeşidinin olduğu bunların ise “alâ” ve “evsat” gibi kalitesine göre fiyatlandırıldığını görüyoruz.

Şimdi defterde yer alan mübayaa kayıtlarına göre hububat fiyatları tablo halinde verelim.

Tablo 43. Karahisar-ı Sahib’de Hububat Fiyatları

Cinsi	Ağırlık Birimi	Fiyatı
Buğday (hınta)	1 İstanbul kilesi (25 kg)	4 kuruş
Arnavud hintası	1 İstanbul kilesi	3 kuruş 3 para
Arpa (şa‘ir)	1 İstanbul kilesi	60 para (1,5 kuruş)

Bazı eşya ve hırdavat malzemelerinin fiyatlarını tablo halinde görelim.

Tablo 44. Karahisar-ı Sahib’de Bazı Eşya Ve Nalburiye Fiyatları

Cinsi	Birimi	Adet	Para
Eğseri	1 kıyye		56
Simav mihı		100	28
Tavan mihı		100	20
Esb nalı		Beşi bir vukkiyye olmak üzere	60
Camus nalı			52
Zergerdan nal			40
Katır nalı		Altısı bir vukkiyye	60
Karasığır nalı			36
Mih		100 tanesi yarım vukkiyye	52

Merkeb nalı		1 giyim	30
Katır nalı		1 giyim	64
Esb nalı		1 giyim	80

Bazı eşya fiyatları hakkında bilgi verdikten sonra, şimdi de incelediğimiz defterde Karahisâr-ı Sâhib’de canlı hayvan fiyatlarına dair verileri tablo halinde gösterelim.

Yukarıda canlı hayvanlara dair verilen fiyatlar defterde yer alan mübayaa fiyatlarına göre esas alınmıştır. Aksi takdirde, incelediğimiz defterde hayvan satışına dair kayıt bulunmadığı gibi, mevcut terekelerin hiç birinde de hayvan kalmamıştır. Dolayısıyla hayvan fiyatları ve aynı şekilde hububat fiyatları ile alakalı tespitlerimiz defterde yer alan mübayaa fiyatları esas alınarak ortaya konmuştur. Mübayaa fiyatları piyasa fiyatlarından daha düşük fiyatlar olması hasebiyle, yukarıdaki tablolarda verilen hububat ve canlı hayvan fiyatlarının daha yüksek olma ihtimalini dikkate almak yerinde olacaktır

Tablo 45. Karahisar-ı Sahib’de Hayvan Fiyatları

Cinsi	Fiyatı
Erkek koyun	70 para
Kısır mariya (dişi koyun)	60
Toklu	40
Keçi	40
Erkek keçi	60
Şişek	40

D. DÖNEMİN ASKERİ GELİŞMELERİ

1. 1821 – 1823 OSMANLI – İRAN SAVAŞI

Osmanlı Devleti'nin doğu komşusu İran ile 19. Yüzyılın başlarındaki ilişkisi, genelde sınır olaylarından doğan daimi huzursuzluklar bulunmasına rağmen, barış halinde sürmekteydi²⁸¹.

Osmanlı – İran hududu, muhtelif göçebe Türkmen ve Kürt aşiretlerinin bulunduğu bir saha olup, bunlar yaylak ve kışlak için bir taraftan öbür tarafa göçer dururlardı. Bu aşiretler arasında zuhur eden geçimsizlik ve husumet Osmanlı – İran savaşlarının zahiri sebeplerinden olmuştur²⁸².

19. Yüzyıl başlarında İran'da Kaçar soyundan Feth Ali Şah hükümdar olarak bulunmaktaydı. Bu hükümdar, oğlu ve veliahdı Abbas Mirza ile birlikte Ruslar'ı Kafkaslar'dan ve Gürcistan'dan atmayı esas alan bir politika gütmekteydi. Bu amacını gerçekleştirmek için de dışarıdan çeşitli yardımlar sağlamaya çalışıyordu. Nitekim 1806 yılında Fransa İmparatoru Napolyon Bonapart ile işbirliği yapmış ve Napolyon bir generalini elçi olarak İran'a göndermişti. Daha sonra da Napolyon'un Rusya ile arası açılınca, Feth Ali Şah, biraz da Fransa İmparatorunun teşvikiyle Rusya'ya karşı savaşa karar vermişti. Bu tarihlerde ise, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1806 – 1812 savaşı devam ediyordu. Yani, Osmanlı Devleti de İran da Rusya ile savaş halinde bulunmaktaydı. Bundan dolayı iki devlet birbirine yaklaşılmaya başlamıştı²⁸³.

Osmanlı Devleti ile İran, gerek Rusya ile ayrı ayrı savaşmakta olduklarından, gerekse İngiltere'nin telkinleriyle bir anlaşma zemini hazırlamak için harekete geçtiler. Nitekim Osmanlı Devleti, doğu eyaletleri paşalarına İranlı idarecilerle iyi geçinmeleri için emir gönderdi. İran da, İstanbul'daki maslahatgüzârı vasıtasıyla, ortak düşmana karşı birlikte hareket etme dileklerini Babıâli'ye bildirdi.

Osmanlı hükümeti bundan sonra, iki devlet arasında sürüp giden anlaşmazlıkları çözümlenmek ve ortak düşman olan Rusya'ya karşı birlikte hareket

²⁸¹ Rifat Uçarol, "Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan, 1839 'a Kadar Osmanlı İmparatorluğu", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi**, C.11, (Ed. H.D. Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1993, s. 384.

²⁸² Ahmet Yavuz Şahin, **Sultan II. Mahmud ve Dönemi**, Marmara Üniversitesi, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s.52.

²⁸³ Uçarol, "a.g.b.", s.384.

etmeyi sağlamak için Yasincizade Abdulvehhab Efendi²⁸⁴’yi elçi olarak İran’a gönderdi. Osmanlı elçisi Mayıs 1811’de şah ile görüştü ve devletin tekliflerini bildirdi. Ancak Feth Ali Şah, anlaşmazlık konuları için Osmanlı Devleti’nin isteklerine karşı yeni bir takım olmayacak teklif ve isteklerde bulundu. Bu da, “*ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek*” konusunu unutturdu, yani anlaşmanın sağlanamamasına sebep oldu. Buna rağmen Osmanlı Devleti, 16 Mayıs 1812’de Rusya ile yaptığı Bükreş Antlaşması’nda Ruslar’a İran’la yapacakları “*anlaşma için arabuluculuğunu*” kabul ettiren bir madde ekleterek, ona yardımını ve iyi niyetini ortaya koydu²⁸⁵.

Feth Ali Şah Osmanlı Devleti’nin kendine bu jesti yapmasından birkaç ay sonra ve anlaşma yapmak için gelen Osmanlı elçisi daha İran’da bulunurken, 1812 yılı sonlarında, bir bahane ile Bağdat civarına büyük bir ordu göndererek, bu bölgeyi yağma ettirdi. Bu da, iki devletin arasını yeniden açtı. Osmanlı Devleti bu defa yağmalanan malların kurtarılması için, İran’a yeni bir elçi daha gönderdi. Ancak İran Şahı ile bir anlaşmaya varılamadı. Bunu üzerine İran’da daha fazla kalmanın işe yaramayacağını gören iki Osmanlı elçisi İstanbul’a döndü. Bu durum, iki devlet arasındaki soğukluğu ve gerginliği daha da artırdı.

Ancak, bu gelişmelerin hemen arkasından İran Devleti, dostluğunu göstermek için bir elçisini İstanbul’a gönderdi. Bunu sebebi ise, İran’ın Rusya karşısında arka arkaya ağır yenilgilere uğraması ve Ekim 1813’te Gülistan Antlaşması’nı imzalayarak toprak kayıplarına uğramasıydı²⁸⁶.

Nitekim İran Gülistan Antlaşması’yla Karabağ, Şirvan, Derbent ve Bakü gibi önemli toprakları Ruslar’a bırakmak zorunda kalmış, ayrıca Hazar Denizi’nde donanma bulundurmamayı da kabul etmişti.

Bugün çok büyük bir öneme sahip olan Bakü petrolünü İran, daha o zamandan kaybetmişti. Hatta Çar’ın emriyle bu yağlı sınırları araştırmak için bölgeye giden bir heyet, henüz ne olduğu belli olmayan bu maddenin kullanımının katiben elverişsiz olduğuna dair rapor hazırlamıştı. İşte, İran Rusya’ya kaptırdığı bu

---

²⁸⁴ İncelediğimiz 562 numaralı Sicil defterinde, Yasincizade Abdulvehhab Efendi’nin Şeyhülislam olarak ismi sık geçmektedir. Ancak İran’a elçi olarak gittiği dönemde (Mayıs 1811) henüz Şeyhülislam değildi.

²⁸⁵ Uçarol, “a.g.b.”, s.384-385.

²⁸⁶ Uçarol, “a.g.b.”, s.385.

toprakların acısını, yıkılmakta olan Osmanlı Ülkesi'nden çıkararak telafi etme yoluna gitmişti²⁸⁷.

Osmanlı Devleti'nin söz konusu dönemde batıda önce Sırp isyanı, onun hemen arkasından da Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa ve Yunan isyanı ile çeşitli iç ve dış meselelerle uğraşmak zorunda olması, İran'ı Osmanlı topraklarına saldırma hususunda daha da cesaretlendirmişti.

Nitekim İran, bu fırsattan yararlanmak üzere sınır boylarında yeni olaylar çıkarmaya başladı ve Osmanlı Devleti'nin batıda uğraştığı zorluklar çoğaldıkça, İran'ın da doğuda cesareti fazlalaştı. Doğu Bayezid ve Van taraflarında yeniden sınırı geçtiler ve Osmanlı topraklarındaki hükümete karşı olan bazı yerleri ve kaleleri himayelerine aldıklarını açıkladılar. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti, İranlıların niyetini anlayarak Ocak 1821'de Doğu Anadolu'ya bir miktar kuvvet göndererek ciddi tedbirler aldı. Osmanlı Devleti, bu sıralarda Yunan isyanı ile uğraştığından doğuda bir de İran ile savaşmak istemiyordu. Ancak İranlılar, bu sıralarda kendileri için uygun zamanının geldiğini kabul ederek, birçok koldan Osmanlı topraklarına saldırdılar ve savaşı başlattılar.

İran Şahı Feth Ali Şah'ın oğlu ve veliahdı Abbas Mirza, Doğu Anadolu'ya diğer oğlu Mehmet Ali Mirza ise Bağdat'ı almak üzere Irak'a hücum etti. Böylece savaş başlıca iki cephede cereyan etti. İranlılar, Ekim 1821'e kadar Doğu Bayezid, Bitlis, Muş ve Erciş'i aldılar ve kışın yaklaşması üzerine de savaşa ara verdiler. Ertesi yıl, yani 1822 yaz aylarında savaş yeniden başladı. Abbas Mirza bazı başarılar daha elde etti, fakat kolera çıktığından ordusu perişan oldu ve geri çekildi. Irak cephesinde de aynı hastalık çıktı²⁸⁸.

İran Ordusu, Irak cephesi komutanı olan Şehzade Mehmet Ali Mirza da bu vebadan ölenler arasındaydı. Kendi dertlerine düşen İranlılar, Osmanlılardan toprak koparamayacaklarını anlayınca, barış yapmaya razı oldular. Osmanlı Devleti de Batı'da şiddeti giderek artan Rum isyanı sebebiyle barışa razı oldu. O esnada Şark Seraskeri olan Mehmet Emin Paşa²⁸⁹ ile İran heyeti arasında müzakereler başlamış,

---

²⁸⁷ Şahin, **a.g.t.**, s.51-52.

²⁸⁸ Uçarol, "a.g.b." ,s.386.

²⁸⁹ İncelediğimiz 562 numaralı defterde Mehmet Emin Rauf Paşa, "Erzurum Valisi, Maden-i Hümayun Emni ve Şark ordusu Seraskeri" olarak sıkça geçmektedir.

bir müddet sonra 1159/1746 senesinde Nadir Şah ile yapılan muahedenin aynı şartlarına göre, yeni bir anlaşma imzalanarak savaş haline son verildi (19 Zilkade 1238 / 28 Temmuz 1823). Her iki taraf açısından da faydasız ve çok lüzumsuz olan bu savaşın bitmesiyle Osmanlı Devleti o esnada devam etmekte olan Rum isyanına yönelmiştir²⁹⁰.

İncelediğimiz defterde Osmanlı – İran savaşı ile alakalı pek çok kayıt bulunmaktadır. Bunların bir kısmında Şark ordusu için asker, ağnam ve şuturan/deve talebinde bulunulurken, bazı belgelerde ise Osmanlı topraklarında İranlı casusların varlığından söz edilmiş ve bunlara karşı dikkatli olunması ve gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.

Bu kayıtları inceleyecek olursak; Evâil-i Muharrem 1237 (1821 yılı Eylül ayı başları) tarihli Karahisar-ı Sahip naibine, mütesellimine ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanda, İranlı'nın bir müddetten beri Şark ve Irak hudutlarında etmedikleri tecavüz ve hasarın kalmadığı ve şimdiye kadar yaptıklarının ise yanlarına kâr kaldığı ve bu taifenin çok şımarıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Şehzade Abbas Mirza'nın külliyetli asker ile Tebriz'den hareket ile Erzurum'a iki saat mahalle kadar gelerek artık açıktan açığa ahdi çiğnediği ve harp ilanına cesaret ettiği belirtilerek, lâzım gelen tedbirler ile her tarafa memurlar ve askerler sevk edildiği belirtilmiştir. Bundan başka Memalik-i Mahrusa'da bulunan İranlı tüccar ve ziyaretçilerin salıverilmemeleri buldukları mahalde isimleri, şöhretleri ve sanat ve ticaretleriyle defterlere kaydedilmesi ve gerekirse bu hususta gereken mahallere özel emr-i şerifler çıkarılacağı ifade edilmiştir. Gerek tebdil-i kıyafet ile evlenmiş ve yerleşmiş gerekse ticaret münasebetiyle ikamet etmiş olan İranlılardan hiçbir ferdin firar ettirilmemesi ve bilgilerinin kaydedildiği defterin ise İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.

Bu durum kayıtlarda, *“Karahisâr-ı Sâhib'de mevcûd olan İranlu tüccâr ve züvvârından gerek tebdil-i kıyafet ile te'ehhül ve temekkün etmiş ve gerek ticâret ile mukîm olanlardan bir neferi firâr itmeksizin gereği gibi taharri ve dikkat ile zâhire ihrâc ve cümlesini ahz u habs iderek ism ve şöhret ve ne makûle san'at ve ticâretde*

---

²⁹⁰ Şahin, a.g.t., s.53.

iseler sebt-i defter idüb defterini Dersa'âdetime takdîm ve irsâle mübâderet...” şeklinde geçmektedir²⁹¹.

Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen 7 Cemaziyelahir 1237 (1 Mart 1822) tarihli fermanda, İranlı'nın bir müddetten beri Şark ve Irak hudutlarına saldırarak ahdi bozduğu belirtilmiş ve İran'a haddini bildirmek maksadıyla büyük bir hazırlığın elzem olduğundan Erzurum Valisi, Maden-i Hümayun Emini ve Şark Ordusu Seraskeri olan Mehmet Emin Rauf Paşa maiyetinde bir süreden beri külliye miktarda asker toplandığı ifade edilmiştir. Askerlerin iaşesi için Anadolu'nun münasip olan liva ve kazalarından her biri üçer kuruştan olmak ve parası teslim esnasında defterdar tarafından ödenmek üzere yüz bin baş koyun talep edilmiştir. Yüz bin baş koyundan Karahisar-ı Sahip sancağının hissesine beş bin baş koyun düştüğü ve bu miktarın yerli yerinden ve icap eden herkesten toplanması ve bu hususta hiç kimsenin ayrı tutulup kayırılmaması gerektiği önemle vurgulanmıştır²⁹².

17 Cemaziyelevvel 1237 (9 Şubat 1822) tarihli bir başka fermanda ise, Şark canibi ordusundaki askerlerin zahire ve mühimmatının taşınmasında ve diğer bir takım işlerde kullanılmak üzere deve talep edilmiştir. Mehmet Rauf Paşa'nın maiyetine ulaştığı andan itibaren ve defterdar tarafından tayin edilen sarban tarafından aylık ücretleri bin akçe olarak verilmek üzere Karahisar-ı Sahip sancağının hissesine de elli devenin düştüğü ve bunların mükemmel takımları, kemerleri ve sarbanbaşı ile birlikte bir an önce Şark ordusuna ulaştırılması gerektiği ifade edilmiştir²⁹³.

7 Cemaziyelahir 1237 (1 Mart 1822) tarihli fermanda, tekrar Şark ordusundaki askerlerin iaşesi için Karahisâr-ı Sâhib sancağından beş bin baş koyun talep edilmiştir²⁹⁴.

7 Muharrem 1238 (24 Eylül 1822) tarihli bir masarifât kaydında ise, Karahisâr-ı Sâhib sancağından İran tarafına talep edilen koyun ve diğer masrafların kazalara taksimi ele alınmıştır²⁹⁵.

---

²⁹¹ AŞS 562, 47/67

²⁹² AŞS 562, 64/97

²⁹³ AŞS 562, 66/98

²⁹⁴ AŞS 562, 71/104

Rebiülevvel 1238 (Mayıs 1822) tarihli bir başka fermanında, İlkbahar'da İranlı üzerine sevk olunacak orduda, askerlerin zahire ve mühimmatının taşınmasında ve diğer bir takım işlerde kullanılmak üzere Karahisâr-ı Sâhib sancağından elli adet deve talep edilmiştir²⁹⁶.

Evâil-i Cemaziyelevvel 1238 (1823 yılı Ocak ayı ortaları) tarihli Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve diğer ileri gelen kişilere hitaben gönderilen fermanında, İran üzerine sevk edilmek maksadıyla geçen sene külliyetli miktarda asker talep edildiği, ancak bunların vaktinde çıkmadıkları yaz ortasından sonra çıktıkları, bunların bile bir kısmının savaşmadan firar ettiği, bir kısmının ise ehl-i harp bile olmadığı ve düşman karşısında sebat etmedikleri belirtilmiştir. Oysaki her bir kaza ahalisinin “seferliyiz” diyerek her bir asker için beşer yüz kuruş masrafa duçar oldukları ve bütün bu masrafların hep boşa gittiği belirtilmiş ve bu durumdan istifade eden Kızılbaşlar ise bir taraftan İslam arazisine saldırmış, diğer taraftan ise Ehl-i Sünnet hakkındaki batıl fikirlerini aşikâr hale getirmişler ve Müslümanları tahkir etmişlerdir. İranlı'ya haddini bildirmek ve Acem toprağına girip köy ve kasabalarını yağma etmek maksadıyla yeni den bir ordu tedarik edileceği ve bunun için de Karahisar-ı Sahip sancağından yedi yüz elli nefer asker talep edilmiş ve cümlesinin silah kullanan ve vardığı mahalde düşman karşısında sebat eden can u gönülden savaşan usul-ı muharebeye aşına, yolda firar etmeyecek, fukaraya zarar vermeyecek yiğitlerden olması gerektiği belirtilmiştir. Şaban başına kadar ulaşması gereken bu askerlerden her birinin bedeli iki yüz elli kuruş olduğu ve gönderilmeyen her asker için bu miktarın Erzurum'a defterdara gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir²⁹⁷.

21 Cemaziyelevvel 1238 (3 Şubat 1823) tarihli Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanında, İlkbahar'da İranlı üzerine sevk olunacak orduda, askerlerin zahire ve mühimmatının taşınmasında ve diğer bir takım işlerde kullanılmak üzere 1238 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından yüz mehar deve talep edilmiştir. Bunların mükemmel takımları, kemerleri ve sarbanbaşı ile birlikte bir Ramazan'dan önce Erzurum sahrasında Şark ordusuna ulaştırılması

²⁹⁵ AŞS 562, 1037137

²⁹⁶ AŞS 562, 118/158

²⁹⁷ AŞS 562, 127/171

gerektiği ifade edilmiştir. Bu meselenin kıyas kabul etmeyecek derecede mühim olduğu, bu nedenle gevşeklik gösterenlerin şiddetle cezalandırılacağı vurgulanmıştır²⁹⁸.

Belgelerden anlaşılacağı üzere, Osmanlı Devleti Doğu Anadolu'da ve Irak'ta cereyan eden İran savaşlarına büyük ehemmiyet vermiş ve bu savaş için Erzurum Valisi ve Şark ordusu Seraskeri olan Mehmet Emin Rauf Paşa komutasında büyük bir ordu teşekkül etmiştir. Bu ordunun ihtiyaçlarına binaen, Memâlik-i Osmaniye'deki sancak ve kazalardan güçleri nispetinde asker, ağnam ve deve talebinde bulunmuştur.

İran ordusunda ortaya çıkan kolera salgını sonrası yapılan antlaşma ile Osmanlı Devleti, bir zamandan beri kendini uğraştıran ve tehlike yaratan

Doğu sınırındaki gelişmelerden kurtularak, bu bölgede güvenliğini sağlamış oldu. Bundan sonra da, bütün dikkatini batıdaki gelişmelere özellikle de “*Yunan İsyanı*”na çevirdi.

2. RUM İSYANI VE YUNANİSTAN DEVLETİ'NİN KURULMASI

Rumlar'ın Osmanlı Devleti içinde öteden beri özel bir yeri olduğu bilinmektedir. Rumlar çoğunlukla Mora, Ege adaları ve Teselya'da yerleşik olmakla birlikte, genel olarak imparatorluğun hemen her tarafına yayılmış bulunuyorlardı.

Bunların ticaret, gemi taşımacılığı, bankerlik ve benzeri işlerle uğraşan kesimi bir hayli zenginleşmiş ve Batı'yla da sürekli bir ilişki içinde olabildiği. İstanbul patrikhanesinin de içinde bulunduğu Fener semtinde oturan asil Rum aileleri, devletin bazı önemli makamlarını da elde edebilmişlerdir. Bunlar, dış politika ve her türlü sınırların kendilerine açık olduğu, Divân-ı Hümâyün tercümanlığı vazifesini uzun yıllar ellerinde tutmuşlar (1669 – 1821), Eflak – Boğdan gibi özerk prensliklerin başlarına “voyvoda/prens” olarak atanmışlardır (1711/16 – 1821)²⁹⁹.

Elde ettikleri bu imtiyaz, Fenerliler'in üstünlük kurmalarına, yerli Boyarlar'la evlilikler yoluyla akrabalık oluşturmalarına, büyük zenginliklerini merkezden ve gözden uzak olan prensliklere kaydırarak, buralarda geniş mülkler edinmelerine ve

²⁹⁸ AŞS 562, 135/183

²⁹⁹ Kemal Beydilli, “Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa Osmanlı Siyasi Tarihi”, **Osmanlı Devleti Tarihi**, C.1, (Ed. E. İhsanoğlu), Feza Gazetecilik, İstanbul 1999, s.84.

özellikle Ortodoks kilisesinin buralardaki hâkimiyetinden istifade etmelerine yol açmıştır. Bu imtiyaz ve gücü elinde bulunduran Rumlar, bölgedeki Romen halkını soymuş ve sömürmüşlerdir. Bütün bunlar burada “Helen” davasının filizlenmesine, “Rumluk” merkezlerinin gelişmesine ve “Bizans’tan sonra Bizans” yaşanmasına yol açmış ve neticede 1821’de patlayan ilk isyan hareketlerinin bu prensliklerde çıkmasına uygun bir zemin hazırlamıştır³⁰⁰.

Görüldüğü üzere, ilk Rum isyanı çalışmamıza temel teşkil eden dönemde (1821 – 1823) ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz defterde isyanla alakalı olarak pek çok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar çerçevesinde Rum isyanını inceleyecek olursak; Rum isyanına ilişkin ilk kayıt Evâil-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı başları) tarihli bir fermanıdır. Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve ileri gelen diğer kişilere hitaben gönderilen bu fermanı; Rum milletinin Devlet-i Aliyye’ye karşı fesat ve hıyanet içerisinde olduğu, Akdeniz’de bir takım gemiler zuhûr ederek rast geldikleri mahallere zarar ve ziyan verdikleri belirtilmiş ve bunlara karşı fetvâ-yı şerife mucibince mücâdele edilip bu kimseler kılıçtan geçirilerek hadleri bildirilmediği sürece bu şer ve hilenin sona erdirilmesinin mümkün olmayacağı ifade edilmiştir. Bu maksatla Karahisâr-ı Sâhib sancağından Silistre tarafına asker talebinde bulunulmuştur. Buna göre, kudretli bir başbuğ nezâretinde seçkin ve savaşmaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan 1500 süvari askerinin acilen Çardaktan Gelibolu’ya geçirilerek Silistre valisi vezir Mehmet Selim Paşa muhitine gönderilmesi emredilmiştir. Fermanın devamında, bu vazifenin din ve devlet hizmeti olduğu ve vazifede kusur ve ağmazlığın kabil olunamayacağı ifade edilmiştir³⁰¹.

Rum isyanının ifade edildiği diğer bir belge ise, 19 Şaban 1236 (22 Nisan 1821) tarihli bir kayıttır. Dergâh-ı Ali Yeniçerileri Ağası Seyyid Ali Ağa’nın göndermiş olduğu bu kaimede, Müslümanların bir müddetten beri giyip kuşam gibi zevk ve sefaya daldığı, Müslümanlar arasında fitne ve fesattan dolayı soğukluğun olduğu, hatta bundan dolayı “düne kadar devlete haraç veren Rumların” Müslümanları gözüne kestirdiği ifade edilmiştir. Müslümanların birlik ve beraberlik

---

³⁰⁰ Gös. yer.

³⁰¹ AŞS 562, 8/14

içerisinde olması gerektiğinin vurgulandığı bu kaimede yeniçerilerin dine, padişaha ve devlete bağlı kalacaklarına dair yemin ettiklerini görüyoruz³⁰².

Eğriboz Valisi Çorbacı Ali Paşa tarafından Karahisar-ı Sahip kadısı, mütesellimi ve muhtarlarına hitaben gönderilen 25 Şevval 1236 (26 Temmuz 1821) tarihli buyurulduda, Eğriboz, Karlı İli ve civarında isyan eden Rum taifesinin, verilen fetva gereğince, idam edileceği, çocukları ve kadınlarının esir edileceği ve mallarının ganimet olarak paylaşılacağı ifade edilerek, din hizmetinde istekli ve bu uğurda gayretli olanların gönüllü askerler olarak bir an önce bölgeye sevk edilmesi istenmiştir³⁰³.

Reayanın korunmasına ilişkin Evâsıt-ı Zilkade 1236 (1821 Ağustos ayı ortaları) tarihli fermanda, Rum taifesinin mazhar oldukları nimeti ayaklar altına alarak nankörlük yolunu tuttukları, devlete karşı ihanet içerisine girdikleri, kendilerine ne kadar nasihat edildiyse de bunu dinlemeyip isyanlarını gün be gün artırdıkları ifade edilmiştir. Fetva gereğince, bunların cezalandırılmaları hususunda ruhsat verildiği, ancak kendi halinde olan ve yahut sonradan pişman olup doğru yola giren reayanın ise istisna tutulması ve bunlara zarar verilmemesi gerektiği bildirilmiştir. Buna rağmen bazı mahallerde kendini bilmez kimselerin kendi halinde olan aciz reayaya tasallut olduğu, mallarına, ailelerine ve kiliselerine zarar verdiği, bu kimselerin cezalandırılacağı bildirilerek söz konusu hususlara dikkat edilmesi istenmiş ve devletine bağlı olan reayanın korunmasına önem verilmiştir³⁰⁴.

Rum isyanlarında Ruslar'ın önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Ruslar Osmanlı-Rus savaşları sırasında Rumlar'ı ve genel olarak da Ortodoks tebaayı Osmanlı'ya karşı kışkırtmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Defterimizde bu durumu teyit edecek nitelikte bir belgenin olduğunu görüyoruz. Evâil-i Zilhicce 1236 (1821 yılı Ağustos ayı başları) tarihli Dergâh-ı Âli Yeniçerileri Ağası tarafından gönderilen mektupta, Rum taifesinin milletçe Ümmet-i Muhammed'e karşı büyük bir ihanet içerisine girdiği, *Rusya'nın da hem-mezheplik iddiasıyla* onlara destek verdiğini ve düşmanlığını daha da körüklediği belirtilmiş ve bütün bunlara karşılık

---

³⁰² AŞS 562, 11/20

³⁰³ AŞS 562, 21/29

³⁰⁴ AŞS 562, 25/36

Müslümanların her zamankinden daha fazla tek vücut ve kardeş gibi olmaları istenmiştir³⁰⁵.

Evâsıt-ı Safer 1237 (1821 yılı Kasım ayı ortaları) tarihli fermanında, Rumların sebep olduğu fesat ve ihtilaldan dolayı, Rumeli'den İstanbul'a tezkeresiz hiçbir ferdin geçirilmemesi ve geçmek isteyen Rumların elinde mutlaka tezkeresinin olması gerektiği ve bu emrin icrası için fermanlar ilan edildiği ifade edilmiştir. Bütün yabancı devletlerin nizamlarını korumak için kendi memleketlerinde özellikle de önemli noktalarda tezkeresiz ve habersiz hiç kimsenin geçişine izin verilmediği belirtilerek, Devlet-i Aliye'de de buna benzer bir uygulamanın geçerli olacağı belirtilmiştir. Buna göre, bundan sonra gerek ehl-i İslam ve gerekse gayr-i Müslim reayadan her kim olursa olsun elinde izin tezkeresi olmadıkça Asitane'den taşraya, taşradan da Asitane'ye geçemeyecek. İstanbul'dan gidecek olanlara İstanbul kadıları tarafından her birinin ismi, eşkâli, vilayetleri ve gidiş sebeplerinin yazılı olduğu mühürlü izin tezkereleri verilecek, taşradan İstanbul'a gelecek olanların dahi ismi, eşkâli ve İstanbul'a ne maksatla geldiğini belirten kazanın naibi ve hâkimi tarafından harçsız verilen izin tezkerelerinin olması gerekecektir. Ayrıca askerlerin de ellerinde vali ve seraskerin eyalet mührüyle mühürlü izin tezkeresi olmadıkça, bunların dahi geçişlerine izin verilmemesi ve geri gönderilmeleri böylelikle de firar hadisesinin kontrol altına alınması amaç edinilmiştir³⁰⁶.

Anadolu'nun sol kolundaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellimlere, ayan ve voyvodalara ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen tarihsiz bir fermanında, Rumların fesat ve ihtilallarından beri meçhul bazı kimselerin heyet ile casus olarak İstanbul'a gelmekte oldukları, bunların nizam altına alınması için gerek ehl-i İslam gerekse ehl-i selase³⁰⁷ ye tezkere verilmesi ve tezkeresiz hiç kimsenin salıverilmemesi gerektiği, bu usulün ise tüm devletlerde geçerli bir usul olduğu ifade edilmiştir. Anadolu ve Rumeli'den kara ve deniz yoluyla gelip gidenlerin seyahat sebepleri ve içlerinde casus olup olmadığının bilinmesi için İstanbul'dan gidecek olanlara İstanbul kadıları tarafından her birinin ismi, eşkâli, vilayetleri ve gidiş sebeplerinin yazılı olduğu mühürlü izin tezkereleri verileceği, taşradan İstanbul'a gelecek olanların dahi ismi, eşkâli ve İstanbul'a ne maksatla geldiğini belirten

---

³⁰⁵ AŞS 562, 33/43

³⁰⁶ AŞS 562, 48/72

³⁰⁷ Rum, Ermeni, Yahudi

kazanın naibi ve hâkimi tarafından harçsız verilen izin tezkerelerinin olması gerektiği ifade edilmiştir³⁰⁸.

Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, Mütessellim Hamit Efendi'ye ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen Evâsıt-ı Receb 1237 (1822 yılı Nisan ayı başları) tarihli fermanında, Rumların sebep olduğu fesat ve ihtilalin henüz yatışmamış olduğundan lazım gelen mahallerin özellikle de Karadeniz Boğazı'nın layıkıyla takviye ve istihkâm edilmesi maksadıyla Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı ve Karadeniz Boğazı'nın Anadolu tarafı muhafızı Vezir Abdullah Paşa'nın maiyeti için Karahisar-ı Sahip livasındaki kazalardan iki yüzü süvari ve dört yüzü piyade olmak üzere toplam altı yüz nefer asker talep edilmiştir. İşe yarar yiğitlerden olarak silah ve teçhizatı tam olan güzide askerlerin tertip edilmesi ve ileri gelenlerden munasip ve muktedir biri başbuğla beraber bir an önce gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir³⁰⁹.

İncelediğimiz kayıtlardan anlaşıldığı üzere, Rumlar Osmanlı Devleti'ne karşı bir isyan, ihtilal ve fesat hareketi içerisine girmişlerdir. Devlet-i Aliyye ise bu duruma karşılık fermanlar yayınlayarak, sancak ve kazalardan askerler talep etmiş, ayrıca casusluk faaliyetlerine karşı “*mürur tezkeresi*” uygulamasını zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu süreçte, isyan eden reaya ile isyan etmeyen reayayı ayırt etmesi, kendi halinde olan, ya da sonradan pişman olup doğru yolu bulan reayanın zarar görmesine mani olmak istemesi ve bu hususta fermanlar ilan etmesi dikkate şayandır. Bu durum belgede; “*kendü halinde olan yahud sonradan nedâmete sahihen avd u rüçûh eylemek reâyânın kemâ fi's-sâbık zîr-i sâye-i merâhim-vâyede müstezil olmaları usûlüne dikkat irâde-i seniyye muktezâsından iken ba'zı mahallerde bu def'a sarf-ı zaman olunmayarak kendü halinde olan aceze reâyâyâ tasallut ve emvâl ve iyâllerine ve kiliselerine tasaddi vukû'ı tahkikgerde-i şâhânem olub bu sûret şer'an ve aklen câiz olmayub ve saltanat-ı seniyyenin külliyyen hilâfi idüğü beyânından müstagnî ve ol vechle hareket-i mücerred kendüyü bilmez makûlelerinden neş'et ideceği bedîhî olmağla bu husûsu kazâlarda vâkî' mahallere işâat ve ba'dezin kendü halinde olan bî-cürüm ehl-i zimmet reâyâyâ hilâf-ı şer'-i*

³⁰⁸ AŞS 562, 68/100

³⁰⁹ AŞS 562, 76/112

şerîf ve mugâyyir-i rızâ hafî ve celî tasallut ve taaddi vukû'a gelmemesine akdem ve dikkat olunmak kat'î matlûb-ı şehriyârî idüğü...”³¹⁰ ifadeleriyle geçmektedir.

Defter içerisinde yaptığımız bu incelemelerden sonra, Rum isyanına tekrar dönecek olursak; Avrupa’da söz konusu dönemde, genel bir “Helen” hayranlığı ve Antike’ye karşı yoğun bir ilgi uyanmıştır. Avrupalılar, Rumları Grek dili, kadim Grek edebiyatı, felsefesi ve mitolojisi ve kültürünün mirasçısı olarak telakki ettikleri için, büyük bir sempati beslemişler ve isyan hareketlerini de desteklemişlerdir.

Helen davasını amaç edinen ilk cemiyet Filike Eteryâ 1814’te Odesa’da kuruldu. Rus çarının himayesinde faaliyet gösteren bu cemiyet, eski Bizans’ı tekrar canlandırmak ve bunu temin için Rum ihtilalı uğruna kitleleri harekete geçirmek ve mücadele etmek hedeflerini esas almaktaydı. Kısa zamanda Osmanlı topraklarında birçok şube açan cemiyet, Rum patriğini, Eflak – Boğdan prenslerini ve Fenerli zengin Rum ailelerini üyeleri arasına kattı. Rumların giriştikleri hazırlıklar, özellikle Yanya’yı sıkı bir kontrol altında tutan ve Rumlara göz açtırmayan Tepedelenli Ali Paşa ve oğullarının idam edilerek bir otorite boşluğunun doğması üzerine patlama noktasına vardı. İlk isyan hareketi, çarın Rum asıllı yaveri Alexander İpsilanti tarafından Eflâk’ta başlatıldı (Şubat 1821). İkinci bir isyan cephesi ise Alexander’ın kardeşi Demetrios liderliğinde Mora’da açıldı (Mart 1821)³¹¹.

Birinci isyan çok yayılma alanı bulmadan bastırılırken, Mora’daki isyan geniş bir tabana dayanmış olduğundan, kısa zamanda yayılarak Nisan 1821 sonunda bütün Orta ve Güney Yunanistan’ı sardı. Bu arada yüzyıllardan beri aynı topraklarda bir arada yaşayan Müslüman ahali geniş ve vahşi bir katliama maruz kalarak kitleler halinde öldürüldü, mal ve topraklarına el konuldu. Rum isyanları İstanbul’da büyük bir infial yarattı. O zamana kadar büyük bir itibar gören, zengin ve müreffeh bir hayat süren, devlette önemli mevkiler elde etmiş olan Fenerli Rum beyleri, tüm itibar ve iktidarlarını kaybettiler. Rum isyanında parmağı olduğu ve Filike Eteryâ’ya dâhil bulunduğu anlaşılan Patrik V. Gregor ve bazı metropolit, tüccar ve Fenerli beyler “yüksek ihanet” suçuyla idam edildiler (23 Nisan 1821). İsyarla ilgisi ve ihanetleri

---

³¹⁰ AŞS 562, 25/36

³¹¹ Beydilli, “a.g.b.”, s.85.

sabit olan Divân ve Donanma-yı Hümâyun tercümanları da aynı akıbeti paylaştılar³¹².

Mora isyanı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa kuvvetlerinin yardımıyla bastırılmasına rağmen, Yunan bağımsızlığını amaç edinen Rusya, İngiltere ve Fransa'dan oluşan müttefik donanması Navarin'de Mısır – Osmanlı müşterek donanmasına ani bir baskınla ateşe verdi. Avrupa'da büyük bir memnuniyetle karşılanan bu olayı Osmanlı Hükümeti yalnızca protesto edebildi. Üç devlet elçilerinin İstanbul'u terk etmeleriyle gerginleşen durum İngiltere'nin Mora'daki Mısır kuvvetlerini tahliye için harekete geçmesi; Fransa'nın Mora'ya asker çıkartması ve Rusya'nın hepsinden baskın çıkararak Osmanlı Devleti'ne harp ilan etmesi ile sonuçlandı (Nisan 1828). Osmanlı – Rus savaşı Rusların Edirne'ye kadar gelmelerine ve Doğu Anadolu'nun işgaline kadar varırken, Mora'da İngiliz – Fransız müdahalesi Yunan davasını zafere ulaştırdı. 14 Eylül 1829 tarihli Edirne Antlaşması'yla Osmanlı Devleti Yunanistan'ın müstakil bir devlet olarak kurulmasını tanımak zorunda bırakıldı.³¹³

3. NEFY, ITLÂK VE İKÂMET HÜKÜMLERİ

Sözlük anlamı itibarıyla “sürme, sürgün etme” manalarına gelen “*nefy*”, bir kimseyi işlediği suçtan dolayı, cezalandırmak maksadıyla ve muvakkat bir vakit için bulunduğu mahalden başka bir mahale gönderilmesi hadisesidir. Bu cezanın süresi genelde bir yıl olmakla birlikte, bundan fazla ya da daha az olabilmekteydi. İncelediğimiz defterde, nefy kelimesi tek başına kullanılmamakta, umumiyetle “*nefy u iclâ*” , “*nefy u irsâl*” , “*nefy u tagrîb*” ve “*nefy u te'dîb*” gibi ifadelerle geçmektedir.

Nefy cezasının “*esbâb-ı mûcibesi*” yani cezayı gerekli kılan sebepler genel hatlarıyla şunlardır: fesatlık, uygunsuz olmak, yasadışı hareket etmek, ihtilala sebep olmak, haddini aşmak, yalan haberler yaymak, memleketin düzenini bozmak, rüşvet, görevi kötüye kullanmak, görevi terk etmek veya yapmamak, devlet işlerinin aksamasına sebep olmak, resmî belgede sahtecilik ve değişiklik yapmak, halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek, halkı kanunlara uymamaya teşvik etmek, gayrimüslim hukukuna aykırı hareket etmek, emirlere karşı gelmek, altın-gümüş nizamını

³¹² Beydilli, “a.g.b.”,s.86.

³¹³ Beydilli, “a.g.b.”,s.87.

bozmak, yasaklanmış altın alıp satmak gibi suçlar devlet düzenine karşı işlenen suçlardı³¹⁴.

Bu suçlar, fermanlarda değişik şekillerde dile getirilmiştir. “*lisânını hıfz itmediğine binâen*”³¹⁵, “*kendü halinde olmayub kelâm-ı erâcif ü tefevvüh etmekte olmaktan nâşî islâh-ı nefis için*”³¹⁶, “*me’mûriyet ve vazifesinden hâriç harekete ictisâr etmiş olduğundan bahisle*”³¹⁷, “*fitne ve fesâdı mûcib evzâ’a ibtidâr ve ol vechle hilâf-ı rızâlarına ihtiyâr itmekte olduğu*”³¹⁸, “*kendü hallerinde olmayub başlarına haşerât makûlesini cem’ birle envâ’-ı şekâvete ictisâr ve ol vechle ihtilâl-i şirâze-i memleketi mûcib ve umûr-ı mühimmenin ta’tîlini müstevcib olur harekâta ibtidâr itmekte olduklarına binâen*”³¹⁹, “*birkaç kimesneyi dahi tahrîk ve iğfâl ile derûn-ı aşirete ihtilâl etmekte olduğu*”³²⁰. Bu ve benzeri ifadeler örnek olarak gösterebiliriz.

Allah’ı ve ahireti inkâr etmek, Bektaşilik yoluna sapmak, şer’iata aykırı davranmak (hilâf-ı şer’iat-ı garrâ), Ramazanda içki içmek (şürb-i hamr), gayrimüslim ayinlerine aykırı hareket etmek (ayinlerine mugâyir harekât-ı nâ-hemvâreye ibtidâr eylemek) dine karşı işlenen suçlar arasında yer almaktadır. Devlet gayrimüslim vatandaşlarından dinlerine aykırı hareket edenlere de nefy cezası uygulamıştır³²¹.

Evâhir-i Zilkade 1236 (1821 yılı Ağustos ayı sonları) tarihli Bilecik ve Karahisâr-ı Sâhib naiblerine hitaben gönderilen bir sürgün emrinde, Bilecik sakinlerinden Ermeni milletinden Murat oğlu Artin isimli zimmînin kendi halinde olmayıp ayinlerine aykırı harekette bulunduğu, fesatlık ve karışıklıklarla kendi milletinin düzenini bozduğu, milleti tarafından nasihat edildiği halde iflah olmadığı belirtilmiştir. Bu hususta İstanbul ve çevresi Ermeni patriği Bogos isimli rahibin mühürlü bir kıta arzuhalinin İstanbul’a ulaştığı ifade edilerek, Artin isimli zimmînin Karahisar-ı Sahib’e sürgün olarak ikâmetine karar verilmiştir³²².

³¹⁴ Sibel Kavaklı, **929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826/1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, GOPÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005, s. 611.

³¹⁵ AŞS 562, 6/11

³¹⁶ AŞS 562, 7/13

³¹⁷ AŞS 562, 9/16

³¹⁸ AŞS 562, 23/33

³¹⁹ AŞS 562, 41/55

³²⁰ AŞS 562, 53/80

³²¹ Kavaklı, **a.g.t.**, s. 611. Burada nefy cezası ile alakalı genel suçlara değinilmiştir. İncelediğimiz defterde bu suçların hepsi mevcut olmamakla birlikte bir kısmının var olduğunu görüyoruz.

³²² AŞS 562, 34/45

Evâhir-i Safer 1237 (1821 yılı Kasım ayı sonları) tarihli Ankara ve Karahisar-ı Sahip naiplerine hitaben gönderilen bir başka sürgün emrinde, Ankara sakinlerinden Ermeni milletinden Bedros oğlu Asvador isimli zimmînin kendi halinde olmayıp ayinlerine aykırı harekette bulunduğu, fesatlık ve karışıklıklarla kendi milletinin düzenini bozduğu, milleti tarafından nasihat edildiği halde iflah olmadığı belirtilmiştir. Bu hususta İstanbul ve çevresi Ermeni patriği Bogos isimli rahibin mühürlü bir kıta arzuhalinin İstanbul'a ulaştığı ifade edilerek, Bedros isimli zimmînin Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesine karar verilmiştir. Bu durum belgede, "*Ankara mütemekkinlerinden Ermeni milletinden Bedros oğlu Asvador dimekle arif zimmi kendü halinde olmayub ayinlerine münâfi harekete ibtidâr ve ol vechle ihtilâl-ı şîrâze-i nizâmılarına mü'eddi vaz'a ictisâr itmekde olduğundan bahisle...*"³²³ şeklinde geçmektedir.

Nefy süresi genelde bir yıl kadar olmakla birlikte, bu süre bazen daha kısa ya da daha uzun olabilmektedir. İncelediğimiz defterde, sürgün süresi tespit edilenler tablo halinde verilmiştir. Elimizdeki verilere göre sürgün süresi ortalama 6 aydır. Tabloya göre, sürgün süresi en uzun olan kişi Bosna eski kadısı Seyyid Nurettin Efendi'dir. Nurettin Efendi Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ortaları) tarihinden Evâil-i Şaban 1238 (23 Nisan 1823)'e kadar toplam 16 ay Karahisâr-ı Sâhib'de sürgün kalmıştır.

Eski Şeyhülislam Hacı Halil Efendi ise Karahisâr-ı Sâhib'e sürgün edildikten 3 ay sonra vefat etmiştir. Bundan başka, sürgün edilen diğer şahısların çoğu 4, 6, 8 ay gibi kısa dönemler sürgün cezası çekmişlerdir.

Nefy cezalarında serbest bırakma, salıverme olayına "*utlâk*" denir. Nefy edilen kişi bir nevi, kısa süreli hapis cezası almış sayılmaktaydı. Burada amaç, suçlunun bir daha suç işlemesini engellemek, adaleti sağlamak ve toplumda huzuru temin etmektir. Suçluların terbiye olmaları, hastalığa yakalanma, evlatlarının sefil duruma düşmesi, annesinin affedilmesini istemesi, mübarek günlere hürmeten veya nefy süresinin dolması gibi sebeplerden dolayı serbest bırakılmaları mümkün olmaktadır. Zanlının suçlu olduğu ispat edilemediği durumlarda serbest

---

³²³ AŞS 562, 51/76

bırakılmasıyla ilgili hükümler olduğu gibi, yukarıda zikredilen sebepler dolayısıyla ekseriyetle şerhlerde veya “*ıtlâk emirleri*” nde serbest bırakılma kayıtları vardır³²⁴.

İtlâk, yani salıverme bazı şartlara bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu sürgün edilen kişinin nefsinin ıslah etmesi, bir daha aynı cürümü işlemeyeceğine dair söz vermesi, gerektiğinde başkalarının bu kişiye kefil olması şeklinde olmaktadır.

Evâsıt-ı Muharrem 1237 (1821 yılı Ekim ayı ortaları) tarihli Karahisâr-ı Sâhib naibine hitaben gönderilen fermanda, Tire kazası ahalisinden Solak oğlu Mustafa ve Hacı Arab isimli şahısların bundan evvel sudur olan ferman gereği, Karahisar-ı Sahib’e sürgün edildikleri, ancak sürgün yerinde sefil ve perişan oldukları, aynı şekilde ailelerinin de bu tarafta perişan ve mağdur olduğu, bundan dolayı bunların affedilmesi için İstanbul’a bir kıt’a arzuhal takdim edildiği ifade edilmiştir. Padişahın geniş merhametine mazhar oldukları ve bir daha hilaf-ı rıza hareketinde bulunmamaları gerektiği kendilerine tembih edilerek affedildikleri bildirilmiş ve sürgün kaydından isimlerinin silinmesi ve salıverilmeleri emredilmiştir. Bu durum belgedeki ifadesiyle “*merkûmân menfâlarında sefil ve sergerdân ve ıyâl ve evlâtları vilâyetleri tarafında mağdûr ve perişân olarak bi’l-vücûh-ı şefkat ve âtifet-i seniyye-i mülûkâneme şâyeste ve şâyân olduklarından bahisle... afv ile ıtlâk olunmaları fermânım olmağın imdi merkûmânın haklarında afv ve merhamet-i mülûkânem bî-dirîg ve sezâver kılındığı sen ki nâib-i mûma-ileyhsin ma’lûmun oldukda fi-mâba’d hilâf-ı rızâ hareketde bulunmaları husûsunu kendülere gereği gibi tenbîh ve te’kîd iderek kayd-ı nefyinden tahlîs ve tahliye sebillerine mübâderet eylemek bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur*”³²⁵.

Evâil-i Rebiülahir 1237 (1821 yılı Aralık ayı başları) tarihli Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen bir başka fermanda, Bilecik sakinlerinden Ermeni milletinden Murat oğlu Artin isimli zimmînin kanunlara aykırı hareketlerde bulunması sebebiyle, bir müddet evvel Ermeni patriği tarafından gönderilen mühürlü arzuhal de dikkate alınarak sürgün edildiği ifade edilmiştir. Ancak bu zatın nefsinin ıslah ettiği ve bir daha kanunlara aykırı hareket etmeyeceği, milletinden bazı kimselerin ise kendisine kefil olduğu, ayrıca Ermeni patriği tarafından İstanbul’a

³²⁴ Tekin Gür, *I Nolu Nefy ve Kısa Defterinin (1-35. Varaklar) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, GOPÜ, SBE (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005, s. 28.

³²⁵ AŞS 562, 43/59

gönderilen arzuhalde bu defalık affedilmesinin istirham olunduğu ifade olunmuştur. Bu nedenle affedilerek sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir³²⁶.

Evâhir-i Şaban 1238 (1823 yılı Mayıs ayı başları) tarihli Karahisâr-ı Sâhib naibine hitaben gönderilen bir başka fermanda, bundan önce hilâf-ı rıza hareketinden dolayı Şeyhülislam'ın işareti ve sadır olan emr-i âli gereği sürgün edilen kuzatdan Mehmet Sait'in "*ol vakitden berü menfâsında ve iyâl ve evlâdı vatanlarında sefil ve sergerdân ve kemâl-i meşakat ve ıztırab ile talan olduklarından... Eyyâm-ı mübârekeye hürmeten itlâkı*" münasip görülmüştür³²⁷.

Osmanlı toplumunda sıradan vatandaştan üst düzey devlet adamlarına, gayrimüslim halka kadar her kesimden suçluya nefy cezası uygulanmıştır. Nefy olunan kişilerin meslekleri bunu teyit etmektedir³²⁸.

İncelediğimiz defterde, nefy edilen kişilerin mesleği -sıradan halktan şeyhülislama kadar- çeşitlilik göstermektedir. Bunlar: müderris, şeyhülislam, mübayaacı, aşçı, voyvoda, müftü, hendek ustası, kadı, mütesellim, ayan, hizmetkâr, çukacı, defterdar emini, hazinedar ve bölge sakinlerinden sıradan insanlar ile aşiret mensubu kişiler.

İncelediğimiz defterde sürgün edilenler içerisinde hiç şüphesiz en çok dikkati çeken, eski Şeyhülislam Halil Efendi'dir. Görevinden azledilen Halil Efendi, öncelikle Bursa'da zorunlu ikâmete tabi tutulmuştur. Burada, "*lisanını hıfz edemediğinden*" Karahisâr-ı Sâhib'e sürgün edilmiştir. Ancak eski Şeyhülislam buradaki sürgünü çok uzun olmamıştır. Zira sürgün edildikten yaklaşık 3 ay sonra vefat etmiştir. Terekesini incelediğimizde Halil Efendi'nin bir hayli mal varlığına sahip olduğunu görüyoruz³²⁹. İncelediğimiz defterde, Şeyhülislam'ın görevden azledilme sebebi ve Bursa'dan Karahisâr-ı Sâhib'e tekrar sürgün edilme sebebini ayrıntılı bir şekilde öğrenemiyoruz. Belgenin sınırları çerçevesinde mevcut bilgilerle iktifa ediyoruz.

---

³²⁶ AŞS 562, 52/79

³²⁷ AŞS 562, 141/195

³²⁸ Kavaklı, **a.g.t.**, s.621.

³²⁹ Mal varlığı ile alakalı bilgiyi terekeler bahsinde geniş bir şekilde ele aldığımız için burada tekrar etmedik. Ayrıntılı bilgi için ilgili kısma bakınız.

İncelediğimiz defterde ıtlâk emirleri genelde, sürgün edilen kişi ve onun ailesinin talebi, ricası ya da arzuhaliyle ve bazen de mübarek günlere hürmeten gerçekleşmekteydi. Ancak 15 Muharrem 1238 (2 Ekim 1822) tarihli Karahisâr-ı Sâhib naibine hitaben gönderilen fermanda, bir müddet önce hilâf-ı rıza hareketinden dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edilen Amasya eski mütesellimi Yusuf oğlunun salıverilmesi isteği kendisinden veya bir yakınından gelmemiş, bizzat Osmanlı hükümetinden veya Osmanlı Paşasından gelmiştir. Fermanda, Halep ve Rakka valisi vezir Behram Paşa'nın Bağdat tarafına memuriyeti dolayısıyla maiyetinde bu tarz işe yarar kimselere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve bu maksatla Yusuf oğlunun affedilerek salıverilmesi ve bir an önce Behram Paşa'nın maiyetine katılması gerektiği ifade edilmiştir.

İncelediğimiz bu kayıtlardan sonra, defterdeki bütün nefy ve ıtlâk hükümlerini bir tablo halinde vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz.

Tablo 46. Defterde Kayıtlı Nefy Hükümleri ³³⁰

Belge No	İsmi / Unvanı	Sürgün Edildiği Tarih	Serbest Bırakıldığı Tarih	Sürgün Kaldığı Süre
7/13	Edirne müderrislerinden Seyyid Mehmet Tahir ³³¹	Evâsıt-ı Ramazan 1236 (1821 Haziran ortaları) (N)		
6/11	Eski Şeyhülislam Halil Efendi	Evâsıt-ı Şaban 1236 (1821 Mayıs ortaları)	Zilkade 1236 (Ağustos 1821) ³³²	Yaklaşık 3 ay

³³⁰ “(N)” işareti ile gösterilen kayıtlar defterde yalnızca “nefy” yani sürgün tarihlerini işaret etmektedir. İncelediğimiz defterde bunların “ıtlâk” edilmesi yani salıverilmesi ile alakalı kayıt yoktur. Muhtemelen sonraki defterde bunların salıverilmesine dair kayıtlar mevcuttur. “(I)” işareti ile gösterilen kayıtlar ise “ıtlâk” edildikleri yani serbest bırakıldıkları tarihe işaret etmektedir. İncelediğimiz defterde, bunların sürgün tarihlerine dair bir kayıt yoktur. Muhtemelen bir önceki defterde sürgünlerine dair kayıtlar mevcuttur. Her iki işaret dışında kalanlar ise, incelediğimiz defterde sürgün ve salıverilme tarihleri tespit edilen kayıtlardır.

³³¹ Sürgün yeri daha önce Karahisâr-ı Sâhib iken Konya olarak değiştirilmiştir. Yukarıda verilen tarih de sürgün değişikliğinin yapıldığı tarihtir.

³³² Daha önce görevinden azledilerek Bursa'da zorunlu ikâmete memur edilen eski Şeyhülislam Halil Efendi burada da lisanını hıfz edemediğinden Karahisâr-ı Sâhib'e sürgün edilmiştir. Yukarıda verilen tarih vefat tarihidir.

9/16	Bursa Mübayaacısı Seyyid Ali Ağa	Evâsıt-ı Ramazan 1236 (1821 Haziran ortaları) (N)		
10/18	Aşçı Mengenli Halil ³³³	Evâil-i Ramazan 1236 (1821 Haziran başları) (N)		
12/21	Tire kazası ahalisinden Solak oğlu Hacı Mustafa ve Hacı Arab	Evâil-i Ramazan 1236 (1821 Haziran başları)	Evâsıt-ı Muharrem 1237 (1821 Ekim ortaları)	Yaklaşık 4 ay
23/33	Sille eski Voyvodası Abdulhalim Ağa	Evâil-i Zilkade 1236 (1821 Ağustos başları)	Evâil-i Rebiülahir 1237 (1821 Aralık sonları)	Yaklaşık 4 ay
34/44	Edirne eski Müftüsü Ebezade Mustafa	Evâhir-i Zilkade 1236 (1821 Ağustos sonları) (N)		
34/45	Bilecikli Murat oğlu Artin	Evâhir-i Zilkade 1236 (1821 Ağustos sonları)	Evâil-i Rebiülahir 1237 (1821 Aralık sonları)	Yaklaşık 4 ay
41/55	Seferihisarlı Koçer oğlu Mustafa, Dizdar oğlu Halil ve Haşim oğlu	Evâhir-i Zilhicce 1236 (1821 Eylül sonları) (N)		

³³³ Eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin maiyetinden olup, onun vefatından sonra Kütahya'ya sürgün edilmiştir.

	Ahmet			
42/58	Eci Sinovri, Yenaki ve Hıristov	Evâsıt-ı Muharrem 1237 (1821 yılı Ekim ortaları) (N)		
48/68	Hendek Ustası Süleyman	Evâhir-i Muharrem 1237 (1821 Ekim sonları) (N)		
48/69	Kütahyalı Parsah oğlu Artin		Evâil-i Safer 1237 (1821 Kasım başları) (I)	
51/76	Ankaralı Bedros oğlu Asvador	Evâhir-i Safer 1237 (1821 Kasım sonları)	Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1237 (1822 Mart başları)	Yaklaşık 4 ay
51/77	Bosna eski Kadısı Seyyid Nurettin Efendi ³³⁴	Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 Aralık ortaları)	11 Şaban 1238 (23 Nisan 1823)	Yaklaşık 16 ay
53/80	Ekrâd Aşireti'nden Halit ve Memiş	15 Rebiülahir 1237 (12 Ocak 1822)	25 Safer 1238 (11 Kasım 1822)	Yaklaşık 10 ay
53/81	Kuzatdan Mustafa Efendi	18 Rebiülahir 1237 (12 Ocak 1822) (N)		
56/87	Karahisâr-ı Sâhib	Evâil-i		

³³⁴ İstanbul'da ikâmet etmek şartıyla serbest bırakılmıştır.

	şakinlerinden Şişman oğlu Mustafa ³³⁵	Cemaziyelevvel 1237 (1822 Ocak sonları) (N)		
56/88 57/89	Karahisâr-ı Sâhib şakinlerinden Hacı Baki oğlu Osman ³³⁶	Evâil-i Cemaziyelevvel 1237 (1822 Ocak sonları) (N)		
70/103	Adapazarlı Hacı İbrahim oğlu Mustafa, Hacı Mütevelli oğlu Mustafa ve Mehmet Yazıcı	Evâil-i Cemaziyelahir 1237 (1822 Şubat sonları)	Zilkade 1237 (Ağustos 1822)	Yaklaşık 6 ay
82/119	Boynu İncelü Aşiretinden Karaca Kürt Tatar oğlu Ahmet ve Pehlivanlı Aşiretinden Kuzu Güdenli oğlu Hasan	Tarih yok	Evâil-i Cemaziyelevvel 1238 (1823 Ocak ortaları)	
82/120	Aksaray eski mütesellimi Ateş oğlu Abdurrahman ve Ali Baba	Evâil-i Ramazan 1237 (1822 Mayıs sonları)	Evâsıt-ı Rebiülahir 1238 (1823 yılı Ocak ay başları)	Yaklaşık 8 ay
86/125	İstanbul'da çengi takımından Hizmetkâr Elasto,	11 Şevval 1237 (1 Temmuz 1822)		

³³⁵ Şişman Oğlu, Karahisâr-ı Sâhib şakinlerinden olduğu için, bir başka bölgeye –Muğla- ya sürgün edilmiştir.

³³⁶ Aynı şekilde Hacı Baki Oğlu Osman da, Karahisâr-ı Sâhib şakinlerinden olduğu için bir başka bölgeye – Alanya- ya sürgün edilmiştir. Bunların dışında kalan kişiler ise dışarıdan Karahisâr-ı Sâhib'e sürgün edilmişlerdir.

	Çukacı Andliko, Dimitri'nin kardeşi Nikola ve Nikolaki'nin oğlu Caneto	(N)		
108/143	Amasya eski Mütesellimi Hacı Yusuf oğlu		15 Muharrem 1238 (2 Ekim 1822) (I)	
113/150	Anadolu kuzâtından Ahmet Efendi		Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 Aralık ortaları) (I)	
117/155	Mihalıç kazasından Kör Mehmet oğlu Süleyman, Ali Bey oğlu Ali, Voyvoda oğlu Hasan (I)		Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 Aralık ortaları)	
128/173	Defterdar eski Emini Ali Efendi	Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1238 (1823 Ocak sonları) (N)		
129/174	Viranşehir sancağı Şahabettin kazasından eski Ayan Salih		Evâil-i Cemaziyelevvel 1238 (1823 Ocak ortaları) (I)	
133/180	Yusuf Agâh Efendi'nin	Evâsıt-ı Cemaziyelahir	Evâil-i Cemaziyelevvel	Yaklaşık 10 ay

	Hazinedarı İsmail	1238 (1823 Mart başları)	1239 (1824 Ocak Başları)	
136/184	Çankırı Sancağı Karı Pazarı kazası Bağrak karyesinden İmam oğlu Molla Ali		Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1238 (1823 Mart başları) (I)	
137/185	Amasya sakinlerinden Hasan Bölükbaşı	Evâhir-i Cemaziyelahir 1238 (1823 Şubat ortaları) (N)		
141/195	Kuzâtdan Mehmet Sait		Evâhir-i Şaban 1823 (1823 Mayıs başları) (I)	

İncelediğimiz defterde, nefy/sürgün emirlerinden başka 3 tane de ikâmet emri vardır. Bunları nefy hükümleri içersinde değerlendirmedik. Çünkü ikâmet hükümleri nefy emirlerine benzemekle birlikte tamamen aynı değildir. Zira nefy emirleri “*Sille Voyvodası Sâbık Abdulhalim Ağa'nın Nefyi Emridir*”³³⁷, “*Bilecikli Artin Nasrâninin Nefyi Emridir*”³³⁸ örneklerinde görüldüğü gibi başlıklar taşımaktadır. Oysa ikâmet emirlerinde “*Devletlü el-Hac Mustafa Paşa Hazretleri'nin İkâmet Emridir*”³³⁹ örneğinde görüldüğü gibi başlıklar taşımaktadır. Bunun dışında nefy emirlerinde umumiyetle, “*merkûmun icrâ-yı lâzime-i te'dibiyle emsâlinin tergîb ve terhîbi lâzimedden olmaktan nâşî çavuş mübâşeretiyile Karahisâr-ı Sâhib'e nefy ve iclâ olunması fermânım olmağın... Sen ki nâibi mûma-ileyhsin vusûlünde merkûmu ol tarafda menfiyyen meks ve ikâmet ettirüb bilâ ferman itlâkından mücânebet hatve-i vâhidde mahal-i ahire saluverilir ise mes'ûl ve mu'âtab olacağını bilüb ana göre muhâfazası emrine takayyüd ve dikkat ve vusûlünü çavuş-ı merkûm ile*

³³⁷ AŞS 562, 23/33

³³⁸ AŞS 562, 34/45

³³⁹ AŞS 562, 4/5

Dersa'âdetime i'lâma mübâderet eylemek bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur.” Şeklinde ifadeler yer almaktadır. Bütün nefy hükümlerinde yer alan bu ifadeler ikâmet emirlerinde geçmemektedir.

Saymış olduğumuz bütün bu sebeplerden dolayı, ikamet emirlerini nefy tablosu içinde değerlendirmedik. Defterdeki ikâmet emirlerini inceleyecek olursak; Evâsıt-ı Receb 1236 (1821 yılı Nisan ayı ortaları) tarihli Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda, Teke ve Hamit sancakları eski mutasarrıfı olan Hacı Mustafa Paşa'nın bu görevinden alınarak Karahisar-ı Sahip'te zorunlu ikâmete me'mûr edildiği ve ondan boşalan bu göreve ise, Boğaziçi muhafazasında kıyam eylemek üzere Gelibolu'da ikâmet eden vezir Seyyid Ali Paşa'nın getirildiği ifade edilmiştir.

Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı ortaları) tarihli bir başka ikâmet emrinde, bundan önce Hasan Ağa'nın Yeniçeri Ağalığı'ndan azledilerek Tekfurdağı'nda/Tekirdağ'da ikamete memur kılındığı, ancak o tarafta ikametın ızdırıp halini alacağından, Hasan Ağa tarafından İstanbul'a bir kıt'a arzuhal gönderildiği ve bu arzuhalde ikametinin vatan-i aslisi olan Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesi hususunda ricada bulunduğu bahisle, Hasan Ağa'nın ikamet yerinin Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.

Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Aralık ayı ortaları) tarihli Karahisar-ı Sahip naibine ve Sakız eski Muhafızı Seyyid Mehmet Vahit Paşa'ya hitaben gönderilen fermanda; Vahit Paşa'nın vazifeden uzaklaştırılarak Alanya'da ikamete memur edildiği, ancak havanın vahameti/tehlikeli olmasından dolayı yerinin Kütahya ya da Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesi hususunda İstanbul'a ricada bulunduğu ifade edilmiştir. Vahit Paşa'nın bu isteği uygun görülerek Karahisar-ı Sahip'te uygun bir mahale yerleştirilmesi emredilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELGE ÖZETLERİ

Sayfa No / Belge No : 2/1

Belgenin Konusu : İzin tezkeresi

Belgenin Tarihi : 1 Şaban 1249 (14 Aralık 1833)

Özet : Asakir-i Mansure-i Muhammediye alaylarından altıncı alayın ikinci taburun mümtaz bölüğünde ikinci onbaşının ikinci neferi Karahisarlı Mehmet oğlu Mehmet'e; Şaban'ın evâilinden Zilkade'nin evâhirine kadar 4 ay izin verilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 3/2

Belgenin Konusu : Naip tayini

Belgenin Tarihi : 1Şaban 1236 (4 Mayıs 1821)

Özet : Hamid Efendi Zâde İstanbullu Seyyid Mehmet Sadettin'in Karahisar-ı Sahip kazasına naip olarak atanması münasebetiyle yazılmış Arapça duadır.

Sayfa No / Belge No : 3/3

Belgenin Konusu : Naip tayini

Belgenin Tarihi : 1Şaban 1236 (4 Mayıs 1821)

Özet : Hamid Efendi Zâde Seyyid Mehmet Sadettin'in göreve başlaması münasebetiyle kaleme alınmış münacât şeklinde bir dörtlüktür:

Ya Rabbi sanadır rabt-ı derûn ve birûn

Her dem kerem ve lütfunla eyle makrûn

Sevk eyleyerek râh-ı rızâna dâim

Kıl sehv ve hatadan beni mahfûz ve masûn

Sayfa No / Belge No : 3/4

Belgenin Konusu : Naip tayini

Belgenin Tarihi : 1 Şaban 1236 (4 Mayıs 1821)

Özet : İstanbul eski kadısı Mehmed Hamid Efendi'nin bervech-i arpalık uhdesinde bulunan Karahisâr-ı Sâhib kazâsı naipliğine, 1Şaban 1236 (4 Mayıs 1821) tarihi itibarıyla, Seyyid Mehmed Sadettin Efendi'yi tayin ettiğine dair müraseledir.

Sayfa No / Belge No : 4/5

Belgenin Konusu : İkâmet emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Receb 1236 (1821 yılı Nisan ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Teke ve Hamit sancakları eski mutasarrıfı olan Hacı Mustafa Paşa'nın bu görevinden alınarak Karahisar-ı Sahip'te zorunlu ikâmete me'mûr edildiği ve ondan boşalan bu göreve ise, Boğaziçi muhafazasında kıyam eylemek üzere Gelibolu'da ikâmet eden vezir Seyyid Ali Paşa'nın getirildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 4/6

Belgenin Konusu : Zahire talebine dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 13 Şaban 1236 (16 Mayıs 1821)

Özet : Karaman Valisi Hacı Ebu Bekir Paşa tarafından Karahisar-ı Sahip naibine ve mütesellimine hitaben gönderilen buyurulduda; fermanla Bahr-i Sefid Boğazı'nda Gelibolu ve Mürefte ve Eceabat isimli sahillerinin muhafızlığının kendi uhdesine verildiği ifade edilmiştir. Görev mahaline varmak için yola çıkan Ebu Bekir Paşa, kalabalık maiyetinin iâşesini temin maksadıyla, geçiş güzergâhında bulunan Çay kazası, Çobanlar ve Eyret karyelerinden külliyetli miktarda zahire talep etmiş ve bu zahirenin zaman kaybedilmeksizin bir an önce hazırlanmasını istemiştir.

Sayfa No / Belge No : 4/7

Belgenin Konusu : Asker ve cephane sevkiyâtı

Belgenin Tarihi : 15 Şaban 1236 (18 Mayıs 1821)

Özet : Karaman Valisi Ebu Bekir Paşa tarafından Konya'dan Çardak merhalesine kadar olan kaza, liva ve kuraların kadı, naip, mütesellim ve voyvodalarına hitaben gönderdiği buyurulduda; Bahr-i Sefid Boğazı'nda Gelibolu ve Mürefte ve Eceabat isimli sahillerin muhâfızlığının uhdesine verildiği ve Şaban 17.

Günü (20 Mayıs 1821) Konya'dan hareket edileceği bildirilmiştir. Bundan dolayı dairesinde mevcut top ve cephanes arabası ve diğer arabaların zikredilen kaza ve livalar dâhilinde kolaylıkla geçebilmesi için; yolların ve menzillerin tahliye edilmesi ve taşlık yerlerin ve de geçilecek güzergâhların temizlenmesi ve onarılması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 5/8

Belgenin Konusu : Altın ve kuruş fermanı

Belgenin Tarihi : Evâil-i Şaban 1236 (1821 yılı Mayıs ayı başları)

Özet : Altın ve gümüş fiyatlarının tanzim edildiği bu fermanla; insanların gösterişli eşyalara ve gümüş kap kaçaklara meylettiği ve birbirlerini aldatmaları neticesinde “erbâb-ı ihtikâr” denilen halkın yiyecek ve içecek gibi zaruri ihtiyaçlarını ucuz ucuz toplayıp fırsat bulunca bunları pahalı pahalı satan vurguncu ve madrabaz bir taifenin ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Bu taife gümüşün ayarıyla oynamakta, beşlik ve sair nakit çeşitlerini başka mahallere nakledip bunları saklamaktadırlar. Bu durum ise, meydanda beyaz akçenin kalmamasına ve alışverişlerde sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Buradan hareketle, gümüşün erbâb-ı ihtikâr elinden muhafazası ve devletin zararının önlenmesi ve halkın ihtiyaçlarının temini için; kadim ayardan olmak üzere kuruş kırk paraya, ikilik seksen paraya, Rumi nısfıyesi kadimi üzere on iki buçuk ve Fındık rub‘iyesi üç, İstanbul rub‘iyesi iki buçuk kuruşa ve sair nakit çeşitleri dahi kararlaştırılan fiyat üzere geçerli olup hiç biri bir akçe ziyade alınıp verilmemesi hususu ve bu emirlere harfiyen uyulması, uymayanların ise şiddetle cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

Şerh: Ferman mucibince Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıfı ve Kütahya kaymakamı olan Mehmet Reşit Paşa'nın bir kıt'a buyuruldularının ulaştığı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 6/9

Belgenin Konusu : İbkâ mektubu

Belgenin Tarihi : 27 Receb 1236 (10 Nisan 1821)

Özet : Şeyhülislam Yasinci Zâde Seyyid Abdulvehhab tarafından gönderilen ibkâ mektubunda; Karahisar-ı Sahip kazasında müftü olan Seyyid

Abdullah Efendi'nin vazifesinde hüsn-i sülûk/doğru yol üzere bulunduğu ve bundan dolayı vazifesine devam noktasında kendisine izin verildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 6/10

Belgenin Konusu : Bakaya kalan terekenin tahsili

Belgenin Tarihi : (tarih yok) Mahkeme defterine kayıt tarihi: 27 Şaban 1236 (30 Mayıs 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı tarafından, Karahisar-ı Sahip kadısı ve mütesellimine hitaben gönderilen buyurulduda; müteveffâ Hacı Ebu Bekir'in muhalefâtı bedelinden Hazine-i Amire'ye gönderilecek olan elli bin kuruşun acilen tahsil edilmesi için Serdar Zâde Ahmet Ağa'nın görevlendirildiği, ancak merhûmun varislerinin ve diğer kimselerin terekedeki hayvanların, dükkânların ve sairenin satılmasına mani oldukları ifade edilmiştir. Satışa engel olan bu kimselerin belirlenerek kayd ü bend ile mutasarrıfın huzuruna gönderilmeleri ve terekedeki gerekli satışın yapılarak elli bin kuruşun derhal tahsil edilmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 6/11

Belgenin Konusu : Sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Şaban 1236 (1821 yılı Mayıs ayı ortaları)

Özet : Bursa kadısı ve Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; eski Şeyhülislâm Hacı Halil Efendi'nin görevinden azledilmesi hasebiyle Bursa'da zorunlu ikâmete memur edildiği, ancak Halil Efendi'nin burada dilini muhâfaza etmediği ifade edilmiştir. Bundan dolayı emr-i şerif ve Şeyhülislam Yasincizâde Adülvehhab'ın işaretleri mucibince Halil Efendi'nin sürgün yerinin Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesi ve burada sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 7/12

Belgenin Konusu : Otuz beş senesi buğday satın alma emri

Belgenin Tarihi : 21 Cemaziyelevvel 1236 (24 Şubat 1821)

Özet : Otuz beş senesine mahsuben İstanbul'un ihtiyacının karşılanması için lazım gelen 6870 keyl hıntanın şimdiye değin tahsil edilerek

Anbar-ı Amireye gönderilmesi gerektiği halde bir habbesinin dahi gönderilmediği ifade edilmiştir. İstanbul'da zahire ihtiyacının elzem olduğu, bundan dolayı zikredilen buğdayın vakit kaybedilmeksizin bir an önce yerli yerinden icap edenlerden fiyat-ı kadime-i miriye ile satın alınması ve Mudanya İskeleyi'ne nakledilerek buradan gemilerle İstanbul'da Anbar-ı Amireye teslim edilmesi istenmiştir. Fermanda ayrıca, bu vazifenin ifasında ve ödemede gevşeklik yapanların affedilmeyip cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 7/13

Belgenin Konusu : Tahir Efendi'nin sürgün yerinin değişikliğine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip ve Konya naiplerine hitaben gönderilen fermanda; daha önce Bosna kadısının kethüdası olan Edirne müderrislerinden Seyyid Mehmet Tahir'in Karahisar-ı Sahip'te sürgün olduğu, ancak burada kendi halinde durmayıp, yalan yanlış sözler söyleyerek dedikodu ve boşboğazlıkla meşgul olduğu ifade edilmiştir. Bundan dolayı emr-i şerif ve Şeyhülislam Yasincizâde Adülvehhâb'ın işaretleri gereğince Mehmet Tahir'in sürgün yerinin Konya olarak değiştirilmesi ve burada sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 8/14

Belgenin Konusu : Karahisar-ı Sahip sancağından Silistre tarafına talep edilen süvari hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve ileri gelen diğer kişilere hitaben gönderilen fermanda; Rum milletinin Devlet-i Aliyye'ye karşı fesat ve hıyanet içerisinde olduğu, Akdeniz'de bir takım gemiler zuhûr ederek rast geldikleri mahallere zarar ve ziyan verdikleri ifade edilmiştir. Bunlara karşı fetvâ-yı şerife mucibince mücâdele edilip bu kimseler kılıçtan geçirilerek hadleri bildirilmediği sürece bu şer ve hilenin sona erdirilmesinin mümkün olmayacağı belirtilerek, bu amaçla Silistre tarafına asker

talebinde bulunulmuştur. Buna göre, kudretli bir başbuğ nezâretinde seçkin ve savaşmaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan 1500 süvari askerinin acilen Çardaktan Gelibolu'ya geçirilerek Silistre valisi vezir Mehmet Selim Paşa muhitine gönderilmesi emredilmektedir. Bu vazifenin din ve devlet hizmeti olduğu ve vazifede kusur ve ağmazlığın kabil olunamayacağı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 9/15

Belgenin Konusu : Talep edilen askerlerin kazalara taksimine dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : (tarihi yok)

Özet : Ferman-ı âlî gereğince Anadolu Eyaleti Mutasarrıfı Mehmed Reşit Paşa tarafından sâdır olan buyuruluğa göre, Karahisâr-ı Sâhib kazasından 419, Sandıklı kazasından 400, Şuhud kazasından 244, Sincanlı kazasından 174, Karamık kazasından 70, Çay kazasından 105 ve Bolvadin kazasından 87 adet asker talep edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 9/16

Belgenin Konusu : Hassa Silahşörllerinden Bursa Mübayaacısı Seyyid Ali Ağa'nın

Karahisar Sahib'e sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı sonları)

Özet : Hüdavendigâr ve Kocaeli sancakları mutasarrıfı İbrahim Paşa ve Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Mudanya İskeleyi'ne bağlı kazaların râic ve mîrî mübayaasına me'mûr olarak Bursa'ya gelmiş olan Seyyid Ali'nin memuriyet ve vazifesinden hariç harekete teşebbüs ettiği bundan dolayı da haddinin bildirmesi maksadıyla Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 10/17

Belgenin Konusu : Menzil nizamı buyuruldusu

Belgenin Tarihi : 11 Ramazan 1236 (12 Haziran 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısı, mütesellimi ve sancak dâhilindeki diğer kazaların naip ve voyvodalarına hitaben gönderilen buyurulduda; kazalar dâhilinde gidip gelen/seyahat eden tüccâr, dervişân ve sair taifelerin, emr-i âli ile men' edilmesine rağmen bargir³⁴⁰ talebinde buldukları ifade edilmiştir. Bunlara bargir verilmesinin her bir kaza ahalisine ekstra masraf olarak yansıyacağı, o nedenle her ne amaçla olur ise olsun bu kimselere asla bargir verilmemesi, bargirin yalnızca Tataran-ı Devlet-i Aliyye mensuplarına/habercilere/ulaklara verileceği, buyurulduya mugayir hareket edenlerin ise şiddetle cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 10/18

Belgenin Konusu : Sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı başları)

Özet : Kütahya ve Karahisar-ı Sahip naiplerine hitaben gönderilen fermana; eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin maiyetiyle birlikte Karahisâr'a gelen Aşçı Mengeni Halil isimli şahsın Kütahya'ya sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 11/19

Belgenin Konusu : Asker talebine ilişkin buyuruldu

Belgenin Tarihi : Ramazan 1236 (Haziran 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip Mutasarrıfı ve Kütahya kaymakamı Reşit Paşa tarafından gönderilen buyurulduda; bir müddet önce Kütahya ve Eskişehir sancaklarından talep edilen iki bin nefer askerin görev yerlerine vardıkları ve bu def'a dahi bu sancaklardan üç bin nefer askerin talep edildiği bildirilmiştir. Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen seçkin ve savaşımaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan bin beş yüz nefer askerin de bir an önce gönderilebilmesi için, herkesin rahatı terk edip geceyi gündüze katarak yek dil ve yek cihet halinde olmaları istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 11/20

---

³⁴⁰ Yük tutan, yük kaldıran; beygir at.

Belgenin Konusu : Yeniçerilerin devlete, padişaha ve dine bağlılıklarına dair

Belgenin Tarihi : 19 Şaban 1236 (22 Mayıs 1821)

Özet : Dergâh-ı Ali yeniçerileri Ağası Seyyid Ali Ağa'nın göndermiş olduğu bu kaimede³⁴¹; Müslümanların bir müddetten beri giyip kuşam gibi zevk ve sefaya daldığı, Müslümanlar arasında fitne ve fesattan dolayı soğukluğun olduğu, hatta bundan dolayı düne kadar devlete haraç veren Rumların Müslümanları gözüne kestirdiği ifade edilmiştir. Müslümanların birlik ve beraberlik içerisinde olması gerektiği ve bundan dolayı devlet ileri gelenleri, ulemâ, vezirler, ocak ağaları ve zabıtlar bir ağızdan Allah'a kasem ile padişaha, devlete ve dine sadakat ve bağlılık içinde kalacaklarına dair kadıaskerler ve müftüler huzurunda yemin ettikleri ve yeniçeri ocağının kadim bir ocak olduğu ve bundan sonra da devlete ve padişaha bağlı bir ocak olarak kalacağı ifade edilmiştir.

Şerh: Sadrazamlıktan Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı Reşit Paşa'ya hitaben sâdır olan kaimenin ulaştığı ve herkesin huzurunda okunarak açıklandığı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 12/21

Belgenin Konusu : Sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibi ve Aydın mütesellimine hitaben gönderilen fermanda; Tire kazası ahalisinden Solak oğlu Hacı Mustafa ve Hacı Arab isimli kimselerin kendi hallerinde olmayıp beldede fitne ve fesada sebebiyet verdikleri, bundan dolayı bu kimselerin sürgün edilip cezalandırılmaları gerektiği hususu Aydın ve Saruhan mutasarrıfı vezir Mehmet Behram Paşa tarafından İstanbul'a gönderilen tahriratta ifade edildiğinden bahisle, bu kişilerin Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 13/22

Belgenin Konusu : Ayanlık buyuruldusu

---

³⁴¹ Uzun bir kâğıda yazılan ferman, buyruk

Belgenin Tarihi : 26 Ramazan 1236 (27 Haziran 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibi, mütesellimi ve bu defa ayan olan Ebu Bekir Efendi'ye hitaben gönderilen buyrulduca; Ebu Bekir Efendi'nin dirayetli, iş bilir ve fukaraperver bir kimse olduğundan ayan olarak atandığı ifade edilerek, ayan ile mütesellimin iyi geçinmesi ve halka karşı merhametli olunması gerektiği söylenmiştir. Ayrıca daha önce talep edilen seçkin ve savaşmaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan bin beş yüz nefer askerin de bir an önce gönderilebilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 13/23

Belgenin Konusu : Hınta/Buğday talebine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : 27 Şaban 1236 (2 Temmuz 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısı ve Mudanya İskelesi Mübayaacısı Mustafa Efendi'ye hitaben gönderilen fermanda; İstanbul'da ikamet edenlerin günlük yiyeceklerinin karşılanması için 1236 senesi mahsullerinden olmak üzere Karahisar-ı Sahip kazasının hissesine 1681 İstanbul kilesi hıntanın düştüğü ve bu hıntanın damgalı, mühürlü, sahih ayarlı İstanbul kile ile hak ve adalet üzere ölçülerek ve hemen harman yerlerinden en iyisi seçilerek Mudanya İskelesi'ne götürülmesi ve oradan gemilere yüklenerek İstanbul'da Anbar-ı Amire'ye teslim edilmesi istenmektedir. Kadim olan miri fiyata göre buğdayın her kilesinin altmış akçe olduğu ve ücretinin hınta sahiplerine peşin olarak ödenmesi gerektiği ifade edilerek, bu hıntanın İstanbul sakinlerinin günlük yiyecekleri için tertip ve talep edildiğinden bir kile ve bir tanesinin dahi geride kalmayacak şekilde bir an önce gönderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca otuzluk, kile başı, mübaşiriyye, tezkere akçesi vb. isimler altında bir nesne dahi talep edilmemesi ve bu süreçte fakir fukaranın hak ve hukukuna riayet edilmesi ve tevzi defterinde herkesin bir tutularak kimsenin kayırılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 14/24

Belgenin Konusu : Asker talebine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı sonları)

Özet : Silistre tarafına gönderilmek üzere daha önce talep edilen seçkin ve savaşımaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan bin beş yüz nefer askerin kudretli bir başbuğ komutasında bir an önce acil bir şekilde görev yerlerine gönderilmeleri istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 14/25

Belgenin Konusu : Asker talebine ilişkin buyuruldu

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Ramazan 1236 (1821 yılı Haziran ayı sonları)

Özet : Silistre Valisi Mehmet Selim Paşa'nın maiyetine gönderilmek üzere daha önce talep edilen seçkin ve savaşımaya muktedir, silah ve teçhizatı tam olan bin beş yüz nefer askerin bir an önce görev yerlerine gönderilmesi gerektiği tekrar vurgulanmıştır.

Sayfa No / Belge No : 14/26

Belgenin Konusu : Hınta/Buğday tahsil edildiğine dair senet

Belgenin Tarihi : 9 Zilkade 1238 (18 Temmuz 1823)

Özet : Mudanya Mübayaacısı/Satın alma memuru Mustafa Arif'in Karahisar-ı Sahip kazasının hissesine düşen 1681 kile hınta ile Çöle Abad kazası zahiresinden nısf hisseleri olan 117,5 kile toplamda 1798,5 kile hıntayı satın alıp İstanbul'a gönderdiği ve mübayaaya karşılığı olan 919 kuruş ücreti zahire sahiplerine ödediğine dair kaleme alınan bir senettir.

Sayfa No / Belge No : 15/27

Belgenin Konusu : Tevzi' Defteri

Belgenin Tarihi : 3 Şevval 1236 (4 Temmuz 1821)

Özet : Ramazan'ın 17. Günü Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen 1500 nefer askerden Karahisar-ı Sahip kazasına düşen 420 nefer süvari askerin her birinin üçer yüz altmış kuruş ücretlerini, başbuğ akçelerini ve diğer bilimum masrafları gösteren, köylere ve mahallelere taksim edilen ve toplam masrafı 250510 kuruş olan salyane defteridir.

Sayfa No / Belge No : 21/28

Belgenin Konusu : Asker talebine ilişkin buyuruldu

Belgenin Tarihi : 1Zilkade (31 Temmuz 1821)

Özet : Silistre valisi Mehmet Selim Paşa'nın maiyetine gönderilmek üzere daha önce talep edilen 1500 nefer askerin acilen görev yerlerine gönderilmesi gerektiğinin vurgulanmıştır.

Sayfa No / Belge No : 21/29

Belgenin Konusu : Asker talebine ilişkin buyuruldu

Belgenin Tarihi : 25 Şevval 1236 (26 Temmuz 1821)

Özet : Eğriboz Valisi Çorbacı Ali Paşa'nın Karahisar-ı Sahip kadısı, mütesellimi ve muhtarlarına hitaben gönderdiği buyurulduda; Eğriboz, Karlı İli ve civarında isyan eden Rum taifesinin, verilen fetva gereğince, idam edileceği, çocukları ve kadınlarının esir edileceği ve mallarının ganimet olarak paylaşılacağı ifade edilerek, din hizmetinde istekli ve bu uğurda gayretli olanların gönüllü askerler olarak bir an önce bölgeye sevk edilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 21/30

Belgenin Konusu : Hınta/Buğday talebine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : 5 Ramazan 1236 (6 Haziran 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağında bulunan kazaların kadılarına, naiplerine ve Mudanya İskelesi Mübayaacısına hitaben gönderilen fermanda; İstanbul sakinlerinin günlük yiyeceklerinin karşılanması için Karahisar'da mevcut kazaların hissesine 10 bin keyl raic hıntası düştüğü ve bu hıntanın damgalı, mühürlü, sahih ayarlı İstanbul kile ile hak ve adalet üzere ölçülerek ve hemen harman yerlerinden en iyisi seçilerek Mudanya İskelesi'ne götürülmesi ve oradan gemilere yüklenerek İstanbul'da Anbar-ı Amire'ye teslim edilmesi ve ücretlerinin hınta sahiplerine peşin olarak ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu hıntanın İstanbul sakinlerinin günlük yiyecekleri için tertip ve talep edildiğinden bir kile ve bir tanesinin dahi geride kalmayacak şekilde bir an önce gönderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Ölçekler? İskelelerinde terazi ile belirtilen fiyatın geçerli olduğu, ancak mültezim ve ahaliden bazı tamahkâr kimselerin bundan daha yüksek

para talep ettikleri belirtilerek, bunlara mahal verilmemesi hususunda dikkat edilmesi istenmiştir.

Ferman gereğince Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı ve Kütahya kaymakamı olan Reşit Paşa'nın bir kıta buyurulduları da varid olmuştur.

Sayfa No / Belge No : 22/31

Belgenin Konusu : İsmail Ağa'nın serdarlık mektubu

Belgenin Tarihi : 1Muharrem 1237 (28 Eylül 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısına hitaben gönderilen mektupta; önceki serdarın görevden alınarak yerine İsmail Ağa'nın tayin edildiği belirtilmekte ve ayrıca, serdarın kadim olan kaide ve kanuna uygun olarak askerleri kontrol altında tutması ve zararlı taifeleri te'dib etmesi istenirken, kazada ikamet eden misafir yeniçerilerin de İsmail Ağa'yı serdar bilip ona göre emirlerine itaat etmeleri istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 23/32

Belgenin Konusu : Erzak ve konak ihtiyacı için buyuruldu

Belgenin Tarihi : 15 Zilkade 1236 (14 Ağustos 1821)

Özet : Adana Valisi İbrahim Paşa tarafından Adana'dan İzmir'e kadar olan kazaların kadı, mütesellim ve voyvodalarına hitaben gönderilen buyurulduda; bu güzergâhta gerekli olan yem, yiyecek ve konakların hazır hale getirilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 23/33

Belgenin Konusu : Sille eski Voyvodası Abdulhalim Ağa'nın sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Zilkade 1236 (1821 yılı Ağustos başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibi ve Konya kaymakamına hitaben gönderilen fermanda; eski Sille voyvodası Abdulhalim Ağa'nın kendi halinde durmayıp, fitne ve fesat ile meşgul olduğu bu sebepten dolayı Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 23/34

Belgenin Konusu : Vasiyetname

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Karahisar-ı Sahip'te ikamet üzere iken vefat eden eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin mal varlığından 11800 kuruşun vasiyeti için ayrıldığı ve bu miktarın cenaze masrafları, esnafa olan borçlar ve aile fertlerine taksim edildiğini gösteren bir vesikadır.

Sayfa No / Belge No : 24/35

Belgenin Konusu : Eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin muhalledatına hazine tarafından el konulmasına/müsaderesine dair emir

Belgenin Tarihi : 12 Zilkade 1236 (11 Ağustos 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı, naibi ve bu iş için mübaşir olarak tayin edilen Osman Elmas?'a hitaben gönderilen fermanda; eski Şeyhülislam Halil Efendi'nin vefatını bildiren naip ilamı ile merhumun vasiyetinin İstanbul'a ulaştığı ifade edilerek, merhumun maiyetinde olan kimselerin bundan sonra serbest bir şekilde diledikleri yere gidebilecekleri belirtilmiştir. Ayrıca merhumun muhalledatının eksiksiz bir şekilde, tüm mal, eşya, nakit, mücevher ve hayvanlarıyla birlikte her nesi varsa bir nesnesi telef ve zayi olmadan mübaşire tevdi edilerek yazılı ve imzalı bir şekilde İstanbul'a gönderilmesi ve Bab-ı Hümayun hazinesine teslimi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 25/36

Belgenin Konusu : Reyanın korunmasına dair ferman

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Zilkade 1236 (Ağustos 1821)

Özet : Vezirlere, mirlere, kadılara ve naiplere hitaben gönderilen fermanda; Rum taifesinin mazhar oldukları nimeti ayaklar altına alarak nankörlük yolunu tuttukları, devlete karşı ihanet içerisine girdikleri, kendilerine ne kadar nasihat edildiyse de bunu dinlemeyip isyanlarını gün be gün artırdıkları ifade edilmiştir. Fetva gereğince, bunların cezalandırılmaları hususunda ruhsat verildiği, ancak kendi halinde olan ve yahut sonradan pişman olup doğru yola giren reyanın

ise istisna tutulması ve bunlara zarar verilmemesi gerektiği bildirilmiştir. Buna rağmen bazı mahallerde kendini bilmez kimselerin kendi halinde olan aciz reayaya tasallut olduğu, mallarına, ailelerine ve kiliselerine zarar verdiği, bu kimselerin cezalandırılacağı bildirilerek söz konusu hususlara dikkat edilmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 25/37

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 25 Zilkade 1236 (24 Ağustos 1821)

Özet : İstanbul sakinlerinin günlük yiyeceklerinin karşılanması için 1236 senesi mahsullerinden olmak üzere Karahisâr sancağının hissesine düşen 10 bin İstanbul kilesi raic hıntadan; Karahisâr-ı Sâhib kazasından 2400, Sandıklı kazasından 2300, Şuhud kazasından 1400, Sincanlı kazasından 1000, Çay kazasından 600, Karamık kazasından 400, Çöle Abad kazasından 400, Bolvadin kazasından 500, Han Barçınlı kazasından 500 ve Nevahi Barçınlı kazasından 500 kile buğday talep edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 26/38

Belgenin Konusu : Merhum Şeyhülislam Halil Efendi'nin muhallefat defteri

Belgenin Tarihi : 27 Zilkade 1236 (26 Ağustos 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip'te ikamet üzere iken bir müddet önce vefat eden merhum Şeyhülislamın, vefatında mühürlenmiş odalarının mübaşir marifetiyle açıldığı, merhumun vasiyeti yerine getirildikten sonra geriye kalan tüm mal, eşya, nakit, mücevher ve hayvanlarının teker teker sayılıp kaydedildiğini gösteren muhallefat defteridir. Söz konusu muhallefat defterinde Kur'an-ı Kerim, din kitapları, kalem ve mürekkep takımları gibi ilmi gereçlerin yanı sıra, ev, giyim, ziynet eşyaları, mutfak ve züccaciye türü eşyalar, saklama gereçleri, kişisel eşyalar ve silah ve silah takımları gibi çok farklı kullanım araç ve gereçler miktarlarıyla birlikte deftere kaydedilmiştir. Defterin devamında merhum Şeyhülislamın muhallefatından İstanbul'a naklinde zorluk olan bazı eşyaların mübaşir marifetiyle müzayede edilerek satıldığını gösteren bir liste daha mevcuttur. Bu listedeki eşyaların satışı sonrası elde edilen 2237,5 kuruşun mübaşire teslim edildiğine dair şerh verilmiştir. Ayrıca

merhumun çekmecelerinde ortaya çıkan 65537,5 kuruşu bulan nakit çeşitleri de defterde ayrıntılarıyla verilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 29/39

Belgenin Konusu : Zahire talebine ilişkin buyuruldu

Belgenin Tarihi : 23 Zilkade 1236 (22 Ağustos 1821)

Özet : Adana Valisi İbrahim Paşa'nın Karahisâr naibi, mütesellimi ve ileri gelenlere hitaben gönderdiği buyurulduda; Adana'dan hareket ederek güzergâh üzerinde bulunan Karahisar-ı Sahip'ten geçeceğini ve bu vesile ile maiyetindekilerin işesi için gerekli zahirenin tedarik edilmesini talep etmektedir.

Sayfa No / Belge No : 30/40

Belgenin Konusu : Çöle Abad Kazasında Danişmendli Aşiretinin maktû'iyet hücceti

Belgenin Tarihi : 3 Şevval 1236 (4 Temmuz 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip ileri gelenlerinden bazı kimselerin mahkemeye gelerek, Çöle Abad kazasına yerleşmiş olan Büyük Danişmendli aşiretinin, Çöle Abad kazasına isabet eden imdad-ı hazeriyye, ağnam/koyun bedeliyesi, kalyoncu bedeliyesi ve nisf mübayaa hintası gibi mükellefiyetleri vaktinde eda etmediklerini, üstelik bu vergileri tahsile gelen mübaşirlerin de vergilerin gecikmesi dolayısı ile uzun müddet kazada konaklamalarından hâsıl olan konak masraflarının da kendileri için ekstra bir masraf olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sebeple mağdur olmamaları için adı geçen aşiretin beyi Yusuf Bey'in bahsi geçen mükellefiyetlerin mukabilinde her sene 2500 kuruş ödeyeceğinin taahhüt altına alındığına dair mukavelenin şahitler huzurunda tescil olunduğu.

Sayfa No / Belge No : 31/41

Belgenin Konusu : Tevzi defteri

Belgenin Tarihi : 20 Zilkade 1236 (19 Ağustos 1821)

Özet : Mîri mübayaa hinta bedeliyesi, menzil ücreti ve diğer bilumum masrafların toplamı olan 66800 kuruşluk yekûnun köylere ve mahallelere taksimini muhtevi salyane defteridir.

Sayfa No / Belge No : 33/42

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 27 Zilkade 1236 (26 Ağustos 1821)

Özet : 1235 senesine mahsuben³⁴² Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen güherçilenin, mübaşiriye hizmetleri ve harcırah masraflarıyla birlikte toplam 10575 kuruşu bulan tutarının kazalara taksim edildiğini gösteren sancak tevziidir.

Sayfa No / Belge No : 33/43

Belgenin Konusu : Dergâh-ı Âli Yeniçerileri Ağası tarafından gönderilen mektup

Belgenin Tarihi : Evâil-i Zilhicce 1236 (1821 yılı Ağustos ayı başları)

Özet : Bu mektupta; Rum taifesinin milletçe Ümmet-i Muhammed'e karşı büyük bir ihanet içerisine girdiği, Rusya'nın da hem-mezheplik iddiasıyla onlara destek verdiğini ve düşmanlığını daha da körüklediğini, bütün bunlara karşılık Müslümanların her zamankinden daha fazla tek vücut ve kardeş gibi olmaları istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 34/44

Belgenin Konusu : Edirne Eski Müftüsü Ebezade Mustafa Efendi'nin salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Zilkade 1236 (1821 yılı Ağustos ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; bundan önce emr-i âli gereği sürgün edilen Edirne müderrislerinden Mustafa Efendi'nin hasta ve yaşlı olduğu ve nefsini ıslah ettiği belirtilmiş ve bu zatın affedilmesi hususunda Şeyhülislam Yasincizade Abdulvahhap Efendi'nin de işareti vaki olduğu bildirilerek, Mustafa Efendi'nin affedilerek salıverilmesine karar verilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 34/45

Belgenin Konusu : Bilecikli Murat oğlu Artin'in sürgün emri

---

³⁴² Hesaba katılarak, alacağa tutularak, hesaba geçirilerek; avans olarak

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Zilkade 1236 (1821 yılı Ağustos ayı sonları)

Özet : Bilecik ve Karahisar-ı Sahip naiplerine hitaben gönderilen fermanda; Bilecik sakinlerinden Ermeni milletinden Murat oğlu Artin isimli zimmînin kendi halinde olmayıp ayinlerine aykırı harekette bulunduğu, fesatlık ve karışıklıklarla kendi milletinin düzenini bozduğu, milleti tarafından nasihat edildiği halde iflah olmadığı belirtilmiştir. Bu hususta İstanbul ve çevresi Ermeni patriği Bogos isimli rahibin mühürlü bir kıta arzuhalinin İstanbul'a ulaştığı ifade edilerek, Artin isimli zimmînin Karahisar-ı Sahib'e sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 34/46

Belgenin Konusu : Ebu Bekir Efendi'nin mütesellimlik buyuruldusu

Belgenin Tarihi : 19 Zilhicce 1236 (18 Ağustos 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısına ve ayanı Ebu Bekir Efendi'ye hitaben gönderilen buyurulduda; Karahisar-ı Sahip Mutasarrıfı Mehmet Reşit Paşa'ya yüksek vezirlikle Karaman eyaletinin tevcih edildiği, ayrıca Mora'daki isyanının bastırılması görevinin de Reşit Paşa'ya verildiği, bu vazife değişikliğinden dolayı Karahisar-ı Sahip sancağının uhdesinden çıktığı ifade edilmiştir. Mehmet Reşit Paşa tarafından Kütahya ve Eskişehir'e insafı, muktedir ve fukaraperver birer mütesellim atandığı gibi Karahisar-ı Sahib'e de mütesellim olarak Ayan Ebu Bekir Efendi tayin edilmiştir. Buyurulduda, Ebu Bekir Efendi'den her işini kanun-ı kadim ve şer'î-i şerife uygun olarak yapması, halkı zulüm ve baskıdan uzak tutup, merhametli bir şekilde yönetmesi vb. hususlara dikkat etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 35/47

Belgenin Konusu : Ebu Bekir Efendi'nin mütesellimlik emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Zilhicce 1236 (1821 yılı Eylül ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadıları ve naiplerine hitaben gönderilen fermanda; eski Hüdavendigâr sancağı mutasarrıfı olup Darendede ikamet eden Hasan Paşa'ya vezareti aynen kalarak ve Boğaziçi'nin

Anadolu tarafı muhafızlığı şartıyla Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıflığının verildiği ifade edilmiştir. Hasan Paşa'nın memuriyeti dolayısıyla, Karahisar-ı Sahib'e dirayetli, liyakatli, fakir fukarayı himayeye muktedir bir mütesellimin varlığına ihtiyaç duyulduğu, Karahisar-ı Sahip hanedanından Ebu Bekir Efendi'nin ise bu vasıflara haiz olduğu, bundan dolayı da mütesellim olarak atandığı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 35/48

Belgenin Konusu : Ali Ağa'nın salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Zilhicce 1236 (1821 yılı Eylül ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip kazası naibine hitaben gönderilen fermanda; Hassa Silahşorlarından eski Mudanya Mübayaacısı Ali Ağa'nın hilaf-ı rıza/kanunlara aykırı harekette bulunduğundan Karahisar-ı Sahib'e sürgün edildiği, ancak Ali Ağa'nın sürgün yerinde sefil ve perişan olduğu, aynı şekilde ailesinin de bu tarafta perişan ve talan olduğu, bundan dolayı Ali Ağa'nın affedilmesi için ailesi tarafından İstanbul'a bir kıt'a arzuhal takdim edildiği ifade edilmiştir. Çoluk çocuğuna merhameten ve bu mübarek günlere hürmeten affedildiği bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 36/49

Belgenin Konusu : Rüştü Paşa'nın sürücülük emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Zilkade 1236 (1821 yılı Ağustos ayı ortaları)

Özet : Ankara ve Çankırı mutasarrıfı olan vezir Mehmet Rüştü Paşa'ya ve diğer mülki amirlere hitaben gönderilen fermanda; Rumların isyanı dolayısıyla Anadolu'nun eyalet ve livalarından icab eden miktarda askerlerin memur oldukları mahallere eriştirilmesi için ardı ardına mübaşir gönderilmesinden başka bu iş için hususi bir "sürücü" tayin edildiği ve bu göreve ise Mehmet Rüştü Paşa'nın getirildiği ifade olunmuştur. Durumun vahametine rağmen bazı mahallerden yalnızca bir miktar asker çıkarıldığı, bazı yerlerin ise henüz asker çıkarmadığı ve yalnız taahhütte kaldığı, Rumların ise galeyan içerisinde olduğu ifade edilerek, henüz yerlerinden çıkmamış ve yolda olanların görev yerlerinin kışlak olarak değiştirildiği ve iki kol halinde bir kolu Eflâk'a diğer kolun ise Boğdan'a ulaştırılması istenmektedir. Eflâk'a ulaştırılacak askerlerin sürücülüğü görevinin ise Rüştü

Paşa'ya verildiği ve bunların Eylül çıkmadan evvel Rumeli ve Rusçuk üzerinden Eflâk'a ulaştırılması istenmektedir. Emirlere uymayan ve gevşeklik gösteren askerlerin ise cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Ferman gereğince, Ankara ve Çankırı sancakları mutasarrıfı Mehmet Rüştü Paşa'nın da bir kıt'a buyurulduları gelmiştir.

Sayfa No / Belge No : 38/50

Belgenin Konusu : İsmail Efendi'nin nekabet/nakiplik mektubu

Belgenin Tarihi : 1 Muharrem 1237 (28 Eylül 1821)

Özet : Nakibü'l-eşraf Mehmet Sıddık Efendi'nin gönderdiği mektupta; Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında nakibü'l-eşraf kaymakamı olan Hamza Efendi'nin zamanı itibariyle görevini doldurduğu, vazifenin ise 1237 senesi Muharrem başı/28 Eylül 1821 itibariyle İsmail Efendi'ye tevcih edildiği ifade edilmiştir. İsmail Efendi'den görevi layıkıyla yerine getirmesi, Seyyidlik iddiasında bulunanları İstanbul'a bildirmesi, Seyyid ve Şeriflerden arusiyye, tevcihiyye vb. isimler altında bir akçelerini dahi almaması ve aldurmaması ve vazifeye hariçten kimseye müdahale ettirmemesi hususlarına dikkat etmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 38/51 A

Belgenin Konusu : Hatip tayini ile ilgili berat

Belgenin Tarihi : 21 Zilhicce 1236 (9 Eylül 1821)

Özet : Medine-i Karahisâr-ı Sâhib'de bulunan Darü'l-Kurrâ Cami'-i Şerîfi'nde hatip olan Seyyid Mustafa Efendi'nin evladı olmadan vefat ettiği, bu nedenle hatiplik makamının boş kaldığı, bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan Seyyid Ali Halife bin Abdülkadir'in getirildiği ifade olunmuştur. Kendisine berat-ı hümayun verilen Seyyid Ali'nin vazifesini layıkıyla yerine getirmesi, vâkıfın ve devletin ömrünün devamı için dua etmesi ve vazifeye dışarıdan hiç kimseye müdahale ettirmemesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 38/51 B³⁴³

Belgenin Konusu : Mütevellî tayini ile ilgili berat

Belgenin Tarihi : 21 Zilhicce 1236 (9 Eylül 1821)

Özet : Medine-i Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan Hacı İsmail Medresesi’nin mütevellîsi olan Seyyid Mustafa’nın vefat ettiği, bu nedenle makamının boş kaldığı, bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan oğlunun oğlu Seyyid Mehmet bin Seyyid İbrahim’in getirildiği ifade olunmuştur. Kendisine berat-ı hümayun verilen Seyyid Mehmet’in vazifesini layıkıyla yerine getirmesi, vâkıfın ve devletin ömrünün devamı için dua etmesi ve vazifeye dışarıdan hiç kimseye müdahale ettirmemesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 39/52

Belgenin Konusu : Firari askerler hakkında emir

Belgenin Tarihi : Zilhicce 1236 (1821 yılı Eylül ayı)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellim, ayan ve ileri gelenlerine hitaben gönderilen fermanla; Anadolu canibinden Rumeli’ye tertip olunan askerlerin bir kısmının yollarda firar ettiği, bir kısmının ise memuriyetlerini ifa etmeden oldukları mahalden kaçarak firar ettikleri, bu duruma karşılık fermanlar yayınlanmasına rağmen, bir takım dinsiz ve hamiyetsiz kimselerin firari ve kaçgunlara yol gösterdiği ifade edilmiştir. Memuriyet yerini terk edip vilayetine kaçan askerler olması halinde, bunların o bölgenin hâkim ve zabıtları tarafından şiddetli bir şekilde cezalandırılması istenmekte ve gerekirse bu hususta tekrar tekrar fermanlar ilan edileceği ifade edilmektedir.

Sayfa No / Belge No : 40/53

Belgenin Konusu : Tereke kaydı

Belgenin Tarihi : 25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821)

Özet : Şam Valisi Mehmet Derviş Paşa’nın Enderun ağalarından olup İstanbul’a gitmek üzere iken bundan bir müddet evvel Karahisâr-ı Sâhib’de

---

³⁴³ Bu belge mütevellî tayini ile alakalı bir belge iken, bir önceki belge ise hatip tayini ile alakalı belgedir. Ancak iki belge de 51 numaralı belge içerisinde gösterilmiştir. Biz de defterin numaralandırma şeklini bozmamak adına birinci belgeyi “51 A” ikincisini ise “51 B” olarak gösterdik.

vefat iden Hasan oğlu Elmalılı Mehmet Ağa isimli merhumun zahirde varisleri olmadığından, yanında mevcut bütün terekesi kanun gereği Beytülmal/Devlet hazinesine ait olacağından, tüm malları Beytülmal Emimi Ebu Bekir Ağa tarafından sayılıp yazılarak teslim alınmıştır. Müzayede usulü ile değerinde satılan terekesinin tutarı toplamda 7229 kuruş iken, bu miktardan cenaze ve resmi işlemler için bir miktar harcandıktan sonra geriye 6604 kuruş kalmıştır.

Tereke kaydının tutulmasından sonra Musa oğlu Tatar Hüseyin Ağa adında bir şahıs ortaya çıkıp, merhum Hasan oğlu Mehmet Ağa'nın İstanbul'da Hoca Paşa yakınlarında Hobyar mahallesinde sakin terk ettiği nikâhlı eşi Selim kızı Hatice Hatun ile küçük kızı Emine'nin olduğunu ifade etmiştir. Küçük kızının vâsisi olan İsmail kızı Emine Hatun ile merhumun eşi Hatice Hatun, kendilerinin merhumun vekilleri olduğunu ve bu hususta hüccetlerinin bulunduğunu söyleyerek, hüccette isimleri geçen adil ve arif kimselerin şahadetleriyle bu durumu Beytülmal Emimi Ebu Bekir Ağa önünde ispatlaması neticesinde, terekenin vekil Hüseyin Ağa'ya teslim edilmiştir. (11 Muharrem 1237 / 8 Ekim 1821)

Sayfa No / Belge No : 41/54

Belgenin Konusu : Süleyman Efendi'nin müftülük mektubu

Belgenin Tarihi : 25 Zilhicce 1236 (13 Eylül 1821)

Özet : Şeyhülislam Yasincizade Abdulvehhab tarafından gönderilen mektupta; Seyyid Abdullah Efendi'nin liyakat ve ehliyetten yoksun olduğuna dair tarafına malumat ulaştığı, bu nedenle bu zatın görevden alınarak yerine daha ehliyetli ve tecrübeli biri olan Karahisar-ı Sahip kazasında sakin Mahmut Paşa müderrisi Seyyid Süleyman Efendi'nin Karahisar-ı Sahip müftüsü olarak atandığı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 41/55

Belgenin Konusu : Seferihisarlı üç adamın sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Zilhicce 1236 (1821 yılı Eylül ayı sonları)

Özet : Seferihisar Günyüzü kazası ve Karahisar-ı Sahip naiplerine hitaben gönderilen fermanda; Seferihisar Günyüzü kazası sakinlerinden Koçer oğlu Mustafa ve Dizdar oğlu Halil ve Haşım oğlu Ahmet olarak bilinen şahısların kendi

hallerinde olmayıp başlarına topladıkları zararlı kimselerle birlikte eşkıyalık yaptıkları, memleketin düzenini bozdukları ve bundan dolayı da mühim işlerin aksamına sebep oldukları ifade edilmiştir. Bu haşerat taifesinin şer ve zararlarından kurtulmak isteyen kaza halkı tarafından mahzar/dilekçe verildiği, bu kişilerin başka bir yere sürgün edilmeleri hususunda fermanın sadır olduğu ifade olunmuştur. Buna göre, bu kişilerin Karahisâr-ı Sâhib’de sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 42/56

Belgenin Konusu : Bedel-i nüzül emri

Belgenin Tarihi : 2 Muharrem 1237 (29 Eylül 1821)

Özet : 2 Muharrem 1237 (29 Eylül 1821) tarihli mühürlü ve nişanlı mevkûfât defteri sureti nde yazıldığı üzere Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan kazaların 677,5 ve buçuk sülüs nüzül hanesi bulunmaktadır. 1237 (1821 – 1822) senesine mahsub olarak her bir haneden 600 akçe bedel-i nüzül toplanılması, ayrıca mübaşirin maaşı için yine her haneden 30 akçe alınması ve bedel-i nüzül için alınan akçenin her 110 akçesinden bir esedî kuruş *alınması* ve belirlenen miktardan fazla ve eksik para alınmaması tenbih edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 42/57

Belgenin Konusu : Avarız emri

Belgenin Tarihi : 2 Muharrem 1237 (29 Eylül 1821)

Özet : 2 Muharrem 1237 (29 Eylül 1821) tarihli mühürlü ve nişanlı mevkûfât defteri suretinde yazıldığı üzere Karahisâr-ı Sâhib’de bulunan kazaların 697,5 ve buçuk rub‘ avarız hanesi bulunmaktadır. Bu kazaların 82900 akçe avârızı ve Karahisâr-ı Sâhib kazasına tabi olan, olmayan köylerin de yıllık 27 kuruş 10 para mal maktû‘u bulunmakta ve bu meblağın 1237 (1821 – 1822) senesine mahsub olarak her bir haneden 550 akçe toplanması, toplanan bu paranın “Arpa Eminliği” ne teslim edilmesi istenmektedir. Ayrıca mübaşir olarak tayin edilen kişiye maaş olarak her bir avârız hanesinden de 50’şer akçe aldırılıp, tahsil esnasında avârız için alınan akçeden

bir “ *esedî gurus* ” alınması ve Hazine-i Amire’ye alınacak belirli miktardan fazla ve az aldirılmaması tenbih edilmektedir

Sayfa No / Belge No : 42/58

Belgenin Konusu : Üç zimmînin sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Muharrem 1237 (1821 yılı Ekim ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Eci Sinovri Yenaki ve Hıristov? Adında üç zimmînin kendi halinde durmayıp, reayaya aykırı tavırlar içerisinde olduklarından dolayı Karahisar-ı Sahip’te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Şerh: Adı geçenlerden Eci Sinovri’nin yolda öldüğüne dair İnegöl Bursa naibinin bir kıt’a ilamı varid olmuştur.

Sayfa No / Belge No : 43/59

Belgenin Konusu : Tireli adamların salıverilmesi hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Muharrem 1237 (1821 yılı Ekim ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip kazası naibine hitaben gönderilen fermanda; Aydın sancağına bağlı Tire kazası ahalisinden Solak oğlu Mustafa ve Hacı Arab isimli şahısların bundan evvel sudur olan ferman gereği Karahisar-ı Sahib’e sürgün edildikleri, ancak sürgün yerinde sefil ve perişan oldukları, aynı şekilde ailelerinin de bu tarafta perişan ve mağdur olduğu, bundan dolayı bunların affedilmesi için İstanbul’a bir kıt’a arzuhal takdim edildiği ifade edilmiştir. Padişahın geniş merhametine mazhar oldukları ve bir daha hilaf-ı rıza harekette bulunmamaları gerektiği kendilerine tembih edilerek affedildikleri bildirilmiş ve sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 43/60

Belgenin Konusu : Güherçile talebine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : 2 Zilkade 1236 (1 Ağustos 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı Mehmet Reşit Paşa’ya, Karahisâr kadısına ve bu işe mübaşir tayin kılınan kimselere hitaben gönderilen

fermanda; siyah barutun özü olan güherçilenin Devlet-i Aliye'nin en önemli ihtiyaçlarından biri olduğu ifade edilerek, 1237 senesine hesap olunarak Karahisar-ı Sahip kazasından talep edilen 20 bin vukkıyye³⁴⁴ güherçilenin tabh/pişirilmesi/fırınlanması, imal edilmesi ve satın alınması, düve ve diğer hayvanlarla taşınarak Baruthane-i Amire'ye teslim edilmesi istenmektedir. Söz konusu güherçilenin her kıyyesinin kira ve nakliye ücreti ile beraber 75 akçe olduğu ve bu masrafların da talep edilen yerlere tevzi ve taksim edilmesi, emr-i şerife aykırı hareket edenlerin ise cezalandırılacağı ifade olunmuştur.

Sayfa No / Belge No : 44/61

Belgenin Konusu : Geri kalan güherçilenin acele gönderilmesine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : 3 Şevval 1236 (4 Temmuz 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfına, kadı ve naiplerine ve bu işe mübaşir tayin kılınan kimselere hitaben gönderilen fermanda; siyah barutun özü olan güherçilenin Devlet-i Aliye'nin en önemli ihtiyaçlarından biri olduğu ifade edilmiştir. Buna göre, İstanbul baruthanesinde tabh ve imal olunacak siyah barutun güherçilesinden Karahisâr sancağından her kıyyesi yetmiş dört akçe ve nakliyesi için de zam olunan üç vukkıyye fiyat ile senelik tertip olan yirmi bin vukkıyye güherçileden iki yüz otuz dört, otuz beş ve otuz altı senelerine ait toplam elli iki bin seksen vukkıyye güherçilenin bakaya/geride kaldığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Güherçile maddesinin Devlet-i Aliye için elzem ve mühim bir madde olduğundan, herkesin rahatı bir tarafa bırakıp geceyi gündüze katarak, bakaya kalan bu güherçileyi bir an önce temin ve tedarik ile düvelere yükleyerek İstanbul'a gönderip Baruthane-i Amireye teslim etmeleri istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 45/62

Belgenin Konusu : Ağnam/Koyun bedeli talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 17 Zilhicce 1236 (15 Eylül 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı vezir Hasan Paşa'ya, Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine ve bu işe tayin edilen Kassabbaşı Osman'a hitaben gönderilen fermanda; Saray-ı Cedit-i Amire ve Saray-ı

---

³⁴⁴ 1 vukkıyye: 400 dirhem

Atik-i Ma'mûre, dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri, cübbeci, topçu, top arabacı ve Tersane-i Amire ocakları ve diğerlerinin erzakları için Rumeli'nin üç kolunda vaki kazalardan tertip oluna gelen koyunun yeterli olmadığından, zaruri olarak Anadolu tarafından koyun mübayaasına ihtiyaç duyulduğundan Karahisar-ı Sahip sancağından da 1000 baş koyun talep edilmektedir. Bin baş koyunun şartlar gereği damızlık ve sağmal koyunlardan olmaması, erkek koyunun her birinin yetmişer, kısır altmışar, toklu ve keçi kırkar, erkek keçinin her birinin altmışar ve şişek kırkar paradan olmak üzere icap iden ücretleri peşin olarak bizzat yasakçı eliyle sahiplerine ödenmesi emredilmektedir. Fukaraya ödemede zorluk olur ise her biri beşer kuruştan bedelleri tahsil edilerek mübaşire teslim edilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 45/63

Belgenin Konusu : Muhallefat bedelinin tahsiline dair emir

Belgenin Tarihi : 27 Zilhicce 1236 (25 Eylül 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısı ve mütesellimine hitaben gönderilen fermanda; Hassa Kasabbaşısı Ali'nin kasabbaşılık masraflarından dolayı bir kıt'a mühürlü takrir takdim eylediği ifade edilmiştir. Bu masrafların bir müddet önce vefat eden Hacı Bekir'in muhallefatı bedelinden karşılanması münasip görülmüştür. Buna göre, zikredilen masrafların karşılanması için merhumun muhallefatından elli bin kuruşun Kassabbaşı Ali'ye tertip ve havale olunmuş olduğundan, bu meblağın merhumun varislerinden ber-mucib-i temessük/borç senedi olarak tamamen tahsil edilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 46/64

Belgenin Konusu : Hınta/buğday talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 4 Zilhicce 1236 (2 Eylül 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısına, Mudanya İskelesi mübayaacısı Arif'e ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen fermanda; İstanbul'in ihtiyacı için 1236 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip hissesine düşen iki bin dört yüz keyl raic hıntasının mübayaası babında, emr-i şerifin Karahisâr kazası mahkemesine ulaştığı, açılıp okunduğu ve herkese ilan edildiği ifade edilmiştir. Zikredilen miktar hıntayı tamamen eda edeceklerine dair taahhütlerinin yer aldığı kadı ilamının da Hazine-i

Amire’de mahfuz mevkufat defterlerinde bulunduğu hatırlatılmıştır. İstanbul’da zahire ihtiyacı had safhada olduğundan malum miktar hıntanın acizler ve fakirler haricinde, taahhütleri gereği icap eden herkesten hal ve tahammüllerine göre talep edilmesi ve yerli yerinden en iyisi seçilerek Mudanya İskelesi’ne götürülmesi ve oradan gemilere yüklenerek İstanbul’da Anbar-ı Amire’ye teslim edilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 46/65

Belgenin Konusu : Koyun taksimi

Belgenin Tarihi : Muharrem 1237 (Ekim 1821)

Özet : Daha önce gönderilen ferman gereği, askerlerin erzakı için Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen 1000 baş koyun her biri beşer kuruştan olmak üzere hizmet bedeli ile birlikte Karahisar-ı Sahip kazasına 279 koyun, Sandıklı kazasına 267 koyun, Şuhud kazasına 163 koyun, Sincanlı kazasına 116 koyun, Çay kazasına 70 koyun, Karamık kazasına 47 koyun, Bolvadin kazasına 58 koyun olarak taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 47/66

Belgenin Konusu : Naip Efendi’nin atanmasına dair mürasele

Belgenin Tarihi : 1Safer 1237 (28 Ekim 1821)

Özet : İstanbul eski kadısı olan Mehmet Hamid Efendi’nin gönderdiği müraselede; bervech-i arpalık olarak uhdesinde bulunan Karahisar-ı Sahip kazasının naipliğine 1Safer 1237 itibariyle, tekrar Mehmet Sadettin Efendi’nin getirildiği ve kendisinden eskisi gibi ahali arasında şer’i hükümleri icra etmesi ve vazifeyi layıkıyla yerine getirmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 47/67

Belgenin Konusu : İranlı hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i Muharrem 1237 (1821 yılı Eylül ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine, mütesellimine ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanda; İranlı’nın bir müddetten beri Şark ve Irak hudutlarında etmedikleri tecavüz ve hasarın kalmadığı ve şimdiye kadar yaptıklarının

ise yanlarına kâr kaldığı ve bu taifenin çok şımarıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Şehzade Abbas Mirza'nın külliyetli asker ile Tebriz'den hareket ile Erzurum'a iki saat mahale kadar gelerek artık açıktan açığa ahdi çiğnediği ve harp ilanına cesaret ettiğinden lâzım gelen tedbirler ile her tarafa memurlar ve askerler sevk edilmiştir. Bundan başka Memalik-i Mahrusa'da bulunan İranlı tüccar ve ziyaretçilerin salıverilmemeleri buldukları mahalde isimleri, şöhretleri ve sanat ve ticaretleriyle defterlere kaydedilmesi ve gerekirse bu hususta gereken mahallere özel emr-i şerifler çıkarılacağı ifade edilmiştir. Gerek tebdil-i kıyafet ile evlenmiş ve yerleşmiş gerekse ticaret münasebetiyle ikamet etmiş olan İranlılardan hiçbir ferdin firar ettirilmemesi ve bilgilerinin kaydedildiği defterin ise İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 48/68

Belgenin Konusu : Ekmekçi Artibur'un/Arnavud'un sürgün emri³⁴⁵

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Muharrem 1237 (1821 yılı Ekim ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibi ve Konya naibine hitaben gönderilen fermanda; Habazan? Taifesinden hendek ustası Süleyman isimli şahsın kendi halinde durmayıp esnafı tahrik ettiği, fitne ve fesat ile meşgul olduğu ve düzeni bozduğu bu sebeplerden dolayı da Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 48/69

Belgenin Konusu : Kütahyalı Parsah oğlunun salıverilmesi hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i Safer 1237 (1821 yılı Kasım ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Kütahya sakinlerinden Ermeni milletinden Parsah oğlu Artin isimli zimmînin kanunlara aykırı hareketlerde bulunması sebebiyle, bir müddet evvel Ermeni patriği tarafından gönderilen mühürlü arzuhal de dikkate alınarak sürgün edildiği ifade edilmiştir. Ancak bu zatın nefsinin ıslah ettiği ve bir daha kanunlara aykırı hareket etmeyeceği, milletinin ise kendisine kefil olduğu, ayrıca Ermeni patriği tarafından

---

³⁴⁵ Belgenin başlığındaki isim ile metinde geçen isim farklıdır. Başlıkta Ekmekçi Artibur'un/Arnavud'un ismi geçerken, metin içinde Hendekçi Süleyman isminde bir şahsın adı geçmektedir.

İstanbul'a gönderilen arzualde bu defalık affedilmesinin istirham olunduğu ifade olunmuştur. Bu nedenle affedilerek sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 48/70

Belgenin Konusu : Tezkere/izin kâğıdı hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Safer 1237 (1821 yılı Kasım ayı ortaları)

Özet : Anadolu'nun orta kolunda mevcut vezir, kadı, naip, mütesellim, voyvoda, ayan ve zabıtalara hitaben gönderilen fermanda; Rumların sebep olduğu fesat ve ihtilaldan dolayı, Rumeli'den İstanbul'a tezkeresiz hiçbir ferdin geçirilmemesi ve geçmek isteyen Rumların elinde mutlaka tezkeresinin olması gerektiği yönünde emr-i âliler ilan edildiği ifade edilmiştir. İstanbul'da bulunan bazı rençper, bahçıvan ve sair öteden beri yaz günlerinde gelip kış mevsimin çatmasıyla memleketlerine gitmeleri adet olan bir zümrenin bulunduğu Kasım'ın gelmesiyle bu kimselerin memleketlerine dönüşlerine engel olunmamak için ellerine izin tezkeresi verilmesinin lazım olduğu ifade edilmiştir. Bütün yabancı devletlerin nizamlarını korumak için kendi memleketlerinde özellikle de önemli noktalarda tezkeresiz ve habersiz hiç kimsenin geçişine izin verilmediği belirtilerek, Devlet-i Aliye'de de buna benzer bir uygulamanın geçerli olacağı belirtilmiştir. Buna göre, bundan sonra gerek ehl-i İslam ve gerekse gayr-i Müslim reayadan her kim olursa olsun elinde izin tezkeresi olmadıkça Asitane'den taşraya, taşradan da Asitane'ye geçemeyecek. İstanbul'dan gidecek olanlara İstanbul kadıları tarafından her birinin ismi, eşkâli, vilayetleri ve gidiş sebeplerinin yazılı olduğu mühürlü izin tezkereleri verilecek, taşradan İstanbul'a gelecek olanların dahi ismi, eşkâli ve İstanbul'a ne maksatla geldiğini belirten kazanın naibi ve hâkimi tarafından harçsız verilen izin tezkerelerinin olması gerekecektir. Ayrıca askerlerin de ellerinde vali ve seraskerin eyalet mührüyle mühürlü izin tezkeresi olmadıkça, bunların dahi geçişlerine izin verilmemesi ve geri gönderilmeleri böylelikle de firar hadisesinin kontrol altına alınması amaç edinilmiştir. Bu süreçte, hiç kimseden tezkere için bir akçe dahi alınmaması, aksi takdirde alanların cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 49/71

Belgenin Konusu : Reşit Paşa'nın bakayası³⁴⁶ emri

Belgenin Tarihi : 6 Safer 1237 (2 Kasım 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibi ve mütesellimine hitaben gönderilen fermana; Karahisar-ı Sahip eski mutasarrıfı şimdi ise Karaman valisi olan Mehmet Reşit Paşa'nın Kapı Kethüdası Mahmut Nedim Bey tarafından İstanbul'a mühürlü bir kıt'a takrir gönderildiği ve takrirden; Mehmet Reşit Paşa'nın bu sefer Yanya livasına memuriyeti dolayısıyla maiyetinde külliyetli daire ve kapı halkı olduğu bu nedenle yüksek derecede masrafa ihtiyaç olduğu belirtilerek, uhdesinden alınan Karahisar-ı Sahip sancağında bakaya kalan yüz elli bin üç yüz doksan üç kuruşun olduğu ve buna dair mühürlü senetlerin gönderildiği ifade edilmiştir. Darphane-i Amire nazırı Mehmet Ataullah tarafından gerekli tahkikatın yapılması neticesinde iki yüz otuz altı senesine hesap olunarak Karahisâr sancağında mevcut mukataa ve vergilerin emr-i âli gereğince Paşa'nın uhdesine ihale olunmuş olduğu ifade edilmiştir. Zikredilen bakayanın seri bir şekilde yerli yerinden ve icap edenlerden tahsil edilerek İstanbul'a gönderilmesi hususunda mütesellime ve lazım gelenlere hitaben kat'i bir emr-i âli sadır olmuştur.

Sayfa No / Belge No : 50/72

Belgenin Konusu : Nakibü'l-eşraf kaymakamı tayini

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Nakibü'l-eşraf Mehmet Sıddık Efendi'nin gönderdiği mektupta; Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında nakibü'l-eşraf kaymakamı olan İsmail Efendi'nin 1237 senesi Rebiülahir başı/26 Aralık 1821 itibariyle vazifesine devam etmesinin münasip görüldüğü ifade edilmiştir. İsmail Efendi'den görevi layıkıyla yerine getirmesi, Seyyidlik iddiasında bulunanları İstanbul'a bildirmesi, Seyyid ve şeriflerden arusiyye, tevcihiyye vb. isimler altında bir akçelerini dahi almaması ve aldırılmaması hususlarına dikkat etmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 50/73 A

Belgenin Konusu : Mütesellim vekili tayinine dair buyuruldu

---

³⁴⁶ Artanlar, geriye kalanlar

Belgenin Tarihi : 19 Safer 1237 (15 Kasım 1821)

Özet : Abdullah Paşa tarafından Karahisar-ı Sahip kadısı ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen buyurulduda; 19 Safer 1237 tarihinde Karahisar-ı Sahip sancağının uhdesine tevcih edildiği bildirilerek, fukaraperver bir mütesellim tayinine kadar ahalinin itibar ettiği mutedil bir kimsenin mütesellim vekili olarak atanması gerektiği ifade edilmiştir. Memleketi yönetmeye ve kontrol etmeye kadir haşere taifesini def' etmeye muktedir, tecrübeli ve fakir fukarayı koruyup gözeten birinin ahalinin rızası ve cümlenin marifetiyle seçilmesi ve mütesellim vekili tayin edilmesi ve bu kişinin de fakiri ve zayıfları koruyup kollaması, diğerleriyle ittifak içerisinde olması ve vilayeti himaye etmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 50/73B³⁴⁷

Belgenin Konusu : Abdullah Paşa'nın tezkere maddesine ilişkin buyurulduları

Belgenin Tarihi : Rebiülevvel 1237 (Aralık 1821)

Özet : Abdullah Paşa tarafından Karahisar-ı Sahip kadısı, mütesellimi ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen buyurulduda; Rumeli tarafında olan memur ve muhafızların yanındaki askerlerin bazılarının buyuruldu izniyle bazılarının ise izinsiz bir şekilde akın akın geri döndükleri ve firar etmekte oldukları Devlet-i Aliyye tarafından öğrenildiği ifade edilmiştir. Özellikle böyle günlerde bu önemle vazifelerde bulunan askerlerin firara cesaret etmeleri din ve devlet aleyhine bir hareket olduğu, bu nedenle bütün yol ve geçişlerin tutularak bunların geri gönderilmesi ve bir araya getirilmesi emredilmiştir. Ayrıca geçerli özrü olup da memleketlerine gidenler ile mutasarrıf tarafından iş için görevlendirilip Karahisar-ı Sahib'e gelenlerin de ellerinde eyalet mührüyle mühürlü izin tezkereleri olmadıkça salıverilmemeleri ve böylelikle firari maddesine gereken önemin verilmesi emr olunmuştur.

Şerh: Buyuruldu içinde konuyla alakalı ferman olduğu ve herkesin huzurunda okunduğu ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 51/75

---

³⁴⁷ Defterde 73 numaralı olarak görünen bu belge, aslında 74 numaralı belgedir, çünkü bu belgeden önceki belgenin numarası 73, bir sonraki belgenin numarası ise 75'tir. Dolayısıyla ikisi arasında yer alan bu belgenin 74 olması gerekmektedir. Fakat biz, defterin numaralandırma şeklinde karışıklık olmaması için önceki belgeyi "73 A" bu belgeyi ise "73 B" olarak verdik.

Belgenin Konusu : Tereke kaydı

Belgenin Tarihi : 15 Rebiülevvel 1237 (10 Aralık 1821)

Özet : Nevahi kazasına tâbi Kara Bekâr karyesi ahalisinden olup zikrolunan Nevahi kazasına gitmek üzere iken bundan bir müddet evvel Karahisâr-ı Sâhib'de vefat eden el- Hac Hasan Efendi ibn-i Hüseyin isimli merhumun zahirde varisleri olmadığından, yanında mevcut bütün terekesi kanun gereği Beytülmal/Devlet hazinesine ait olacağından, tüm malları Beytülmal Emmini Ebu Bekir Ağa ibn-i Ali tarafından sayılıp yazılarak teslim alınmıştır. Müzayede usulü ile değerinde satılan terekesinin tutarı toplamda 445 kuruş 6 para iken, bu miktardan cenaze ve resmi işlemler için 130 kuruş harcandıktan sonra geriye 314 kuruş 6 para kalmıştır.

Sayfa No / Belge No : 51/76

Belgenin Konusu : Ankaralı Bedros oğlu Asvador'un sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Safer 1237 (1821 yılı Kasım ayı sonları)

Özet : Ankara ve Karahisar-ı Sahip naiplerine hitaben gönderilen fermana; Ankara sakinlerinden Ermeni milletinden Bedros oğlu Asvador'un isimli zimmînin kendi halinde olmayıp ayinlerine aykırı harekette bulunduğu, fesatlık ve karışıklıklarla kendi milletinin düzenini bozduğu, milleti tarafından nasihat edildiği halde iflah olmadığı belirtilmiştir. Bu hususta İstanbul ve çevresi Ermeni patriği Bogos isimli rahibin mühürlü bir kıta arzuhalinin İstanbul'a ulaştığı ifade edilerek, Bedros isimli zimmînin Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 52/77

Belgenin Konusu : Bosna eski kadısı Seyyid Nurettin Efendi'nin sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine ve Divan-ı Hümayun çavuşlarından Mir Seyyid Hayrullah'a hitaben gönderilen fermana; Belgrat eski kadısı ve bundan bir müddet önce de Saraybosna'da nakibü'l-eşraf kaymakamı olup İstanbul'da oturan

Seyyid Mustafa Nurettin'in ihtiyar olduğu halde 1237 senesi Cemaziyelahir başı/23 Şubat 1822 tarihi itibariyle Sofya kazasının kendisine tevcih edildiği, ancak bu esnada Bosna'da vuku bulan fesat ve ihtilalda dâhili bulunduğu Bosna valisi Celal Paşa tarafından ifade edilmiştir. Şeyhülislam Abdulvehhab Efendi'nin işaretleri ve emr-i âli gereğince Seyyid Mustafa'nın Sofya'dan def edilerek Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Şerh: Fermanda ismi geçen Seyyid Nurettin Efendi'nin İstanbul'da ikamet etmesi şartıyla 1238 senesi Evâil-i Şaban tarihli bir kıt'a emr-i âli gereğince affedildiği ifade edilmiştir. (11 Şaban sene 1238 / 23 Nisan 1823)

Sayfa No / Belge No : 52/78

Belgenin Konusu : Yeniçeri eski Ağası Hasan Ağa'nın ikamet emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine ve Yeniçeri eski Ağası Hasan Ağa'ya hitaben gönderilen fermanda; bundan bir müddet önce Hasan Ağa'nın Yeniçeri Ağalığı'ndan azledilerek Tekfurdağı'nda/Tekirdağ'da ikamete memur kılındığı, ancak o tarafta ikametın ızdırap halini alacağından, Hasan Ağa tarafından İstanbul'a gönderilen bir kıt'a arzuhalde ikametinin vatan-i aslisi olan Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesi hususunda ricada bulunduğundan bahisle, Hasan Ağa'nın ikamet yerinin Karahisar-ı Sahip olarak değiştirilmesine karar verilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 52/79

Belgenin Konusu : Bilecikli Murat oğlu Artin'in salıverilmesi hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i Rebiülahir 1237 (1821 yılı Aralık ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Bilecik sakinlerinden Ermeni milletinden Murat oğlu Artin isimli zimmînin kanunlara aykırı hareketlerde bulunması sebebiyle, bir müddet evvel Ermeni patriği tarafından gönderilen mühürlü arzuhal de dikkate alınarak sürgün edildiği ifade edilmiştir. Ancak bu zatın nefsinin ıslah ettiği ve bir daha kanunlara aykırı hareket etmeyeceği, milletinden bazı kimselerin ise kendisine kefil olduğu, ayrıca Ermeni patriği tarafından İstanbul'a gönderilen arzuhalde bu defalık affedilmesinin istirham

olunduğu ifade olunmuştur. Bu nedenle affedilerek sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 53/80

Belgenin Konusu : Ekrâd Aşiretinden Halit ve Memiş'in sürgün emri

Belgenin Tarihi : 5 Rebiülahir 1237 (30 Aralık 1821)

Özet : Kayseri ve Bozok sancakları mutasarrıfı Hüseyin Paşa'ya ve Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Emr-i âli gereğince Çorum kazası ahalisi ile burada sakin olan Ekrad Aşireti'nin ödemekle yükümlü olduğu bazı vergilerin olduğu, ancak Ekrad Aşireti'nden Halit ve Memiş'in vergilerin ödenmesinde kusurları bulunduğu ve ayrıca bu iki fesadın kendi istekleri için Bozok sancağında mevcut Budak Özü kazasına gittikleri ve birkaç kimseyi dahi tahrik ederek kandırdıkları ve böylelikle aşiret içerisinde nizamı bozarak karışıklıklara sebebiyet verdikleri ifade edilmiştir. Buna göre, bu kişilerin Karahisâr-ı Sâhib'de sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 53/81

Belgenin Konusu : Mustafa Efendi'nin sürgün emri

Belgenin Tarihi : 18 Rebiülahir 1237 (12 Ocak 1822)

Özet : Divan-ı Hümayun'da Çavuşbaşı olan Seyyid Hayrullah'a ve Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; eskiden Eflak Voyvodası'nın divan kâtibi olup İstanbul'da ikamet eden ve kuzâtdan³⁴⁸ olan Mustafa Efendi'nin kendi halinde olmayıp uygunsuz kelimeler konuşarak boş boğazlık ve dedikodu ile meşgul olduğu ifade edilmiştir. Bundan dolayı Şeyhülislam Abdulvehhab Efendi'nin işaretleri ve emr-i âli gereğince Mustafa Efendi'nin Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Şerh: Mustafa Efendi'nin ferman gereğince Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1238 tarihinde affedilerek salıverildiği ifade olunmuştur.

---

³⁴⁸ "kadı" kelimesinin çoğulu, kadılar.

Sayfa No / Belge No : 53/82

Belgenin Konusu : Demircizade Ahmet Efendi'nin hücceti

Belgenin Tarihi : 13 Rebiülahir 1237 (7 Ocak 1822)

Özet : Medine-i Karahisar-ı Sahip mahallatından Nahılcı Mahallesi ahalisinden Şeftali Zâde Hacı Mehmet Ağa ve Derviş oğlu Seyyid Ömer ve Nalbend oğlu Ali ve Emir Receb oğlu Seyyid Ömer isimli kimseler mahkemeye gelip, aynı mahallenin sakinlerinden Demirci Zâde Ahmet Ağa'nın ve şahitlerin huzurunda şunları söyleyerek yemin ettikleri ifade edilmiştir. Ahmet Ağa'nın malından iki yüz kuruş borç alıp bu parayı mahallenin mütevellisine teslim ile faize yatırılarak her sene elde edilen faiz/kâr ile adı geçen mahallenin ödemekle yükümlü olduğu vergilerden Ahmet Ağa'nın hissesine düşen kısmının takas edilerek hesap olunacağı ve Ahmet Ağa hayatta olduğu sürece ziyade salyane talebiyle ne kendisinin ve ne de onun vefatından sonra evlatlarının rencide olunmayacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 54/83

Belgenin Konusu : Mehmet Bey'in mütesellim olmasına dair emir

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadı ve naiplerine hitaben gönderilen fermana; Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıflığının, Boğaziçi'nin Anadolu tarafı muhafızlığı şartıyla Safer'in on dokuzuncu günü/15 Kasım 1821 itibariyle Abdullah Paşa'ya tevcih edildiği ve ayrıca Karahisar-ı Sahip'te de dirayetli, liyakatli, fakir fukarayı himayeye muktedir tecrübe sahibi bir mütesellimin varlığına ihtiyaç duyulduğu belirtilerek, Mehmet Bey'in bu vasıflara haiz olduğu, bundan dolayı da mütesellim olarak atanması hususunda fermanın sadır olduğu ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 54/84

Belgenin Konusu : Mehmet Bey'in mütesellim olmasına dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Rebiülevvel 1237 (1821 yılı Aralık ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı Abdullah Paşa tarafından Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine ve diğer ilgili

kimselere hitaben gönderilen buyurulduda; Safer'in on dokuzuncu günü itibariyle Karahisâr-ı Sâhib'in uhdesine verildiği ve Karahisâr'a liyakatli, tecrübeli bir mütesellim tayininin elzem olduğu, bu nedenle emr-i âli ve buyuruldu gereğince, dairesi gediklilerinden? Mehmet Bey'in bu vazifeye atandığı ifade edilmiştir. Karahisar-ı Sahip naibi ve ayanlarının Mehmet Bey'i mütesellim bilip, emirlerine itaat etmesi ve işlerinde ona yardımcı olması, Mehmet Bey'in ise adaletli bir yönetici olması, vergileri zamanında toplaması ve fakirleri himayesi etmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 55/85

Belgenin Konusu : Tereke kaydı

Belgenin Tarihi : 13 Rebiülevvel 1237 (8 Aralık 1821)

Özet : Bor kasabası ahalisinden olup medine-i Karahisâr-ı Sâhib'de sakin iken bundan bir müddet evvel vefat eden Debbağ oğlu İbrahim isimli merhumun zahirde varisleri olmadığından, yanında mevcut bütün terekesi kanun gereği Beytülmal/Devlet hazinesine ait olacağından, tüm malları Beytülmal Emmini Ebu Bekir Ağa ibn-i Ali tarafından sayılıp yazılarak teslim alınmıştır. Müzayede usulü ile değerinde satılan terekesinin tutarı toplamda 1515 kuruş iken, bu miktardan cenaze ve resmi işlemler için 404,5 kuruş harcandıktan sonra geriye 1110,5 kuruş kalmıştır.

Sayfa No / Belge No : 56/86

Belgenin Konusu : Sille eski voyvodası Abdulhalim Ağa'nın salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Rebiülahir 1237 (1821 yılı Aralık ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip kazası naibine hitaben gönderilen fermanda; Sille eski voyvodası Abdulhalim Ağa'nın hilaf-ı rıza/kanunlara aykırı harekette bulunduğu Karahisar-ı Sahib'e sürgün edildiği, ancak Abdulhalim Ağa'nın sürgünün bir hayli uzadığı ve sürgün yerinde sefil ve perişan olduğu, aynı şekilde eşinin ve çocuklarının da bu tarafta perişan ve mağdur olduğu, bundan dolayı Abdulhalim Ağa'nın affedilmesi için ailesi tarafından İstanbul'a bir kıt'a arzual takdim edildiği ifade edilmiştir. Çoluk çocuğuna merhameten affedildiği bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 56/87

Belgenin Konusu : Şişman oğlu Mustafa'nın Muğla'ya sürgün edilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelevvel 1237 (1822 yılı Ocak ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip ve Muğla naiplerine hitaben gönderilen fermanda; Karahisar-ı Sahip sakinlerinden Şişman oğlu Mustafa isimli şahsın kendi halinde durmayıp, şeriata/dine aykırı hareketlerde bulunduğu, istenmeyen fiiller gerçekleştirdiği ve rezil kimselerle beraber zevk ü sefa peşinde koştuğu, bu durumun ise mutasarrıf Abdullah Paşa tarafından incelenerek bunların sürgün edilmesi talebinin İstanbul'a bildirildiği ifade edilmiştir. Emsallerinin/benzerlerinin ders ve ibret alması için Şişman oğlunun cezalandırılarak Muğla'ya sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 56/88 – 57/89³⁴⁹

Belgenin Konusu : Hacı Baki oğlu Osman'ın Alanya'ya sürgün edilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelevvel 1237 (1822 yılı Ocak ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip ve Alanya naiplerine hitaben gönderilen fermanda; Karahisar-ı Sahip sakinlerinden Hacı Baki oğlu Osman isimli şahsın kendi halinde durmayıp, şeriata/dine aykırı hareketlerde bulunduğu, istenmeyen fiiller gerçekleştirdiği ve rezil kimselerle beraber zevk ü sefa peşinde koştuğu, bu durumun ise mutasarrıf Abdullah Paşa tarafından incelenerek bunların sürgün edilmesi talebinin İstanbul'a bildirildiği ifade edilmiştir. Emsallerinin/benzerlerinin ders ve ibret alması için Osman'ın cezalandırılarak Alanya'ya sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 57/90

Belgenin Konusu : Altın ve nakit çeşitleri hakkında emir

Belgenin Tarihi : tarihi yok

---

³⁴⁹ 89 numaralı belge 88 numaralı belgenin devamıdır, farklı ve müstakil bir belge değildir. Buna rağmen defterde farklı iki belge şeklinde gösterilmiştir. Karışıklığa sebebiyet vermemek adına "89 numaralı" olarak gösterilen belgeyi de 88 numaralı belge ile aynı yerde gösterdik.

Özet : İnsanların ellerinde olan altın cinslerinin ve nakit çeşitlerinin kararlaştırılan fiyattan ziyadeye alınıp verilmemesi hususunda insanların fermanlar yoluyla defalarca uyarıldığı ifade edilmiş ve fiyatlar şu şekilde belirtilmiştir: İstanbul altını sekiz kuruş, Fındık altını on bir kuruş, Mısır altını yedi kuruş, Cezayir, Tunus ve Trablus altınları on iki kuruş, Rumî yirmi beş ve Nısfî on iki buçuk kuruş ve rub'î altı kuruş on para, Fındık rub'îyesi üç kuruş ve Kramise altını on dört kuruş otuz para, Macar altını on beş kuruş, Yıldız altını on beş kuruş on para, Beyaz akçeden Cihâdiye beş kuruş, Atik ve Cedîd ikilik iki kuruş olduğu, kuruşun ise kırk para ve rub'inin on para değerinde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca üç nev'î Riyal? Altı buçuk kuruşa ve Avarız altı kuruşa geçerli olduğu belirtilmiştir. Tedavülü az olması dolayısıyla yüz dört kuruş olan ve Safurin diye tabir edilen ve az bulunan İspanya altınının ise birbirine uymayan ayarlarda olduğu ancak aynı görüldüğü bu cins altının alınıp verilmemesi yalnız bazı kimselerin elinde ve bazı Eytam Sandıklarında bulunduğu bunların ise Darphane-i Amire'de değeriyle değiştirilebileceği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 57/91

Belgenin Konusu : Bedros oğlu Asvador'un salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1237 (1822 yılı Mart ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermana; Ankara sakinlerinden Ermeni milletinden Bedros oğlu Asvador isimli zimmînin kanunlara aykırı hareketlerde bulunması sebebiyle, bir müddet evvel Ermeni patriği tarafından gönderilen mühürlü arzuhal de dikkate alınarak sürgün edildiği ifade edilmiştir. Ancak bu zatın bir daha kanunlara aykırı hareket etmeyeceğine dair söz verdiği, milletinden bazı kimselerin ise kendisine kefil olduğu, ayrıca Ermeni patriği tarafından İstanbul'a gönderilen arzuhalde bu defalık affedilmesinin istirham olduğu ifade olunmuştur. Bu nedenle affedilerek sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 58/92

Belgenin Konusu : Tevzi defteri

Belgenin Tarihi : 7 Cemaziyelevvel 1237 (30 Ocak 1822)

Özet : 1236 senesi Receb ayının başından işbu 1237 senesi Cemaziyelevvel'in yedinci gününe gelinceye kadar şehir kethüdası Ahmet Ağa marifetiyle vilayetin işleri için harcanan ve bilumum masrafları gösteren, köylere ve mahallelere taksim edilen ve toplamda 170500 kuruşu bulan salyane defteridir.

Sayfa No / Belge No : 63/93

Belgenin Konusu : Tereke kaydına ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelevvel 1237 (1822 yılı Ocak ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibi Seyyid Mehmet Sadettin Efendi'ye hitaben gönderilen fermanda; Karahisar-ı Sahip kazası sakinlerinden iken bundan bir müddet evvel vefat eden tüccardan Kör Veli Zâde Hacı İbrahim Bezirgân isimli merhumun terekesinin tahriri, kassam dairesinin özel maddelerinden olduğundan, terekesi ile ilgili vazifenin Anadolu kazaskeri Abdullah Efendizâde Seyyid Ahmet Reşit tarafından Karahisar-ı Sahip naibine verildiği ve Abdülkadir'in de kassam vazifesiyle naibin maiyetine tayin edildiği ifade edilmiştir. Naip Sadettin Efendi'nin kassam marifetiyle merhumun terekesini sayıp yazması, varisleri arasında taksim etmesi, şeriat yolunda olarak gereken mesele ve davaları dinlemesi, beşte birlik kısmı çıkarıldıktan sonra hâsıl olan mutad vergileri ve harc-ı senedâtı imzalı ve mühürlü defterle birlikte Abdülkadir'e teslim etmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 63/94

Belgenin Konusu : Tereke kaydına ilişkin Anadolu kazaskerinin mektubu

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Anadolu Kazaskeri Abdullah Efendi Zâde Seyyid Ahmet Reşit tarafından Karahisar-ı Sahip naibi Seyyid Mehmet Sadettin Efendi'ye hitaben gönderilen mektupta; Karahisar-ı Sahip kazası sakinlerinden iken bundan bir müddet evvel vefat eden tüccardan Kör Veli Zâde Hacı İbrahim Bezirgân isimli merhumun terekesinin tahriri, kassam dairesinin özel maddelerinden olduğundan, terekesi ile ilgili vazifenin Karahisar-ı Sahip naibine verildiği ve Abdülkadir'in de kassam vazifesiyle naibin maiyetine tayin edildiği ifade edilmiştir. Naip Sadettin Efendi'nin kassam marifetiyle/vasıtasıyla merhumun terekesini sayıp yazması, varisleri arasında taksim etmesi, şeriat yolunda olarak gereken mesele ve davaları dinlemesi, beşte

birlik kısmı çıkarıldıktan sonra hâsıl olan mutad vergileri ve harc-ı senedâtı imzalı ve mühürlü defterle birlikte Abdülkadir'e teslim etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 64/95

Belgenin Konusu : Derbentçilerin görevlendirilmesine dair emir

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Cemaziyelevvel 1237 (1822 yılı Şubat ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip Mütessellimi Mir Mehmet Bey'e hitaben gönderilen fermanda; Konya toprağında İsbeksan havalisinde sakin Tirkânlu? Aşireti ahalisi yaylaya gidiş ve dönüşlerinde içlerinden bazıları Ankara, Kırşehir, Bozok ve Kayseri taraflarında ve sair uğradıkları mahallerde eşkıyalık yaptıkları bu esnada dahi Konya sancağı dâhilinde kış düşüncesiyle toplanarak yolcuların mallarını ve hayvanlarını gasp ettikleri bazı kimseleri ise öldürdükleri ifade edilmiştir. Bu durumun ise yolları emniyetsiz bir hale getirdiği ve Anadolu canibinden talep edilen askerlerin ihracını zorlaştıracığı ve belki de gecikmelerin olacağı ifade olunmuştur. Bu sebeplerden hareketle, Karahisar-ı Sahip sancağı dâhilinde lazım gelen mahallere derbentçiler konularak yolların muhafazasıyla yolcuların, reyanın ve fakirlerin eşkıyanın saldırı ve taarruzlardan korunması için gereken her şeyin yapılması emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 64/96

Belgenin Konusu : Şark Canibi Ordusu için koyun talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 1237 yılı (1822 yılı)

Özet : Erzurum Valisi, Maden-i Hümayun Emni ve Şark ordusu Seraskeri olan Mehmet Emin Rauf Paşa'nın maiyetindeki asker için Karahisar-ı Sahip sancağından her biri üç kuruştan olmak üzere beş bin baş koyun talep edilmektedir.

Sayfa No / Belge No : 64/97

Belgenin Konusu : Şark Canibi Ordusu için koyun talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 7 Cemaziyelahir 1237 (1 Mart 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütessellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanda; İranlı'nın

bir müddetten beri Şark ve Irak hudutlarına saldırarak ahdi bozduğu belirtilmiş ve İran'a haddini bildirmek maksadıyla büyük bir tertibat ve hazırlığın elzem olduğundan Erzurum Valisi, Maden-i Hümayun Emni ve Şark Ordusu Seraskeri olan Mehmet Emin Rauf Paşa maiyetinde bir süreden beri külliyetli miktarda asker toplandığı ve işlerin yoğunluğu ve öneminden dolayı da Şıkk-1 Evvel eski defterdarı olan Seyyid Mehmet Ataullah'ın da Şark Ordusu'na defterdar tayin edildiği ifade edilmiştir. Rauf Paşa'nın maiyetindeki askerlerin iaşesi için Anadolu'nun münasip olan liva ve kazalarından her biri üçer kuruştan olmak ve parası teslim esnasında defterdar tarafından ödenmek üzere yüz bin baş koyun talep edilmiştir. Yüz bin baş koyundan Karahisar-1 Sahip sancağının hissesine beş bin baş koyun düştüğü ve bu miktarın yerli yerinden ve icap eden herkesten toplanması ve bu hususta hiç kimsenin ayrı tutulup kayırılmaması gerektiği önemle ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 66/98

Belgenin Konusu : Şark Canibi Ordusu için deve talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 17 Cemaziyelevvel 1237 (9 Şubat 1822)

Özet : Karahisar-1 Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanında; İranlı'nın bir müddetten beri Şark ve Irak hudutlarına saldırarak ahdi bozduğu belirtilmiş ve İran'a haddini bildirmek maksadıyla büyük bir tertibat ve hazırlığın elzem olduğundan Erzurum Valisi, Maden-i Hümayun Emni ve Şark Ordusu Seraskeri olan Mehmet Emin Rauf Paşa maiyetinde bir süreden beri külliyetli miktarda asker toplandığı ve işlerin yoğunluğu ve öneminden dolayı da Şıkk-1 Evvel eski defterdarı olan Seyyid Mehmet Ataullah'ın da Şark Ordusu'na defterdar tayin edildiği ifade edilmiştir. Rauf Paşa'nın maiyetindeki askerlerin zahire ve mühimmatının taşınmasında ve diğer bir takım işlerde kullanılmak üzere deve talep edilmiştir. Mehmet Rauf Paşa'nın maiyetine ulaştığı andan itibaren ve defterdar tarafından tayin edilen sarban tarafından aylık ücretleri bin akçe olarak verilmek üzere Karahisar-1 Sahip sancağının hissesine de elli devenin düştüğü ve bunların mükemmel takımları, kemerleri ve sarbanbaşı ile birlikte bir an önce Şark ordusuna ulaştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 67/99

Belgenin Konusu : Şehzade Sultan Mehmet'in doğumunun müjdelenmesi emri

Belgenin Tarihi : 27 Cemaziyelevvel 1237 (19 Şubat 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanda; Şehzade Sultan Mehmet'in doğumunun İstanbul'da ve Devlet-i Aliye'nin her bir tarafında kutlanacağı ve Karahisar-ı Sahip taraflarında da top ve tüfenk şenlikleriyle ile kutlanıp mescit ve mahfillerde hayır dualar edilmesi, fakir fukaraya izzet-i ikramlarda bulunulması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 68/100

Belgenin Konusu : Tezkere maddesi için uyarı emri

Belgenin Tarihi : tarihi yok

Özet : Anadolu'nun sol kolundaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellimlere, ayan ve voyvodalara ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen fermanda; Rumların fesat ve ihtilallarından beri meçhul bazı kimselerin heyet ile casus olarak İstanbul'a gelmekte oldukları, bunların nizam altına alınması için gerek ehl-i İslam gerekse ehl-i selase³⁵⁰ ye tezkere verilmesi ve tezkeresiz hiç kimsenin salıverilmemesi gerektiği, bu usulün ise tüm devletlerde geçerli bir usul olduğu ifade edilmiştir. Anadolu ve Rumeli'den kara ve deniz yoluyla gelip gidenlerin seyahat sebepleri ve içlerinde casus olup olmadığının bilinmesi için İstanbul'dan gidecek olanlara İstanbul kadıları tarafından her birinin ismi, eşkâli, vilayetleri ve gidiş sebeplerinin yazılı olduğu mühürlü izin tezkereleri verileceği, taşradan İstanbul'a gelecek olanların dahi ismi, eşkâli ve İstanbul'a ne maksatla geldiğini belirten kazanın naibi ve hâkimi tarafından harçsız verilen izin tezkerelerinin olması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 69/101

Belgenin Konusu : Serdar İsmail Ağa'nın ibka³⁵¹ mektubu

Belgenin Tarihi : 1 Receb 1237 (24 Mart 1822)

---

³⁵⁰ Rum, Ermeni, Yahudi

³⁵¹ Görevde kalma, devam etme

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısına hitaben gönderilen mektupta; önceki serdar İsmail Ağa'nın görevden alındığı ve yerine Ser Turnacı İsmail Ağa'nın serdar tayin edildiği ve bu hususa ilişkin olarak mektup yazıldığı ve gönderildiği ifade edilmiştir. Mektupta; serdarın kadim olan kaide ve kanuna uygun olarak askerleri kontrol altında tutması ve zararlı taifeleri te'dib etmesi istenirken, kazada ikamet eden misafir yeniçerilerin de Ser Turnacı İsmail Ağa'yı serdar bilip ona göre emirlerine itaat etmeleri istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 69/102

Belgenin Konusu : Raic hıntası/buğday fiyatına dair emir

Belgenin Tarihi : 27 Muharrem 1237 (24 Ekim 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına naiplerine ve Mudanya İskelesi Mübayaacısı Mustafa'ya hitaben gönderilen fermanda; İstanbul'un iaşesi için lazım olan ve Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazalardan tertip olunan bin keyl raic hıntasının Ölçekler? İskelelerinde toplandığı, terazi ile ölçüldüğü ve masrafların ziyade olmasından dolayı bir miktar zam yapıldığı ifade edilmiştir. Buna göre; 1236 senesi mahsulünden olan Arnavut hıntasının üç keyl-i İstanbulî'den ibaret olan her kilesi dokuz kuruş on para, Akdeniz'in Rumeli ve Anadolu canibindeki kazalardan tertip edilen ve gayet kaliteli saf olan raic hıntasının her kile-i İstanbulîsi dört kuruş ve şairin ise altmış para olduğu ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 70/103

Belgenin Konusu : Adapazarlı adamların sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelahir 1237 (1822 yılı Şubat ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip ve Adapazarı naiplerine hitaben gönderen fermanda; Adapazarı ahalisinden Hacı İbrahim oğlu Mustafa ve Hacı Mütevellî oğlu Mustafa ve Mehmet Yazıcı isimli şahısların gayet fesat ve muzır makulesinden oldukları bundan dolayı başka işlere müdahale ederek beldenin düzenini bozdukları ve devletin önemli işlerinin aksamasına sebep oldukları Hüdavendigâr ve Kocaeli sancakları mutasarrıfı vezir İbrahim Paşa tarafından bu durumun tespit edildiği ve bunların gereken cezaya çarptırılması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre, bu kişilerin Karahisâr-ı Sâhib'de sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın

salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 71/104

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 7 Cemaziyelahir 1237 (1 Mart 1822)

Özet : İranlı'nın bir müddetten beri Şark ve Irak hudutlarına saldırarak ahdi bozduğu belirtilmiş ve İran'a haddini bildirmek maksadıyla büyük bir tertibat ve hazırlığın elzem olduğundan bahisle, Erzurum Valisi, Maden-i Hümayun Emini ve Şark Ordusu Seraskeri olan Mehmet Emin Rauf Paşa maiyetinde bir süreden beri külliyetli miktarda asker toplandığı ve bu askerlerin iaşesi için 100.000 baş koyun talep edildiği ve Karahisar-ı Sahip sancağının hissesine de 5000 baş koyunun düştüğü belirtilmiştir. Bu miktar Karahisar-ı Sahip kazasına 1200 baş koyun, Sandıklı kazasına 1150 baş koyun, Şuhud kazasına 700 baş koyun, Sincanlı kazasına 500 baş koyun, Çay kazasına 300 baş koyun, Karamık kazasına 200 baş koyun, Nevahi Barçınlı kazasına 250 baş koyun, Han Barçınlı kazasına 250 baş koyun, Çöle Abad kazasına 200 baş koyun, Bolvadin kazasına 250 baş koyun olarak taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 71/105

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 7 Cemaziyelahir 1237 (1 Mart 1822)

Özet : Yukarıda ifade edilen askerlerin zahire ve mühimmat naklinde ve diğer sair işlerde kullanılmak üzere Karahisar-ı Sahip sancağından elli mehar şuturan/adet deve talep edildiği ifade edilmiştir. Bu miktar Karahisar-ı Sahip kazasına 12 adet deve, Sandıklı kazasına 11,5 adet deve, Şuhud kazasına 7 adet deve, Sincanlı kazasına 5 adet deve, Çay kazasına 3 adet deve, Karamık kazasına 2,5 adet deve, Nevahi Barçınlı kazasına 2 adet deve, Han Barçınlı kazasına 2 adet deve, Çöle Abad kazasına 2,5 adet deve, Bolvadin kazasına 2,5 adet deve olarak taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 71/106

Belgenin Konusu : Mütevellî tayinini ile ilgili berat

Belgenin Tarihi : 9 Cemaziyelahir 1237 (3 Mart 1822)

Özet : Medine-i Karahisâr-ı Sâhib'de bulunan ve hazret-i Peygamber'in ruh-i şerifleri için Kur'an-ı Kerim okutulmak şartıyla kurulan Mimar Usta Ayas? Vakfı'nın mütevellîsi olan Seyyid Hüseyin Halife'nin evladı olmadan vefat ettiği, bu nedenle makamının boş kaldığı, bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan Seyyid Abdullah Halife ibn-i Mahmut'un berat-ı şerif ile getirildiği ifade olunmuştur. Kendisine berat-ı hümayun verilen Seyyid Abdullah Halife'nin vazifesini layıkıyla yerine getirmesi, vâkıfın ve devletin ömrünün devamı için dua etmesi ve vazifeye dışarıdan hiç kimseye müdahale ettirmemesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 72/107

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 25 Cemaziyelahir 1237 (19 Mart 1822)

Özet : Şark canibi ordusu için talep edilen malum miktar koyun ve deve ücretleri ile râic hıntası ücretinin toplam 31024 kuruşu bulan mahalle ve karyelere tevzi ve taksim edildiğini gösteren masraf defteridir.

Sayfa No / Belge No : 74/108

Belgenin Konusu : İsmail Efendi'nin nekabet/nakiplik mektubu

Belgenin Tarihi : 1 Receb 1237 (24 Mart 1822)

Özet : Nakibü'l-eşraf Mehmet Sıddık Efendi tarafından Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında nakibü'l-eşraf kaymakamı olan İsmail Efendi'ye hitaben gönderilen mektupta; Bu vazifenin, 1 Receb 1237 / 24 Mart 1822 tarihi itibariyle yine kendisine tevcih edildiği ve görevine devam edebileceği ifade edilmiştir. İsmail Efendi'den görevi layıkıyla yerine getirmesi, Seyyidlik iddiasında bulunanları İstanbul'a bildirmesi, Seyyid ve Şeriflerden arusiyye, tevcihiyye vb. isimler altında bir akçelerini dahi almaması ve aldırması hususlarına dikkat etmesi ve vazifeye hariçten kimseye müdahale ettirmemesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 75/109

Belgenin Konusu : Hamit Efendi'nin mütesellimlik buyuruldusu

Belgenin Tarihi : 1237 (1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıfı Abdullah Paşa'nın kazaların kadılarına, naiplerine, ayan ve zabıtalara ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen buyurulduda; Önceki idarecilerden hâsıl olan tecrübeden dolayı Karahisâr'a civardan ve yerli ahaliden olmayan birinin mütesellim olarak atanmasının daha isabetli olacağını düşünüldüğü, bu nedenle Mehmet Bey'in mütesellim olarak tayin edildiği bu vesileyle Allah'ın emaneti olan fakir fukaranın koruyup gözetilmesinin umulduğunu ancak Mehmet Bey'in kendisinden beklenen yönetim ve dirayeti göstermediği ifade edilmiştir. Özellikle Emirdağ aşiretlerinden Sırçalı? Aşiret Beyi'nin Emirdağ'da fesat peyda ederek insanları öldürdüğü, kanunlara aykırı hareket içerisine girdiği, ancak bütün bu durumun Karahisâr mütesellimi Mehmet Bey tarafından yeterince gözlenmediği ve kontrol edilemediği bunların cezalandırılmadığı, durumun ciddiyetiyle birlikte zamanında mutasarrıf tarafına bildirilmediği belirtilerek bütün bu sebeplerden dolayı Mir Mehmet Bey'in mütesellimlikten azledilerek yerine hak edenlerden Seyyid Hamit Efendi'nin mütesellim tayin edildiği ifade edilmiştir. Bölgeye vâkıf olduğu için atandığı ifade edilen Hamit Efendi'den selefi olan Mehmet Bey'in mütesellimliğe dair alıp verdiği her ne var ise marifet-i şer'le ve memleket ileri gelenlerinin marifetiyle teker teker hesap ve kitap etmesi, zimmetinde ortaya çıkan her ne var ise bir akçesinin dahi telef olmadan geri iade ettirilmesi istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 75/110

Belgenin Konusu : Minber yapma izni ile alakalı ferman

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelahir 1237 (1822 yılı Şubat ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Karahisar-ı Sahip kazasında Sinan Halife adında bir hayır sahibinin bina ettiği mescidin cemaatinin bol olması sebebiyle camii olmaya müstahak olduğu ve hayrat sahiplerinden Seyyid Abdullah Efendi'nin kendi atyeb³⁵² malıyla zikredilen mescide

---

³⁵² Çoğulu atâyib: çok hoş olanlar, en iyiler

yeniden bir minber yaptırmak için izin istediği ve bu hususta kendisine izn-i hümayunun verildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 76/111

Belgenin Konusu : Hatip tayini ile ilgili berat

Belgenin Tarihi : 2 Cemaziyelahir 1237 (24 Şubat 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip kazasında Sinan Halife adında bir hayır sahibinin bina ettiği mescidin cemaatinin bol olması sebebiyle camii olmaya müstahak olduğu ve hayrat sahiplerinden Seyyid Abdullah Efendi'nin kendi atyeb malıyla zikredilen mescide yeniden bir minber yaptırdığı bu nedenle buranın cami-i şerif olmakla hatip tayin edilmesinin lazım ve mühim olduğu belirtilmiş ve imtihanla ve cümlenin tercih ettiği Mehmet Ali Halife ibn-i Hacı Hüseyin'in her yönden bu vazifeye lâyük ve müstahak olduğundan hitabet vazifesinin uhdesine tevcih edildiği ve bu hususta berat-ı şerifin kendisine verildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 76/112

Belgenin Konusu : Asker talebine dair emir

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Receb 1237 (1822 yılı Nisan ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, Mütesellim Hamit Efendi'ye ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen fermanda; Rumların sebep olduğu fesat ve ihtilalın henüz yatışmamış olduğundan lazım gelen mahallerin özellikle de Karadeniz Boğazı'nın layıkıyla takviye ve istihkâm edilmesi maksadıyla Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı ve Karadeniz Boğazı'nın Anadolu tarafı muhâfızı Vezir Abdullah Paşa'nın maiyeti için Karahisar-ı Sahip livasındaki kazalardan iki yüzü süvari ve dört yüzü piyade olmak üzere toplam altı yüz nefer işe yarar yiğitlerden olarak silah ve teçhizatı tam olan güzide askerlerin tertip edilmesi ve ileri gelenlerden münasip ve muktedir biri başbuğla beraber bir an önce gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Şerh: Asker talebi ile alakalı olarak mutasarrıfın da bir kıt'a buyurulduları varid olmuştur.

Sayfa No / Belge No : 77/113

Belgenin Konusu : Vergi ve asker taksimi

Belgenin Tarihi : 14 Receb 1237 (16 Nisan 1822)

Özet : Karadeniz Boğazı'nın layıkıyla takviye ve istihkâm edilmesi maksadıyla Karahisar-ı Sahi mutasarrıfı ve Karadeniz Boğazı'nın Anadolu tarafı muhâfızı Vezir Abdullah Paşa'nın maiyeti için Karahisar-ı Sahip livasındaki kazalardan iki yüzü süvari ve dört yüzü piyade olmak üzere talep edilen toplam altı yüz nefer asker mübaşiriye hizmeti ve başbuğ akçesi ile birlikte Karahisar-ı Sahip kazasına 57 süvari, 112 piyade, Sandıklı kazasına 55 süvari 110 piyade, Şuhud kazasına 32 süvari, 63 piyade, Sincanlı kazasına 23 süvari, 46 piyade, Çay kazasına 14 süvari, 28 piyade, Bolvadin kazasına 11 süvari 23 piyade, Karamık kazasına 9 süvari, 18 piyade olarak taksim edilmiştir.

Han Barçınlı kazasına 10 süvari, 20 piyade, Nevahi Barçınlı kazasına 10 süvari, 20 piyade, Çöle Abad kazasına 8 süvari, 16 piyade olarak taksim edilmiştir.

353

Sayfa No / Belge No : 78/114

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 15 Receb 1237 (17 Mart 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı Abdullah Paşa'nın maiyeti için Karahisar-ı Sahip sancağınki kazalardan talep edilen iki yüz nefer süvari ve dört yüz nefer piyade askerden Karahisâr-ı Sâhib'in merkez kazasına 112 piyade ve 56 süvari düştüğü ifade edilmiş ve bu miktar asker bedeli, başbuğ akçesi ve diğer bir takım masraflarla birlikte 36685 kuruşu bulan yekûn sancağın merkezi olan Karahisar-ı Sahip kazasındaki mahalle ve köylere tevzi ve taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 80/115

Belgenin Konusu : Naib tayinine dair tasdik ibaresi

Belgenin Tarihi : tarihi yok

---

³⁵³ Asker ihtiyacı acil olduğundan yedi kazaya taksim edildikten sonra, ihtiyaca binaen üç kazaya daha asker taksim edilmiştir.

Özet : Naip tayinine dair mühürlü bir tasdik ibaresi bulunmaktadır. Ayrıca göreve başlaması münasebetiyle kaleme alınmış münacât şeklinde bir dörtlük mevcuttur:

Ya Rabbi sanadır rabt-ı derûn ve birûn
Her dem kerem ve lütfunla eyle makrûn
Sevk eyleyerek râh-ı rızâna dâim
Kıl sehv ve hatadan beni mahfûz ve masûn

Sayfa No / Belge No : 80/116

Belgenin Konusu : Naip tayini

Belgenin Tarihi : 1 Şaban 1237 (23 Nisan 1822)

Özet : İstanbul eski kadısı olan hâlâ Karahisar-ı Sahip kadısı bulunan Mehmet Hamid Efendi'nin gönderdiği müraselede; bervecch-i arpalık olarak uhdesinde bulunan Karahisar-ı Sahip kazasının nâipliğine 1 Şaban 1237 / 23 Nisan 1822 tarihi itibarıyla Emin Efendizade Süleyman'ın tayin edildiği ifade edilmiş ve kendisinden şeriata uygun davranması ve görevi layıkıyla yerine getirmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 81/117

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 9 Şaban 1237 (1 Mayıs 1822)

Özet : 1236 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen güherçilenin, nakliye, mübaşiriye hizmeti, harcırah ve diğer bilimum masraflarla birlikte 12741 kuruşu bulan yekûnun kazalara tevzi ve taksim edildiğini gösteren sancak tevziidir.

Sayfa No / Belge No : 81/118

Belgenin Konusu : Kalyoncu talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 27 Şaban 1237 (19 Mayıs 1822)

Özet : 1237 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen yüz otuz nefer kalyoncunun her birinin bedelinin yüzer kuruştan toplamda on

üç bin kuruşu bulan miktarın yerli yerinden toplanıp tahsil edilerek Tersane-i Amireye gönderilmesi gerektiği ifade edilmiş ve bu miktar diğer masraflarla birlikte, Karahisar-ı Sahip kazasına 37 kalyoncu, Sandıklı kazasına 33 kalyoncu, Şuhud kazasına 21 kalyoncu, Sincanlı kazasına 15 kalyoncu, Çay kazasına 10 kalyoncu, Bolvadin kazasına 7,5 kalyoncu, Karamık kazasına 6,5 kalyoncu olarak taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 82/119

Belgenin Konusu : Pehlivanlı Aşiretinden Kuzu Güdenli oğlunun sürgün emri

Belgenin Tarihi : tarihi yok

Özet : Boynu İncelü Aşireti'nden Karaca Kürt Tatar oğlu Ahmet ve Pehlivanlı Aşireti'nden Kuzu Güdenli oğlu Hasan isimli şahısların kendi halinde olmayıp, fesat taifesine yardımlarda buldukları, aşiret halkını gaflete düşürdükleri, mübayaa ve kurşun nakli işlerinde zorluk çıkardıkları, böylelikle devletin mühim işlerin aksamasına sebep oldukları ifade edilmiştir. Bundan dolayı adı geçen kişilerden Kuzu Güdenli oğlu Hasan'ın Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 82/120

Belgenin Konusu : Aksaray mütesellimi ile Ali Baba'nın sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Ramazan 1237 (1822 yılı Mayıs ayı sonları)

Özet : Aksaray ve Karahisar-ı Sahip naiplerine hitaben gönderilen fermanda; Aksaray mütesellimi iken hakkında şikâyet vuku bulunduğu için görevinden azledilen Ateş oğlu Abdurrahman'ın kendi halinde durmadığı, eski ayan olan ve mütesellimlik iddiasında bulunan Ali Baba isimli şahıs ile bir olup ahaliyi tahrik ederek Şark ordusu için talep edilen askerin gecikmesine sebebiyet verdikleri ve başlarına topladıkları rezil kimselerle birlikte daha nice kanunsuz hareketler içerisine girdikleri ifade edilmiştir. Emsallerine ibret olması maksadıyla bu tarz tekin durmayanların te'dib³⁵⁴ edilmesi elzem olduğundan, adı geçen kişilerin Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi

---

³⁵⁴ Terbiye etme, cezalandırma

hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 83/121

Belgenin Konusu : Hamit Efendi'nin mütesellimliğinin ibkasına dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 5 Şevval 1237 (25 Haziran 1822)

Özet : Mutasarrıf Abdullah Paşa'nın Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, muhtar ve zabıtalara ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderdiği buyurulduda; saltanat-ı seniyyeden sadır olan tevcih-i hümayun üzere Karahisar-ı Sahip sancağının eskiden olduğu gibi kendi uhdesine tevcih edildiği ifade edilmiştir. Aynı şekilde Karahisar-ı Sahip kazasının mütesellimliğinin Hamit Efendi'nin uhdesine verildiği ve eskiden olduğu gibi vazifesine devam edebileceği belirtilerek, Hamit Efendi'nin kaza ileri gelenleri tarafından mütesellim olarak tanınması ve emirlerine uyulması ve vazifesini layıkıyla yerine getirmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 83/122

Belgenin Konusu : Muhtar tayinine dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 5 Şevval 1237 (25 Haziran 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip Mütesellimi Hamit Efendi'ye, naibe ve beldenin ileri gelenlerine hitaben gönderilen buyurulduda; bir müddetten beri Karahisar-ı Sahip sancağındakiler arasında bir ittifak ve söz birliğinin olmadığı ayrıca kaht-ı rical³⁵⁵in vuku bulduğu, bu sebepten Bekir Efendi isimli şahsın meydanı boş bulup devletin önemli işlerine müdahil olarak beldenin yönetimini kendi idaresine altına aldığı, mütesellim ve hâkim ile kötü muamele içerisine girdiği, beldenin ileri gelenlerini ve ulemayı tahkir ettiği, emri altındaki adamlarla fakir fukaraya musallat olduğu, yedi sekiz aydan beri bu tarz sıkıntı veren işlerle meşgul olduğu ifade edilmiştir. Malum şahsın ayanlık sevdasıyla mahkemeye varıp beldenin önemli işlerini hâkim ve mütesellimden saklayarak kendi hanesinde idare etme yoluna giderek beldenin nizamını bozduğu da ifade edilmiştir. Bu şahsı beldenin işlerinden uzaklaştırmak, böylelikle emniyet ve asayişini sağlamak ve halkı bunların

³⁵⁵ Nitelikli devlet adamı eksikliği, yokluğu

tasallutundan kurtarmak maksadıyla öteden beri beldenin ileri gelen hanedanından Molla Zâde Süleyman ve Salih Zâde Ahmet Ağa'nın halkı itibarını kazanmış kimseler olduğundan bunların “muhtar-ı memleket” olarak atandıkları ifade edilmiştir. Bekir Efendi'nin bundan sonra memleketin ve halkın işlerine kat'î surette müdahale etmemesi eğer bir daha bu tarz işler içersine girdiği duyulursa feci bir şekilde cezalandırılacağı noktasında tembih ve tehdidin kendisine iletilmesi istenmiştir. Mütesellim ve hâkim efendilerden de yeni seçilen muhtarlarla beraber yekvücut bir halde gönül birliğiyle çalışmaları ve devlet işlerine dışarıdan kimseyi müdahale ettirmemesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 84/123

Belgenin Konusu : Asker talebine ilişkin buyuruldu

Belgenin Tarihi : 9 Şevval 1237 (29 Haziran 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip mütesellimi Hamit Efendi'ye, naibe ve beldenin ileri gelenlerine hitaben gönderilen buyurulduda; ferman mucibince daha önce Karahisar-ı Sahip sancağından silah ve teçhizatı tam olan yiğitlerden seçkin süvari ve piyade askerin talep edildiği, bu meselenin din ve devlet meselesi olduğu halde, bazı kaza muhtarlarının meseleye gereken ehemmiyeti vermeyerek silahsız ve halefsiz askerler gönderdikleri, bu askerlerin bir kısmının ise başbuğlarını dahi dinlemedikleri belirtilmiş ve bu tarafta işe yaramayanların ihraç edildiği geriye ise yüz altmış dört kadar askerin kaldığı ifade edilmiştir. İade olunanlardan üç yüz otuz altı neferin yerine silah ve teçhizatı tam yiğit ve işe yarar askerlerin gönderilmesi istenmiş ve yine ağmaz ve vurdumduymaz şekilde davranılması durumunda bu kimselerin cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 85/124

Belgenin Konusu : Hacı Mustafa Ağa'nın arazi hücceti

Belgenin Tarihi : 15 Şevval 1237 (5 Temmuz 1822)

Özet : Gökçedağ kazası ahalisinden Abdullah oğlu Mustafa mahkemeye gelip şahitler Muallim-i Sıbyan Hafız Ahmet Efendi ile Bezzaz Halil Efendi ve davaya müdahil olan Teke ve Hamit sancakları eski mutasarrıfı Hacı Mustafa Paşa'nın vekili Tayyip Efendi huzurunda “Seferihisar kazasında tasarrufum

altında olan tımarımın Baş kalemi olan Çaylık nam karye perakendesinden K r Hasan diye bilinen mahalde tahminen iki bin beş yüz dönüm miktarı boz hali araziyi tarafıma her sene yüz kırk beş kuruş Şer'i ve  rfi vergileri maktû' olarak ödemesi kaydıyla tarafımdan Hacı Mustafa PaŐaya verdim ve yapacağı bina ve çiftliğe tarafımdan ve başka kimselerden tarafından asla müdahale olmayacaktır" diyerek arazisini Mustafa Paşa'ya devretmiŐ ve bu hususta senet kaleme alınmıştır.

Sayfa No / Belge No : 86/125

Belgenin Konusu : İstanbullu keferelerin sürgün emri

Belgenin Tarihi : 11 Şevval 1237 (1 Temmuz 1822)

 zet :Karahisar-1 Sahip naibine hitaben gönderilen fermana; İstanbul'da  engi takımından hizmetkâr Elasto ve  ukacı Andliko ve Dimitri'nin kardeşi Nikola ve Nikolaki'nin oğlu Caneto isimli zimmilerin kendi hallerinde durmayıp mugâyir-i rız ³⁵⁶ harekette bulduklarından def' edilmeleri lazım geldiği ifade edilmiştir. Buna göre, bu kişilerin Karahisâr-1 Sâhib'de sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 87/126

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 15 Şevval 1237 (5 Temmuz 1821)

 zet : 15 Şevval 1237 tarihiyle Karahisar-1 Sahip sancağında ortaya çıkan mübaşir hizmetleri ile livanın sair masraflarını gösteren toplam yekûnu 24402,5 kuruşu bulan ve kazalara tevzi ve taksim edilen masraf defteridir.

Sayfa No / Belge No : 88/127

Belgenin Konusu : İade olunan askerlerin akçe bedellerinin gönderilmesine dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 27 Şevval 1237 (17 Temmuz 1822)

 zet : Karahisar-1 Sahip Mütesellimi Hamit Efendi'ye, naibe ve beldenin ileri gelenlerine hitaben gönderilen buyurulduda; daha önce gönderilen

³⁵⁶ İstenmeyen, tasvip edilmeyen aykırı hareketler

fermanlar gereği Karahisar-ı Sahip sancağından askerler talep edildiği ancak, gönderilen askerlerin birçoğunun harp erbabı olmadığı, kuru kalabalıktan ibaret olduğu, bu nedenle işe yaramayan üç otuz altı nefer askerin geri gönderildiği ifade edilmiştir. İade edilen askerlerin yerine Koru-yu Hümayun kazalarından seçkin ve teçhizatlı askerlerin tayin edildiği ve bunların ücretlerinin karşılanması için geri gönderilen askerlerin bedel-i akçelerinin bir an önce gönderilmesi ve Başbuğ İsmail Ağa'nın askerler için aldığı tahsisatın sorgulanması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 90/128

Belgenin Konusu : Tevzi defteri

Belgenin Tarihi : 15 Şevval 1237 (5 Temmuz 1822)

Özet : 1237 senesi Şevval'in 15. Günü marifet-i şer' ve cümle marifetleriyle vilayetin işleri için harcanan ve bilumum masrafları gösteren, köylere ve mahallelere taksim edilen ve toplamda 119637 kuruşu bulan salyane defteridir.

Sayfa No / Belge No : 93/129

Belgenin Konusu : Cizye

Belgenin Tarihi : 1237 (1822)

Özet : 1237 senesine mahsuben Medine-i Karahisar-ı Sahip kazasında ikamet eden ehl-i zimmet reayasının ekonomik durumuna göre âlâ (zengin), evsât (orta halli) ve ednâ (fakir) olmak üzere üç gurup halinde sınıflandırılmış ve sayıları şu şekilde verilmiştir: Âlâ 20, Evsât 359, Ednâ 159

Sayfa No / Belge No : 94/130

Belgenin Konusu : Hınta/Buğday talebine ilişkin ferman

Belgenin Tarihi : 9 Şevval 1237 (29 Haziran 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısı ve Mudanya İskelesi Mübayaacısı Mustafa Arif Efendi'ye hitaben gönderilen fermanda; İstanbul'da ikamet edenlerin günlük yiyeceklerinin karşılanması için 1237 senesi mahsullerinden olmak üzere Karahisar-ı Sahip kazasının hissesine 1681 İstanbul kilesi hıntanın düştüğü ve bu hıntanın damgalı, mühürlü, sahih ayarlı İstanbul kile ile hak ve adalet üzere ölçülerek ve hemen harman yerlerinden en iyisi seçilerek Mudanya İskelesi'ne götürülmesi ve

oradan gemilere yüklenerek İstanbul'da Anbar-ı Amire'ye teslim edilmesi istenmektedir. Kadim olan miri fiyata göre hıntanın her kilesinin altmış akçe olduğu ve paranın hınta sahiplerine peşin olarak ödenmesi gerektiği ifade edilerek, bu hıntanın İstanbul sakinlerinin günlük yiyecekleri için tertip ve talep edildiğinden bir kile ve bir tanesinin dahi geride kalmayacak şekilde bir an önce gönderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca otuzluk, kile başı, mübaşiriyye, tezkere akçesi vb. isimler altında bir nesne dahi talep edilmemesi ve bu süreçte fakir fukaranın hak ve hukukuna riayet edilmesi ve tevzi defterinde herkesin bir tutularak kimsenin kayırılmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 95/131

Belgenin Konusu : Nakip İsmail Efendi'nin ibka mektubu

Belgenin Tarihi : 1 Zilkade 1237 (20 Temmuz 1822)

Özet : Nakibü'l-eşraf Mehmet Sıddık Efendi tarafından Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında nakibü'l-eşraf kaymakamı olan İsmail Efendi'ye hitaben gönderilen mektupta; Bu vazifenin, 1 Zilkade 1237 / 20 Temmuz 1822 tarihi itibariyle yine kendisine tevcih edildiği ve görevine devam edebileceği ifade edilmiştir. İsmail Efendi'den görevi layıkıyla yerine getirmesi, Seyyidlik iddiasında bulunanları İstanbul'a bildirmesi, Seyyid ve Şeriflerden arusiyye, tevcihiyye vb. isimler altında bir akçelerini dahi almaması ve aldırması hususlarına dikkat etmesi ve vazifeye hariçten kimseye müdahale ettirmemesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 95/132 A

Belgenin Konusu : Adapazarlı adamların salıverilmeleri emri

Belgenin Tarihi : Zilkade 1237 (Ağustos 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Adapazarı ahalisinden Hacı Bayram oğlu Mustafa, Hacı Müteveli oğlu Mustafa ve Mehmet Yazıcı isimli şahısların kanunlara aykırı hareketlerinden dolayı bir müddet önce sürgün edildikleri, ancak sürgün yerinde sefil ve perişan oldukları, ayrıca nefislerini ıslah ederek bir daha vazifelerinden hariç bir işe müdahale etmeyeceklerine dair söz verdikleri ifade edilmiştir. Bu şahısların affedilmeleri için

İstanbul'a bir kıt'a arzuhal takdim edildiği ifade edilmiş ve çocuklarına merhameten affedildikleri bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 96/132 B³⁵⁷

Belgenin Konusu : Şehzade Sultan Ahmet'in doğumunun müjdelenmesi emri

Belgenin Tarihi : 17 Zilkade 1237 (5 Ağustos 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermana; : Şehzade Sultan Ahmet'in doğumunun İstanbul'da ve Devlet-i Aliye'nin her bir tarafında kutlanacağı ve Karahisar-ı Sahip taraflarında da top ve tüfenk şenlikleriyle ile kutlanıp mescit ve mahfillerde hayır dualar edilmesi, fakir fukaraya izzet-i ikramlarda bulunulması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 97/133

Belgenin Konusu : Tereke kaydı

Belgenin Tarihi : 7 Zilhicce 1237 (25 Ağustos 1822)

Özet : Aslen Bartınlı olup medine-i Karahisar-ı Sahip mahallatından Karaman mahallesinde misafir olarak ikamet üzere iken bundan bir müddet önce vefat eden Osman kızı Necibe Hatun'un mirası için kocası Seyyid Ahmet Tayyip Efendi ile "vâris-i 'ani'l-gâib" olarak ifade edilen ve orada bulunmayan bir kişinin daha olduğu ve bu kişiye de Abdurrahman Hakkı Efendi ibn-i Halil isminde bir şahısın mahkemece vâsi tayin edildiği ifade edilmiştir. Müzayede usulü ile değerinde satılan terekesinin tutarının toplamda 5200 kuruş olduğu, bu miktardan cenaze ve resmi işlemler için 575 kuruş harcandıktan sonra geriye 4625 kuruş kaldığı, bu paradan 2312,5 kuruşun kocasına ve 2312,5 kuruş da diğer varisinin vâsisi durumunda olan Abdurrahman Hakkı Efendi'ye teslim edildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 99/134

Belgenin Konusu : Tezkere maddesi için buyuruldu

---

³⁵⁷ Bu iki belge farklı belgeler olduğu halde, her ikisi de deftere "132" numaralı olarak kaydedilmiştir. Biz de defterin numaralandırmadaki akışı bozmamak adına önceki belgeyi "123 A" sonraki belgeyi ise "132 B" olarak gösterdik.

Belgenin Tarihi : 11 Zilhicce 1237 (29 Ağustos 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip mütesellimine, muhtarlarına ve diğer ileri gelen kimselere hitaben gönderilen buyurulduda; daha önce gönderilen fermanlarda belirtildiği üzere İstanbul'dan gidecek olanlara İstanbul kadıları tarafından her birinin ismi, eşkâli, vilayetleri ve gidiş sebeplerinin yazılı olduğu mühürlü izin tezkereleri verileceği, taşradan İstanbul'a gelecek olanların dahi ismi, eşkâli ve İstanbul'a ne maksatla geldiğini belirten kazanın naibi ve hâkimi tarafından harçsız verilen izin tezkerelerinin olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu meselenin din ve devlet meselesi olduğu, buna rağmen bazı mahallerde bu hususa gereken önemin verilmediği ve bazı kişilerin tezkeresiz oraya buraya gidip geldiklerinin ihbar olunduğu belirtilerek, tezkere maddesinde gevşeklik gösterenlerin şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 100/135

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 25 Zilhicce 1237 (12 Eylül 1822)

Özet : 1237 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen 1681 kile mir-i mübayaa hıntası Karahisâr merkez kazasındaki mahalle ve karyelere kira bedelleri ile birlikte tevzi ve taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 103/136

Belgenin Konusu : Mütesellimin soruşturulmasına dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : Mahkeme defterine kayıt tarihi: 5 Şaban sene 1238 (22 Eylül 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine, beldenin ileri gelenlerinden Ebu Bekir Efendi'ye, beldenin yeni ve eski müftülerine hitaben gönderilen buyurulduda; daha önce mütesellim tayin edilen Seyyid Abdülhamit'in fakir fukarayı himaye ve sıyanet noktasında ihmali olmadığı yönünde haberler ulaşmışsa da bu durumun sıhhatli bir şekilde tetkiki için güvenilir bir kimsenin gönderildiği ve bu kişinin kaza kaza dolaşarak yaptığı tahkikat neticesinde mütesellimin defter kayıtlarına nazaran fazla akçe topladığı ifade edilmiştir. Bu durumun resmi manada tespiti ve tahkiki için Enderun Çukdarlarından Ahmet Ağa'nın görevlendirildiği ve yukarıda ismi geçen

kimselerin de yardımıyla bütün mühürlü defterlerin tek tek incelenmesi ve hesapların kontrol edilerek mutasarrıflığa ulaştırılması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 103/137

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 7 Muharrem 1238 (24 Eylül 1822)

Özet : Ferman mucibince Karahisar-ı Sahip sancağından İran tarafına talep edilen koyunun nakil, ağalık, tatar konağı, hizmeti ve diğer masraflarla beraber Karahisar-ı Sahip kazasına 1395 kuruş, Sandıklı kazasına 1330 kuruş, Şuhud kazasına 813 kuruş 30 para, Karamık kazasına 232,5 kuruş, Sincanlı kazasına 582,5 kuruş, Çay kazasına 348 kuruş30 para Bolvadin kazasına 291 kuruş olarak taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 104/138

Belgenin Konusu : Altın ve gümüş kap kaçakların teslimine dair ferman

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Zilhicce 1237 (1822 yılı Eylül ayı ortaları)

Özet : Anadolu'nun sol kolundaki vezirlere, mütesellimlere, voyvodalara, ayanlara, naiplere ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen ferman; altından ve gümüşten yapılmış kuşak, hatem, kılıç, bıçak, hançer, bazı tüfek ve kâtiplerin divitleri ile kadınların ziynet eşyası olan küpe, bilezik ve gerdanlık gibi şeylerin caiz olduğu, fakat bunun dışında kalan altın ve gümüşten yapılmış fincan ve tabak, şamdan, tepsi, sahan, tatlı hokkası, su tası, maşrapa, leğen, ibrik, nargile başı ve çubuk takımı gibi şeylerin tedarik ve kullanımının caiz olmadığı, bunlarla verilecek zekâtın da caiz olmadığı ve bu hususta fetva alındığı ifade edilmiştir. Piyasada var olan nakit sıkıntısının da bu altın ve gümüş kap kaçak merakından kaynaklandığı bu nedenle bunların yasak edildiği ve herkesin harem ve selamlıklarında bulunan bu eşyaları fermanın ulaşmasından itibaren kırk gün içinde vali olan mahallerde valilere, vali olmayan mahallerde voyvodalara veya mütesellimlere teslim etmesi ve bunların Darphane-i Amire tarafından değerinde satın alınacağı ifade edilmiştir. Bu süre zarfı içinde getirmeyip elinde altın ve gümüşten kap kaçak olduğu tespit edilenlerin cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 105/139

Belgenin Konusu : İç Çukdarı Ahmet Ağa'nın mütesellim vekilliğine dair buyuruldusu

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, muhtarlarına ve diğer ileri gelen ilgili kişilere hitaben gönderilen buyurulduda; daha önce mütesellim tayin edilen Hacı Abdülhamit'in azledilerek yerine fukaraperver bir mütesellimin tayinine kadar beldenin önemli işlerinin aksamaması için Ahmet Ağa'nın mütesellim vekili olarak atandığı ifade edilmiştir. Ahmet Ağa'dan her işini kanun-ı kadim ve şer'-i şerife uygun olarak yapması, halkı zulüm ve baskıdan uzak tutup, merhametli bir şekilde yönetmesi gibi hususlara dikkat etmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 106/140

Belgenin Konusu : Müderris tayini ile ilgili berat

Belgenin Tarihi : 14 Zilhicce 1237 (1 Eylül 1822)

Özet : Karahisâr-ı Sâhib'de Atpazarı'nda vaki' Umur Bey Medresesi Vakfı'ndan olmak üzere vazife-i muayyene ile müderris olan İsmail'in evladı olmadan vefat ettiği, bu nedenle müderrislik makamının boş kaldığı ve Şeyhülislam Abdulvehhab Efendi'nin işaretleri ve padişahın fermanı gereğince, bu vazifeye her yönden layık ve müstahak olan İbrahim ibn-i Ahmet'in getirildiği ifade olunmuştur. Kendisine berat-ı hümayun verilen Ahmet'in vazifesini layıkıyla yerine getirmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 106/141

Belgenin Konusu : Döğer karyesinin muafiyet emri

Belgenin Tarihi : 19 Cemaziyelevvel 1235 (4 Mart 1820)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfına, kadısına ve Kırhisar nahiyesi naibine hitaben gönderilen fermanda; Karahisar-ı Sahip kazasına tâbi Döğer karye ahalisinin Divan-ı Hümayun'a takdim ettikleri bir kıt'a arzuhalde, karyelerinin hacıların geçiş güzergâhında olduğu, ayrıca Anadolu'nun sağ kolu caddesinde olması hasebiyle defter-i hakani kayıtları gereği derbentçi olduğu, bütün bunlara mukabil

olarak avarız-ı divaniyye, tekâlif-i örfiye ve şâkkadan muaf tutuldukları, buna rağmen Karahisâr kazası ahalileri tarafından baskı ve adaletsizliğe maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Döger karyesinin bu perişanlıklarının giderilmesi için ilgili kişiler tarafından kayıtların incelenmesi istenmiş ve netice itibariyle Karahisâr kazasında Kırhisar nahiyesine bağlı Döger karyesi ahalilerinin evvelden beri derbentçi oldukları, yaptıkları vazife ile yolcuların geçişlerini ve seyahatlerini güvenle hale getirdikleri buna mukabil olarak da avarız-ı divaniyye, tekâlif-i örfiye ve şâkka gibi vergilerden muaf olduklarının anlaşıldığı belirtilerek, bu hususta bir daha baskı yapılmaması ve vergi talebinde bulunulmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 108/142

Belgenin Konusu : Mütesellim tayinine dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 21 Muharrem 1238 (8 Ekim 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, ayan ve voyvodalarına ve ileri gelen ilgili kişilere hitaben gönderilen buyurulduda; öteden beri Karahisar-ı Sahib'e fukaraperver, idare etmeye muktedir, fikir sahibi bir mütesellim tayinin elzem olduğu ve Karahisâr eşrafından Ebu Bekir Efendi'nin de bu vasıflara haiz olduğu, o nedenle mütesellim tayin edildiği ifade edilmiştir. Buyurulduda, Ebu Bekir Efendi'den her işini kanun-ı kadim ve şer'î şerife uygun olarak yapması, halkı zulüm ve baskıdan uzak tutup, merhametli bir şekilde yönetmesi gibi hususlara dikkat etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 108/143

Belgenin Konusu : Amasya eski mütesellimi Hacı Yusuf oğlunun salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : 15 Muharrem 1238 (2 Ekim 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine ve Amasya eski mütesellimi Hacı Yusuf oğluna hitaben gönderilen fermanda; malum şahısın bir müddet önce hilâf-ı rıza hareketinden dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edildiği ancak, Halep ve Rakka valisi vezir Behram Paşa'nın Bağdat tarafına memuriyeti dolayısıyla maiyetinde bu tarz işe yarar kimselere ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve bu maksatla Yusuf oğlunun

affedilerek salıverilmesi ve bir an önce Behram Paşa'nın maiyetine katılması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 109/144

Belgenin Konusu : Koyun bedeline dair emir

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve bu işe tayin edilen Kassabbaşı Çukdarlarından Eyüp'e hitaben gönderilen fermana; Saray-ı Cedit-i Amire ve Saray-ı Atik-i Ma'mûre, dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri, cübbeci, topçu, top arabacı ve Tersane-i Amire ocakları ve diğerlerinin erzakları için 1238 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından bin baş koyun talep edilmiştir. Bin baş koyunun şartlar gereği damızlık ve sağmal koyunlardan olmaması, erkek koyunun her biri yetmişer, kısır mariya altmışar, toklu, keçi ve şişek kırkar paraya ve erkek keçilerin her biri altmışar paraya olmak üzere icap iden ücretleri peşin olarak bizzat yasağcı eliyle sahiplerine ödeneceği belirtilmiştir. Fukaraya ödemede zorluk olur ise her biri beşer kuruştan bedelleri tahsil edilerek mübaşire teslim edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 110/145

Belgenin Konusu : İmdâd-ı hazeriyye vergisi hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i Zilhicce 1237 (1822 yılı Ağustos ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine ve ayanlara hitaben gönderilen fermana; mutasarrıf için ayrılmış olan beş bin kuruş İmdâd-ı hazeriyyenin 1238 senesine mahsuben Muharrem başı itibariyle, senede üç taksit ve her taksiti dikkat ve zamanıyla kazalara tevzi ve taksim edilerek yerli yerinde toplanıp tahsil edilmesi ve Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıfı Abdullah Paşa'nın görevlendirdiği bir memura teslim edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 110/146

Belgenin Konusu : Çorum kazası ahalisinden Memiş ve Halit'in salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : 25 Safer 1238 (11 Kasım 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermana; Çorum kazasında sakin Ekrad Aşireti'nden Memiş ve Halit isimli şahısların birkaç kişiyi iğfal ederek aşiret içerisinde düzensizlik peyda ettikleri bundan dolayı bir müddet önce Karahisar-ı Sahib'e sürgün edildikleri ifade edilmiştir. Ancak malum şahısların nefislerini ıslah ettiği ve bundan sonra kendi hallerinde edepleriyle mukayyet olacakları Çorum mütesellimi tarafından İstanbul'a gönderilen arızada dile getirilmiş ve affedilmeleri talep edilmiştir. Padişahın merhametine mazhar olduğundan affedildiği bildirilmiş ve sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 111/147

Belgenin Konusu : Vakıf senedi / Vakfiye

Belgenin Tarihi : 1 Muharrem 1238 (18 Eylül 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip mahallatından Molla Bahşi Mahallesi sakinlerinden Sarı Hacı Ali bin Ali, Uzunçarşı, Küçük ve Büyük Bezistan, Bey Çeşmesi ve Otpazarı mevkiğinde mevcut mağaza, han, dolap ve dükkânlardan müteşekkil on iki bab emlakini vakfedip, söz konusu vakıf gelirleriyle, yıllık on iki kuruşun Medine-i Münevvere fakirlerine verilmesini, geri kalan gelirlerle de emlak tamirlerinin ve vakfın diğer masraflarının karşılanmasını şart koşmuştur.

Sayfa No / Belge No : 113/148

Belgenin Konusu : Naip tayini

Belgenin Tarihi : 1 Rebiülevvel 1238 (16 Kasım 1822)

Özet : İstanbul eski kadısı olan hâlâ Karahisar-ı Sahip kadısı bulunan Mehmet Hamid Efendi'nin gönderdiği müraselede; bervecch-i arpalık olarak uhdesinde bulunan Karahisar-ı Sahip kazasının naipliğine 1 Rebiülevvel 1238 – 16 Kasım 1822 tarihi itibarıyla Seyyid Mehmet Nafi Efendi'nin tayin edildiği ifade edilmiş ve kendisinden şeriata uygun davranması ve görevi layıkıyla yerine getirmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 113/149

Belgenin Konusu : İzzet Mehmet Paşa'nın Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı olduğuna dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 5 Rebiülevvel 1238 (20 Kasım 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısına, mütesellimine, ayanlarına ve ileri gelen söz sahiplerine hitaben gönderilen buyurulduda; 1238 senesi Rebiülevvel'in beşinci günü sadır olan hatt-ı hümayun mucibince, Karahisar-ı Sahip sancağı Beykoz'da ikamet ile Boğaziçi'nin Anadolu sahilin muhafaza etmek şartıyla mir-i miran-ı kiramdan Mehmet Paşa'nın uhdesine tevcih edildiği ifade olunmuştur.

Şerh: İki kıt'a tevcih ve muhafaza emirlerinin ulaştığı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 113/150

Belgenin Konusu : Ahmet Efendi'nin salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Aralık ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; bundan önce hilâf-ı rıza hareketinden dolayı Şeyhülislam'ın işareti ve sadır olan emri âli gereği sürgün edilen Anadolu kadılarında Ahmet Efendi'nin sürgün yerinde nefsinin ıslah ettiği sefil ve perişan olduğu aynı şekilde ailesinin de bu tarafta muzdarip ve perişan oldukları belirtilmiştir. Bu zatın affedilmesi için ailesi tarafından İstanbul'a bir kıt'a arzual gönderilerek istirhamda bulunulduğu ve bu hususta Şeyhülislam Sıtkı Zâde Ahmet Reşit Efendi'nin de işareti vaki olduğu bildirilmiştir. Ahmet Efendi'nin affedildiği bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 114/151

Belgenin Konusu : Merhum Halet Efendi'nin maiyetindekilerin İstanbul'a ulaştırılması emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Kasım ayı sonları)

Özet : Konya naibi ile Konya'dan Üsküdar'a gelinceye kadar yol üstünde olan kazaların kadıları, naipleri, ayanları, voyvodaları ve ileri gelen ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanda; Konya'da ikamet üzere iken daha sonradan

fena hareketleri anlaşılan ve sürgün yerinde idam edilen tevkî³⁵⁸-i sabık Halet Efendi'nin kapı Çukdarı ve kaftancısı ve mu'teber ve gayr-ı mu'teber yanında kaç nefer tebaası var ise yanlarına cübbeli neferler tayin edilerek ve hiçbir neferi bir mahale salıverilmeyerek sorgulanmak maksadıyla İstanbul'a ulaştırılmaları emredilmiştir. Geçtiği her kazadan salimen çıkması ve firar etme ihtimallerine karşılık gereken önlemlerin alınması ve bir kişi dahi eksik olmadan İstanbul'a ulaştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 114/152

Belgenin Konusu : Tezkere maddesi için uyarı emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Kasım ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların ve nahiyelerin kadılarına, naiplerine, ayanlarına ve mütesellime hitaben gönderilen fermana; daha önce gönderilen fermanlarda da ifade edildiği üzere tezkere maddesinin Devlet-i Aliyye için son derece ehemmiyet-i haiz olduğu buna rağmen bu maddeye gereken ehemmiyetin verilmediği ve bazı kimselerin tezkeresiz bir mahalden diğer bir mahale geçtiği ifade edilmiştir. Bu durumu engellemek maksadıyla, memâlik-i Osmaniye'de mevcut kaza ve nahiye mahkemelerinin her birinin isimlerinin açıkça yazılı olduğu ve taklit edilemeyecek şekilde Darphane-i Amire'de mühürler kazıldığı belirtilmiş ve bunun ilk tatbiki ise İstanbul'da Bab Mahallesi'nde gerçekleştiği, Karahisâr-ı Sâhib'teki kaza ve nahiye mahkemeleri için de on iki adet mühür gönderildiği ve bundan böyle tezkerelere bu mühürlerin vurulacağı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 115/153

Belgenin Konusu : Ali Ağa'nın mütesellimlik buyuruldusu

Belgenin Tarihi : 5 Rebiülevvel 1238 (20 Kasım 1822)

Özet : Mutasarrıf İzzet Mehmet Paşa tarafından Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadı ve naiplerine hitaben gönderilen buyurulduda; daha önce sadır olan ferman gereği Karahisar-ı Sahip sancağının kendi uhdesine tevcih edildiği belirtilmiş ve uhdesinde bulunan Karahisâr'a Çukdarlarından Ali Ağa'nın mütesellim olarak atandığı ifade edilmiştir. Buyurulduda, Ali Ağa'nın bu vazifeye

³⁵⁸ Padişah buyruklarına nişan işareti yapan memur.

her yönden layık ve müstahak olduğu belirtilerek, her işini kanun-ı kadim ve şer‘-i şerife uygun olarak yapması, halkı zulüm ve baskıdan uzak tutup, merhametli bir şekilde yönetmesi gibi hususlara dikkat etmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 116/154

Belgenin Konusu : 1220 Senesinden 1234 senesine kadar olan kalyoncu bedeliyesi borcunun tahsil edilmesi emri

Belgenin Tarihi : 15 Rebiülevvel 1238 (30 Kasım 1822)

Özet : Anadolu’nun sol kolundaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellimlere, ayan ve voyvodalara ve diğer ilgili kimselere hitaben gönderilen fermanda; 1220 senesinden 1234 senesine kadar olan zamanda Karahisar-ı Sahip sancağının altmış iki bin altı yüz yirmi beş buçuk kuruş bakaya kalan kalyoncu bedeliyesi borcu olduğu ve bu miktar kendilerinden talep edildiği zaman, Han Barçın, Nevahi Barçın ve Çöle Abad kazaları hariç Karahisâr merkez kazası ile diğer kazaların böyle bir borcu olmadığı, ellerinde ödediklerine dair senetlerinin olduğu yönünde cevap verdikleri ifade edilmiştir. Bu durum kadının gönderdiği ilamda da aynen ifade edilmekle beraber, Tersane-i Amire emini Seyyid Mehmet Sait’ten sorulduğunda, bu üç kazanın Karahisâr livası dâhilinde olduğu ve muafiyetlerinin de bulunmadığı ifade edilmiştir. Zikredilen bu miktar Tersane-i Amire hazinesinin muayyen geliri olduğundan icab eden kazalardan tahsil edilerek memura teslim edilmesi ve eğer ahali elimizde ödeme senedi vardır derlerse bunların da mühürlü bir kıt’a suretlerinin de gönderilmesi gerektiği ifade olunmuştur.

Sayfa No / Belge No : 117/155

Belgenin Konusu : Mihaliç kazasından Süleyman, Ali ve Hasan’ın salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Aralık ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Mihaliç kazasına tâbi Kar ve Dağçe isimli karyeler ahalisinden Kôr Mehmet oğlu Süleyman ve Ali Bey oğlu Ali ve Voyvoda oğlu Hasan isimli şahıslar memleketin düzenini bozmaya yönelik hareketlerinden dolayı, bundan bir müddet önce ferman gereği Karahisar-ı Sahip’e sürgün edildikleri ifade edilmiştir. Ancak malum

şahısların sürgün yerinde perişan oldukları ve aynı şekilde ailelerinin de sefalete düşer oldukları ve bu kişilerin nefislerini ıslah ettikleri belirtilmiş ve koru-yu hümayun reayası tarafından İstanbul'a gönderilen bir kıt'a arzualde bunların affedilmesi istirham olunmuştur. Bir daha memleket işlerine müdahale etmemeleri kendilerine tembih olunarak, affedildikleri bildirilmiş ve sürgün kaydından isimlerinin silinmesi ve salıverilmeleri emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 117/156

Belgenin Konusu : Koyun talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 5 Muharrem 1238 (22 Eylül 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve bu işe tayin edilen Kassabbaşı Çukdarlarından Eyüp'e hitaben gönderilen fermanında; Saray-ı Cedit-i Amire ve Saray-ı Atik-i Ma'mûre, dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri, cübbeci, topçu, top arabacı ve Tersane-i Amire ocakları ve diğerlerinin erzakları için 1238 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından bin baş/baş koyun talep edilmiştir. Bin baş koyunun şartlar gereği damızlık ve sağlamal koyunlardan olmaması, erkek koyunun her biri yetmişer, kısır mariya altmışar, toklu, keçi ve şişek kırkar paraya ve erkek keçilerin her biri altmışar paraya olmak üzere icap iden ücretleri peşin olarak bizzat yasaqçı eliyle sahiplerine ödeneceği belirtilmiştir. Fukaraya ödemede zorluk olur ise her biri beşer kuruştan bedelleri tahsil edilerek mübaşire teslim edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 118/157

Belgenin Konusu : Ateş oğlu Abdurrahman ve Ali Baba'nın salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Rebiülahir 1238 (1823 yılı Ocak ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanında; Aksaray eski mütesellimi Ateş oğlu Abdurrahman ile eski ayanı Ali Baba'nın bundan bir müddet evvel hilâf-ı rıza hareketinde bulduklarından Karahisar-ı Sahip'e sürgün edildikleri ifade edilmiştir. Ancak malum şahısların sürgünde perişan oldukları aynı şekilde ailelerinin de vatanlarında sefil bir halde oldukları belirtilmiş ve aileleri tarafından İstanbul'a gönderilen arzualde bunların affedilmeleri istirham olunmuştur. Bir daha hilâf-ı rıza hareketinde bulunmamaları ve kendi hallerinde

olmaları şartıyla affedildikleri bildirilerek, sürgün kaydından isimlerinin silinmesi ve salıverilmeleri emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 118/158

Belgenin Konusu : Şark Canibi ordusu için deve talebine dair emir

Belgenin Tarihi : Rebiülevvel 1238 (Kasım 1822)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanında; İlbahar'da İranlı üzerine sevk olunacak orduda, askerlerin zahire ve mühimmatının taşınmasında ve diğer bir takım işlerde kullanılmak üzere bin mehar şuturan/adet deve talep edilmiştir. Develer ordugâha ulaştırıldığı andan itibaren ve defterdar tarafından tayin edilen sarban tarafından aylık ücretleri bin akçe olarak verileceği belirtilmiştir. Karahisar-ı Sahip sancağının hissesine de elli devenin düştüğü ve bunların mükemmel takımları, kemerleri ve sarbanbaşı ile birlikte bir an önce Şark ordusuna ulaştırılması gerektiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 119/159

Belgenin Konusu : Talep edilen develerin kazalara taksim edilmesi

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Askerlerin zahire ve mühimmat naklinde ve diğer sair işlerde kullanılmak üzere Karahisar-ı Sahip sancağından yüz adet deve talep edilmiş ve bu miktar Karahisar-ı Sahip kazasına 24 adet deve, Sandıklı kazasına 23 adet deve, Şuhud 14 adet deve, Karamık kazasına 4 adet deve, Sincanlı kazasına 10 adet deve, Çay kazasına 6 adet deve, Bolvadin kazasına 4 adet, Çöle Abad kazasına 5 adet deve, Han Barçınlı kazasına 5 adet deve ve Nevahi Barçınlı kazasına 5 adet deve olarak taksim edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 119/160

Belgenin Konusu : Ali Efendi'nin müftülük mektubu

Belgenin Tarihi : 29 Rebiülahir 1238 (13 Ocak 1823)

Özet : Şeyhülislam Sıtkı Zâde Ahmet Reşit Efendi tarafından gönderilen mektupta; Seyyid Süleyman Efendi'nin sû-i hâl/ kötü haline dair tarafına

malumat ulaştığı, bu nedenle bu zatın görevden alınarak yerine ehliyetli ve tecrübeli biri olan Karahisar-ı Sahip kazasında sakin Ali Efendi'nin Karahisar-ı Sahip müftüsü olarak atandığı ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 120/161

Belgenin Konusu : Tevzi defteri

Belgenin Tarihi : 5 Rebiülahir 1238 (20 Aralık 1822)

Özet : 1238 senesi Rebiülahir'in 5. Günü marifet-i şer' ve cümle marifetleriyle vilayetin işleri için harcanan ve bilumum masrafları gösteren, köylere ve mahallelere taksim edilen ve toplamda 110853 kuruşu bulan salyane defteridir.

Sayfa No / Belge No : 124/162

Belgenin Konusu : Teslim senedi

Belgenin Tarihi : 1235 (1820)

Özet : 1235 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen 1681 keyl-i İslambolî buğdayın Mudanya İskelesine tamamen teslim edildiği ve her kilesi 25 paradan toplam 840 kuruşun teslim alındığına dair senet.

Sayfa No / Belge No : 124/163

Belgenin Konusu : Teslim senedi

Belgenin Tarihi : 1235 (1820)

Özet : 1233 senesinden mübayaa kalan 170 kile İstanbulî buğdayın her kilesi 4 kuruştan toplam 680 kuruşun teslim alındığına dair senet.

Sayfa No / Belge No : 124/164

Belgenin Konusu : 1236 senesi kalyoncu bedellerinin tahsil dildiğine dair senet

Belgenin Tarihi : 23 Cemaziyelevvel 1236 (26 şubat 1821)

Özet : 1236 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen ve Karahisâr merkez kazasının hissesine düşen 36 nefer kalyoncu bedeliyesinin 3600 kuruş olan meblağı Tersane-i Amire'ye teslim edilmek üzere ahaliden tamamen tahsil edildiğine dair senet.

Sayfa No / Belge No : 124/165

Belgenin Konusu : 1237 senesi koyun bedellerinin tahsil edildiğine dair senet

Belgenin Tarihi : 1237 (1822)

Özet : 1237 senesi Karahisâr kazasının koyun bedelinin tamamen alınıp teslim edildiğine dair senet.

Sayfa No / Belge No : 124/166 A

Belgenin Konusu : 1238 senesi koyun bedellerinin tahsil edildiğine dair senet

Belgenin Tarihi : 17 Rebiülahir 1238 (1 Ocak 1823)

Özet : 1238 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen bin baş koyunun her biri beşer kuruştan olmak üzere beş bin kuruş olan meblağın tamamen tahsil edildiğine dair senet.

Sayfa No / Belge No : 124/166 B³⁵⁹

Belgenin Konusu : 1237 senesi kalyoncu bedellerinin tahsil edildiğine dair senet

Belgenin Tarihi : 17 Şevval 1237 (7 Temmuz 1822)

Özet : 1237 senesine mahsuben Karahisâr kazası hissesine düşen bedelin ahaliden tamamen tahsil edildiğine dair senet.

Sayfa No / Belge No : 125/167

Belgenin Konusu : Başbuğ Mir Ali'nin asker harcamalarına dair senedi

Belgenin Tarihi : 17 Cemaziyelevvel 1236 (20 Şubat 1821)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağından Silistre tarafına talep edilen 1500 nefer süvari askerden Karahisâr kazası hissesine düşen 305 nefer süvari askerin her neferi 350'şer kuruştan bedelleri 29.500 kuruş ve 25.000 kuruş başbuğ harcı ile birlikte toplam 54.500 kuruşun makbuz ile kayıt altında olduğu ve kendi zimmetinde bir akçe dahi kalmadığına dair senet.

Sayfa No / Belge No : 125/168

---

³⁵⁹ Bu belge müstakil bir belge olmakla birlikte, numaralandırılmamış, yukarıdaki belgenin devamı şeklinde gösterilmiştir. Ancak ayrı bir belge olduğu için, biz önceki belgeyi "166 A" bu belgeyi ise "166 B" olarak gösterdik.

Belgenin Konusu : Abdullah Paşa'nın bakayası emri

Belgenin Tarihi : 17 Rebiülahir 1238 (1 Ocak 1823)

Özet : Karahisar-1 Sahip kadısına, mütesellimine ve bu iş için mübaşir tayin edilen Hamit Bey'e hitaben gönderilen fermanında; bundan önce mutasarrıf olan Abdullah Paşa'nın Karahisar-1 Sahip sancağının hazine ve mukataât mallarından, cizye ve diğer sair gelirlerden tarafına ait olan ve 94513 kuruşu bulan bir bakaya olduğu ifade edilmiştir. Bu durum kayıtlardan tahkik edildiği gibi, mübaşirin gönderdiği bir kıt'a arzualde ve kadının bir kıt'a ilamında da ifade edildiğinden, malum miktar kimlerin elinde ve zimmetinde ise bir an önce yerli yerinden ve icap edenlerden tamamen tahsil edilerek, mübaşire teslim ile İstanbul'e ulaştırılması gerektiği belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 126/169

Belgenin Konusu : Sakız eski Muhafızı Seyyid Mehmet Vahit Paşa'nın ikamet emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Rebiülevvel 1238 (1822 yılı Aralık ayı ortaları)

Özet : Karahisar-1 Sahip naibine ve Sakız eski Muhafızı Seyyid Mehmet Vahit Paşa'ya hitaben gönderilen fermanında; Vahit Paşa'nın vazifeden uzaklaştırılarak Alanya'da ikamete memur edildiği, ancak havanın vahameti/tehlikeli olmasından dolayı yerinin Kütahya ya da Karahisar-1 Sahip olarak değiştirilmesi hususunda İstanbul'a ricada bulunduğu ifade edilmiştir. Vahit Paşa'nın bu isteği uygun görülerek Karahisar-1 Sahip'te uygun bir mahale yerleştirilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 126/170

Belgenin Konusu : Reşit Mehmet Paşa'nın bakayası emri

Belgenin Tarihi : 12 Rebiülevvel 1238 (17 Kasım 1822)

Özet : Karahisar-1 Sahip kadısına ve mütesellimine hitaben gönderilen fermanında; Karaman valisi Reşit Paşa'nın kapı kethüdası Mir Mehmet Nedim'in gönderdiği bir kıt'a mühürlü taktirde, Reşit Paşa'nın mutasarrıflığı döneminde Karahisar-1 Sahip'te bakaya kalan vergi ve gelirlerden alacak olduğu meblağın yalnızca bir kısmının tahsil edildiği, geri kalanın ödenmesinde ise

muhalefet edildiği ifade edilmiştir. Reşit Paşa'nın maiyetindeki askerlerin tayinatları hususunda zaruret ve sıkıntı olduğundan, ahali zimmetinde olan 109.994 kuruşun doğruluğu tetkik edildikten sonra yerli yerinden ve icap edenlerden bir an önce toplanması emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 127/171

Belgenin Konusu : Şark ordusu için asker talebine dair emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelevvel 1238 (1823 Ocak ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve diğer ileri gelen kişilere hitaben gönderilen fermanda; İran üzerine sevk edilmek maksadıyla geçen sene külliyetli miktarda asker talep edildiği, ancak bunların vaktinde çıkmadıkları yaz ortasından sonra çıktıkları, bunların bile bir kısmının savaşmadan firar ettiği, bir kısmının ise ehl-i harp bile olmadığı ve düşman karşısında sebat etmedikleri belirtilmiştir. Oysaki her bir kaza ahalisinin “seferliyiz” diyerek her bir asker için beşer yüz kuruş masrafa duçar oldukları ve bütün bu masrafların hep boşa gittiği belirtilmiş ve bu durumdan istifade eden Kızılbaşlar ise bir taraftan İslam arazisine saldırmış, diğer taraftan ise Ehl-i Sünnet hakkındaki batıl fikirlerini aşikâr hale getirmişler ve Müslümanları tahkir etmişlerdir. İranlı'ya haddini bildirmek ve Acem toprağına girip köy ve kasabalarını yağma etmek maksadıyla yeni den bir ordu tedarik edileceği ve bunun için de Karahisar-ı Sahip sancağından yedi yüz elli nefer asker talep edilmiş ve cümlesinin silah kullanan ve vardığı mahalde düşman karşısında sebat eden can u gönülden savaşan usul-ı muharebeye aşına, yolda firar etmeyecek, fukaraya zarar vermeyecek yiğitlerden olması gerektiği belirtilmiştir. Şaban başına kadar ulaşması gereken bu askerlerden her birinin bedeli iki yüz elli kuruş olduğu ve gönderilmeyen her asker için bu miktarın Erzurum'a defterdara gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 128/172

Belgenin Konusu : Talep edilen askerlerin kazalara taksimi

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet :Şark Canibi ordusu için talep edilen 750 nefer askerin vaktinde görev mahaline ulaştırılması ve gönderilmeyenlerin her biri için bedeli olan

250'şer kuruşun gönderilmesi talep edilmekte ve bu miktar masraflarıyla birlikte Karahisar-ı Sahip kazasına 209 asker, Sandıklı kazasına 200 asker, Şuhud kazasına 122 asker, Sincanlı kazasına 87 asker, Çay kazasına 53 asker, Karamık kazasına 35 asker ve Bolvadin kazasına 44 asker olarak taksim edilmiştir.

Çöle Abad kazasına 30 asker, Han Barçın kazasına 37,5 asker ve Nevahi Barçın kazasına 37,5 asker olarak taksim edilmiştir.³⁶⁰

Sayfa No / Belge No : 128/173

Belgenin Konusu : Arif Efendi'nin sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1238 (1823 yılı ocak ayı sonları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine ve Divan-ı Hümayun'da Çavuşbaşı olan Mehmet Salih'e hitaben gönderilen ferman; Defter eski emini Arif Efendi'nin hilaf-ı rıza harekete teşebbüs ettiği bundan dolayı da haddinin bildirilmesi maksadıyla Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 129/174

Belgenin Konusu : Şahab karyesinden Salih isimli şahısın salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelevvel 1238 (1823 yılı Ocak ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen ferman; Viranşehir sancağında Şahabettin kazasında eski ayan olan Salih'in hilaf-ı rıza hareketinden dolayı Karahisar-ı Sahip'e sürgün edildiği, ancak Salih'in sürgün yerinde sefil ve perişan olduğu, aynı şekilde ailesinin de vatanlarında perişan ve talan olduğu ifade edilerek, kendi halinde olmak ve bir daha hilâf-ı rıza harekette bulunmamak şartıyla affedildiği bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 129/175

---

³⁶⁰ Bu üç kazanın hisseleri acele ve tamamen tahsil olunamayıp yukarıdaki yedi kazaya tahsil edildikten sonra taksim edilmiştir.

Belgenin Konusu : Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın tatarlarına bargir verilmesi için emir

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Cemaziyelevvel 1238 (1823 yılı ocak ayı sonları)

Özet : Üsküdar'dan Mısır'a varıncaya kadar olan kazaların kadılarına, naiplerine, ayan ve menzilcilerine hitaben gönderilen fermanda; Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın İstanbul'a gidip gelmekte olan tatarlarının bazen Rodos, Marmaris ve Antalya'dan çıkıp bundan sonrasını eşkıya teknelerinden kurtulmak maksadıyla Şam caddesi güzergâhı üzere kara yoluyla devam ettikleri, ancak yol üzerindeki bazı menzilhanelerde "tatarların yolu bu değildir" diyerek bunlara bargir verilmediği ifade edilmiştir. Bu durumun ise mühim işlerin aksamasına sebep olacağı, o nedenle bundan sonra önemli işler için Mısır'dan gelip giden tatarlara bir dakika dahi kaybettirilmeksizin kazalar dâhilindeki menzilhanelerden bargirler verilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 129/176

Belgenin Konusu : Kuzu Güdenli oğlu ile Halit'in salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâil-i Cemaziyelevvel 1238 (1823 yılı Ocak ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanda; Pehlivanlı Aşireti'nden müteveffa Mahmut Bey'in kethüdası olan Kuzu Güdenli oğlu ile Halit isimli şahısların hilâf-ı rıza hareketlerinden dolayı bundan evvel Karahisar-ı Sahib'e sürgün edildikleri, ancak kendileri sürgün yerinde aileleri ise vatanlarında sefil ve perişan oldukları ayrıca sürgünlerinin de bir hayli uzadığı ifade edilmiş ve Bozok sancağı mutasarrıfı Mehmet Sait Galip Paşa tarafından bunların affedilmesi istirham olunmuştur. Kendi hallerinde edepleriyle mukayyet olmaları ve bir daha hilâf-ı rıza hareketinde bulunmamaları şartıyla affedildikleri bildirilerek, sürgün kaydından isimlerinin silinmesi ve salıverilmeleri emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 130/177

Belgenin Konusu : Vergi taksimi

Belgenin Tarihi : 3 Cemaziyelahir 1238 (15 Şubat 1823)

Özet : Şark canibi seraskeri Mehmet Rauf Paşa'nın maiyeti için talep edilen 750 nefer süvari asker ve 100 adet deve adet olduğu üzere, sancağın havi olduğu kazalara tevzi ve taksim edilmiş, bu meblağdan Karahisar hissesine düşen 250 nefer asker (her biri 250 kuruş) ve 24 adet deve (her biri 300 kuruş) mübaşir hizmetleri ile birlikte toplam 64288 kuruş olan miktar karye ve mahallere tevzi ve taksim edilmiştir. Doğanlar karyesi bu sene perişan ve perakende olduğundan tevzie dâhil edilmemiştir.

Sayfa No / Belge No : 132/178

Belgenin Konusu : Miras hücceti

Belgenin Tarihi : 21 Cemaziyelevvel 1238 (3 Şubat 1823)

Özet : Medine-i Karahisar-ı Sahip mahallatından Molla Bahşi Mahallesi sakinlerinden Sarı Hacı Ali ibn-i Ali kendi menziline şahitler ve mahkeme görevlisi Hacı Hafız Mehmet Esat Efendi huzurunda “üzerimde giydiğim köhne elbise dışında bir malım ve mülküm yoktur. Akdin gerçekleştiği bu menzil içinde mevcut bütün elbise, mefruşat ve bakır ve diğer kap kaçaklar, tüm mal, eşya ve zimmetimde olan menzil ve emlak ve akarat³⁶¹ tamamı büyük oğlum Hacı Mustafa'nın malı ve mülkü olup benim asla ve kat'a alaka ve medhalim yoktur” diyerek akd-i şer etmiştir.

Sayfa No / Belge No : 132/179

Belgenin Konusu : Kalyoncu bedeliyesi emri

Belgenin Tarihi : 26 Cemaziyelevvel 1238 (8 Şubat 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, ayanlarına, mütesellime ve ileri gelen kişilere hitaben gönderilen fermanda; 1238 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen 130 nefer kalyoncunun her biri 100 kuruştan icap eden 13000 kuruş ücretleri Donanma-ı Hümayun'un gedikli neferatı ve zabitanın maaşları ve diğer masraflar için tahsis edildiğinden acele bir şekilde, yerli yerinden ve icap edenlerden toplanması, mübaşire verilerek, İstanbul'a gönderilmesi ve Tersane-i Amire'ye teslim edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

---

³⁶¹ Gelir sağlayan mallar ve yapılar.

Sayfa No / Belge No : 133/180

Belgenin Konusu : Yusuf Agâh Efendi Hazinesarı İsmail'in sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1238 (1823 Mart ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine ve Divan-ı Hümayun'da Çavuşbaşı olan Mehmet Salih' hitaben gönderilen fermanda; Yusuf Agâh Efendi Hazinesarı İsmail'in kendi halinde olmayıp, menfaati doğrultusunda bazı emanetleri tahsil sevdasına düştüğü, bu nedenle haddinin bildirilmesi maksadıyla Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Şerh: Hazinesarı İsmail Evâil-i Cemaziyelevvel sene 1239 tarihli emr-i âli gereği salıverildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 134/181

Belgenin Konusu :Bakaya kalan şair/arpa ve buğdayın gönderilmesi emri

Belgenin Tarihi : 1238 Cemaziyelevvel (Ocak 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellime ve diğer ileri gelenlere hitaben gönderilen fermanda; 1237 senesine mahsuben tertip edilen şair/arpa, buğday ve koyundan bakaya kalan miktarların bir an önce toplanıp Şark canibi ordusuna gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bir habbesinin dahi geri kalmadan tamamen icap eden yerlerden toplanması gereken şairin her kilesi üç kuruş on para, koyunun her biri altı, arabanın her kıt'ası yüz otuz, bargirin her biri yüz yirmi ve şuturanın her meharı yüz ellişer kuruştan bedelleri tahsil edilmesi gerekmektedir.

Sayfa No / Belge No : 135/182

Belgenin Konusu :Serturnacı İsmail Ağa'nın serdarlık mektubu

Belgenin Tarihi : 1 Receb 1238 (14 Mart 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip kadısına hitaben gönderilen mektupta; Ser Turnacı İsmail Ağa'nın serdar tayin edildiği ifade edilmiştir. Serdarın kadim olan kaide ve kanuna uygun olarak askerleri kontrol altında tutması ve zararlı taifeleri

te'dib etmesi istenirken, kazada ikamet eden misafir yeniçerilerin de Ser Turnacı İsmail Ağa'yı serdar bilip ona göre emirlerine itaat etmeleri istenmektedir.

Sayfa No / Belge No : 135/183

Belgenin Konusu : Şark Canibi ordusu için deve talebine dair emir

Belgenin Tarihi : 21 Cemaziyelevvel 1238 (3 Şubat 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen fermanında; İlkbahar'da İranlı üzerine sevk olunacak orduda, askerlerin zahire ve mühimmatının taşınmasında ve diğer bir takım işlerde kullanılmak üzere 1238 senesine mahsuben Karahisar-ı Sahip sancağından yüz mehar deve talep edilmiştir. Bunların mükemmel takımları, kemerleri ve sarbanbaşı ile birlikte bir Ramazan'dan önce Erzurum sahrasında Şark ordusuna ulaştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu meselenin kıyas kabul etmeyecek derecede mühim olduğu, bu nedenle gevşeklik gösterenlerin şiddetle cezalandırılacağı ifade olunmuştur.

Şerh: Daha önce talep edilen 750 nefer süvari askerlerin ücretlerinin acil bir şekilde gönderilmesini havi bir fermanın daha ulaştığı olduğu ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 136/184

Belgenin Konusu : İmam oğlu Molla Ali'nin salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâsıt-ı Cemaziyelahir 1238 (1823 yılı Mart ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen fermanında; Çankırı sancağının Karı Pazarı kazası Bağrak? Karyesi ahalisinden İmam oğlu Molla Ali'nin bundan önce hilâf- ı rıza hareketinden dolayı Karahisar-ı Sahib'e sürgün edildiği, ancak adı geçen zatın sürgün yerinde sefil olduğu, çocuklarının çok olduğu ve onların perişan halde oldukları ifade edilmiş ve Molla Ali'nin affedilmesi için Karı Pazarı naibi tarafından bir ilam gönderilmiştir. Kendi halinde edebiyetle mukayyet olması ve bir daha hilâf-ı rıza harekette bulunmaması şartıyla, evlatlarına merhameten affedildiği bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 137/185

Belgenin Konusu : Hasan Bölükbaşı'nın sürgün emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Cemaziyelahir 1238 (1823 yılı Şubat ayı ortaları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine ve Sivas valisi Seyyid İsmail Hakkı Paşa'ya hitaben gönderilen fermana; Amasya sakinlerinden Hasan Bölükbaşı diye bilinen şahısın kendi halinde edebiyetle durmadığı, tayin iddiasıyla milletin malını celp ettiği ve hatta Şark Canibi için tertip edilen meblağı kesintiye uğrattığı ifade edilmiştir. Ahaliyi ve fukarayı bunun fesat ve şerrinden kurtarmak maksadıyla malum şahısın Karahisar-ı Sahip'te sürgün olarak ikâmet ettirilmesi ve ferman olmaksızın salıverilmemesi hususuna dikkat edilmesi, aksi takdirde ihmali olanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 137/186

Belgenin Konusu : 750 nefer süvari askerinin bedellerinin gönderilmesine dair buyuruldu

Belgenin Tarihi : 21 Receb 1238 (3 Nisan 1823)

Özet : Şark Ordusu seraskeri ve Maden-i Hümayun emini Mehmet Rauf Paşa'nın gönderdiği buyurulduda; daha önce Karahisar-ı Sahip sancağından talep edilen 750 nefer süvari askerinin bedellerinin bir an önce gönderilmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 137/187

Belgenin Konusu : Müsadere

Belgenin Tarihi : 27 Receb 1238 (9 Nisan 1823)

Özet : Sadareten mütesellim Ali Ağa'ya hitaben sadır olan bir kıt'a kaimede; Kapusuz Delil zümresinden bir müddet önce ferman gereği idam olunan Mustafa Salkıncı? İsimli şahısın nakit ve tereke eşyasının Karahisar-ı Sahip sancağının masrafları ve fukaranın salyanesine harcanması istenmiştir. Bu emre uyularak, maktulun terekesi mütesellim marifetiyle ve marifet-i şer'le sayılıp yazılarak teslim alınmıştır. Müzayede usulü ile değerinde satılan terekesinin tutarı toplamda 3138 kuruştur.

Maktulun arkadaşlarından olup yine onun gibi ferman gereği idam olunan Neyli Derviş ve akrabasından İbrahim isimli kişilerin de terekesi mütesellim marifet-i ve marifet-i şer'le yazılıp yazılarak teslim alınmıştır. Müzayede usulü ile değerinde satılan terekesinin tutarı toplamda 401 kuruştur.

Maktul Mustafa'nın terekesi tutarı 3138 kuruş, mevcut nakitlerini tutarı 298 kuruş, diğer maktullerin terekelerinin tutarı ise 401 kuruş olmak üzere genel toplam 3834 kuruş yapmaktadır. Bu miktardan 358 kuruşu cenaze ve diğer işlemler için harcandıktan sonra geriye kalan 3476 kuruş mütesellim tarafından Karahisar-ı Sahip mütevellisi Ahmet Ağa'ya teslim edilmiş ve bu teslimata dair de akd-i şer' edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 138/188

Belgenin Konusu : Ayanlık buyuruldusu

Belgenin Tarihi : 1 Receb 1238 (14 Mart 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip mutasarrıfı tarafından Karahisar-ı Sahip naibi, mütesellimi ve bu defa ayan olan Molla Zâde Süleyman Efendi'ye hitaben gönderilen buyurulduda; Süleyman Efendi'nin dirayetli, iş bilir ve fukaraperver bir kimse olduğundan ayan olarak atandığı ifade edilerek, ayan ile mütesellimin iyi geçinmesi ve halka karşı merhametli olunması gerektiği söylenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 138/189

Belgenin Konusu : Nakibü'l-eşraf kaymakamı tayini

Belgenin Tarihi : 3 Receb 1238 (16 Mart 1823)

Özet : Nakibü'l-eşraf Mehmet Sıddık Efendi'nin gönderdiği mektupta; Karahisâr-ı Sâhib, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve Sincanlı kazalarında nakibü'l-eşraf kaymakamı olan İsmail Efendi'nin doğru yol üzere olduğu ve Seyyid ve Şerifleri başkalarının baskısından koruma ve himaye noktasında dikkatli olduğu bu nedenle 3 Receb 1238 – 16 Mart 1823 tarihi itibarıyla vazifesine devam etmesinin münasip görüldüğü ifade edilmiştir. İsmail Efendi'den görevi layıkıyla yerine getirmesi, Seyyidlik iddiasında bulunanları İstanbul'a bildirmesi, Seyyid ve şeriflerden arusiyye, tevcihiyye vb. isimler altında bir akçelerini dahi almaması ve aldirmaması hususlarına dikkat etmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 138/190

Belgenin Konusu : Tezkere maddesi hakkında emir

Belgenin Tarihi : Evâil-i şeh-r-i Receb 1238 (1823 yılı Mart ayı ortaları)

Özet : Anadolu'nun orta kolundaki kazaların kadılarına, naiplerine, mütesellim, ayan ve voyvodalarına hitaben gönderilen ferman; bundan önce sadır olan fermanlarda da defalarca vurgulanmasına rağmen, tezkeresiz bir mahalden diğer bir mahale geçildiği, hatta şu zamanlarda bazı mahallerden köşk tutularak belli mahallere tezkeresiz gidilip gelindiği ihbar ve tahkik olunduğu, bu durumun ise o bölgenin zabitan ve hâkimlerin ihmalsizliğinden kaynaklandığı ve bu kişilerin tespiti durumunda şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Tezkere maddesine gereken önemin verilmesi ve bir tarafa gidecek olanlara beylik mührüyle mühürlenmiş izin tezkerelerinin verilmesi, askerlere dahi paşalarının eyalet mührünün olduğu izin tezkerelerinin verilmesi istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 139/191

Belgenin Konusu : Halkın korunmasına dair ferman

Belgenin Tarihi : 25 Safer 1238 (11 Kasım 1822)

Özet : Delil Ocağı kadim bir ocak olduğu, ocağın kaide ve kurallarını bilmeyen, edepsiz ve bilgisiz kimselerin bu ocağa alınmadığı, ancak bir müddetten beri çiftçi taifesinin bir şekilde, menfaat temin etmek maksadıyla bu ocağa girdiği ve halka zarar verdiği ifade edilmiştir. Gönderilen fermanla halkı çiftçilerin tasallutundan ve zararlarından korunması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 140/192

Belgenin Konusu : Müsadere

Belgenin Tarihi : 26 Şaban 1238 (8 Mayıs 1823)

Özet : Maden-i Hümayun'a bağlı Harput kazası ileri gelenlerinden olup hakkında sadır olan ferman gereğince, Karahisar-ı Sahip'te idam olunan Keşşaf Zâde Hacı Mehmet'in yanında bulunan bütün terekesi mütesellim Ali Ağa marifeti ve marifet-i şer'le sayılıp yazılarak teslim alınmıştır.

Sayfa No / Belge No : 140/193

Belgenin Konusu : Şehzade Sultan Abdülmecit'in doğumun müjdelenmesi emri

Belgenin Tarihi : 11 Şaban 1238 (23 Nisan 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip sancağındaki kazaların kadılarına, naiplerine mütesellime ve diğer ilgili kişilere hitaben gönderilen ferman; : Şehzade Sultan Abdülmecit'in doğumunun İstanbul'da ve Devlet-i Aliye'nin her bir tarafında kutlanacağı ve Karahisar-ı Sahip taraflarında da top ve tüfenk şenlikleriyle ile kutlanıp mescit ve mahfillerde hayır dualar edilmesi, fakir fukaraya izzet-i ikramlarda bulunulması istenmiştir.

Sayfa No / Belge No : 141/194

Belgenin Konusu : Hatip tayini ilgili berat

Belgenin Tarihi : 27 Şaban 1238 (9 Mayıs 1823)

Özet : Karahisar-ı Sahip kazasına bağlı Kozluca karyesinde Bekir oğlu Süleyman isimli hayır sahibinin minberini yaptırdığı camiye hatip tayin edilmesinin lazım ve mühim olduğundan, imtihanla ve cümlenin tercih ettiği Seyyid Mehmet Halife ibn-i Halil'in her yönden bu vazifeye lâayık ve müstahak olduğu belirtilmiş, hitabet vazifesinin uhdesine tevcih edildiği ve bu hususa dair berat-ı şerifin kendisine verildiği ifade edilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 141/195

Belgenin Konusu : Kuzatdan Mehmet Sait'in salıverilmesi emri

Belgenin Tarihi : Evâhir-i Şaban 1238 (1823 yılı Mayıs ayı başları)

Özet : Karahisar-ı Sahip naibine hitaben gönderilen ferman; bundan önce hilâf-ı rıza hareketinden dolayı Şeyhülislam'ın işareti ve sadır olan emri âli gereği sürgün edilen kuzatdan Mehmet Sait'in sürgün yerinde nefsinin ıslah ettiği sefil ve perişan olduğu aynı şekilde ailesinin de bu tarafta muzdarip ve perişan oldukları belirtilmiştir. Bu zatın affedilmesi için ailesi tarafından İstanbul'a bir kıt'a arzuhal gönderilerek istirhamda bulunulduğu ve bu hususta Şeyhülislam Sıtkı Zâde Ahmet Reşit Efendi'nin de işareti vaki olduğu bildirilmiştir. Mehmet Sait'in bir daha hilâf-ı rıza harekette bulunmaması şartıyla affedildiği bildirilerek, sürgün kaydından isminin silinmesi ve salıverilmesi emredilmiştir.

Sayfa No / Belge No : 142/196

Belgenin Konusu : Narh defteri

Belgenin Tarihi : 25 Rebiülevvel 1238 (10 Aralık 1822)

Özet : 1238 senesi Rebiülevvel'in 25. Günü cümle marifet-i ve marifet-i şer'le esnafa verilen narh defteridir.

Sayfa No / Belge No : 143/197

Belgenin Konusu : Narh defteri

Belgenin Tarihi : 25 Şaban 1237 (17 Mayıs 1822)

Özet : 1237 senesine mahsuben Şaban'ın 25. Günü cümle marifeti ve marifet-i şer'le çarşıya verilen narh defteridir.

Sayfa No / Belge No : 144/198

Belgenin Konusu : Narh defteri

Belgenin Tarihi : 15 Şaban 1236 (18 Mayıs 1821)

Özet : 1236 senesi Şaban'ın 15. Günü itibarıyla cümle ittifakıyla esnafa verilen narh defteridir.

Sayfa No / Belge No : 144/199

Belgenin Konusu : Narh defteri

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Kasap ve ekmekçi esnaflarına mensup kişilerin isimleri yazılmıştır.

Sayfa No / Belge No : 144/200

Belgenin Konusu : Narh defteri

Belgenin Tarihi : tarih yok

Özet : Kasap ve ekmekçi esnafı meclis-i şer'de ahali ve ileri gelenler huzurunda, iyi koyun ve sığır etleri temin edecekleri ve temiz, beyaz ve nazik ekmek imal edip halka darlık gösterilmeyeceğine dair taahhütte bulunmuşlardır. Orada hazır bulunanlar da bunu tahkik ve tasdik etmişlerdir.

Sayfa No / Belge No : 145/201³⁶²

Belgenin Konusu : İhtida kaydı

Belgenin Tarihi : 22 Zilhicce 1238 – 30 Ağustos 1823

Özet : Ermeni milletinden Senil bint-i Melkon adlı kadın batıl olan dinden dönmüş ve İslamiyet'i kabul ederek kendi talebiyle Nazife ismini almıştır.

---

³⁶² Bu son belge ya numaralandırılmamış ya da büyük ihtimalle 141. Sayfada yer alan 194 ve 195 numaralı belgeler gibi çok silik çıkmıştır. Ancak bu belge müstakil bir belge olduğundan, "145/201" sayfa ve belge numarası verilerek gösterilmiştir.

SONUÇ

562 Numaralı Afyonkarahisar Şer'iyye Sicil Defteri'ndeki bilgiler ışığında yapmış olduğumuz bu tez çalışması 1821- 1823 yılları arası Afyonkarahisar'ın idari, askeri, sosyal ve ekonomik yapısı hakkında bilgiler içermektedir.

İncelediğimiz dönemde Karahisâr-ı Sâhib Sancağı merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olup, merkez kaza dâhil on kazadan oluşmakta idi. Bunlar, Karahisâr-ı Sâhib (merkez), Sandıklı, Şuhud, Sincanlı, Çay, Karamık, Bolvadin, Çöle Abad, Han Barçın ve Nevahi Barçın kazalarıdır.

İdari görevlilerin başında gelen mutasarrıfların, tasarruflarında olan Karahisâr-ı Sâhib sancağına gelmedikleri, yerlerine mütesellimleri gönderdiklerini görmekteyiz. Benzer şekilde kadılar da görev yerlerine gitmeyerek yerlerine naibler göndermişlerdir.

Söz konusu dönemde diğer şehirlerde olduğu gibi Karahisâr-ı Sâhib sancağında da idarecilerin bir takım suistimal içerisine girdikleri, halktan haksız yere vergi aldıkları görülmüştür. Bu durumun engellenmesi maksadıyla fermanlar yayımlandığı da bilinmektedir.

İncelediğimiz defterde, sosyal ve kültürel hayata dair birçok kaydın olduğunu görüyoruz. Özellikle tereke kayıtlarından, ev, mutfak, züccaciye ve giyim eşyaları, saklama gereçleri, gıda ve tüketim ürünleri, ziynet ve kişisel eşyalar yer almaktadır. Ayrıca hırdavat çeşitleri silah ve silah takımları da defterde ayrıntılı bir şekilde verildiğini görüyoruz.

İncelediğimiz dönemde Karahisâr-ı Sâhib sancağının İstanbul halkının ve ordunun hububat ve et ihtiyacının karşılandığı önemli merkezlerden biri olduğu görülmektedir. Defterde yer alan meslek gruplarından ve ticari bir hüviyete sahip olan hânların çokluğundan, Karahisâr-ı Sâhib sancağında ticarî faaliyetlerin canlı olduğu tahmin edilmektedir. Öte yandan verilen narh sayesinde çeşitli gıda ve nalburiyye ürünleri ve bunların fiyatları hakkında genel bir bilgiye sahip olmaktayız.

İncelediğimiz dönemde devletin altın ve para konusunda sık sık fermanlar çıkarması, bu dönemlerde para politikasında istikrarsızlıkların olduğunu göstermektedir.

562 Numaralı Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicili, Afyonkarahisar tarihi ile ilgili bilgiler ihtiva ettiği kadar, incelediğimiz dönemde gerçekleşen 1821 - 1823 Osmanlı-İran Savaşı ve Rum İsyanı'ndan dolayı Karahisâr-ı Sâhib'den talep edilen asker ve bunların masraflarının taksimi hakkında da bizleri aydınlatmaktadır. Merkezden gönderilen fermanlarda; savaşta yaşanan gelişmeler ile asker ve erzak ihtiyacının niçin ve ne kadar istenildiği belirtilmiştir. Buna rağmen, ordunun ihtiyacı için merkezden gönderilen taleplerin tekrarlanması ile Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları ve merkezden gönderilen emirlerin yerine getirilmesi hususunda sıkıntı yaşanıldığını görmekteyiz.

Karahisâr-ı Sâhib kazası sahip olduğu yapı itibarıyla, Osmanlı Devleti'nin önemli sürgün yerlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı statülerden devlet adamları ve halktan birçok kimsenin buraya sürgün edildiği tespit edilmiştir.

Yaptığımız bu çalışmanın Afyonkarahisar ve Osmanlı tarihi ile ilgili diğer araştırmacılara yardımcı olacağını umuyoruz.

KAYNAKÇA

AÇIKEL, Ali – SAĞIRLI, Abdurrahman; “Tokat Şer’iyye Sicillerine Göre Salyâne Defterleri (1771-1840)” , **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, S.41, İstanbul 2005, ss.95-145.

_____;**Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler**, C.I, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005.

AFYONCU, Erhan – AHISKALI, Recep; “Kâtip”, **TDVİA**, C.25, Ankara 2002,ss.53-55.

AHISKALI, Recep; “Muhzır”, **TDVİA**, C.31, İstanbul 2006, ss.85-86.

AKGÜNDÜZ, Ahmet; **Şer’iyye Sicilleri**, C.I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1988.

_____; “İ’lâm”, **TDVİA**, C.22, İstanbul 2000, ss.72-73.

_____; “Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.54-68.

APAYDIN, Mustafa; **16 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Sivas**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2010.

ATALAR, Münir; “Şer’iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe” , **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.4, Ankara 1976, ss.303-328.

ATAR, F. ; “Kadı”, **TDVİA**, C.24, İstanbul 2001, ss.66-69.

AVCI, C. ; “Naib”, **TDVİA**, C.32, İstanbul 2006, ss.311-312.

BAKI, Edip Ali; **Şer’iyye Sicillerine Göre Afyon Karahisar’da XVII.-XVIII. Asırlarda Meçhul Halk Tarihinden**, Afyon 1951.

BATMAZ, Şakir; “1297(1879-1880) Tarihli Bahriye Kanûnnâmesi’ne Göre Osmanlı Devleti’nde Velâdet-i Hümâyûn Kutlamaları”, **SDU Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, İstanbul 2007, ss.23-38.

BAYKARA, Tuncer; **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş I, Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Ankara 1988.

_____ ; "Kaza", **TDVİA**, C.25, İstanbul 2002, ss.119-120.

BEŞİRLİ, Mehmet; **Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I,Tokat (1771-1853)**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005.

BEYDİLLİ, Kemal; "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa Osmanlı Siyasi Tarihi", **Osmanlı Devlet Tarihi**, C.I, (Ed.E. İhsanoğlu), Feza Gazetecilik, İstanbul 1999,ss.66-135.

BULDUK, Üçler; **XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib Sancağı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1993.

BUZPINAR, Ş.T; "Nakibü'l-Eşraf", **TDVİA**, C.32, İstanbul 2006, ss.322-324.

CANATAR, M. ; "Kethüda", **TDVİA**, C.25, Ankara 2005, ss.332-334.

CİN, Halil - AKGÜNDÜZ, Ahmet; **Türk-İslam Hukuk Tarihi**, C.I-II, Timaş Yayınları, İstanbul 1990.

ÇADIRCI, Musa; "II. Mahmud Döneminde Mütesellimlik Kurumu", **AÜDTCFD**, C.XXVIII, Ankara 1977, Sayı 3-4, ss.63-75.

_____ ; **Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara 1991.

DEMİRBAĞ, Hacer; **509 Numaralı Afyon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.

DURAKŞAHİN, Dilaver; **652 Numaralı Karahisâr-ı Sâhib Şer'iyye Sicili**, Afyonkocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2006.

EMECEN, Feridun; "Ağnâm Resmi", **TDVİA**, C.I, İstanbul 1988, ss.478-479.

_____ ; "Afyonkarahisar", **TDVİA**, C.I, İstanbul 1998, ss.443-446.

EKİCİ, Oktay; **33 Numaralı Tokat Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirmesi**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2010.

ERGENÇ, Özer; “Osmanlı Şehirlerindeki Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerinde Bazı Düşünceler”, **VIII. Türk Tarih Kongresi**, Ankara 1981,ss.1265-1274.

ERSOY, Osman; “Şer’iyye Sicilleri’nin Toplu Kataloğuna Doğru”, **TAD**, C.XXI, Sayı 3-4,Ankara 1975, ss.1-20.

GEDİKLİ, F. ; “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi** 3 (5), İstanbul 2005,ss.187-213.

GÖNÇER, Süleyman; **Afyon İli Tarihi**, C.I, İzmir 1971.

_____ ; **Afyon İli Tarihi**, C.II, Afyon 1992.

GÜNEŞ, Mehmet; **Tanzimat Dönemi Öncesinde Karahisâr-ı Sâhib Sancağı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1995.

_____ ; “XIX. Yüzyıl Başlarında Afyon’da Fiyatlar (1806 – 1830)” , **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, S.2, Mayıs 1999, ss.91-106.

_____ ; **XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karahisâr-ı Sâhib Sancağı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

GÜR, Tekin; **I Nolu Nefy ve Kıyas Defterinin(1-35. Varaklar) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005.

HALAÇOĞLU, Yusuf; “Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi**, C.12,Çağ Yayınları, İstanbul 1989, ss.293-453.

HANİLÇE, Murat; **16 Numaralı Tokat Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2009.

ILGAR, Yusuf; **Tarih Boyunca Afyon’da Mevlevilik**, Afyon 1985.

_____; **Tarih İçinde Afyonkarahisar'da Kaybolan Eserlerimiz**, Afyon 1991.

İNALCIK, Halil; "Eyalet", **TDVİA**, C.11, İstanbul 1995, ss.548-550.

KAVAKLI, Sibel; **929/A Numaralı Nefy Defterinin (1826-1833) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2005.

KÜÇÜKAŞÇI, M.S. ; "Kâtip", **TDVİA**, C.25, Ankara 2002, ss.49-52.

KÜPELİ, Özer; "XIX. Yüzyıl Ortalarında Karahisâr-ı Sâhib'de Fiyatlar (1844 – 1854)", **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C.2, S.1, Nisan 2001, ss.116-131.

_____; "Şer'iyye Sicillerinin Şehir Tarihçiliği ve Afyonkarahisar Tarihi İçin Önemi", **Taşpınar**, Sayı 3, Kasım 2001, ss.53-58.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat; "Buyuruldu", **TDVİA**, C.6, İstanbul 1992, ss.478-480.

_____; "Berat", **TDVİA**, C.5, İstanbul 1992, ss.472-473.

_____; "Ferman", **TDVİA**, C.12, İstanbul 1995, ss.400-406.

_____; **Osmanlı Belgelerinin Dili**, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 1998.

OĞUZ, M. - AKGÜNDÜZ, Ahmet; "Hüccet", **TDVİA**, İstanbul 1998, ss.447-450.

ORTAYLI, İlber; **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Turhan Kitabevi, Ankara 1994.

ÖRENÇ, A.F. ; "Mutasarrıf", **TDVİA**, C.31, İstanbul 2006, ss.377-379.

ÖZKAYA, Yücel; **XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı**, Ankara 1985.

_____; "Mütesellim", **TDVİA**, C.32, İstanbul 2006, ss.203-204.

PAKALIN, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-II-III**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

SAMİ, Şemseddin; **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2004.

SARICAOĞLU, M. E. , “II. Mahmud Devri Para Politikaları” , **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.407-415.

SARICIK, M. ; “Osmanlı Devleti’nde Nakibü’l Eşraflık Kurumu” , **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss.385-393.

SARIYÜCE, Leyla; **587 Nolu Karahisâr Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2009.

ŞAHİN, Ahmet Yavuz; **Sultan II. Mahmud ve Dönemi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009.

ŞAHİN, Gürsoy; **Karahisâr-ı Sâhib’de Sosyo-Ekonomik Yapı (1684-1686)**, Afyonkocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar 2001.

ŞAHİN, İ. ; “Sancak” ,**TDVİA**, C.36, İstanbul 2009, ss.97-99.

ŞAHİNGÖZ, Fatih; **9 Numaralı Şer’iyye Siciline Göre Sivas**, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2010.

UÇAROL, Rifat; “Küçük Kaynarca Antlaşması’ndan 1839’a Kadar Osmanlı İmparatorluğu” , **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Ansiklopedisi**, C.11, (Ed. H.D.Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1993,ss.179-201.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, TTK Basımevi, Ankara 1988.

YEL, A.M – KÜÇÜKAŞÇI, M.S. ; “Mahalle” ,**TDVİA**, C.27, Ankara 2003, ss.323-326.

YILDIRIM, M. Zahit; **Karahisâr-ı Sâhib Sancağı’nın İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1720-1750)**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

İnternet Siteleri

www.tdk.org.tr (Türkçe sözlüklerin karşılıkları için)

www.ttk.org.tr (Hicri ve Miladi tarihleri birbirlerine çevirmek için)

SÖZLÜK

-A-

akkâm: deve kiracısı, deve ile ücrete mukâbil eşya taşıyan adam

alaca: birkaç renkli iplikten yapılmış dokuma

alil: kör, sakat, hasta

âmed ü şüd: gidip gelme

an-nakdin: nakit para olarak

anifen: biraz evvel, yukarıda

asel: bal

atyeb: (daha, pek, en, çok) güzel

atlas: yüzü parlak, sık dokunmuş ipekli kumaş, saten.

avâid: 1. Aidat, gelir. 2. Tahsisat, muayyenat

avk: alıkoyma, durdurma

-B-

bâb: adet

bargîr: at

batn: soy, nesil

beher: her biri

ber-nehc: gereği gibi

be's: 1. Zarar ziyan. 2. Zahmet zorluk. 3. Azap, şiddet, korku. 4. Fenalık

beytûtet: geceleme, gece kalma

birûdet: soğukluk

bûgâsî: astar, astarlık bez

-C-

canfes: üzerinde desen bulunmayan, ince dokunmuş, parlak, tok, ipekli kumaş

cecim: ince dokunmuş renkli, nakışlı kilim.

-Ç-

çakşur: işleme dar şalvar

çapraz: kopça, düğme, toka

çevre: tülbent, Sırma işlemeli mendil

çıkırık: iplik bükme, iplik sarma vb. işlerde kullanılan, el veya ayakla çevrilen dolap

çit: pamuktan dokunmuş basma

çitari: ipek ve ipekle karışık yollu dokuma

çuha: yün

çul: koyun ve keçi kılından dokunmuş kilim

-D-

dakîk: un

değirmi: yuvarlak

derlik: beyaz patiskadan dikilen veya yünden örülen takke, başlık

destâr: sarık

dest-res: kuvvet, zenginlik, iktidar

devât: kalem koymak için uzun madeni sapı ve hokkası bulunan alet, (divit'in çoğulu)

deyn: borç

dizdâr: kale muhafızı

döşeme: ham ipekten yapılmış yollu ve renkli başörtüsü

duhâncı: tütüncü

-E-

ekid: kuvvetli, sağlam

ekser: demir, çivi

elvân: çeşitli, boyalı

enfiye: tütün tozu, burun otu

enhâ: 1. taraflar, cihetler, yanlar 2. Yollar

esbak: bir önceki

eşedd: pek şiddetli

etbâ': 1. Birinin sözüne, işine mesleğine uyanlar. 2. Hizmetliler, uşaklılar

evân: kap kacaklar, kaplar.

evâni-i sim ü zer: altın ve gümüş kap kacak

eyâdi: yedler, eller

eyyâm: günler

-F-

ferace: kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız, çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi

fermâyiş: 1. Emretme, buyurma. 2. Emir, sipariş, ısmarlama

fevkânî: üstte olan

futa: ipekli peştamal

fürûht: satma, satım, satış

fürû-nihâde: tenzil edilmiş, indirilmiş

-G-

gâbin: aldatan

galle: mahsul

gezi: pamuk ve ipekle karışık dokunmuş hareli kumaş

göz: bir çeşit yün dokuma motifi

güllâbdan: gül suyu şişesi

-H-

hacr: Birinin malını kullanmaktan menetme, birine bir şey yasak etme

hadîka: ağaçlı bahçe

haffâf: ayakkabıcı

hâlî: boş

haml: ağırlık, yük

haml-ı mevkûf: anne karnındaki bebek

hamr: içki, şarap

harar: çoğu kıldan dokunmuş, büyük çuval

har-bende: seyis, saray katırcısı

harîr: ipek

hasır: saz, kabuk, yaprak vb. bir bitki maddesiyle örülmüş taban veya tavan örtüsü

haşyet: korkma

hâtem: mühür

hatîr: şan, şeref sahibi kimse. 2. Yüce, ulu. 3. Muhataralı, tehlikeli

havl: 1. Yıl, sene. 2. Etraf, çevre. 3. Güç, himmet, takat.

hazem: metin ve doğru

heybe: binek hayvanlarının eyeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan, içine öteberi koymaya yarayan, kilim veya halıdan yapılmış iki gözlü torba, omza geçirilebilen tek gözlü bir tür çanta

helâlî: ham ipekten dokunmuş bürümceğe pamuk ipliği katılarak elde edilen kumaş

hınna: kına

hınta: buğday

hırdavat: kilit, tel, çivi vb. metal eşya.

hırfet: meslek, sanat

hurç: büyük heybe

huşûnet: 1. Sertlik, kabalık, katılık. 2. İnatçılık

-I-

ıyd: bayram

ıtâb: paylama, tekdir

-İ-

ibkâ: daim, vazifede kalma, devam etme.

ibrâ: borçtan arındırma, senet

ibzâl: esirgemeyip bol bol harcama ve bol kullanma.

icâre: kira

ictirâ: cesaret etme, yeltenme

ihram: hacıların örtündükleri bir çeşit dikişsiz bürgü

ihtisâr: kısaltma; sözü, yazıyı kısaltma

ikrâz: borç verme

imrâr: geçirme, geçirilme

infirâd: yalnız olma, yanında kimse olmama

inhâ: 1. Ulaştırma, yetiştirme. 2. Bir vazifeye tayin veya bir maaşa terfi için yazılan yazı.

inzâr: te'hir etme, geciktirme

istibdâl: değiştirme

istidâne: borç alma, ödünç

istiftâ: fetva almak isteme, müftüye müracaat etme

istirbâh: faize yatırma, fazla faizle para verme, verilme

işâat: haber yayma, herkese duyurma

iştikâ: şikâyet etme

iştirâ': satın alma, alınma

i'tiyâd: alışkanlık, huy

ittikâ: 1. Sakınma çekinme. 2. Allah'tan korkma

iyâb u zehâb: gidip gelme, zihnen bir yola sapma.

-K-

kabl: önce, ileri

kadem nihâde: ayak basmış, ayak koymuş

kadife: yüzeyi belirli uzunlukta bırakılmış ham madde lifleriyle kaplı, parlak, yumuşak kumaş

kakım: sansargillerden, yazın esmer kırmızı, kışın beyaz renkli kürkü değerli, etçil hayvan, as

kaliçe: halı

kaput: palto

karz: borç

kassâm: miras taksim eden

katar: birbiri ardına sıralanmış hayvan sürüsü, dizisi

kat'i: kesin

kazzâz: ipek işleyen

keçe: yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş:

keff-i yed: el çekme

kehribar: açık sarıdan kıızıla kadar türlü renklerde, yarı saydam, kolay kırılır ve bir yere hızlıca sürtüldüğünde hafif cisimleri kendine çeken, fosilleşmiş reçine, samankapan, kıl koparan

kemâ-yenbagî: gereği gibi, layık olduğu gibi

keyl: hububat ölçüsü, kile

kıyye: okka

köhne: eski, kullanılmış

köşe: kanepa yastığı

kumkuma: çömlek, küçük testi

kundakçı: tüfek kundağı yapan

kutnî: kutnu, pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş çeşidi

-L-

lebeb: deriden örülmüş at başlığı

libâde: hırka, pamuklu kadın elbisesi

-M-

maâbir: geçilecek yerler, köprüler, kemerler

ma'ber: geçilecek yer, köprü, kemer

mahmiyye: korunmuş, büyük şehir

mahzâ: 1. ancak; yalnız, sade, tek. 2. Halis, katkısız, tam.

mâ'i: mavi

makreme: kalın iplikle elde örülmüş iş, büyük boy mendil

marzî: rıza gösterilmiş, beğenilmiş, hoşnutluk

mâ-sadak: tasdik edilen, uygun

masnû': 1. Sanatla yapılmış. 2. Sahte düzme, uydurma, yapma

mecrûh: yaralı

mehâr: 1. Devenin burnuna geçirilen burunluk. 2. Yular, dizgin.

mehâri: hecin develeri

mehter: 1. Yüksek rütbeli hizmetkâr. 2. Çadırlara bakan uşak. 3. At uşağı. 4. Mızıkacı 5. Kavas 6. Babîâli çavuşu. 6. Rütbe, nişan müjdecisi, çaylak

mekâre, mekârî: kira ile tutulan hayvan, yük hayvanı

memhur: mühürlü

mendil: içine bazı şeyler konulan dokuma, yağlık.

merre: kere, def'a

mersûm: yazılmış

mesâlik: meslekler, tutulan yollar, süluk edilen yollar.

meşlah: altı üstü bir olan ve kol yerine yarıkları bulunan bir giyecek

mezâk: lezzet duyma.

miknet: kuvvet, kudret, güç

mikrâz: makas

mintan: vaktiyle kaftan altına giyilen pamuklu yelek, hırka, entari

mizân: terazi

mu'âraza: karşı gelme

muattal: boş bırakılmış.

muhdes: sonradan ortaya çıkan, kadim olmayan

muhtekir: ihtikâr yapan, vurguncu. Yolsuz kazanç elde eden, istifçi

mukâta'a: kiraya verme

mutâlebe: hak isteme

muttasıf: ittisaf eden, vasıflanan, kendisinde bir hal, bir sıfat bulunan

muttasıf ve mücerreb: vasıflanmış, tecrübe olunmuş

muvâcehe: yüzleşme

muâheze: azarlama

mübaya'a: satın alma

mübeyyin: açıklama, izah

mücânebet: sakınma, çekinme, insanlardan uzak bir tarafa çekilme

mücerreb: tecrübe olunmuş, denenmiş, sınanmış

müdâvemet: devamlı, aralıksız

mü'eccel: peşin olmayan

müeddî: 1. Eda eden, tediye eden ödeyen. 2. Sebep olan, doğuran, meydana getiren

mülhak: ilhâk edilmiş, sonradan takılmış, katılmış.

mümânaat: men etme, engel olma, önleme

münakkah: 1. Tenkih edilmiş, soyulmuş, ayıklanmış, temizlenmiş. 2. En iyisi seçilmiş. 3. İdâre maksadıyla fazlası kesilmiş.

müsaraat: teşebbüs, girişme

müsellem: 1. Teslim edilmiş, verilmiş. 2. Su götürmez, doğruluğu, gerçekliği herkesçe kabul edilmiş olan

müsinn: yaşlı, ihtiyar, geçkin

müsta‘mel: kullanılmış, eski

müstelzim: istilzâm eden, gerektiren, gereken

mütâbaat: tabi olma, arkasından gitme, uyma

müte‘allik: bağlı, alakalı

mütehâlif: tehâlûf eden, birbirine uymayan

müttehid: birleşmiş

müverrah: tarihi atılmış, yazılmış

müzd: ücret, karşılık, mükâfat

müzdâd: artmış, çoğalmış

-N-

nehâr: gündüz

nevâhi: nahiyeler

nisvân: kadınlar

nihâde: konmuş, konulmuş

nizâ‘: çekişme, kavga

nümâyân: açık, ortada

-P-

penbe: pamuk

peşkir: genellikle pamuk ipliğinden dokunan ince havlu

piştov: tabanca

puşi: baş ve yüz örtüsü

puşîde: örtü, perde

-R-

râic: geçerli olan

râî, râiye: 1. Çoban, sığırtmaç. 2. Müdür, idare eden

raht: 1. At takımı. 2. Yol levâzımı. 3. Döşeme ve ev takımı. 4.kapı ve pencere kanatlarının menteşe takımı

re's: baş

re'y: görüş, oy.

ribh: kâr, kazanç, faiz.

rub': dörtte bir

rü'yet: 1. Görme, bakma, görülme. 2. İdare etme, çevirme, yönetme. 3. Araştırma

-S-

sâbık ve lâhik: eskisi ve yenisi, önceki ve şimdiki

sagîr: küçük

sahîh: gerçek

sâlyâne: yıllık, yıllık vergi

sarbân: deveci

sebt: yazma, kaydetme, deftere geçme.

sehm: pay, hisse

semen: ücret, kıymeti bedeli

sicim: keten ve kenevir liflerinden yapılan ince ip

sîm: gümüş

siyâdet: seyyidlik, efendilik

siyânet: koruma, muhafaza

siyyân: müsavi, birbirine denk

sûk: çarşı

sülüs: üçte bir

sünûh: akla, hatıra gelme, içe doğma. Zuhur etme.

-Ş-

şa'îr: arpa

şâkk: zahmetli, eziyetli

şem': balmumu

şilte: üstünde oturulan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek

şütur: deve

şüturbân: deveci, deve çobanı

-T-

taşîd: asker vs. toplama, biriktirme

tahtânî: aşağıda olan

talâk: boşama

taraklı: yol yol nakışlı olan kumaş

tasaddî: bir işe girişme, başlama, teşebbüs.

tatar: mektup nakl eden, haber ulaştırıcı, ulak.

tehhül: 1. Ehlileşme. 2. Evlenme

teb'îd: uzaklaştırma, kovma

te'diye: ödeme, borç verme, eda etme

tefevvüh: 1. ağzına alma, söyleme. 2. Münasebetsiz söz söyleme, dil uzatma

tehâvün: ehemmiyet vermeme, ağır davranma, hafifseme

tekâüd: 1. Karşılıklı olma. 2. Emekliye ayrılma. 3. Emeklilik

tekeffül: vaad, tahakkuk

temessük: 1. Tutunma, sarılma. 2. Borç senedi

tesyâr: gönderme, gönderilme

tevliyyet: mütevellî etme

tevzî: hissesini verme, dağıtma

tuvânâ: güçlü

-U-

uçkur: kuşak

urgan: keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat

uskufe: ipekli kadın giysisi

-V-

Vezne: tartı aleti

vikâye: 1. Kayırma, koruma, esirgeme. 2. Herhangi bir hastalık için önleyici tedbir alma.

-Y-

yağlık: mendil, çevre, baş örtüsü

yaşmak: baş ve ocak örtüsü

-Z-

zehâb: 1. Gitme. 2. Bir fikre düşünceye uyma; sapma.

zer: altın

zivana: bir kilit dilinin yerleşmesi için açılmış delik

züvvâr: ziyaretçiler, görmeye hatır sormaya gidenler.